

**TAĞAY MURAD'IN AYDINLIKTA YÜRÜYEN İNSANLAR
ROMANI ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Ayişe Hümeýra EFE

Yüksek Lisans Tezi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı

Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR

2020

Her hakkı Saklıdır.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI

Ayişe Hümevra EFE

**TAĞAY MURAD'IN AYDINLIKTA YÜRÜYEN İNSANLAR ROMANI
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR

ERZURUM – 2020

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Turkish Research

TEZ BEYAN BİLDİRİMİ

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esasları'nın ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum **"Tağay Murad'ın Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar Romanı Üzerine Bir İnceleme"** adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

☐ Tezimin Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin düzenlenmesini ve erişime açılmasını düzenleyen 5. maddesinin 1. fıkrasına göre [Ulusal Tez Merkezi, enstitü ve fakülteler tarafından Tez Otomasyon Sistemine yüklenen tezlerin bibliyografik bilgilerini kontrol eder, kataloglama kurallarına göre düzenler, konu başlıklarını belirler ve tam metin olarak internet üzerinden erişime açar.] **basılı ve elektronik kopyalarına erişim izni verdiğimi onaylarım.**

İSTİSNAİ DURUMLAR*

☐ Patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle (2 Yıl)
Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 1. fıkrasına göre teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle teze erişim, Enstitümüz Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ Yeni Teknik, Materyal ve Metotların Varlığı (6 ay)
Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 2. fıkrasına göre tezde yeni teknik, materyal ve metotlar kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içerdiği için tez danışmanının önerisi ve ana bilim dalının uygun görüşü üzerine Enstitümüz Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

☐ Ulusal Çıkar ve Güvenlik Durumu (Gizlilik Dereceli Çalışmalar)
Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin gizlilik dereceli tezler bahsini düzenleyen 7. maddesinin 1. fıkrasına göre bu teze erişim, ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendirdiği için Enstitümüzün uygun görüşü üzerine Üniversitemiz Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile Üniversitemiz Yönetim Kurulu aksi karar verinceye kadar engellenmiştir.

[18.09.2020 İmza]
[Ayşe Hümeysra EFE]

* İstisnai durumlar danışmanın yazılı başvurusu ve Enstitü / Üniversite Yönetim Kurulunun onayı ile kabul edilir.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	V
ABSTRACT	VI
ÖN SÖZ.....	VII
KISALTMALAR.....	VIII
GİRİŞ.....	1
A. AMACI	1
B. KAPSAM VE YÖNTEM.....	1
C. MODERN ÖZBEK EDEBİYATI.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

TAĞAY MURAD (1948-2003)

1.1.HAYATI VE SANATI	6
1.2. ESERLERİ.....	8
1.3.TAĞAY MURAD HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR	9

İKİNCİ BÖLÜM

AYDINLIKTA YÜRÜYEN İNSANLAR

2.1. ESERİN TEMEL UNSURLARI	15
2.1.1. Kahramanlar.....	15
2.1.2. Mekan (Uzam)	18
2.1.3. Zaman	18
2.1.4. Betimleme (Tasvir).....	20
2.2. DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ.....	21
2.3. BAKIŞ AÇISI	23
2.4. ESERDE KULLANILAN ANLATIM TEKNİKLERİ.....	24
2.4.1. Diyalog Tekniği	24
2.4.2. İç Monolog.....	25
2.4.3. Montaj	26
2.4.4. Özetleme	27
2.4.5. Geriye Dönüş Tekniği.....	27
2.5. ESERİN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ	28

2.5.1. Aşk.....	28
2.5.2. Ahlak ve Ahlaksızlık	29
2.5.3. Saygı	30
2.5.4. Aile ve Toplum Yapısı.....	31
2.5.5. Çocuksuzluk.....	33
2.5.6. Tarihi ve Efsanevi Kişilikler.....	34
2.5.6.1.Sûfi Allahyâr.....	34

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ESERDE GEÇEN HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

3.1. MESLEKLER	36
3.2. YEMEKLER	37
3.2.1. Çayhane	38
3.3. KIYAFETLER.....	39
3.4. HALK METEOROLOJİSİ	40
3.5. HALK TAKVİMİ.....	41
3.6. HALK İNANIŞLARI	41
3.6.1. Fal.....	42
3.6.2. Türbe Ziyareti.....	43
3.7. GELENEK VE GÖRENEKLER.....	44
3.7.1 Selamlaşma	44
3.7.2. Komşuluk.....	46
3.7.3. Misafirperverlik	46
3.8. NEVRUZ	47
3.8.1. Sümelek	49
3.9. DİNİ İNANIŞLAR.....	50
3.9.1. Dua ve Beddua.....	50
3.9.1.1. Nikâh Duası	52
3.9.2. Ramazan ve Kurban Bayramı	53
3.9.3. Oruç	54
3.9.4. Kadir Gecesi	54
3.9.5. Hazreti Hızır	54
3.10. ÇOCUĞUN ÖNEMİ	56

3.10.1. Sünet	58
3.11. DÜĞÜN (TOY)	59
3.11.1. Nikah Toyları.....	59
3.11.1.1. Nikah Olana Kadar Gerçekleşenler	60
3.11.1.1.1. Kız İsteme	60
3.11.1.1.2. Fatıha Toyu (Nişan Bohçası)	61
3.11.1.1.3. Dokuzlu (To'qqızlı)	61
3.11.1.2. Nikah Zamanı Gerçekleşenler	62
3.11.1.2.1. Hediyeelerin Toplanması.....	62
3.11.1.2.2. Nikah.....	63
3.11.1.3. Nikahtan Sonra Gerçekleşenler	63
3.11.1.3.1. Gerdek Perdesi	63
3.11.1.3.2. Gelin Ağıdı	64
3.11.1.3.3. Gelin Selamı	65
3.11.1.3.4. Yüz Açma	66
3.12. ÖLÜM ADETLERİ.....	66
3.12.1. Ölüm Anı	66
3.12.2. Ağıt Yakma.....	67
3.12.3. Yıkama.....	68
3.12.4. Defnetme ve Yas Tutma	68
3.12.5. Kabir Ziyareti.....	69
3.13. OYUNLAR.....	70
3.13.1. Yetişkin Oyunları.....	70
3.13.2. Çocuk Oyunları.....	71
3.14. LAKAPLAR.....	71
3.15. HALK EDEBİYATI.....	71
3.15.1. Efsane.....	71
3.14.2. Türkü.....	74
3.15.3. Ninniler	75
3.15.4. Ağıt	76
3.15.5. Atasözü	77
3.15.6. Bilmece	78

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

METİNLER

4.1. TÜRKİYE TÜRKÇESİYLE AYDINLIKTAKİ YÜRÜYEN İNSAN ESERİ...	80
SONUÇ	201
KAYNAKÇA	203
DİZİN	206
ÖZGEÇMİŞ	208

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****TAĞAY MURAD' IN AYDINLIKTA YÜRÜYEN İNSANLAR ROMANI
ÜZERİNE BİR İNCELEME****Ayişe Hümeýra EFE****Danışman: Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR****2020, 213 Sayfa****Jüri: Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR****Doç. Dr. Mayramgül DIYKANBAY****Dr. Öğr. Ü. Saidbek BOLTABAYEV**

Bu çalışmanın amacı modern Özbek edebiyatının önemli isimlerinden Tağay Murad'ın tanıtılması ve yazarın en önemli eserlerinden biri olan Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinin incelenmesidir. Çalışmada bu eseri seçmemizin amacı -halk kültürü yönünden zengin olduğu için- Özbek kültürünü tanıtmak istememizdir. Çalışma giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde eserin incelenmesinde kullanılan yöntem ve çalışmanın kapsamı hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde Tağay Murad'ın hayatı, sanatı, eserleri ve Tağay Murad ile ilgili Türkiye'de ve Özbekistan'da yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir.

İkinci bölümde Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eseri hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra eserin temel unsurları, eserde kullanılan anlatım teknikleri ve muhteva özellikleri incelenmiştir.

Üçüncü bölümde Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde geçen halk kültürü unsurları ele alınmıştır.

Son bölümdeyse eserin Türkiye Türkçesine aktarılmış şekli verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özbek Edebiyatı, Tağay Murad, halk kültürü, Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar.

ABSTRACT

MARTER'S THESIS

A STUDY OF PEOPLE WALKING IN LIGHT ROMAN BY TAGAY MURAD

Ayişe Hümeýra EFE

Advisor: Assistant Professor Hüseyin BAYDEMİR

2020, Pages: 213

Jury: Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR

Doç. Dr. Mayramgül DIYKANBAY

Dr. Öğr. Ü. Saidbek BOLTABAYEV

The main purpose of this study is to introduce Tağay Murad. One of the important names of Uzbek Literature and to analyze one of the author's important Works 'Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar'. The purpose of choosing this work in our study is that we want to introduce Uzbek culture as it is rich in folk culture. The study consists of introduction and four parts. In the introduction part information was given about the method used in the study of the work and the extent of the study.

In the first part Tağay Murad's life, art and artifacts have been mentioned Tağay Murad from studies in Turkey and Uzbekistan about.

In the second part information was given about 'Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar'.

In the third part folk culture elements in the work of 'Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar' are discussed.

The final section of the work with Turkey Turkish is given the shape was transferred to.

Keywords: Uzbek literature, Tağay Murad, Folk Culture, 'Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar'

ÖN SÖZ

Özbek edebiyatı; Çağatay Edebiyatı, Hanlıklar Devri Edebiyatı, Yeni Özbek Edebiyatı, (Yeni Özbek Edebiyatı içerisinde Cedit Edebiyatı da vardır.) Sovyet Dönem Edebiyatı ve Bağımsızlık Dönemi Edebiyatı olarak kollara ayrılır.

Tağay Murad Özbek edebiyatı içerisinde Sovyet edebiyatının son dönemlerine denk gelmiştir. Bu dönemde ve Bağımsızlık döneminin ilk yıllarında eserler vermiştir. Sosyaliz realizmi anlayışının edebiyata hâkim olmasına rağmen Tağay Murad oldukça cesur davranmıştır. Eserlerinde gerçekleri yazmayı kendine ve halkına bir borç olarak bilmiştir.

Bu çalışmada Modern Özbek Edebiyatının önemli isimlerinden olan Tağay Murad'ın Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar uzun hikâyesi Türkçeye aktarılmış. Daha sonra teknik özellikleri, muhteva özellikleri ve halk kültürü yönünden incelemesi gerçekleştirilmiştir. Eser Özbeklerin yaşayış biçimlerini ortaya koyarak kaleme alınmıştır. Yazar, Özbek halkına gerçek bir Özbek Türkünün nasıl yaşaması gerektiğini, düşünlerini, nevrüz ve cenaze törenlerini gözler önüne sermiştir. Çocuğun Özbek toplumundaki yerini ortaya koymuştur.

Bu çalışma sırasında büyük katkısı olan değerli danışman hocam Prof. Dr. Hüseyin BAYDEMİR'e ve hayatım boyunca maddi manevi desteklerini hiçbir zaman üzerimden esirgemeyen sevgili annem ve babam başta olmak üzere aileme şükranlarımı sunarım.

Erzurum- 2020

Ayişe Hümeýra EFE

KISALTMALAR

ev.	Çeviren
akt.	aktaran
haz.	hazırlayan
ed.	editör
S.	Sayı
s.	sayfa
C.	Cilt
E.T.	erişim tarihi
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TDK	Türk Dil Kurumu

GİRİŞ

A. AMAÇ

Modern Özbek edebiyatının önemli isimlerinden biri de Tağay Murad'dır. Yazar Sovyetler Birliği döneminde eser vermeye başlamıştır. Eserleri o dönem şartları düşünüldüğünde oldukça cesur eserlerdir. Sistemin zorbalıklarına rağmen yazar kalemini kullanarak bu zorbalıkları yıkmaya çalışmıştır. Biz de çalışmamızda böyle cesur davranan bir yazarın eserini dikkate aldık. Amacımız bütün zorluklara rağmen halkının sesi olan bir yazarı Türkiye'de tanıtmak ve bu yazarın önemli eserlerinden biri olan Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserini bütün ayrıntılarıyla ele almaktır.

Çalışmamızda Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserini seçmemizdeki en büyük etken eserde geçen halk kültürü unsurlarıdır. Yazar eserde Özbek halkının yaşayış biçimlerini ele almıştır. Özbek kültürünü okuyucuya tanıtmayı amaçlamıştır. Biz de eserde geçen halk kültürü unsurlarını, muhteva özelliklerini ülkemizde tanıtmayı amaçladık.

B. KAPSAM VE YÖNTEM

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eseri Özbekistan'da tür olarak "povest" şeklinde adlandırılır. Ancak Türkiye'de "povest" terimini tam olarak karşılayan bir tür olmadığı için biz de en yakın tür adı olarak kullanılan "roman" terimini başlıkta tercih ettik. Özbek edebiyatında "povest" olarak kullanıldığı için çalışmamızın içeriğinde türünü *povest* olarak adlandırdık.

Çalışma giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmada kullanılan kapsam ve yöntem aktarılmıştır. Tezin amacına yer verilmiştir. Modern Özbek Edebiyatı kısaca tanıtılmıştır. Ayrıca eserde kullanılan oluşumsal yapısalcı inceleme hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde yazar Tağay Murad hakkında bilgi verilmiştir. İlk olarak hayatı ve çektiği sıkıntılar ele alınmıştır. Kendine has bir üslup geliştirdiğinden, milliyetçi bir karaktere sahip olduğundan bahsedilmiştir. Yazdığı eserlerin isimleri verilmiş ve eserler tek tek tanıtılmıştır. Ayrıca birinci bölümde son olarak Tağay Murad hakkında hem

Türkiye’de hem de Özbekistan’da yapılan çalışmalar, basılan kitaplar hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde ilk olarak Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eseri taslak şeklinde tanıtılmıştır. Daha sonra temel yapı unsurları, anlatım teknikleri ele alınmıştır. Eserin teknik yönden incelemesi yapılırken oluşumsal yapısalcı yöntem kullanılmıştır. “*Lucien Goldmann’ın Oluşumsal Yapısalcı Eleştiri metodunun gayesi toplumsal veriler ışığında toplumun dünya görüşünü ortaya koymaktadır. Oluşumsal Yapısalcı inceleme, eserin ortaya çıktığı ortamı, sanat eserinin yapısını ve toplumsal etkinlikleri araştırır.*”¹ Bu metotta eser hem sosyolojik yönden hem de edebi yönden incelenmektedir.²

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eseri bu metodla ele alınmıştır. İlk olarak eserin temel unsurları vardır. Kahramanları tek tek tanıtılmıştır. Eserin olay örgüsüne yön veren kahramanlar hakkında ayrıntılı bilgi vardır. Eserde kullanılan mekânlar hakkında bilgi verilmiştir. Zamanı hakkında da ayrıntılar vardır. Hangi zaman diliminde kaleme alındığı, hangi zaman dilimi anlatıldığı ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Eserin bakış açısı da dikkatlere sunulmuştur. Daha sonra anlatım teknikleri örneklerle anlatılmıştır. Her eserde olduğu gibi yazar kendi eserinde anlatım tekniklerinin tamamını kullanmamıştır. Eserin muhteva özelliklerine de yer verilmiştir. Kullanılan temalar ele alınmıştır. Aşk, saygı ve saygısızlık, ahlak ve ahlaksızlık, dua ve beddua, meslekler, yemekler, kıyafetler, halk inanışları gibi daha birçok başlığa yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise eserde geçen halk kültürleri tanıtılmıştır. Halk kültürü unsurlarını sıralarken Sedat Veyis Örnek’in *Türk Halk Bilimi* adlı eserindeki sıralamaya bağlı kalındı.

Tağay Murad milliyetçi bir karaktere sahip olduğu için Özbek insanını hiç yozlaştırmadan eserlerine taşımıştır. Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde de kullandığı kahramanlar sıradan Özbek halkıdır. Geçen olayları da bu doğrultuda ele almıştır. Gerçekleşen olaylara sıradan Özbek insanı nasıl tepki veriyorsa Tağay Murad’ın eserindeki kahramanları da aynı tepkileri vermektedir. Özbeklerin yaşam tarzlarını aktarmaya çalışmıştır.

¹ Sedat Adıgüzel, *Elçin Efendiyev’in Romanları Üzerine Bir Çalışma –Oluşumsal Yapısalcı İnceleme*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2001, s. 15.

² bk. Hamza Öztürkçü, *Çolpan’ın Yarkınay Adlı Piyesi (İnceleme-Metin-Aktarma-Sözlük)*, Akademi Titiz Yayınları, İstanbul, 2019, s. 16.

Tağay Murad Özbeklerin gelenek ve göreneklerini, halk kültürünü okuyucuya eser yardımıyla tanıtmıştır. Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eseri halk kültürü yönünden düşünüldüğünde çok zengin bir eserdir. Başta düğün adetlerine oldukça büyük yer verilmiştir. Bayram ve Nevruz kutlamaları da anlatılmıştır. Ölüm adetlerine ve Özbek toplumunda çocuğun önemine değinilmiştir. Halk kültürü yönünden oldukça zengin bir eserdir. Eserin her bir sayfası Özbeklerin yaşamlarını nasıl sürdürdüğüyle ilgilidir.

Çalışmamızın son bölümünde ise eserin Türkiye Türkçesine aktarılmış hali verilmiştir.

C. MODERN ÖZBEK EDEBİYATI

Edebiyat, bir kişinin kendi duygu ve düşüncelerini kullanarak kendine has bir üslupla yaşadığı dönemi veya hayalini kurduğu dönemleri dikkate alarak yazılı ya da sözlü bir şekilde dile getirmesidir. Bir edebi eser bulunduğu dönemin şartlarını az da olsa çok da olsa yansıtmaktadır. Özbek edebiyatı da geçmişten günümüze kadar varlık gösterdiği her dönemden etkilenmektedir.

Özbek edebiyatı çok geniş bir yelpazeye sahiptir. Varlığı çok eski zamanlara dayanmaktadır. Özbek edebiyatı Çağatay edebiyatından beslenmektedir. Daha sonra Hanlıklar dönemi edebiyatı vardır. Hanlıklar döneminde edebiyat her bir hanlıktan ayrı ayrı etkilenmiştir. Bu etki Çarlık Rusya dönemine kadar varlığını sürdürmüştür. Rus etkisiyle Özbek edebiyatında yeni bir dönem başlar. Bu dönemde edebiyatla ilgili yenilikler söz konusudur. Yeni Özbek edebiyatının ikinci bir kolu ise cedit edebiyatıdır. Bu dönemde yazarlar ve şairler halkı bilinçlendirmek için çalışmışlardır. Ceditçi anlayış Sovyetler Birliğinin ilk yıllarına kadar varlığını sürdürmektedir. Sovyetler Birliği kurulduktan sonra edebiyatta da büyük değişiklikler olur. Sosyalizm realizmi anlayışı ortaya çıkar. Dönemin sanatçıları bu anlayışa göre eserler verirler. Sovyetler Birliğinin yıkılmasının ardından Özbekistan’da Bağımsızlık Dönemi Edebiyatı başlar ve günümüze kadar devam etmektedir.

Modern Özbek edebiyatına 1910 yılından itibaren yeni türler girmiştir. Hikâye, roman, tiyatro gibi türler bu dönemde varlığını sürdürmeye başlamıştır. Edebiyat ve edebi türler hızla gelişmeye başlamıştır. Eserlerde toplumsal eleştiriler vermeye başlanmıştır. Özellikle Cedit edebiyatında halkın dikkatini çekmek için edebi türlere önem verilmiştir. “*Edebi eserlerde özellikle 1910 yılından sonra toplumsal eleştiri daha*

çok aşk teması yoluyla yapılır. Toplumsal ve siyasal bir misyon üstlenen eserlerde ayrıca Türkistan'ın kültürel durumundan duyulan rahatsızlıklar ve mutsuzluklar da dile getirilir."³ Bu dönemde kullanılan dile de dikkat edilmiştir. Halkın anlayabileceği sade bir Özbekçe kullanılmıştır. Dönemin sanatçıları tüm halka ulaşmayı amaçlamıştır. Mahmudhoca Behbudi tarafından yazılan *Pederküş* eseri ortaya konulmak istenen eserlerin ilkidir. Eser tür olarak tiyatro eseridir. Dili açık ve anlaşılırdır. Ayrıca dönemin şartlarını ele almıştır. Sosyalizm realizminin tam anlamıyla oturduğu döneme kadar Ceditçi düşünce devam etmektedir. Romanda Abdula Kadiri, Sadriddin Ayni, Abdulhamit Süleyman Çolpan gibi sanatçılar önemli eserler vermişlerdir. Daha birçok sanatçı halkı olumlu yönde etkilemek için eserler vermiştir.

Özbek edebiyatının en çok etkilendiği dönem Sovyetler Birliği dönemidir. Bu dönemde sadece siyasi ve askeri yönden değil edebi yönden de çeşitli, köklü değişimler olmuştur. Selahittin Tolkun'a göre günümüz Özbek edebiyatı son durumunu ele alıncaya kadar çok büyük acılar yaşamışlardır. Bunlar iki grupta toplanır. Birincisi Stalin döneminde yaşanan aydın katliamları ve sürgünler ikincisi ise edebiyatı bir siyasi propaganda aracı olarak görmeleridir.⁴ Aydın katliamları, sürgünler ve edebiyat üzerinden yapılan siyasi propagandalar yazarların ve şairlerin geri çekilmelerine sebep olmuştur. Sessizliği tercih eden sanatçılar olmuştur. Sovyet Yazarlar Birliği açılarak eser veren, vermek isteyen bütün sanatçılar denetlenmek istenmiştir. Sistemin ortaya koyduğu şartlar doğrultusunda eserler verilmeye başlanmıştır. Sistemin izin verdiği eserler yayımlanmıştır. Bu dönemde düzyazı türleri gelişmeye devam etmiştir. Deneme, roman hikâye, uzun hikâye gibi türlerden birçok eser ortaya konulmuştur. Aybek, Abdullah Kahhar, Gafur Gulam gibi sanatçılar bu dönemde eser vermiştir.

Sovyetler Birliği döneminde gerçekleşen İkinci Dünya Savaşı'nda yazarlar ve şairlere çok iş düşmüştür. Dönemin yöneticileri, halkı motive etmek için sanatçıların uygun eserler yazmalarını istemişlerdir. Eserlerinde vatan sevgisi barındıran unsurlar bulundurmaları söylenmiştir. "*Sovyetler Birliğinin 1941 yılında İkinci Dünya Savaşına girmesinden 1945 yılına değin Özbek şair ve yazarları halkı savaşımaya 'büyük vatan'ı*

³ Aziz Merhan, *Yazılı Özbek Edebiyatı*, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, C. 31, S. 2, 2007, 164.

⁴ Selahittin Tolkun, *Sovyet Sonrası Özbek Edebiyatında Sovyet Eleştirisi*, Türkmen Bilgesi, Ankara, 2015, 227.

Hitler faşizmine karşı savunmaya çağırmanın yanında eserlerinde Sovyet kahramanlarını tarihsel kahramanlar ile bütünleştirerek sunarlar."⁵

Dönemin eserlerinde milliyetçiliğe izin verilmemiştir. Eserlerde geçen bütün kahramanlar, mekânlar, olaylar sosyalizm realizminin istediği doğrultuda olmak zorundadır. Sırf bu yüzden ortaya konulan eserler birbirinin aynı olmuşlardır. Eserlerde dini unsurlara da izin verilmemiştir. Hep sistem övülmüş her şey sistemden istenilmiştir. Bu doğrultuda eser vermeyenler de cezalandırılmışlardır. Ya sürgüne gönderilmiş ya da katledilmişlerdir.

Sosyalizm realizminin baskıları Stalin'in ölümünden sonra bir nebze de olsa azalmıştır. Bazı yazarlar ve şairler bu baskıları yıkmaya çalışarak sistem eleştirisinde bulunmaya başlamışlardır. Katledilen sanatçıların sesi olmayı amaçlamışlardır. Sosyalizm realizmin son dönemlerinde sanatçılar eserlerine sistem eleştirisini yerleştirmiştir. Yalnızca sistem eleştirisiyle de kalmayıp dini, milliyetçiliği de eserlerinde yazmışlardır. Adil Yakubov, Tağay Murad, Pirimkul Kadırov gibi sanatçılar kalemlerini cesurca kullanmışlardır. Eleştiriye açık her şeyi eserlerine almışlardır. Sistemin zorla uygulamaya çalıştığı zorbalıkları kaleme almışlardır.

Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra Özbekistan'da her alanda olduğu gibi edebiyat alanında da rahatlamalar olmuştur. Bağımsızlık Dönemi Özbek Edebiyatı devri başlamıştır. Yazarlar ve şairler bu dönemin başlamasıyla rahatlamakta başlamışlardır. Özellikle sosyalizm realizmi gibi bir dayatma sanatçıların önünde değildir. Sovyetler Birliği döneminde gerçekleşen baskılar, zulümler, dayatmalar bağımsızlık dönemi başladıktan sonra daha rahat bir şekilde anlatılmaya başlamışlardır. Yazarlar ve şairler kendileri gibi halkın sesi olup, korkmadan gerçekleri dile getirdikleri için katledilen meslektaşlarının yaşadığı zorlukları kaleme almışlardır.

Yukarıda Modern Özbek Edebiyatının başlangıcından günümüze kadar nasıl ortaya çıktığıyla ilgili bilgi verilmiştir. Özbekistan'da eser vermeyi amaçlayan yazar ve şairlerin -özellikle Sovyetler Birliği döneminde- nasıl eserler verdiği aktarılmaya çalışılmıştır. Her zorluğa rağmen cesur davranan sanatçılardan bahsedilmiştir. Cesurca kalemini kullanan sanatçılardan biri de Tağay Murad'dır. Yazar gerek çevresindekilerin baskı ve eleştirileri gerekse sistemin zorbalıklarına bütün rağmen hiç vazgeçmeden eserler kaleme almıştır. Halkını bilinçlendirmek için, halka gerçekleri göstermek için

⁵ Aziz Merhan, *Yazılı Özbek Edebiyatı*, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, C. 31, S. 2, 2007, 167.

var gücüyle çalışmıştır. Tağay Murad gibi yılmadan, korkmadan, siteme rağmen kalemini halkı için kullanan birçok yazar ve şair Özbek Edebiyatı içerisinde eserler vermeye devam etmişlerdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TAĞAY MURAD (1948-2003)

1.1. HAYATI VE SANATI

Tağay Murad, Özbek Sovyet edebiyatının güçlü kalemlerindendir. Özbek nesrinin önemli kişilerindendir. Yaşadığı dönemde Özbek halkının çektiği sıkıntıları, zulümleri anlatmıştır. Sosyalizm realizmi adı altında yazarlara yapılan zulümlere şahit olmuştur. Bu dönemde sistem eleştirisi yapmak oldukça zordur. Ancak Tağay Murad tüm baskılara, zulümlere rağmen en güçlü silahını yani kalemini eline alarak dönemin aksiliklerini ve yanlışlarını cesurca ortaya koymuştur. Özbek halkının haykıran sesi olmuştur.

Asıl adı Tağaymurad Mengnarov'dur. Tağay Murad 1948 yılında Surhanderya vilayeti Denov ilçesinin Hocasaat köyünde dünyaya gelmiştir. Hayatı zorluklar yaşayarak geçmiştir. 1972 yılında Taşkent Devlet Üniversitesi Gazetecilik Bölümünden mezun olmuştur. 1976-1984 yılları arasında tercümanlık yapmıştır. “*Sadece karnını doyurmak için çeşitli gazete ve dergilerde yazar ve tercüman olarak çalışır.*”⁶ Bu sırada kendini edebiyat ve yazarlık yönünden geliştirmek için Moskova’da Dünya Edebiyatı Enstitüsünde eğitim görür. Yazarlık idealinden dolayı evlenip yuva kurmayı istemez.⁷ 1970’lerin sonu 1980’lerin başında Özbek edebiyatına adım atar. Ancak bu zamana kadar kendini edebiyat yönünden çok geliştirmiş ve küçüklüğünden itibaren hikâyeler yazmaya başlamıştır.

⁶ Yavuz Kartallıoğlu, *Bir Özbek Yazarı Tağay Murad*, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, S. 13, 2002, s. 203.

⁷ Yavuz Kartallıoğlu, s. 203.

İlk hikâyesi *Yulduzlar Mengu Yonadi* (Yıldızlar Sürekli Parlar) 1976 yılında Şark Yıldızı dergisinde yayımlanır. Bu eseri Yazarlar Birliği tarafından ödüllendirilir. Yazmaya başladığı sıralarda ciddi maddi sıkıntılar yaşar. Köye dönme kararı alır. Ancak köye döndüğünde annesi biriktirdiği parayı oğluna verir ve yazarlığa devam etmesini söyler.⁸ İkinci eseri *Ot Kishnagan Oqshom* (Atın Kişnediği Akşam) hikâyesidir. Bu eseri de Yazarlar Birliği tarafından ödüllendirilmiştir. Üçüncü eseri olan *Oydinda Yürgan Odamlar* (Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar) eserini bir kış mevsiminde Sufi Allahyar kabrinin bahçesinde kalırken yazmıştır. Bu hikâyenin yazılmasından sonra Tağay Murad ismi daha sık duyulmaya başlanmıştır.⁹ Yazdığı bu hikâye ile de Yazarlar Birliğinin Aybek ödülüne layık görülmüştür. Son olarak Özbek halkının çektiği sıkıntıları gün yüzüne çıkartmak için bir roman yazar. Bu eseri *Otamdan Kolgan Dalalar* (Atalarımın Kalan Topraklar)dir. Bu eserinin sonunda şöyle demiştir: “Ben neye ulaştıysam bunların hepsi hasımlarım sayesinde oldu. Hasımlarım olmasaydı. Ben Tağay Murad olamazdım. Yaşasın hasımlarım.”¹⁰

Görüldüğü üzere Tağay Murad güçlü bir kalemdir. Bu yüzden etrafından da birçok eleştiriye maruz kalmış, istemeyenler olmuştur. Tağay Murad’ın Şair Şükür Kurbanî’ye verdiği söyleşiye göre yazar olan kişi sözünün eri olmalıdır.¹¹ Tağay Murad bir yanlış varsa bunu hemen dile getirir. Sevgisini de nefretini de hemen aşikâr ederdi. Kötü eleştirilere karşı kendini korumaya çalışmış, eleştiriler karşısında dik durmuştur. Hep daha iyi olmak için çalışmıştır. “Tağay Murad çok çalışkan birisi olduğu için çalıştığı dergi ve gazetelerdeki onu çekemeyen bazı kişiler, sürekli olarak onun işten atılmasına sebep olurlar. Kendisi bu konuda şunları söyler. *Güreşte şöyle bir kural var. Pehlivan mağlup olsa bile, kaderdir diyerek boyun eğmez. Pehlivan dönüp kendisine bakarsa yetişirse rakibine mağlubiyeti tattırmaya çalışır. Bu mağlubiyeti rakibine tattırmadan da çalışmaya son vermez. Ben, çocukluğumdan beri güreşmeye başladım. Pehlivanlık benim atalarımın var. Benim kanımda var. Kendimi düşmanlarımı mağlup*

⁸ Yavuz Kartallıoğlu, s. 204.

⁹ Yavuz Kartallıoğlu, s. 204.

¹⁰ Tağay Murad, *Otamdan Kalgan Dalalar*, Şark Neşriyat, Taşkent, 1994, s. 168.

¹¹ <https://ziyouz.uz/suhbatlar/togay-murod-badiiy-mutolaa-inson-kuzini-ochadi-2003/> (E.T. 22.05.2020) (Bu sohbet 26 Nisan 2003 yılında “Ma’rifat” gazetesinde yayımlanmıştır.)

*etmek için hazırladım. Kim olduğumu göstermek için, unutulmaz eserler yazmak için çalıştım, çabaladım.”*¹²

Tağay Murad milliyetçi bir kişiliğe sahiptir. Eserlerinde Özbek kahramanlarını tam anlamıyla anlatır. Onu tasvir eder, kullandığı kahramanlar birebir Özbek halkını temsil eder. Eserleri bizzat Özbek halkının yaşadığı hikâyelerdir. Tağay Murad, milletin derdini kendi derdi olarak görmüştür. Özbek halkına nasihatlerde bulunur. Eserlerindeki kahramanlar Özbek halkı için tanıdık insanlardır. Çünkü Tağay Murad gündelik insanlardan tamamen Özbek halkından bahsetmektedir.

Tağay Murad Özbek Türkçesini çok etkili bir şekilde eserlerinde kullanmıştır. Eserlerinde deyimlere, atasözlerine ve halk deyişlerine sıkça yer verir. Oldukça özgün bir dil kullanır. Özbek Türkçesinden kopmadan dilin bütün zenginliklerini eserlerinde gözler önüne sermiştir ve Özbek Türkçesinin ihtişamını herkese göstermiştir. *“Onun eserleri başlı başına bir sözlük gibidir. Tağay Murad’a göre bir Özbek ana dilini bütün renkleriyle, ahengiyle yani tam anlamıyla saf bir Özbek Türkçesi’ni bilmelidir.”*¹³ Yazar eserlerinde ikilemelere sıkça yer verir. Özbek Türkçesinin genel yapısında ikilemelerin yeri oldukça fazladır. Ancak Tağay Murad bu ikilemelere kendi tarzını, özgünlüğünü katmıştır.

Yazarın olağanüstü bir tasvir gücü vardır. Kahramanlarını eserlerinde çok güzel anlatır ve onu okuyucuya da yansıtır. Eserlerinin her birinde betimlemeleri oldukça sık ve gösterişli kullanmıştır. *“Tağay Murad’ın romanları ve hikâyelerinde işlediği konular, edebi yönü, kullandığı dil ve kahramanlarını tasvir edişi her zaman kendine özgü olmuştur.”*¹⁴

Özbek edebiyatı içerisinde Tağay Murad’ın yeri ayrıdır. Roman, hikâye gibi nesir türünde güçlü örnekler veren bir yazardır. Her yazdığı eserle sesini daha fazla duyurmuştur. Yaşadığı zorluklara göğüs germiş, Özbek halkının susmayan temsilcisi olmuştur. Yazar 23 Mayıs 2003’de Taşkent’te vefat etmiştir.

1.2. ESERLERİ

¹² Tağay Murad, 1994, s. 165.

¹³ Vefa Fayzullox, “So’nso’z O’rnida”, *Tog’ay Murod*, Sharq Nashriyoti, Toshkent, 2018, s. 698.

¹⁴ I. Boltaeva, 20. *Asr O’zbek Adabiyoti Tarixi*, Taşkent, 2005, s. 87.

Tağay Murad Özbek nesrini şahlandıran yazarlardan biridir. Çok fazla eser yazmasa da etkili eserler ortaya koymuştur. 70'lerin sonu 80'lerin başında yazmaya başlamıştır. Yulduzlar Mangu Yonadi adlı ilk eserini 1976'da Şark Yıldızı dergisinde yayımlattı. Eserde Sürhanlı pehlivanların hayatı anlatılmaktadır. Yazar eseri kaleme aldığı yirmi beş yaşlarında olduğunu belirtmektedir.¹⁵ Bu eseri yılın en iyi hikâyesi ödülüne layık görülmüştür.

İkinci eseri 1979'da yazdığı Ot Kishnagan Aqshom eseridir. Bu eseri yazmasındaki en büyük etken hayatının belli bir döneminde köyde atlarla ilgilenir ve at biner. Binicilerden atlarla ilgili bilgiler toplar, bunun üzerine eseri yazmaya karar verir.¹⁶ “*Atın Kişnediği Akşam da realizmin hakim olduğu eserlerinden biridir. Yazar üniversite yıllarından sonra memleketi olan Surhanderya'ya döner, bir at edinir, ve köpkeri oyunlarına katılmaya başlar. At ve köpkeri üzerine deneyimleri ve bizzat sahadan topladığı bilgileri Atın Kişnediği Akşam adlı eserine ustalıkla yansıtır.*”¹⁷ Eser Yazarlar Birliği tarafından yılın hikâyesi olarak görülmüştür.

Önemli eserlerinden biri de Otamdan Kolgan Dalalar'dır. Bu eseri 1986-1991 yılları arasında yazmıştır. 1994 yılında Şark Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Eser için Sürhan tarlalarında, pamuk tarlalarında çalışmıştır. Aylarca izlemiş, gezmiştir. Tek arzusu güçlü bir eser ortaya çıkarmaktır. Eserinde Sovyetler Birliği eleştirisi yapmıştır. Özbek halkının bu dönemde çektiği sıkıntılardan bahsetmiştir. Eserin dört seriden oluşan sinema filmi yapılmıştır. Ancak yazar bu sinema filmi yapılmasına şöyle tepki vermiştir: “*Ben romanı ekran için ya da tiyatro için yazmadım.*”¹⁸ Eser Abdulla Kadiri Devlet Mükâfatına layık görülmüştür.

1985'de *Momo Yer Qo'shig'i* (Ana Vatan Türküsü) eserini yayımlatır. Bu eserini kendi hakkında kötü niyetli konuşanlara cevaben yazmıştır. Eser yediden yetmiş herkese hitap etmiştir. Bir başka eseri ise *Bu Dünyoda O'lib Bo'lmaydi* (Bu Dünyada Ölmek Olmaz) hikâyesidir.

¹⁵ ¹⁵ <https://ziyouz.uz/suhbatlar/togay-murod-badiiy-mutolaa-inson-kuzini-ochadi-2003/> (E.T. 22.05.2020)

¹⁶ Yavuz Kartallıoğlu, s. 204.

¹⁷ Hüseyin Baydemir, “Tağay Murad'ın ‘Atın Kişnediği Akşam’ Adlı Eserinde Halk Kültürü Unsurları” *Prof. Dr. Avni Gözütok-Armağan Kitap-*, Atatürk Üniversitesi Yayınevi Koordinatörlüğü, Erzurum, 2020, s. 156.

¹⁸ <https://ziyouz.uz/suhbatlar/togay-murod-badiiy-mutolaa-inson-kuzini-ochadi-2003/> E.T. 22.05.2020)

Bunların dışında tercüme ettiği eserler de vardır. “*J. Londonning’in ‘Boyning Qizi’ dramasını ve E. Seton Tompsonning hayvanlar âlemi hakkındaki meşhur eseri ‘Yovvoyi Yo’rg’a’ eserini Özbek Türkçesine tercüme etmiştir.*”¹⁹

1.3. TAĞAY MURAD HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Özbek edebiyatının önemli isimlerinden olan Tağay Murad hakkında Türkiye’de bazı çalışmalar yapılmıştır. Ancak yapılan çalışma sayısı yazara verilen değerin altındadır. Özbek nesrine yön veren yazarlardan biri olarak kabul edilirse Türkiye’de oldukça az çalışılmıştır. Bizim araştırmalarımız sonucunda Türkiye’de dört çalışmaya denk gelinmiştir. Bu çalışmaların biri yüksek lisans tez çalışmasıdır. Üçü ise makaledir.

1) Yavuz Kartallıoğlu’nun *Atamdan Kalgan Dalalar (Babamdan Kalan Topraklar) Metni Esasında Özbek Türkçesinde İsim* (2000) adlı yüksek lisans tez çalışmasıdır. Bu çalışmada Tağay Murad’ın eseri isim ve isim soylu sözcükler bakımından incelenmiştir. Çalışmada eser transkribe edilmiş ve Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Tez çalışması Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde yapılmıştır.

2) Selahittin Tolkun’un *Tağay Murad’ın Atamdan Kalgan Dalalar Romanında Sovyet Gerçeği ve Sovyet Eleştirisi* adlı makale çalışmasıdır. Tağay Murad’ın eserinde geçen Sovyet eleştirileri incelenmiştir. Sovyetler Birliği döneminde böyle bir eleştiride bulunmak oldukça zordur. Ama Tağay Murad bunu göze alarak eserlerinde sistemi eleştirmiştir. Makalede roman hakkında bilgi verilmiş ve eserde işlenen konular incelenmiştir. Makale 2015 yılında *International Journal of Humanities and Education* dergisinin 323-348. sayfaları arasında yayımlanmıştır.

3) Yavuz Kartallıoğlu’nun *Bir Özbek Yazar: Tağay Murad* adlı bir makalesi vardır. Makale *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat* dergisinde 2002 yılında yayımlanmıştır. Makalede Tağay Murad tanıtılmış, eserleri hakkında bilgi verilmiştir.

4) Hüseyin Baydemir’in *Tağay Murad’ın ‘Atın Kişnediği Akşam’ Adlı Eserinde Halk Kültürü Unsurları* adlı çalışması vardır. Bu çalışma Atatürk Üniversitesi tarafından yayımlanan Prof. Dr. Avni Gözütok –Armağan Kitap- adlı e-kitapta bölüm

¹⁹ I. Boltaeva, s. 88.

yer almıştır. 2020 yılında yayımlanan çalışma Tağay Murad'ın Atın Kişnediği Akşam eserinde geçen halk kültürü unsurları üzerinedir.²⁰

Araştırmalarımız sonucu Özbekistan'a gitme imkanımız olmadığı için Özbekistan'da da Tağay Murad hakkında çok fazla bir çalışmaya denk gelemedik. Denk geldiğimiz çalışmalarda internet araştırması sonucu edindiğimiz çalışmalardır. Tağay Murad *Otamdan Kolgan Dalalar* adlı romanının son kısmına kendini tanıtan “Men” adında bir şiir yazmıştır. Hayatıyla ilgili dört çalışmaya daha ulaştık. Bunlardan biri eserlerinin bir araya toparlandığı bir kitap bir diğeri ise Özbek aydınlarının hayatlarının ele alındığı bir eserdir.

1) Said Ahmed ve Vefa Feyzullah'ın ön sözünü ve son sözünü yazdıkları eserdir. Eserin adı “*Tog'ay Murod Tanlangan Asarlar*” dir. Eserde yazarın romanlarına ve hikâyelerine yer verilmiştir. Eser Tağay Murad'ın Özbek edebiyatına kattığı unutulmaz izler şerefine ortaya konmuştur. Eserde Said Ahmed “*So'z Boshi O'rnida*” başlığını Vefa Feyzullah ise “*So'nso'z O'rnida*” başlığını kaleme almıştır.

2) İ. Boltaeva'ya ait bir kitaptır. Kitabın adı “*XX Asr O'zbek Adabiyoti Tarixi (Ma'ruzalar Matni)*”dir. Eserde Özbek edebiyatına 20. Yüzyılda şekil veren yazar ve şairler tanıtılmıştır. Yazar Tağay Murad'a da yer vermiştir. Kitabın 90-96 sayfaları arasında Tağay Murad ve eserleri tanıtılmıştır.

3) Özbekistan'da Tağay Murad hakkında Hüseyin Baydemir'e ait *O'zbek eli o'r keladi, o'zi o'jar zo'r keladi* adlı bir çalışması vardır. Çalışma Özbekistan'da yayımlanan Yo'shliq adlı bir dergide yayımlanmıştır. Yazıda Tağay Murad'ın eserlerinde kullandığı halk söyleyişlerinden bahsedilmiştir.²¹

4) Araştırmalar sonucu erişebildiğimiz bir başka çalışma ise sohbet örneğidir. *Tog'ay Murod Chizgan Suratlar* adlı sohbettir. Azim Ro'ziyev'e ait bir çalışmadır. Sohbet Qozzoqboy Yo'ldoshev ile yapılmıştır. Sohbet Tağay Murad'ın eserlerinde geçen çocuk yetiştirme örnekleri üzerinedir. Sohbet 2017 yılında yayımlanmıştır.²²

²⁰ Hüseyin Baydemir, “Tağay Murad'ın ‘Atın Kişnediği Akşam’ Adlı Eserinde Halk Kültürü Unsurları” *Prof. Dr. Avni Gözütok-Armağan Kitap-*, Atatürk Üniversitesi Yayınevi Koordinatörlüğü, Erzurum, 2020, s. 155-171.

²¹ Hüseyin Baydemir, *O'zbek Eli O'r Keladi, O'zi O'jar Zo'r Keladi*, Yoshlik, S. 2, 2019, s. 52-55.

²² <https://saviya.uz/hayot/suhbat/togay-murod-chizgan-suratlar/> (E.T. 07.09.2020)

5) Tağay Murad'ın Özbekistan'da yayımlanmış eserleri ve o eserlerin içerikleri şöyledir:

1. Oydinda Yurgan Odamlar (Qissalar-Hikoyalar)²³ 1985 yılında yayımlanmıştır. Eserin içerisinde yazarın birden fazla eserine yer verilmiştir. Eserde geçen başlıklar şu şekildedir:

Ot Kishnagan Oqshom

Oydinda Yurgan Odamlar

Ku Ku Ku...

Bobosi Bilen Nevarasi

Tog'ay Murod Qissalari (Bu yazıyı Özbek yazarlarından Pirimkul Kadirov kaleme almıştır.)

2. Qo'siq²⁴ adlı eseri 1987 yılında yayımlanmıştır eserin içerisinde *Davra* ve *Qoshiq* adlı iki tane hikaye vardır.

3. Ot Kishnagan Oqshom²⁵ eseri 1994 yılında yayımlanır. Eserden birden fazla eseri yer almaktadır. Eserde geçen başlıklar şu şekildedir:

Tog'ay Murodning Qo'shiqlari (Bu yazıyı Said Ahmed kaleme almıştır.)

Ot Kishnagan Oqshom

Oydinda Yurgan Odamlar

Momo Yer Qo'shig'i

4. Otamdan Kolgan Dalalar²⁶ 1994 yılında yayımlanmıştır. Eserin içerisinde bir de yazarın kendinin kaleme aldığı *Men* isimli bir yazı vardır.

5. Bu Dünyoda O'lib Bo'lmaydi²⁷ eseri 2001 yılında yayımlanmıştır. Eser 20. asırda aydınların yaşadığı korkuları ve katliamları anlatmaktadır.

²³ Tağay Murad, *Oydinda Yurgan Odamlar*, Adobiyot va San'at Nashriyoti, Taşkent, 1985.

²⁴ Tağay Murad, *Qoshiq: Qissalar*, Adobiyot va San'at Nashriyoti, Taşkent, 1987.

²⁵ Tağay Murad, *Ot Kishnagan Oqshom*, Sharq Nashriyot, Taşkent, 1994.

²⁶ Tağay Murad, *Otamdan Kolgan Dalalar*, Sharq Nashriyot, Taşkent, 1994.

²⁷ Tağay Murad, *Bu Dünyoda O'lib Bo'lmaydi*, Sharq Nashriyot, Taşkent, 2001.

6. *Ot Kishnagan Oqshom*²⁸ 2006 yılında yayımlandı. “Asr Oshgan Asarlar” başlığı altında eser yayımlanmıştır. Eserin içerisinde *Ot Kishnagan Oqshom* ve *Oydinda Yurgan Odamlar* eserleri yer almıştır.

²⁸ Tağay Murad, *Ot Kishnagan Oqshom*, Sharq Nashriyot, Taşkent, 2006.

İKİNCİ BÖLÜM

AYDINLIKTA YÜRÜYEN İNSANLAR

Edebi eserler kaleme alındığı dönemin aynasıdır. Döneme ait izler taşımaktadırlar. “*Edebiyatın edebi türleri meydana getirirken amaç-araç olarak algılanması dönemsel olarak farklılaşmıştır.*”²⁹ Tağay Murad eserlerini kaleme aldığı döneme göre şekillendirmiştir.

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde dönemin şartları yansıtılmıştır. İnsanların o dönemde dünyaya bakış şekillerine yer verilmiştir. Kendi küçük dünyalarında neler yaşadıkları, hangi zorluklarla baş ettikleri, geçimlerini nasıl sağladıkları eserde gözler önüne serilmiştir. Özellikle Özbek halkının yaşam tarzı eserdeki yerini almıştır.

Eser edebi tür olarak “povest³⁰” arasına girmiştir. “*Edebi tür olarak povest olay örgüsü romana göre daha basit nesirle kaleme alınan edebi eserdir.*”³¹ Bizim eserimizde de olaylar ve kişiler daha basit şekilde ele alınmış, anlatılmıştır. Şahıs kadrosu ve geçen olay örgüsü oldukça dardır. Bundan dolayı roman olarak değil de uzun hikâye (povest) olarak değerlendirilmiştir.

Tağay Murad’ın Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eseri 1980’de Şark Yıldızı dergisinde yayımlanmıştır. Eser Aybek Mükâfat Ödülü’ne layık görülmüştür. Yazar eseri Sufi Allah Yar türbesinde çalıştığı dönemde kaleme almıştır.

Hikâyenin ismini duyunca sanki gizemli bir yolculuk başlamaktadır. “*Yazarın bu eseri doğunun büyük halk hikâyeleri (Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin, Tahir ile Zühre) gibidir.*”³² Tağay Murad bu eserinde Aymama ve Kaplan’ı çok güzel tasvir etmiştir. Birbirlerine olan sevgilerini anlatmıştır. “*Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar kitabına Muhabbet Koşuğu’ da (Aşk Hikâyesi) denebilir.*”³³

Tağay Murad eseri yedi bölümde kaleme almıştır. Ancak bu bölümlere isim vermemiştir. Her bir bölümü de kendi içinde kısımlara ayırmıştır. Eserin başlangıç

²⁹ Hamza Öztürkçü, s. 93.

³⁰ Povest Türk dillerine Rusçadan geçmiştir. Uzun hikâye olarak bilinir.

³¹ Aşur Özdemir, *Yeni Kazak Nesrinde Tahkiyevi Türler Üzerine*, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, S. 5, 2016, S. 109.

³² Said Ahmad, “Tog’ay Murodning Qo’shiqlari”, *Tog’ay Murod*, Sharq Nashriyoti, Toshkent, 2018, s. 5.

³³ Said Ahmad, s. 5.

bölümü ve bitiş bölümü aynı zaman dilimini anlatmaktadır. Arada kalan bölümler ise geriye dönüş tekniği kullanılarak bu aşamaya nasıl gelindiği gözler önüne serilmiştir.

Eserin epizotlarına göre özeti şu şekildedir:

I.Bölüm: Kahramanlar tanıtılmıştır. Kız isteme merasimi olmuştur. Nişanlılık dönemi ve düğün süreci, düğün adetleri bu bölümde ele alınmıştır.

II. Bölüm: Aymama ve Kaplan'ın çocuk sahibi olamadıkları bu bölümde ortaya çıkar. Çocuk sahibi olsunlar diye çeşitli yollara başvururlar. Halk inanışlarından medet umarlar. Nevruz bu bölümün sonlarında kutlanmaya başlanır. “Kutsal Boğa” bu bölümde anlatılır.

III. Bölüm: Nevruz yemeği sümelek bu bölümde pişirilir. Aymama ve Kaplan'ın tek derdi çocuksuzluktur. Çocuk sahibi olmak için her yolu denerler. Ancak hem çocuk sahibi olamazlar hem de halkın dedikodusundan kaçamazlar. Muhasebeci ve Kımmet Mama onların çocuksuzluğundan yakınır. Çocukları olmadığı için onlara İpek böceği verildiği düşünülür.

IV. Bölüm: Bu bölümde Aymama ve Kaplan'a çok yüklenirler. Kımmet Mama Aymama'yı çileden çıkarır. Yine doktora giderler. Ama Aymama durumu ile ilgili doğruları söyleyemez. Kaplan'da Hızır Aleyhisselam'ın karşısına çıktığını ve onlara çocuk vereceğini söyler. Aymama gerçekleri sakladığı için dayanamaz ve evi terk eder.

V. Bölüm: Aymama ve Kaplan ayrılık acısı çekerler. Kaplan yalnız kalır. Aile büyükleri Kaplan'ı başkasıyla evlendirmeyi düşünür.

VI. Bölüm: Bu bölümde Aymama ve Kaplan yeniden bir araya gelirler. Kaplan çocuk hayalinden asla vazgeçmez. Olacağına inanır. Ama hiç kimse Aymama'yı bekleyen sonun farkında değildir. Ramazan ayı ve Kadir gecesinden ümitleri vardır. Çocuk için Allah'a dua ederler. Herkes Aymama'nın hamile olduğunu düşünürken Aymama bu dünyadan göçüp gider.

VII. Bölüm: Olay örgüsü başladığı yere geri döner. Kaplan Seyrek Tepe'de yalnızdır. Aymama'nın hayaliyle konuşur.

2.1. ESERİN TEMEL UNSURLARI

2.1.1. Kahramanlar

Anlatmaya bağlı edebi eserlerde kahramanlar eseri oluşturan temel yapı taşlarındandır. *“İtibari eserde nakledilen veya değişik şekillerde ifade edilen vakanın zuhuru için gerekli insan ve insan hüviyeti verilmiş diğer varlıklar ve kavramları şahıs kadrosu söz grubuyla adlandırmayı uygun görüyorum.”*³⁴ Eserde bulunan, yer alan her varlık şahıs kadrosuna dâhildir.

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde de belirli bir şahıs kadrosu vardır. Eser Aymama ve Kaplan adlı kahramanların hayatları üzerine inşa edilmiştir. Eser uzun hikâye formatında olduğundan geniş bir şahıs kadrosuna sahip değildir. Aymama ve Kaplan baş kahramanlardır. Onların arkadaşları ve aileleri de kadroya dâhildir. Çiftin bir de köpekleri Allopor vardır.

Aymama: Eserde başkahramanlardan birisidir. Eser Aymama’nın ölmesiyle son bulmaktadır. Aymama iyi yürekli, eşini çok seven hayatta en büyük isteği ise bir evlat sahibi olmak olan bir kadındır. Ancak eser onların çocuk sahibi olamaması üzerine kurulu olduğu için asla çocuk sahibi olamamıştır.

Aymama daha beş yaşındayken anneden babadan öksüz yetim kalmıştır. Abisi Esen Kasap ve yengesi tarafından büyütülmüştür. Evde ağabeyisi ve yengesi tarafından zulüm görmemesine rağmen mahsun bir çocukluk geçirmiştir. Yengesine her daim yardım eder. “Yengesine iyi görünmek için kendi kadar kovalarla su taşıyordu. Doğrusu ağabeyisi de yengesi de kızcağızı kendi evlatlarından ayrı görmezdi. Böyle bile olsa kız bu ailede yeğenleri ve kendi arasında büyük bir farkın varlığını içten içe hissedip yaşıyordu.”³⁵

Aymama eş olarak Kaplan’ı seçer ve onunla evlenir. Eşine saygıda kusur etmez. Kaplan’a ‘babası’ şeklinde hitap eder. Çocuk sahibi olmak için duyduğu her şeyi yapar her yere gider. Çocuk doğurmadığını için insanların eleştirisine maruz kalır. Bu duruma çok üzülür. Kıymet Mama’nın eleştirilerine göğüs gerer. En son bir doktora giderler. Doktor Aymama’ya çocuğun kendisinden olmadığını söyler. Ancak Aymama buna

³⁴ Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991, s. 148.

³⁵ Tağay Murod, *Oydında Yurgan Odamlar*, G’afur G’ulom Nomidagi Adabiyot va Can’at Nashriyoti. Taşkent, 1985, s. 3.

inanmaz ve bu durumu herkesten saklar. Bu duruma dayanamaz evi terk eder. Eserin sonunda Kaplan dâhil herkes Aymama'nın çocuk doğuracağını düşünür. Ancak o ölüme yürümektedir.

Yazar Aymama'yı tam bir Özbek kadını haline getirmiştir. Eserde Özbek kadını örfüyle âdetiyle Aymama temsil etmektedir. Her Özbek kadını gibi çalışarak eşine, ailesine yardım eder. “Günlük işlerini yaptı. Evin penceresini açtı. Kapı önünü süpürdü. Kapı zincirini indirdi. Köpeğin tabağına yemek koydu. Kümes önündeki taşı aldı. Hayvanlara baktı. Sütü tülbentten geçirdi. Sonra tabağa koydu. Karıncanın içine girmesinden korkup salıncağa astı.”³⁶

Kaplan: Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde baş kahramanlardandır. Özbek erkeğini eserde temsil eder. Tarlada, bağda, bahçede çalışarak ailesinin geçimini sağlamıştır. Baba olmak ister. Ama bu duyguyu hiç tadamamıştır. Eser Kaplan'ın hayaller kurmasıyla ve eşi Aymama yanında varmış gibi konuşmasıyla son bulmuştur.

Eserin başında mert, güvenilir bir delikanlıdır. Uzun boylu ve yakışıklıdır. Her zaman doğruları söylemekten yanadır. “O aklının yattığı insanlarla selamlaşıyor gidip geliyordu. Gerçekleri konuşuyor oturup sohbete başlıyordu.”³⁷ Ailesiyle birlikte Aymama'ya talip olurlar. Kaplan Aymama'yı seviyor ve ona sadakatle bağlıdır. Ona “annesi” diye hitap ederdi. Türkü dinlemeyi ve söylemeyi çok sever. Özellikle Yunus Recebiy türkülerini çok sevmektedir. “Onun gözü Yunus Recebiy türkü söylediğinde konuşan veya öksüren hiç kimseyi görmezdi. Yunus Recebiy türkü söylediğinde gülene karşı atmaya oku olmazdı. Türküleri boyun eğerek buz gibi terler dökerek dinlerdi. O da türkü söylerdi.”³⁸

Çocuk sahibi olmak için Allah'a dua eder. Çocukları olursa adının Hoşvakt olacağını söyler. Elinden gelen her şeyi yapar. Çocukları olmadığı için metanetli davranmaya çalışır. “Allah'ın dileği olur.” cümlesiyle kendini ve eşini teskin eder. İnsanların dedikodusuyla uğraşmak zorunda kalır. Yapılan eleştirileri duymamak için aynı ortamda bulunmamaya dikkat eder. Annesi ve babası bile çocukları olmadığı için ona sırtlarını dönerler. Hızır Aleyhisselamın karşısına çıktığına inanır. Çocukları olacağından emindir. Ancak Kaplan hiç çocuk sahibi olamaz.

³⁶Tagay Murod, 1985, s. 39.

³⁷ Tagay Murod, 1985, s. 2.

³⁸ Tagay Murod, 1985, s. 2.

Hem Kaplan hem de Aymama eserin yazıldığı dönemin Özbek halkını yansıtır. Tavırlarıyla, yaşayışlarıyla, giydiği kıyafetlerle her şeyleriyle Özbek halkının sesi olmuşlardır. Gelenek göreneklere ve örf adetlere bağlıdır. Dönemin edebiyat şartları göz önüne alındığında Tağay Murad'ın böyle halkı temsil eder kahramanlar çıkarması oldukça farklıdır.

Kimmet Mama: Eserde kaplan ve Aymama'ya hayatı zehir eden bir kahramandır. Büyük olmasına rağmen olgun davranmamış devamlı eleştiride bulunmuştur. Yol gösterici değil yola taş koyanlardan olmuştur. Özellikle Aymama ile denk geldiği ortamlarda onu çekiştirmekten hiç kaçınmamış, ağzına gelen her şeyi söylemiştir.

Tağay Murad eserinde Kimmet Mama ve onun gibileri şöyle anlatmıştır. “Kimmet Mama oyuna bakarak oturdu. Böyle mamalar her yerde olacak. Nerede düğün, bayram olsa orada olacaklar. Nerede kasvetli bir hava olsa orada olacaklar. Halk Kimmet Mama gibileri düğüne, bayrama çağırmaz. Ama söyleseler de söylemeseler de onlar kendileri gelirler. Seslenmediğine de giderler. Bayramlara katılırlar. Bayram işlerinden başları çıkar. Her şeye el ataralar. Kimmet Mamalar halk içinde işte bu şekilde girerler. Asıl işlerine girerler.”³⁹

Kaplan'ın Anne ve Babası: Kaplan ve Aymama'nın çocukları olmadığı için çok huzursuz olurlar. Kaplan'ı devamlı uyarırlar. Başka biriyle evlenmesi gerektiğini söylerler. Çiftin yanında değil karşısında olurlar. Yaşlandıklarını ve Kaplan'dan bir torun görmek istediklerini söylerler. Ancak Kaplan hiçbir talebi kabul etmez. Eserde hem anne hem de baba vefat eder. “Babası ümitsizliğe kapılıp gitti. Bir daha geri gelmedi. Kış uzun sürdü. Ayaz oldu. İhtiyar adam bu kışı çıkaramadı.”⁴⁰ “Babamızın annesi elden yaktan düştü. Yattı yattı. Yemeden içmeden kesildi. Yattı yattı. Konuşmadan kesildi. Yattı yattı. İhtiyarın yanına gitti.”⁴¹

2.1.2. Mekân (Uzam)

Anlatmaya bağlı edebi eserlerde anlatı yerlemlerinden biri de mekândır. Bir edebi metinde kullanılan mekân oldukça önemlidir. “*Mekânın gerçekçi olması ve iyi bir*

³⁹ Tagay Murod, 1985, s. 32.

⁴⁰ Tagay Murod, 1985, s. 25.

⁴¹ Tagay Murod, 1985, s. 54.

şekilde işlenmesi olayın inandırıcılığını artırır. Mekânın olayın inandırıcılığındaki önemi kadar olay örgüsüyle de sıkı bir ilişkisi vardır.”⁴²

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde de Mekân seçimine oldukça dikkat edilmiştir. Tağay Murad anlatılan olayın yaşanabilirlik şansını artırmak için gerçekçi Mekânlar seçmiştir. Eserde geçen olayın başlayıp bittiği yer Seyrek Tepe isimli bir tepedir. Kaplan burada yalnızdır. Aymama’nın hayaliyle konuşur. “Dinle ninesi dinle diye bir ses geliyordu. Seyrek Tepe’de yan yatmış dedemiz ninemize böyle sesleniyordu.”⁴³ Eserde geçen önemli Mekânlardan birisi de Aymama ve Kaplan’ın evidir. Hojar Kör’ün evi de kullanılan mekânlardandır. “Avlu beyaz tavuklarla doluydu. Tavukların biri duruyor bir diğeri gıdaklıyordu. ... Yarı aydınlık bir eve girdi.”⁴⁴ Kaplan ve Aymama’nın çalıştığı tarlalar bahçelerde önemli mekânlardandır.

Tağay Murad eserde Mekân olarak şehir isimlerini de kullanmıştır. Kaplan ve Aymama çocuk sahibi olmak için şehir dışındaki doktorlara, falcılara görünürler. “Denov’da maharetli bir doktor varmış diyorlar diye fısıldadı annemiz. Gidenler derdine deva bulup geliyormuş. Babamız ve annemiz bu doktora gittiler.”⁴⁵

Eserde kullanılan Mekânlar düşünüldüğünde aynı kişiler gibi Mekânlarda gerçekçidir. Gerçek bir Özbek Türkünün yaşayacağı, çalışacağı yerlerdir. Yazar bir Özbek Türkünün nasıl Mekânlarda yaşadığını, çalıştığını örneklerle göstermiştir.

2.1.3. Zaman

Eserin temel öğelerinden biri de zamandır. Olaylar bir zaman döngüsü içerisinde gerçekleşir. “*Anlatı bir kurgudur ve anlatıya bağlı unsurlardan biri olan zaman da bir kurgudur.*”⁴⁶ Edebi eserlerde iki farklı zaman vardır. Bunlardan birincisi eserin kaleme alındığı zaman, ikincisi ise eserdeki olayların gerçekleştiği zamandır. Şerif Aktaş’ın da dediği gibi bu iki zaman itibari olduğu için bildiğimiz zamandan ayrılır.

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eseri de belirli bir zamanda meydana gelmiştir. Eserin sonunda Tağay Murad yazma zamanını 1980 olarak not düşmüştür. Ancak eser tek başına ele alındığında belirli bir tarih verilmemiştir. Yalnızca eserden yapılan bazı

⁴² Sedat Adıgüzel, s. 36.

⁴³ Tagay Murod, 1985, s. 1.

⁴⁴ Tagay Murod, 1985, s. 25.

⁴⁵ Tagay Murod, 1985, s. 53.

⁴⁶ Hamza Öztürkçü, s. 109.

çıkarımlarla bir zaman belirlenebilir. Örneğin insanların soyadları ele alınabilir. Soy adlarda bulunan -ov,-ev ekleri. “Sayıdov, Alimov, İslamov”⁴⁷ Yine eserde “kolhoz” ifadesinin geçmesi. “Kolhoz annemiz ve babamıza İpek böceği verdi.”⁴⁸ Kaplan’ın duasında geçen parti ifadesi de zamanın belirleyici noktalarındandır. “Asla ama asla parti affet komsomol affet demedim.”⁴⁹ Bu ifadelerden yola çıkılarak olayların yaşandığı dönem Sovyetler Birliği dönemidir.

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde kahramanlar Nevruz bayramını kutlamışlardır. Her sene aynı dönemde kutlanıldığı için 21-22 Mart tarihlerini de eserin zamanına ekleyebiliriz. “Tabiatı büyük bir sıkıntı sardı. Bu sıkıntının ardından çocuk doğdu. Çocuğun adı da Nevruz oldu. Yurdumuza Nevruz geldi.”⁵⁰

Eserde zaman olarak mevsimlerden de bahsedilmiştir. “Dolunay oldu. Yaz ışığı bembeyazdı. Gökyüzünde yıldız kümeleri vardı.”⁵¹ “Güz gelince üzüm kurutulmaya başlandı. Babamız önce kendi bahçesinin üzümünü kuruttu.”⁵² Eserde bir diğer zaman unsurları da günün vakitleridir. Aymama’nın ev işi yapması veya Kaplan’ın işe gitmesi günün hep erken saatlerinde olur. “Şafak söküyordu. Annemiz ahıra doğru yürüdü. Hayvanların durumuna baktı.”⁵³ “Babamız sabah erkenden uyanıp bağlara gitmeye hazırlandılar.”⁵⁴

Eserde ilk ve son bölümü ele almadığımız takdirde kronolojik bir sıra dikkate alınmıştır. İlk ve son bölüm geleceği anlatmaktadır. Arada kalan bölümler ise bu sona nasıl gelindiğini anlatır. Yani eseri zaman olarak düşündüğümüzde genel olarak geriye dönüş tekniği kullanıldığı için geçmiş zamanı anlatmaktadır.

2.1.4. Betimleme (Tasvir)

Betimleme en basit tanımıyla sözcüklerle resim çizme sanatıdır. Betimlemede amaç anlatılan varlığın veya olayın okuyucu gözünde canlandırılmasıdır. “*Tasvir, romanın kurmaca dünyasında yer alan kişi, zaman, olay, Mekân gibi unsurları, sanatın*

⁴⁷ Tagay Murod, 1985, s. 22.

⁴⁸ Tagay Murod, 1985, s. 42.

⁴⁹ Tagay Murod, 1985, s. 55.

⁵⁰ Tagay Murod, 1985, s. 30.

⁵¹ Tagay Murod, 1985, s. 35.

⁵² Tagay Murod, 1985, s. 49.

⁵³ Tagay Murod, 1985, s. 66.

⁵⁴ Tagay Murod, 1985, s. 40.

*sağladığı imkanlardan yararlanarak görünür kılmaktır.”*⁵⁵ Anlatmaya bağlı edebi eserlerde yazar betimlemeye sıkça başvurmaktadır. Kişileri, Mekânları, olayları anlatırken betimlemenin gücünden yararlanılmaktadır.

Modern Özbek edebiyatında Tağay Murad betimlemede olağanüstü bir güç göstermiştir. Tasvir gücü oldukça kuvvetlidir. Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde de betimlemeyi bolca kullanmıştır. Kahramanları, olayları, Mekânları tasvirlemiştir.

Tağay Murad Aymama’nın nasıl bir gelin olduğundan bahsederken betimlemeyi kullanmıştır. “Gelin kırmızı halının üzerinden geçti. Yüzünde bembeyaz ipek duvak, başında ipek baş örtüsü vardı. Omzunda bekasam yelek, atlas gömlek, ayaklarında deri ayakkabılar vardı. Alnında da tacı vardı. Tacın süslemeleri ışıpta gözleri kamaştırıyordu. Kulaklarında küpe göğsünde sekiz gümüşten oluşan gerdanlığı vardı. Gerdanlığının firuze ve bademleri parlıyordu.”⁵⁶ Eserde Mekân tasvirleri de kullanılmıştır. Kaplan sokağa çıkınca yazar sokağı betimlemiştir. “Damat büyük sokağa doğru yürüdü. Bütün alem damada apaydınlık görünüyordu. Ortaya çıkan yol çarşaf gibi bembeyaz, evler, duvarlar, ağaçlar ıslık ıslık kuşlarda çarşaf gibiydi. Sokağın kenarında akan su da bembeyazdı. Her şey pırıl pırıl bir çarşaf gibiydi.”⁵⁷ Bir başka Mekân tasviri ise Aymama gelinin düğün perdesidir. “Gelin perdenin içinde ayakta bekliyordu. Perde bağında on sekiz çeşit gelinlik kumaş vardı. Duvarlarda aynalar, çaydanlıklar vardı. Nakışlara ‘Hoşgeldiniz’ sözleri işlenmişti. Diğer nakışların birinde gül diğerinde ise kırmızı elma işlenmişti. Bir diğer nakışta ise ağzında gülle uçan güvercin vardı. Güvercinin altında A diğer tarafında ise K harfi vardı. Aymama’nın A’sı Kaplan’ın K’sı işlenmişti.”⁵⁸

Yazar mevsimleri de betimlemiştir. Bir yaz akşamından şöyle bahsetmektedir. “Dolunay oldu. Yaz ışığı bembeyazdı. Gökyüzünde yıldız kümeleri vardı. Bu yıldızların arasında bir yıldız seyretti. Burası onun yoldaşı oldu. Uzakta çok uzakta yanan lambalar yıldızlar gibi parlıyordu. Tepe ortasındaki muazzam ceviz yaprakları kederli bir şekilde hışırdadı. Çekirgeler cıvıldadı. Bir kış kayısı yapraklarının hışırdadı hışırdadı uçu. Kabayoncadan atlar çıt çıt otladı. Atlar takırdatıp yeri tepti. Gece müjdecisi

⁵⁵ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı (Romanın Unsurları)* 1, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2001, s. 200

⁵⁶ Tagay Murod, 1985, s. 8.

⁵⁷ Tagay Murod, 1985, s. 12.

⁵⁸ Tagay Murod, 1985, s. 17.

baykuş süzüle süzüle ses verdi.”⁵⁹ Eserde geçen olaylar geçen tavuk yavrusunun yırtıcı bir kuş tarafından kaçırılması betimlenerek anlatılmıştır. “Tam bu sırada avluda bir gölge belirdi. Kaplan’ın gözleri kapalı diye göremedi. Aymama gözlerini kısıp baktı. Ne olduğunu ayıt edemedi. Doğan avlu üzerinde dolanıyordu. Hızlı bir şekilde yere doğru yıldız gibi uçtu. Kanatlarını açarak geldi. Cıvcıvlerin birini pençeleri arasına aldı. Sonra ok gibi fırladı.”⁶⁰

2.2. DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

Bir edebi eserde dil ve üslup özellikleri oldukça önemlidir. Eserin nasıl ortaya çıkarıldığının şeklidir. Mehmet Tekin’in de dediği gibi “*Dil bir anlatım ve iletişim aracıdır.*”⁶¹ Bir edebi eserde kullanılan dil o eserin üslubunu oluşturur. Üslup, dilin mecazi gücünün renk ve eylem zenginliğini kısacası dil anlatım dağarcığını kişisel becerilerle söze yazıya dökmektir. “*Üslup da eserde kullanılan her bir yapı unsurunun ele alınış şeklidir.*”⁶² Anlatmaya bağlı edebi metinlerde özellikle de roman ve hikâyede dil ve üslubun ayrı bir yeri vardır. Bir yazar eserinde dil ve üslubu yeterince kullandığında eseri de bir o kadar özgün olur.

Tagay Murad dil ve üslup bakımından düşünüldüğünde kendine has bir üslup geliştirerek özgün bir yazar haline gelmiştir. Yazar eserlerinde elinden geldiğince saf bir Özbek Türkçesi kullanmaya çalışmıştır. Yerel kelimelere yer vermiştir.

Eserlerinde ikilemeleri de bolca kullanılmıştır. “*Anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması*”⁶³ durumuna ikileme denir. Özbek Türkçesi ikilemeler çerçevesinde düşünüldüğünde zengin bir yapıya sahiptir. Ancak Tagay Murad da bu yapıyı kendine has bir üslupla geliştirmiştir. “Sol göğsünü tuttu tuttu tuttu tuttu, sarsıldı sarsıldı.”⁶⁴ “Tavuk gökyüzüne çırpınarak yavrusuna gıdıkladı. Gıdıkladı gıdıkladı.”⁶⁵ “At kulaklarını kabarta kabarta sahibine baktı. Kaplan ağlayıveriyordu,

⁵⁹ Tagay Murod, 1985, s. 35.

⁶⁰ Tagay Murod, 1985, s. 19.

⁶¹ Mehmet Tekin, s. 164

⁶² Mehmet Tekin, s. 175

⁶³ *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara, 2011, s. 1165.

⁶⁴ Tagay Murod, 1985, s. 82.

⁶⁵ Tagay Murod, 1985, s. 19.

ağlayıveriyordu.”⁶⁶ Görüldüğü gibi yazar vermek istediği duyguları daha iyi anlatmak için ikilemelere, cümle tekrarlarına sıkça başvurmuştur.

Eserde dikkat çeken dil üslup özelliklerinden biri de Bekçi Yoldaş’ın her cümlenin sonuna “misol uchun”(mesela) ifadesini getirmesidir. “Kim o değerli beyimiz mesela.”⁶⁷ “Hepsini elimini tersiyle ittim mesela.”⁶⁸

Yazarın eserde dikkat çeken dil ve üslup özelliklerinden birisi de kısa kısa cümleler kullanmasıdır. Ayrıca bu kısa cümleleri çoğu zamanda tekrar etmektedir. Amacı sade, anlaşılır bir dil kullanmaktır.

“Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeğine deyim denir.”⁶⁹ Deyimler dilin zenginliğini ortaya koymaktadır. Edebi bir eserde kullanıldığında da esere ayrı bir üslup katar. Özbek Türkçesini özgürce kullanan Tağay Murad Türkçenin temel yapısında olan deyimleri eserlerinde kullanmıştır. Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eseri halk kültürü yönünden zengin bir eser olduğu için yazar bu eserde deyimleri bolca kullanmayı tercih etmiştir. Eserde geçen bazı deyim örnekleri aşağıda verilmiştir:

Quloq solmoq

(Kulak vermek)

Murod hosil bo’lmoq

(Muradına ermek)

Ko’zi tushmoq

(Gözü takılmak)

Hushi boshidan uchmoq

(Akli başından gitmek)

Ko’zlarini katta katta ochmoq

(Gözlerini dört açmak)

⁶⁶ Tagay Murod, 1985, s. 22.

⁶⁷ Tagay Murod, 1985, s. 54.

⁶⁸ Tagay Murod, 1985, s. 54.

⁶⁹ *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara, 2011, s. 651.

Tinka-madori qurimoq

(Dili damağı kurumak)

Ko'zi ilinmoq

(Gözü dalmak)

Bir og'iz gapni aytmoq

(Bir ağız dolusu laf söylemek)

2.3. BAKIŞ AÇISI

Bakış açısı bir olayın, bir kavramın bir duygu ve düşüncenin anlatıldığı noktadır. Anlatmaya bağlı edebi eserlerde bakış açısının önemi çok büyüktür. “*Anlatma esasına bağlı edebi türlerde bu arada tabi olarak hikâye ve romanda hem metin halkası hem vaka zinciri hem de eserin dili bakış açısına göre şekil alır.*”⁷⁰ Bir yazar bakış açısını okuyucuya vermek istediklerine göre şekillendirir. Okuyucunun neyi ne kadar bileceğine yazmak kullandığı bakış açısıyla karar verir.

Tagay Murad Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde de okuyucunun neyi ne kadar bileceğine göre bakış açısını belirlemiştir. Yazar okuyucuya hem geçmişten hem bugünden hem de gelecekte haberler vermiştir. Bundan dolayı eserde kullanılan bakış açısı hâkim bakış açısıdır. Hâkim bakış açısında anlatıcı olayların dışında yer almaktadır. Üçüncü kişi ağzıyla olayları anlatmaktadır. Anlatıcı eserdeki bütün her şeyi en ince ayrıntısına kadar bilmektedir. İsteddiği anda olaylara müdahale edebilir. Geçmişten ve gelecekte haberi vardır. Kaplan’ın babası Kaplan ile konuşmaya geldiğinde anlatıcı babanın son gelişi olduğunu ve öleceğini söyler Yani bize gelecekte haber verir. “Babası ümitsizliğe kapılıp gitti. Bir daha geri gelmedi. Kış uzun sürdü ayaz oldu. İhtiyar adam bu kışı çıkaramadı.”⁷¹ Eserdeki karakterlerin, tiplerin, geçen olayların hakkında her şeyi bilmektedir. Aymama’nın baba evinden çıkarken düşündükleri ve yaptıkları bunu kanıtlar niteliktedir. “Ağlamasının sebebi kendi evini döşediğini terk edip gideceği, hısımlarından ayrılıp gitmesiydi. Hüzünlü hüzünlü duran şırıl şırıl ağlayan yeğenleri için ağladı. Ya abisiyle yengesi ‘bizden kurtulmak için

⁷⁰ Şerif Aktaş, s. 81

⁷¹ Tagay Murod, 1985, s. 25.

kimsesizmiş demesin’ diye utancından mı ağladı? Böyle denilmesi daha doğrudur. Ya da damadın evine gideceğinden dolayı yaşadığı mutluluktan sevinçten ağlıyordu. Bilhassa böyle desek daha doğru olacaktı.”⁷²

Eserde anlatıcı kahramanların içinden geçirdikleri, düşündükleri her ne varsa bilmektedir. Aymama Falcı Hojar Kör’ün evine gittiğinden içinden geçirdikleri şöyledir. “Aymama arkasından takip etti. Aymama tavukları kovaladı. İçinden ‘Burası bir ev mi yoksa tavuk çiftliği mi’ diye geçirdi.”⁷³ Anlatıcı hayallere, rüyalara bile hâkimdir. Aymama’nın kız çocuğunu gördüğü rüya şu şekilde anlatılmıştır. “Alapar’ın önünde genç kızlar daire oluşturup beştaş oynarmış. Bir genç kız kiraz gibi beş tane taşın iki tanesini sağ iki tanesini sol tarafa koymuş. Elinde kalan bir taş da gökyüzüne atar avuç içi ile avuçlar gökyüzünden gelen taşı elinin yüzeyi ile almış. Gayet iyi gayet becerikli bir şekilde oynarmış. Genç kız... annemizin kızıymış.”⁷⁴ Anlatıcı kahramanların ruh hallerinden de haberdardır. Kaplan çocuğu olmadığı için çok sinirlenir ve insanlar için çocuğun neden bu kadar önemli olduğunu anlayamaz bu duruma isyan eder. “Babamız yana yana eve geldi. Neden muhteşem evimi avlumu iri geniş göğüslü atımı sormuyorlar da yalnızca çocuklarımı soruyorlar. Yığınla koyunları çift çift sığırları var. Koyunları da sığırları da her yıl yavruluyor. Neden bunları sormuyorlar. Bağları her yıl 500 kilo kuru üzüm veriyor Neden bunu sormuyorlar.”⁷⁵

2.4. ESERDE KULLANILAN ANLATIM TEKNİKLERİ

2.4.1. Diyalog Tekniği

En az iki insan arasında geçen konuşma eylemidir. Anlatmaya bağlı edebi eserlerde diyalog tekniği metne akıcılık katar. Diyalog tekniği kullanılarak metindeki kahramanlar hakkında da bilgi sahibi olunur. Böylelikle metnin gelişimine katkı sağlanır. Aydınlıkta yürüyen insanlar eserinde de yazar bu tekniğe yer vermiştir. Aymama ve yengesi arsında geçen konuşma şu şekildedir:

“-Sen ne diyorsun?

-Neye ne diyorum?

⁷² Tagay Murod, 1985, s. 15.

⁷³ Tagay Murod, 1985, s. 25.

⁷⁴ Tagay Murod, 1985, s. 49.

⁷⁵ Tagay Murod, 1985, s. 59.

-Saçmalama bir şe söyle dünürçüler gelmiş.

-Kime?

-Bana olmayacağına göre tabi ki de sana.

-Ben size ne yaptım. Çık.”⁷⁶

2.4.2. İç Monolog

En basit ifadeyle insanın kendi kendine konuşmasıdır. “*Roman kişisi ile okuyucunun arada anlatıcı olmadan karşı karşıya geldiği ve roman kişinin iç dünyasında kendi kendisiyle konuşturulduğu anlatım tekniğidir.*”⁷⁷ “*İç monologda dikkat çeken özellik zihnin serbestçe ve etkin bir şekilde çalışmasıdır.*”⁷⁸ Anlatmaya bağlı edebi metinlerde bu tekniğe sıkça başvurulur. Eser kişinin ruh hali ve bulunduğu durum hakkında bilgi verir. İç monolog kullanılan bakış açısıyla ilişkilidir. Anlatıcı ne kadar çok şey biliyorsa iç monolog da ona göre kullanılır.

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde de yazar iç monologlara yer vermiştir. Yazar hakim bakış açısı kullandığı için kişilerin ruhsal durumlarını iç monolog tekniğini kullanarak ortaya koymuştur. Tağay Murat eserde Kaplan’ın çocuk sahibi olmadıkları için etrafta dönen sözlerden rahatsız olmasını iç monolog tekniği kullanarak okuyucuya sunmuştur. “Gece yarılarına kadar somurtup oturulur mu? Böyle ömür mü geçer? Konuşanlara yettiğin var yetemediğin var. Bir gün bile kimseyle ters düşmedi. Her şeyi yüze söyledi.

—Böyle şeyler diyen adam olur mu?

—Testi her gün kırılmaz ki gününde kırılır. İşte nice yıllarım üzümlere gün geçiriyorlar. Millet her şey sorar. Herhangi biri anlamsız bir söz söylerse gelen sorulara bakakalırsın.

—Siz de haklısınız diyerek başını salladı. Gittiğinde bu sözü başka birisi inkâr ederse:

⁷⁶ Tagay Murod, 1985, s. 4.

⁷⁷ Sedat Adıgüzel, s. 33.

⁷⁸ Mehmet Tekin, s. 277

Siz de haklısınız dedi. İnkâr da itiraz da etmedi. Hayatın gidişi günün geçişini haklar.”⁷⁹

2.4.3. Montaj

Başka bir metni olduğu gibi, üzerinde hiçbir değişiklik yapmadan kendi metnine taşımadır. “Edebi ürünler gerek sanatın gerek edebiyatın diğer türleri ile ilişki içindedir ve diğer sanat dallarına ait ürünlere yer verirler. Bu edebi ürünün sanatsal değerini yükseltir. Bu açıdan etkili bir anlatım tekniğidir.”⁸⁰ Mehmet Tekin’e göre montaj ikiye ayrılır. Açık ve gizli montaj. Açık montajda alınan metnin nereden alındı bellidir. Gizli montajda ise alıntı vardır. Ama kaynağı sezdirilmez.⁸¹

Tagay Murad Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde montaj tekniğine yer vermiştir. Eserde Sufi Allah Yar’ın hikayesi anlatılır ve kavimlere verdiği vasiyet açık montaj tekniğiyle alınmıştır. Kimden alındığına dair bilgi verilmiştir. “Allah Yar öldüğünde nasıl bir vasiyet bıraktı? Çocuğu olmayanlar mezarıma sığınsın ben sizlere çocuk vereceğim diye mi? Allah Yar ölmeden önce kavimlere şöyle bir vasiyet etti:

Ey birader beni iyi demeyeniz sakın

Dış görünüşüm sufi gibidir, içim kin ve inkâr.

Onun için dağı taşı, çölleri dolaşıp durdum.

Uğursuzluğum rezilliğim zarar verdi vilayet halkına.

Bu yüzden güvenilir dost oldum garipler yurduna.

Ne halde öldüğümü bilmesin soyum sopum.”⁸²

2.4.4. Özetleme

Özetleme okuyucuyu bilgilendirmek için verilen olayların özetlenerek aktarılmasıdır. “Verilecek bilgi ile yapılacak tanıtmanın özet halinde sunulmasıdır.”⁸³ Edebi eserler yapı olarak uzun oldukları için bazı bölümlerde bu tekniğe başvurulur.

⁷⁹ Tagay Murod, 1985, s. 21.

⁸⁰ Hamza Öztürkçü, s. 122

⁸¹ Mehmet Tekin, s. 254

⁸² Tagay Murod, 1985, s. 27.

⁸³ Mehmet Tekin, s. 241

Ana konu ile pek bir bağlantısı olmayan olaylar, gelişmeler anlatıldığında özetleme tekniği kullanılır.

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde de yazar geçmişte yaşanmış bazı olayları özetlemek tekniği kullanarak okuyucuya bilgi vermiştir. Eser Aymama'nın evlilik çağına geldiği dönemden başlamaktadır. Ancak bölümlerin birinde Aymama'nın çocukluğu, nasıl büyüdüğü özetleme tekniği kullanılarak okuyucuya sunulmuştur. “En küçükleri olan kız beş yaşında anneden babadan öksüz yetim kalıp abisinin eline bakıyordu. Yengesi somurtarak günlerini geçiriyordu. Her şeyle ilgileniyordu. Küçük gözlerinden yaşlar akıyordu. Böyle böyle hiç nefes almıyordu. Yengesine iyi görünmek içim kendi kadar kovalarla su taşıyordu. Doğrusu ağabeyisi de yengesi de kızcağızı kendi evlatlarından ayrı görmezdi. Böyle bile olsa kız bu ailede yeğenleri ve kendi arasında büyük bir farkın varlığını içten içe hissedip yaşıyordu. Dostta oldu düşmanda. Küçük kız serilip serpildi.”⁸⁴ Örnekte de görüldüğü gibi yazar Aymama'nın evlilik çağına nasıl geldiğini özetleyerek anlatmıştır.

2.4.5. Geriye Dönüş Tekniği

Geriye dönüş tekniği eserdeki zamanla ilgili bir tekniktir. Anlatıcı çoğunlukla şimdiki zamanı anlatır. Ancak yaşanan olaylarla alakalı bilgi vermek için olayların sebeplerini açıklamayı geriye dönüş tekniğiyle yapar. “*Herhangi bir roman kişinin yaşamı romanın anlatılmaya başlandığı zamandan (öyküleme zamanı) başlamaz. Anlatıcı onu geçmiş yaşantısı ve psikolojik durumunu vermek ve roman kişinin bütün yönleriyle eksiksiz bir şekilde tanıtabilmek için bu teknikten faydalanılır.*”⁸⁵

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde geriye dönüş tekniği kullanılmıştır. Aslında eser başlı başına dikkate alındığında genel olarak geriye dönüş tekniği kullanılarak kaleme alınmıştır. Eserin başlangıç bölümü ve bitiş bölümü aynı zaman dilimini anlatmaktadır. Kaplan yaşlıdır ve tek başına Seyrek Tepe’ de Aymama'nın hayali ile konuşmaktadır. Arada kalan bölüm ise bu aşamaya nasıl geldiğini anlatmaktadır. Yani geriye dönüş tekniği eserin tamamına hakimdir. Arada kalan bu bölümde de yine kendi içinde geriye dönüş tekniği kullanılmıştır. Aymama ve Kaplan Termiz’e doktora gittiklerinde Aymama bazı gerçekleri Kaplana söylemez bu durum geriye dönüş

⁸⁴ Tagay Murod, 1985, s. 3.

⁸⁵ Sedat Adıgüzel, s. 30.

kullanılarak okuyucuya sunulur. “Bütün her şey sözler Termiz’de açığa çıktı. Oradaki doktor babamıza var olan durumu söyledi. Babamıza söylenen söz... Tam tersiydi. Annemiz doktorun sözüne inanmadı. Babamızdan gizli Denov doktorlarına gitti. Kendine iyice baktırdı. Denov doktoru da Termiz doktorunun söylediklerini söyledi. Annemiz olanları babamıza anlatmadı. ‘Kadınlarla Denov’da balık yiyip geldim.’ dedi.”⁸⁶

2.5. ESERİN MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

2.5.1. Aşk

Eser kaplan ve Aymama çiftinin hayat hikayelerini ele alır. Çiftin evlilikleri boyunca yaşadıkları ve çektikleri sıkıntılar anlatılır. Ancak aralarındaki sevginin kuvveti o kadar güçlüdür ki her ne olursa olsun ne sıkıntı yaşanırsa yaşansın birbirlerinden vaz geçmeyi göze alamamışlardır. Ayrılmayı dahi düşünmelerine rağmen sevgileri buna engel olmuştur. Kahramanlarımız kuvvetli bir duygu olan aşkla birbirlerine bağladılar.

Olay örgüsünün merkezinde Kaplan ve Aymama’nın birbirlerine karşı olan sevgileri vardır.

Kaplan, Aymama’ya olan sevgisini, gözünün ondan başka birini görmediğini dile getirir. “Kime bakacak olsam seni görüyordum. Doğru Zübeyde’ye baktım o sen değildin. Bolxinga baktım o sen değildin. Başka birine baktım o sen değildin. Bir başkasına baktım o sendin.

—Gerçekten mi?

—Evet.

Gelin rahatladı. İşveli cilveli davrandı.

—O zaman... Ben size... inandım.”⁸⁷

2.5.2. Ahlak ve Ahlaksızlık

⁸⁶ Tagay Murod, 1985, s. 65.

⁸⁷ Tagay Murod, 1985, s. 12.

İnsanın kendisi, diğer insanlar ve varlıklarla ilişkilerinde nasıl davranması gerektiğini gösteren yazılmamış kurallar, kanunlara ahlak denir. Ahlak toplumdaki iyi ya da kötü kabul edilen davranışların göstergesidir. İnsanlar bu kurallara göre yaşarlar, kendilerine bu kurallar çerçevesinde yol çizerler. Bunlar dışına çıkıp aykırı davranılırsa toplum tarafından dışlanırlar.

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde ahlak konusuna değinilmiştir. Sümelek pişirilirken bir kadına daha gerek duyulur. Aralarında istişare ederler. Laf dönüp dolaşıp *Münevver* isimli kadına gelir. Ancak bu kadın halk tarafından tavırları yüzünden çok da hoş görülmez. Sümelek gibi değerli bir işi ahlak yönünden gelişmemiş bir insana teslim etmek istemezler. “Söz döndü dolaştı en son Münevver isimli kadına geldi.

—Yüzünü görmek istemiyorum. Adı batsın

Bu sözleri Xoldan mama söyledi. Kadınlar birden irkildi birbirlerine dikkatlice baktılar bir başka türlü baktılar. Peş peşe başlarıyla onayladılar.

—Amin.

Sebebi halk arasın da Münevver’in hovarda biri olduğu dedikoduları yayılmıştı.”⁸⁸

Eserde ahlaka önem verilen bir başka nokta ise Kımmet Mama ve Aymama arasında geçen diyalogdur. Kımmet Mama Aymama’ya çocuk sahibi olmak için Kaplan’dan başka bir erkekle birlikte olmayı teklif eder. Ancak bu teklife Aymama çok sert bir şekilde tepki verir. Kaplan ile nikâhlı olduğunu başka biriyle olamayacağını dile getirir. Böyle bir teklifi kabul etmek toplum tarafından yadırganan bir tavır olur. Evli olduğu halde başka birileriyle bir münasebette bulunmak ahlak kurallarına aykırıdır. “

—Biriyle yatıp... Kendini bir sınamadın mı diyorum.

Aymama annemiz birden Kımmet mamaya baktı. Annemizin yüzü kıpkırmızı oldu. Gözleri parladı.

—Sözlerinize dikkat edin mama Ne dediğinizi bilin.

—Ne dediğimi biliyorum konuşsam da konuşmasam da yeğenim. Gül gibi ömrünü ziyan ederek ne yapıyorsun yeğenim?

⁸⁸ Tagay Murod, 1985, s. 37.

—Nasıl birisiyle nasıl birisiyle? Birden sinirlendi annemiz. Başımnda nikâhla kocam var!!

—Nikâhlı kocandan bir umut çıkmazsa Ne yapacaksın?

—Ne diyorsunuz? Oldukça sinirlendi annemiz. AA ne diyorsunuz?”⁸⁹

2.5.3. Saygı

İnsan ilişkilerinde saygının yerine oldukça önemlidir. “*Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram.*”⁹⁰ Tağay Murad esere de “saygı” temasını yerleştirmiştir.

Kaplan ve Aymama’nın nikâhları kıyılacağı zaman Kaplan’ın kayınlarından çekinmesi saygıya işarettir. “Abisi hocanın karşısına çömeldi. Damat geldi. kaynına karşı hürmetten dolayı yüzene kuşağını tuttu.”⁹¹ Bu saygı türü hemen hemen bütün Türk topluluklarında vardır. Anadolu’da da yeni nişanlanan damatlar özellikle kayınpederi ve kaynına saygı gösterir. Yüz yüze gelmemeye dikkat ederler.

Eserde geçen bir başka saygı unsuru da Kaplan ve Aymama’nın birbirlerine hitap ederken isimlerini kullanmamasıdır. Bunun sebebi de büyüklerinden çekinmeleridir. Bu saygı yalnızca Özbeklerle sınırlı değildir. Anadolu’da da bu vardır. “— Ben bu adamı babası diye çağıracağım.

—Ben seni annesi diye çağıracağım.

—Babası

—Annesi⁹²

Eserde geçen başka bir saygı unsuru ise gelinin damadın evine gelince evin eşiğine, Âdem Peygambere, evin büyüklerine gösterdiği saygıdır. Eşiğin, büyüklerinin önünde eğilir ve onlara saygı gösterir. “—İşte bu eşiğe bir saygı dedi Kayvoni mama. Gelin eğilerek eşiğe tazim kıldı Tekrar bir daha eğilerek eşiği tavaf etti. Kayvoni mama gelini selam verdire verdire içeri götürdü.

⁸⁹ Tagay Murod, 1985, s. 43.

⁹⁰ *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara, 2011, s. 2047.

⁹¹ Tagay Murod, 1985, s. 7.

⁹² Tagay Murod, 1985, s. 15.

- Atamız Adem Peygambere saygı
- Bizi doğuran Havva anamıza bir tazim
- Biraz daha eğil o çok yüce bir kişiydi.”⁹³

2.5.4. Aile ve Toplum Yapısı

Aile toplumun en küçük yapı taşıdır. İnsanın yetişmesindeki en büyük etken ailedir. *“Toplumun en küçük birimi olan aile esasında toplumu meydana getirmesi münasebetiyle önem arz etmektedir.”*⁹⁴ Bir çocuk ailesinden ne görürse o doğrultuda yaşamının ilkelerini sıralar. Bu sebeple aile toplumun yapısını belirler. Türk toplum yapısında da ailenin önemi büyüktür. Aile Türkler için mahremiyettir. Kimseyle konuşulmayan, kimsenin yanında dile getirilmeyen konular aile içerisinde konuşulur ve birlikte çözüm bulunur. Türkler için aile birlik beraberlik demektir. Ailede saygı ve sevgi en başta gelen olgulardandır.

Türkler ataerkil bir toplum yapısına sahiptir. Ataerkil olmalarına rağmen Türk toplum yapısında kadına da değer verilir. Bu değer İslamiyet’ten önceki Türk topluluklarından da mevcuttur. Devlet yönetiminde dahi kadınlara söz hakkı verilmektedir.

*“XIX. Asrın başında Özbek toplumunda kadına verilen önem azaldı. Toplumun ilerlemesini kadının hak ettiği konuma ulaşmakla mümkün olduğunu bilen ceditçi aydınlar bu konuya eğildiler.”*⁹⁵ Kadının annelik vasfı ele alındığında toplum üzerindeki etkisi yadsınamaz noktadadır. Özbeklerde de milliyetçi bir bakışla yazan yazarlar ve şairler bu durumun farkındadır ve eserlerinde hem aile kavramını hem de kadını ön plana çıkarmaya çalışırlar. Tağay Murad da Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde hem aile yapısına hem de kadına önem vermiştir. Özbek aile yapısını ele almıştır. Kaplan’ın ailesi Aymama’yı istemeye gittiklerinde ağabeyi bu kararı tek başına veremeyeceğini ailesiyle istişare edip karar verileceğini bildirmiştir. *“—Ben bir şey diyemiyorum. Yakınlar, büyükler var kıza bakan yengesi var bir daha buyurun gelin biz istişare edelim.”*⁹⁶ Evlilik konusunda da Aymama’nın fikrine önem verilmiştir. Kız

⁹³ Tagay Murod, 1985, s. 16.

⁹⁴ Hamza Öztürkçü, s. 136.

⁹⁵ Hamza Öztürkçü, s. 137.

⁹⁶ Tagay Murod, 1985, s. 3.

evlenmeyi kabul ederse evet denilecektir. Yengesi Aymama'ya fikrini sorar, sessiz kalınca kararını olumlu kabul ederler. "Köz Aymama'nın yüzünden, Aymamanın yüzü közden aşağı kalmadı. Yengesi ufaklığı Aymama'ya verdi.

— Tamamdır bu sessizlik razı olmanın alametidir, dedi."⁹⁷ Bu tavırda kadına verilen önemi gösterir. Hayat ona ait olduğu için hayatı hakkındaki bir kararı da ona sormuşlardır.

Eserde dikkat çeken unsurlardan birisi de aile büyüklerine saygıdır. Aymama Kaplan'ın evine gelin geldiği zaman aile büyüklerine selam vermiştir. Onlara olan saygılarını göstermiştir. Ayrıca onları büyüten anne, baba; ağabey, yengeye de dua ederek saygı göstermişlerdir. "Damat gelinin yansımasıyla gelin damadın yansımasıyla fısıldaşarak konuştu.

— Bizi olgunluğa erıştiren anne babamıza binlerce teşekkür ederiz.

— Ağabeyimiz ve yengemize daha çok.

— Birbirimize ölene kadar sadık olacağız.

— Bundan sonrada hep böyle olalım

— Oğullarımız kızlarımızla.

— Hep bir beraber olalım."⁹⁸ Bu örnek de hem aile büyüklerine olan sevgi ve saygı vardır hem de aile bütünlüğüne, kutsallığına olan özen vardır. "*Birbirimize ölene kadar sadık olacağız, hep bir beraber olalım.*" İfadeleri aileye ne kadar önem verdiklerini göstermektedir.

Eserde Kaplan ve Aymama'nın çocukları olmamasının sebebi olarak çoğu kez Aymama görülür. Hep kadın suçlanır. Özellikle Kaplan'ın anne ve babası tek suçlu olarak Aymama'yı görürler. Ondan boşanmasını isterler. Yazar bu durumu eleştirmek için çift doktora gittiğinde doktor hem kadının hem de erkeğin ayrı ayrı muayene olmasını ister. Bunun sebebi çocuğun olmamasının sebebi olarak yalnızca kadın görülemez. "Erkekler başka doktora kadınlar başka doktora sıraya girdi."⁹⁹

⁹⁷ Tagay Murod, 1985, s. 5.

⁹⁸ Tagay Murod, 1985, s. 10.

⁹⁹ Tagay Murod, 1985, s. 53.

Kımmet Mama ve etraftaki çoğu kişi çocukları olmadıkları için onları suçlarlar ve kınarlar. Bu durum aile mahremiyetine karşı yapılan bir saygısızlıktır. Aile içerisinde bile dile getirmek Kaplan ve Aymama için zorken hallerinden anlamayanların bu konu hakkında yorum yapmaları katlanılabilecek bir durum değildir.

2.5.5. Çocuksuzluk

Eserde ele alınan temel temalardan biri de çocuksuzluktur. Yazar Özbeklerde çocuğun önemini eserde ortaya koymuştur. Her toplumda olduğu gibi Özbeklerde de soyun devamlılığı esastır. Kaplan ve Aymama bu problemle karşı karşıya kalmıştır. Çocuğun hayalini kurmalarına rağmen hiçbir zaman çocuk sahibi olamamışlardır.

Çift hem çocuk sahibi olmanın yolunu ararken hem de toplumun kendilerine yaptığı baskıyla baş etmeye çalışmaktadırlar. Çocuk sahibi olamamalarına suçlu olarak Aymama görülür. Kaplan'ın anne ve babası kadından boşanması için baskı yaparlar. Kadının Kaplan'ı kandırdığını ileri sürerler. “—Evimizden yılan mı çıktı diye babası iğneledi.

—Yok, hayırdır diye şaşırdı oğlu.

—Öyleyse neden Gidip gelmiyorsun

—Bizim sözüme ne oldu?

—Elimizden geleni yapıyoruz, bir gün verecek... diye söylendi Kaplan.

—Verseydi bu zamana kadar verirdi.

—Kadınının sözüne bakma. O seni kandırır.

—Karı bugün onu diyor yarın bunu...

—Kendisi de kısır gidecek.

—Şimdi seni de mi yalnız bırakacak.”¹⁰⁰

Çocuk sahibi olamadıkları için hem Kaplan'a hem de Aymama'ya başka birileriyle evlenmeleri tavsiye edilir. Hatta Kaplan'a evlenmeleri için vesile olan dünürçüler bile boşanmasını teklif eder. “Kaplan bir çare ister gibi görücülere baktı. Görücü bu bakışı anladı.

¹⁰⁰ Tagay Murod, 1985, s. 23.

—İstiyorsan eşinden ayrıl dedi görücü

—Ben evlendirdim gerekirse ben ayırırım. Sonra kör olası görücü hayatımı zindana çevirdi diyerek dolaşma.”¹⁰¹

Baskılar hem Aymama’yı hem de Kaplan’ı çok yorar. Zaman sonra Kaplan bile çocuk sahibi olamadıkları için Aymama’yı suçlamaya başlar. Eserin sonunda Aymama bu problemle artık başa çıkamaz ve bu dertle vefat eder.

2.5.6. Tarihi ve Efsanevi Kişilikler

2.5.6.1.Sûfî Allahyâr

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde Kaplan ve Aymama dua etmek için bu zatın türbesine ziyarete giderler. Sûfî Allahyâr Orta Asyalı Nakşibendi şeyhidir.¹⁰² Birçok eser ortaya çıkarmıştır. “*Sufi Allahyar’ın şeriata vurgu yapan ve ilmihal niteliği taşıyan eserleri Orta Asya ve Kafkaslar’da uzun süre okunmuştur.*”¹⁰³ Tağay Murad eserde Sufi Allahyar’dan bahsederken eserlerinin ismi verilmiş ve “*Sebatü’l-acizin*” eserinden de örnek beyitler verilmiştir. “Sufi Allahyar’ın “Sebatü’l-Acizin” adlı divanında şöyle geçer.

Ey birader beni iyi demeyeniz sakın

Dış görünüşüm sufi gibidir, içim kin ve inkâr.

Onun için dağı taşı, çölleri dolaşıp durdum.

Uğursuzluğum rezilliğim zarar verdi vilayet halkına.

Bu yüzden güvenilir dost oldum garipler yurduna.

Ne halde öldüğümü bilmesin soyum sopum.”¹⁰⁴

Eserde Allahyâr’dan şu şekilde bahsetmektedir. “Mezardaki Allahyâr adlı bu zat kimdi? Aslı Semerkantlıydı. Kattaqorğa’nın Minglar köyündendir.”¹⁰⁵

¹⁰¹ Tagay Murod, 1985, s. 21

¹⁰² Necdet Tosun, *Sufi Allah Yar*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, c. 2, İstanbul, 2016, s. 528,

¹⁰³ Necdet Tosun, s.528.

¹⁰⁴ Tagay Murod, 1985, s. 27.

¹⁰⁵ Tagay Murod, 1985, s. 27.

“Sert mizacı yüzünden tüccarlara baskı yaptığı gümrük vergisi meselesinden dolayı pazardaki bir tüccara kızıp başından yaralamıştır.”¹⁰⁶ Eserde de Sûfî Allah Yâr’ın bu özelliğinden bahsedilmiştir. “Allah Yar beydi. Allah Yar’ın kırk tane hatunu vardı. Allah Yar vergi tahsildarlarının mahkemesinde hizmet ediyordu. Fakirlere zulmedermiş. Kamçısından kan damlarmış.”¹⁰⁷

Sufi Allahyar’ın hayatı eserde bir efsane niteliğinde anlatılmıştır.¹⁰⁸ Zalim bir adam olmasının ardından tövbe edip iyiliğe yöneldiğinden bahsedilmektedir. “Şeyh Habibullah Buhari kendisini muridliğe kabul etmek için Buhara’da evleri dolaşp dilencilik yapmasını, sokaklarda ciğer ve işkembe satmasını şart koşmuştur. Sufi Allahyar da kibir hastalığını tedavi amacıyla önerilen ve nefse ağır gelen bu işleri yaparak muridliğe kabul edilmiştir.”¹⁰⁹ Eserde de kendini terbiye etmesi şu şekilde anlatılmıştır. “Günahlarından arınmak için itaat ve ibadete kendini verdi. Vatan hizmetini yaptı.”¹¹⁰

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde Sufi Allahyar anlatıldığında bir efsaneden de bahsedilmektedir:

¹⁰⁶ Necdet Tosun, s. 528.

¹⁰⁷ Tagay Murod, 1985, s. 27.

¹⁰⁸ Tagay Murod, 1985, s. 27-28.

¹⁰⁹ Necdet Tosun, s. 528.

¹¹⁰ Tagay Murod, 1985, s. 28.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ESERDE GEÇEN HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

3.1. MESLEKLER

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar Sovyetler Birliği döneminde yaşayan sıradan insanların hayatlarını ele alan bir eserdir. Eserde geçen meslekler dönemin şartlarına uygundur. Geçen meslekler şu şekildedir. Çiftçi, bekçi, tabip, doktor, ipek böcekçidir. Eserdeki insanlar geçimlerini bu meslek grupları sayesinde sağlamışlardır. Eserimizin başkahramanları olan Kaplan ve Aymama hemen hemen bütün meslek gruplarında çalışmışlardır. Çiftçilik ve ipek böcekçiliği ile uğraşmışlardır. Ayrıca Kaplan bekçilikte yapmıştır.

Çiftçi: Eserde halkın asıl geçim kaynağı çiftçiliktir. Özellikle yaz döneminde üzüm toplamaya ve asma kesmeye gitmektedir. Üzümü kurutma işlemleri de yapılmaktadır. Kaplan ve Aymama da birlikte üzüm işine gitmişlerdir.

Bekçi (Bekçi): Özbekçede *qorovul* şeklinde geçmektedir. Bir eşyayı bir yeri koruyan kişi¹¹¹ Eserde tepeleri ve kırları korumak, gözetlemek için bekçiler vardır. Bu bekçilerden biride Kaplan'dır. Kaplan Seyrek Tepe'nin bekçiliğini ister ve oraya bekçi olur. Eserde geçen bekçilerden biride Bekçi Yoldaş'tır.

Tabip: Tabiplik aslında halk hekimliğidir. Eski zamanlarda insanlar dertlerine, hastalıklarına çare aramak için tabiplere gitmişlerdir. Tabipler halk arasında bilgin, bilgili insanlardır. Çeşitli otlarla bitkilerle insanların dertlerine derman olmaya çalışmaktadırlar. Kaplan ve Aymama çocuksuzluklarına çare olmak için halk hekimlerine başvurmuşlardır. Tağay Murad da eserde iyileşmek için, dertlere derman bulmak için tabiplere gidilmesini eleştirmiştir. Kaplan ve Aymama çocuk ümidiyle tabip kapısına gittiklerinde tabip onları doktora yönlendirir. Artık tabiplerden ümidi kesmelerini ister. “— Bize itibar edip gelmişsiniz eyvallah dedi. Şimdi hekime gidin. Şeyhi, tabibi unutun. Önceleri doktor yoktu. Olsa da azdı. Halk çaresiz şeyhi, tabibi

¹¹¹ Özbekistan Respublikası Fenler Akademiyası. *Özbek Tilining İzahli Lüğati* (A-Z), (Haz. A. Madvaliyev), Devlet İlmiy Neşriyati, Taşkent, (?), 344.

gelirdi. Elimizden geldiğince yol yordam öğretir gönderirdik. Şimdi doktor çok doktorsuz kalmayın.”¹¹²

Doktor: Doktor insanların hastalıklarına, dertlerine çare bulmak için gittikleri kişidir. Eserde doktorun tabipten en büyük farkı eğitim almış olmasıdır. Hastanelerde çalışmaktadırlar. Eserde de geçtiği gibi çocuk olmamasının sebebi olarak sadece kadında kusur aramak gerekmez. Hem Kaplan hem de Aymama ayrı ayrı doktorlara muayene olmuşlardır.

İpek Böcekçi: İpek üretmek için yapılan bir iştir. İpek böceği larvalarının koza örmek için salgıladıkları incecik bir teldir. İşte bu şekilde ipek üretilir. Kaplan ve Aymama eserin belli bir bölümünde ipek böceği işiyle uğraşmışlardır. Yönetim onlara ipek böceği vermeyi seçmiştir. Bu işin verilmesine sebep olarak da çocuk sahibi olamamaları gösterilmiştir. Bu iş oldukça zahmetli bir iştir. İpek böcekleri için evlerinden, rahatlarından vazgeçmeyi tercih etmişlerdir. Kaplan ve Aymama ipek böceklerini doyurmak için ellerinden gelen her şeyi yapmışlardır. Onlara yaprak taşımışlardır. İşlerini başarıyla teslim etmişlerdir.

3.2. YEMEKLER

Tagay Murad Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde halk kültürüne, halk inanışlarına ve halkın yaşayış şekillerine çok önem vermiştir. Eserde Özbeklerin yemek kültürlerine de yer vermiştir. Düğünlerde, Nevruzda, bayramlarda yapılan yemekleri belirtilmiştir.

Düğünlerde gelen misafirleri memnun etmek için her iki tarafta –hem gelinin ailesi hem de damadın ailesi- yemekler yaparlar. Birbirlerine karşılıklı yemekler gönderirler. “Tabakların birinde pilav birinde et kavurması birinde kaynatılmış yumurta başkasında ise sütlaç vardı.”¹¹³ Düğün yapıldığı sırada yazar tandır ekmeğinden de söz eder. Aymama gelin gideceği sırada ekmek pişirildiğinden bahsedilmiştir.

Nevruzda Özbeklerde resmi bayram olarak kutlandığı için o güne özel yemekler pişirilir. Tagay Murad eserde Nevruz yemeklerine yer vermiştir. “Sofrada sümelek, halim, kök patir, kök somsa, kök aş diye adlandırılan türlü türlü yemekler vardı.”¹¹⁴

¹¹² Tagay Murod, 1985, s. 53.

¹¹³ Tagay Murod, 1985, s. 6.

¹¹⁴ Tagay Murod, 1985, s. 32.

Sümelek: Yazar özellikle *sümelek* tatlısının nasıl yapıldığını, bu tatlının nasıl ortaya çıktığını efsane örnekleriyle anlatmıştır. Sümelek buğdaydan yapılan Nevruz’a özel bir tatlıdır.

Halim: Bir çeşit etli buğdaylı (yarmalı)yemek.

Kök Patir: Sebzeli gözleme.

Kök Somsa: Yeşil sebzeli börek.

Boğursak: Şerbetli veya şerbetsiz olarak kullanılan kızarmış hamur.

Özbek denince akla ilk olarak *Özbek pilavı* gelir. Yazar Kaplan’ın Özbek pilavı yemesini anlatarak pilavın ne kadar lezzetli olduğunu gözler önüne sermiştir. Ayrıca pilavda keten yağı ve pamuk yağı kullanılabileceğini de belirtmiştir. “—Sizin yediğiniz keten yağından yapılan pilavdan mı diyorsunuz?

—Benimki keten yağlı değil pamuk yağlı pilav.

—Evet pamuk yağının pilavı iyidir.

—Öyle öyle. Vay vay vay pilavda pilavmış ha.”¹¹⁵

3.2.1. Çayhane

Özbekçe İzahlı Lügatte “*çay içilip, yemek atıştırılan, dinlenen cemaat yeri*”¹¹⁶ şeklinde geçmektedir. Çayhaneleri kahvehanelerden ayıran özellik oralarda yemek yenilmesidir. İster çayhaneden sipariş edilir isterse de kendi getirdiklerini yiyebilir.

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde kahramanlar dinlenmek, soluklanmak, yemek yemek için çayhaneleri kullanmıştır. Kaplan Pazar alışverişini yaptıktan sonra dinlenmek ve yemek yemek için bir çayhaneye gider ve orada kendine balık pişirip yer. “Babamız dükkandan çayhaneye yöneldi.

İki kilo kızarmış balık aldı. Yarısını kendine öğlen yemeği yaptı. Yarısını da kağıda sarıp heybesine koydu.”¹¹⁷

¹¹⁵ Tagay Murod, 1985, s. 57.

¹¹⁶ *Özbek Tilining İzahli Lügati*, s. 504.

¹¹⁷ Tagay Murod, 1985, s. 68.

3.3. KIYAFETLER

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eseri halka hitap ettiği için Özbek halkını anlattığı için kahramanların kullandığı kıyafetlerde sıradan bir Özbek vatandaşının giyeceği kıyafetlerdir. Yazar okura bir Özbek insanının düğünde, bayramda, sıradan bir günde nasıl giyindiğini göstermiştir.

Eserde özellikle Kaplan ve Aymama'nın düğününde gelin ve damadın kıyafetleri betimlenerek anlatılmıştır. Kaplan'ın omuzlarına nikâh kıyılırken bir kaftan atılır. “Nikâh kıyıldığı esnada annesi damadın omzuna kumaş türü bir kaftan örttü. Kaftan omzuna iple tutturuldu.”¹¹⁸ Kaftan Özbekçe-Türkçe Sözlük'te “*chopon*” olarak geçmektedir. Orta Asya'da Türk erkeklerin kullandığı bir kıyafettir.

“Doppi” de eserde kullanılan kıyafetlerden biridir. Şapka türü bir aksesuar kıyafettir. Kadın- erkek herkes doppi kullanmaktadır. Eserde de hem kadınlar hem erkekler doppi kullanmışlardır. “Başlarda farklı farklı eşarplar başörtüler havalandı. Badem şeklindeki iraki doppiler¹¹⁹ dörtlü kadife doppiler bir sürü.”¹²⁰

Kadınların kullandığı aksesuarlardan bahsedilmektedir. Kolyeler, küpeler, baş örtüler anlatılmıştır. Özellikle atlas kumaş türüne ayrı önem verilmiştir. “Halkımız gökkuşağını kumaşa geçirdi adı da atlas oldu. İşte atlas annelerimizin ablalarımızın, kız kardeşlerimizin, kızlarımızın sırtında parladı. Atlasın kendine has bir rengi var. Rengine layıkta ismi var: sekiz sepetli, Mergilan honatlası, Semerkant akşamı, mergilan meşali, Fergana yolları, leyli, güllü, tatlı.....

Bir yıl dört mevsim. Mevsimler renklere dönüştü. Bahar- çiçek bahçesi yaz-güneş güz- sırdaş kış-mermer. Halkımız mevsimleri kumaşa geçirdi. Hepsi bahar bağ bahçe Reyhan, Gül ve Nevruz, Gulnamozşam, Bergikerem... Atlas halkımızın tarihi. Atlasta halkımızın kutladığı bayramlar var felaketler var.

Atlas türkü vatanımızın ezeli ve sonsuz türküsü.”¹²¹

¹¹⁸ Tagay Murod, 1985, s. 8.

¹¹⁹ Nakışlı süslü bir doppi çeşididir. Üzerinden eşarp örtülür. (bkz.) <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/IBRAHIMOVA-Shahina-Boboxonovna-%c3%96ZBEK-M%c4%b0LL%c3%8e-KIYAFETLER%c4%b0-VE-TAKILARI.pdf> (Tarih 20.05.2020)

¹²⁰ Tagay Murod, 1985, s. 9.

¹²¹ Tagay Murod, 1985, s. 9.

“ro'mol” başörtüsü, “kamzul” yelek, “tillakosh” alınlık, “zirak” küpe, “zebigardon” gerdanlık “kavush” deri ayakkabı “ko'ynak” gömlek şeklinde geçmektedir. “Yüzünde bembeyaz İpek duvak başında ipek başörtüsü vardı. Omzunda ipek yelek atlas gömlek ayaklarında deri ayakkabı vardı. Gelinin başında altın alınlık vardı. Alınlığın süslemeleri ışıktaki gözleri kamaştırıyor. Kulaklarında küpe göğsünde sekiz gümüşten oluşan gerdanlığı vardı. Gerdanlığın firuzeleri ve bademleri parlıyordu.”¹²²

“Ayağındaki yüksek topuklu çizme vardı. Omuzunda ipek kaftan belinde ipek kuşak vardı. Başında ise Hokand doppisi vardı.”¹²³

Bu geçen ifadelerden gömleği hem kadınlar hem de erkekler kullanmışlardır. Yukarıda sözü geçen kıyafetlerin çoğu bir Özbek gelin ve damadının nasıl giyindiğini gözler önüne sermiştir. Diğer kıyafetler hakkında çok bir bilgi verilmemiştir.

3.4. HALK METEOROLOJİSİ

İnsanlar teknolojinin çok gelişmediği dönemlerde havanın durumuyla ilgili bazı inanışları vardır. Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde de böyle bir durum mevcuttur.

Kaplan'ın ağrısının olması ve bunu yağmurun yağacağına bağlaması bunun bir kanıtıdır. “Kaplanın ayağına ağrı girdi. İçinde bir şeyler geziyordu. İçi kızıştı. İlikler sızladı. Kaplan yan üstü yattı. Eşinin tarafına döndü.

—Hava çiseleyecek annesi dedi.”¹²⁴

Başka örnekleri de vardır.

Yarasalar inlerinden çıkmazlarsa havanın bozulacağı söylenir.

Ayın etrafında hale varsa yağmurun çok yağacağına işarettir.

Eserde halkın tahminlerine bir başka örnekte mevsimlerin geç mi erken mi geleceğidir. Halka göre yapraklar uçtan sararırsa kış geç gelir alttan sararırsa kış erken gelir. “Bu yıl ağaç yapraklarının ucu sapsarı oldu. Demek ki kış geç gelecek

Yapraklar altından sararmaya başlarsa kış erken gelecek.”¹²⁵

¹²² Tagay Murod, 1985, s. 8.

¹²³ Tagay Murod, 1985, s. 8

¹²⁴ Tagay Murod, 1985, s. 19.

¹²⁵ Tagay Murod, 1985, s. 75.

3.5. HALK TAKVİMİ

Eserde Nevruz işlenirken bazı efsanelerden bahsedilmiştir. Bunlardan birisi de takvimin oluşmasıdır. Halk yılın başlangıcı olarak Nevruz kabul ederler. Çünkü Nevruz doğa için diriliş uyanıştır. Her şeyin başlangıcıdır. Güneş her bir burçta bir ay boyunca kalır. Böylece on iki burcu tamamlar. Taxmuraslar sülalesinden Jemşid padişah Nevruzu ilan eder, aynı aileden Kayumars padişah ise takvimi oluşturmaya karar verir. Gece ve gündüzün eşit olduğu gün yani Nevruz günü işaretlenir.

Eserde takvimin oluşması şu şekilde anlatılmıştır: “Kayumars yılın günlerine aylara isim vermek için çalışmış. Takvim yılı oluşturmak için uğraşmış. Kayumars sabah Güneş hamal burcunun önüne geldiği günü belirlemiş.

Alimleri toplamış. Yıl hesap kitabının İşte bugünden başlatmalarını söylemiş. Alimler kabul etmiş. Yıl aynen bu günden itibaren hayata geçirilmiş.”¹²⁶

3.6. HALK İNANIŞLARI

Halk inanışları toplumun kati olarak kabul ettiği inanışlardır. Yapılmadığı takdirde başlarına kötü bir şeylerin geleceğine inanılmaktadır. Halk inanışları geçmişten günümüze hemen hemen bütün toplumlarda olduğu gibi Özbeklerde de varlığını sürdürmektedir. Tağay Murad da eser de Özbek toplumunda var olan halk inanışlarını ele almıştır.

1. Eserde Kaplan ve Aymama'nın nikâhları kıyıldığı sırada çiftin arasında hiç ayrılık olmasın diye damadın omzuna atılan kaftanın ipele tutturulması.¹²⁷

2. Nikâhı kıyılan çiftin çocukları olsun diye ve bereketli olunsun diye damadın başından buğday serpilmesi.¹²⁸

3. Düğün sırasında gelin ve damada bir oyun oynatılır. Bu oyunda hangisi daha önce diğnerinin ayağına basarsa evlilikleri boyunca onun sözü geçeceğine inanılması.¹²⁹

¹²⁶ Tagay Murod, 1985, s. 30-31.

¹²⁷ Tagay Murod, 1985, s. 8.

¹²⁸ Tagay Murod, 1985, s. 8. Ayrıca bu inanış yerine getirilmesine rağmen Kaplan ve Aymama'nın çocukları olmamıştır. Bu son da halk inanışlarının sadece hurafeden ibaret olduğunun kanıtıdır.

4. Nevruzun hangi gün olacağı halk arasında tartışma konusudur. Hangi gün olursa olsun her güne ait bir inanış söz konusudur. Örneğin Pazar günü olursa ölümler kötülükler az olur. Pazartesi olursa buğday az olur. Çarşamba olursa yıl pahalı olur gibi inanışlar mevcuttur.

5. Nevruz'da yapılan sümelek etraftaki her kapıya dağıtılır. Bunun sebebi de sümeleğin her türlü hastalığa şifa olacağıdır. Çocuk sahibi olamayanlarında muratlarına ereceklerine inanılır.

6. Nevruz'da olan inanışlardan birisi de Kutsal Boğa isimli efsanevi bir yaratık görüldüğünde istenilen her şeyin kabul bulunmasıdır.

7. Kutsal Boğa bir kez böğürürse o yıl kıtlık olurmuş. Bu yüzden iki kez böğürmesi istenilir. İki kez böğürürse yılın bereketli geçeceğine inanılır.¹³⁰

8. Eserde Hazreti Hızır'ın bir insanın karşısına üç kez çıkacağına inanılır. Bunu Kaplan dile getirir. Kaplan'ın karşısına iki kez çıkmıştır. Üçüncü kez de çıkmasını beklemektedir.¹³¹

3.6.1. Fal

*“Gelecek kaygısı ve bu kaygının kaynağı olan merak ögesi, insan hayatının ayrılmaz bir parçasıdır adeta. Bu duygu kimim, neyim, ne olacağımdan tutun da uğurlu uğursuz saat tespitlerine, doğacak çocuğun cinsiyet tayinine varıncaya kadar cevapları ile somut bir nitelik kazanır. Bahsi geçen soruların cevaplarındaki büyük gizem, insanlığı dün olduğu gibi bugün de –bazen hiç olmadık- birtakım arayışlarla meşgul etmeye devam etmektedir ki bu meşguliyetlerden birinin, belki de en çok umut bağlanılanının fal olduğu açık bir gerçektir.”*¹³² Eski Türk kültüründen günümüze kadar Türklerde fala düşkünlük oldukça fazladır. Gelecek kaygısı yaşayan Türkler çeşitli fal tekniklerinin kullanarak bu meraklarını gidermeye çalışırlar.

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde Kaplan ve Aymama çocukları olup olmayacağını öğrenmek için Kör Hojar adlı falcıya gidip fal açtırırlar. “Gerçekleşmeyen

¹²⁹ Tagay Murod, 1985, s. 9.

¹³⁰ Tagay Murod, 1985, s. 37-38.

¹³¹ Tagay Murod, 1985, s.79.

¹³² Y. Ziya Sümbüllü, Fal ve Falcılık Kavramı Ekseninde Türk Kültür Tarihinde Fal ve Kehanet, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 43, 2010, s. 56.

hayalleri için bir falcıya gittiler. Fal açtirdılar. Kaplan ile Aymama hazırlandı. Dahana Obşir köyüne gittiler. Hojar kör falcının evini buldular.”¹³³ Falcı Aymama’ya sorunun kendinde olduğu ve kaderin bu olduğunu söyleyerek gönderir.

Tagay Murad’ın burada dikkat çektiği nokta insanların bu fal bahanelerine inanıyor olmasıdır. Eserde de çiftimiz falcıya gittiklerinde ilk gün kabul edilmemiş sonra gelmemeleri istenmiştir. Bunun sebebi gelme nedenlerini öğrenmektir. Takip edip atın toynağına taş battığını, o kadar çok tavuğu bir arada gören her insanın evi tavuk çiftliğine benzetmesi gibi bilgilerin verilmesi insanları kandırma yöntemlerinde biridir. Bu yüzden yazar bölümün sonunda *falcıya inanma suya dayanma* atasözünü kullanarak insanları ikaz etmiştir.

3.6.2. Türbe Ziyareti

Ziyaret geleneği Özbeklerde yaygın olarak yapılan bir halk kültürüdür. İlk olarak Mekke ve Medine olmak üzere Türkistan’da bulunan birçok yer Özbekler tarafından ziyaret edilir. “*Bu ziyaretler sırasında bazıları türbede kurban keser*”¹³⁴ bu kurbanın etini de ihtiyaç sahiplerine dağılırlar.

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde de Kaplan ve Aymama Sufi Allah Yar’ın türbesini ziyarete giderler. Kaplan ve Aymama türbeye geldiklerinde ilk önce koyun keserler sonra da dua ederler. “Kaplan ata bindi. Arkasına eşini bindirdi. Dört koyun aldı. Vahşimora doğru yol aldılar. Sufi Allah Yar’ın ziyaretgahı badem ağaçları arasındaydı. Kaplan Allah Yar’ın mezarın ayak ucunda koyun kesip kan akıttı.”¹³⁵

Tagay Murad Aymama’nın Sufi Allah Yar türbesini ziyareti esnasında duayı Allah’a değil de Sufi Allah Yar’a yapmasını eleştirir. Bölümün sonunda Aymama Sufi Allah Yar’a dua etmesine rağmen çocuk sahibi olamadıklarını ifade eder. Dua yalnızca Allah’a yapılır.

¹³³ Tagay Murod, 1985, s. 25.

¹³⁴ Mahmud Settor, s. 164.

¹³⁵ Tagay Murod, 1985, s. 27.

3.7. Gelenek ve Görenekler

3.7.1. Selamlaşma

“Özbeklerde selam ‘*Selamün Aleyküm*’ diyerek küçük tarafından büyüğe, sağ el göğüs kalp hizasına getirilerek verilir.”¹³⁶ Selamlaşmak Özbeklerde oldukça önemlidir. Bir ortama girildiğinde selamlaşmaya sağ taraftan başlanıp sırayla devam eder. Bu sırada selamlaşılan kişiye herkesin hali hatırı sorulur. Oldukça uzun bir merasimdir. “Hepsiyle görüşüp oturdu. Sağ taraftan hal hatır soruştular. Sıra üçüncü adama geldi. Kaplan babamız tedbirliydi. Kapıya baka baka oturdu. Başını yere eğdi. Sofranı ucunu kısıyor çaydanlığın kapağını kapatıp açıyordu. Sıra Kaplan babamıza geldi. Misafir eli göğsünde sormaya başladı.

—İyi misin abi.

Babamız elini göğsüne koyarak “Şükür şükür” dedi.

—Çoluk çocuk büyüdü mü?

—Şükür

—Torun torba büyüdü mü?

—Şükür.

—Koştura koştura yürüyorlar mı?”¹³⁷ görüldüğü gibi selamlaşırken ev halkının, herkesin hali hatırı sorulur.

Özbekler bir sohbe başlamadan ya da dertlerini anlatmaya başlamadan önce birbirleriyle selamlaşırlar. Her Müslümanın yaptığı gibi önce selam verilir (*Selamün Aleyküm*) sonra selam alınır. (*Aleyküm Selam*) “

—Selamün aleyküm Kaplan abi dedi katip.

—Aleyküm selam dedi babamız.

—İyimisiniz? Keyifler yerinde mi?

—Şükür şükür her şey yolunda size sormalı.

—Sağol sağol.”¹³⁸

¹³⁶ Karimullah Oyghagh, *Afganistan’ın Tahhar Şehrinde Yaşayan Özbek Türklerinin Folkloru*, (Yüks k Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum, 2019, s. 68.

¹³⁷ Tagay Murod, 1985, s. 59.

3.7.2. Komşuluk

Komşu ve komşuluk insan hayatı içerisinde devamlı var olan bir kavramdır. İnsanların sosyal hayatının en önemli parçalarındandır. İslamiyet'te de komşuluk önemli bir yere sahiptir. Bir dert, sıkıntı esnasında insanların en yakın akrabalarından önce bile ilk komşular yardıma yetişir.

Özbek halkı içerisinde de komşuluk ilişkisi vardır. Tağay Murad da *komşu ve komşuluk* kavramlarını *Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar* eserine yerleştirmiştir. Eserde düğün sırasında aileye en başta yardım edenler arasında komşular vardır. “Gelinin sağ komşusu atı çekti.

—Yan komşum can komşum oldu.

At eşikten atlatıldı. Gelin gönderildi. Gelin ağıdı başladı.”¹³⁹

Komşuluk aynı zamanda yardımlaşma da demektir. İnsanlar bir şeye hemen ihtiyaç duyduklarında ilk komşularının kapısına giderler. Eserde de Aymama'ya komşusu bir ihtiyacını gidermek için gelmiştir. Aynı zamanda komşu –özellikle de kadınlar için- en yakın arkadaş demektir. İnsanlar dertleşmek, sıkıntılarını paylaşmak için komşusunun kapısını çalar. “Aymama anne birden tay tay yürüyen bebek hayal etti. Tam bu sırada pencere açıldı. Kucağında Çocukla komşu Rabia geldi .

—Ay komşu eleğinizi verin bizimki delinmiş dedi.

Aymama anne mutfaktan kabı alıp geldi. Rabia komşu sedire oturdu.

—Ya pirim azıcık soluklanayım dedi. Sonra sağdan soldan duyduğu dedikoduları söyledi. Sevmediği kadınların gıybetini yaptı. Bir elek almak için gelen kadın bir sürü laf etti.”¹⁴⁰

3.7.3. Misafirperverlik

Türk milleti misafirperver bir toplumdur. Misafir her Türk ailesi içinde saygı görmektedir. “*Misafirperverlik Türk kültürünün ve İslam dininin önemli manevi değerlerinden biridir. Misafir baş tacı edilir, ikramda kendisine karlı herhangi bir*

¹³⁸ Tagay Murod, 1985, s. 56.

¹³⁹ Tagay Murod, 1985, s. 15.

¹⁴⁰ Tagay Murod, 1985, s. 36.

kusur işlenmemeye çalışılır. Türkler örf, adet, gelenek ve göreneklerince gelen misafiri en güzel şekilde ağırlamaya çalışır.”¹⁴¹

Özbeklerde ise misafirperverlik çok eski zamandan beri vardır. Özbekler için misafir onur kaynağıdır. Gelen misafirler her zaman Özbekler için övünç kaynağıdır. Tağay Murad eserinde misafirperverlik konusunu işlemiştir. Kaplan'ın ailesi kız istemeye geldiklerinde Aymama'nın ailesinin misafirperver olduğundan bahsedilmektedir. Gelenlere saygıda kusur edilmez ve sofraya açılır. “Evin hanımı sofraya hazırladı. Kocasını ev sahipliği yaptı.”¹⁴²

3.8. NEVRUZ

Nevruz bahar bayramı olarak bilinir. Doğanın canlanmasına işarettir. Uzun asırlardan beri törenlerle kutlanan bir bayramdır. *“İslamiyeti kabul etmiş olan Türk topluluklarında bu törenler dini öğreti ile çatışmamak için sürgün avı, toy, şölen, yuğ vb. gibi adetlerden biri olarak devam edegelmiş ‘yeni yılın başlangıcı, yenilik, coşku, canlanma, uyanma dirilme’ gibi nitelikleriyle bütün Türk dünyasının ortak kültür mirası olarak intikal etmeyi başarmıştır. En eski Türk adetlerinden bayramlarından biri olduğu bilinen Nevruz kültürel iletişimin bir gereği ve sonucu olarak çeşitli kültür çevrelerinde farklı anlamlara gelmekte farklı isimlerle anılmakta ve kutlanmaktadır.”¹⁴³*

Özbeklerde Nevruz'un önemi oldukça büyüktür. Özbekçede ‘Navroz’ olarak geçer. Mahmud Sattor Sovyetler Birliği döneminde Nevruz kutlamalarının aksadığını ve kutlamalara izin verilmediğini belirtmiştir. Diğer Türkiye Cumhuriyetlerinde olduğu gibi Özbekistan’da da milli bayram olarak kutlanır. *“Özbeklere göre Nevruz bahar emek gençlik ve güzellik sevinç ve mutluluk bayramıdır. Nevruz bayramında insanlar arasındaki düşmanlıklar ortadan kalkar dostluk tohumlanır filizlenir ve kuvvetlenir.”¹⁴⁴*

Tağay Murad milliyetçi bir sanatçı olduğu için eserinde Nevruz kutlamalarına yer vermiştir. Nevruz'un bir uyanış olarak anlatmıştır. “Tabiatı büyük bir sıkıntı sardı. Bu

¹⁴¹ Abdulhamit, Toprak, Türk Kültüründe Misafirperverlik ve Sofra Açmak/Sofra Çekmek, *Mecmua Dergisi*, 2019, S. 7, s.76.

¹⁴² Tağay Murod, 1985, s. 1.

¹⁴³ Abdullah Şengül, *Türk Kültüründe Nevruz ve Anadolu’da Nevruz Kutlamaları*, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, S. 26, 2008, s. 65.

¹⁴⁴ Beşir Mustafayev, *Adriyatik’ten Çin Seddine Uzanan Nevruz Geleneği*, Avrasya Uluslararası Araştırmaları Dergisi, S. 3, 2013, s. 68.

sıkıntının ardından çocuk doğdu. Çocuğun adı da Nevruz oldu. Yurdumuza Nevruz geldi. Şafak vaktinde serin serin meltemler esti. Yumuşak yumuşak meltemler dolaştı. Meltemler tenleri okşadı. Vücutları şımartarak oynadı. Nevruz yeryüzünü çimlerden yeşillerden kilimlerle döşedi.”¹⁴⁵ Nevruz sadece doğanın uyanışı değil insanların uyanışıdır. “ Esinti ile yüzler Çiçek açtı. Halkın gönlü bahar gibi açtı. Dilleri taze taze duygularla doldu. Nevruzcular grup grup oldular. Herkes beğendiği oyunla meşgul oldu. Dombra çalıp destan söyleyen de vardı. Daire kurup destan dinleyen de.”¹⁴⁶

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde Nevruz büyük bir coşkuyla kutlanır. “Halk gösterişli çağırma diye oturmadı, karar, davet, slogan, ilan diye oturmadı. Halk kendi isteği ile tepelere kırlara bayram havasında çıktı. Tepedeki çayırda büyük kazanlar asıldı. Kadınlar ark boylarından nane topladılar. Geyik otu topladılar. Fokur fokur kaynayan kazanlara koydular. Kızlar süsen çiçeği topladılar. Eze eze kokusunu burunlarına çektiler. Kulaklarına taktılar.”¹⁴⁷ Nevruz’a özel yemekler pişirilir. “Sofrada sümelek, halim, kök patir, kök somsa, kök aşısı diye adlandırılan türlü türlü yemekler vardı.”¹⁴⁸

Eserde Nevruzun hangi olacağı konusu tartışılmaktadır. Her güne ait çeşitli inanışlar vardır. Nevruz Salı günü olursa açlık değil bolluk olur. Ancak kan dökülür. Pazar olursa ölümler kötülükler az olur. Pazartesi olursa tek sıkıntısı buğday az olur. Çarşamba olursa yıl çok pahalı olur. Perşembe olursa dert çok olur. Cuma olursa yağmur bol olur ama soğuk olur. Cumartesi olursa hırsızlık çok olur. Görüldüğü gibi her güne ait inanışlar mevcuttur. Bu yüzden yazar sonunda hangi gün olursa olsun kaderde neyse o olur şeklinde noktayı koymuştur.

Tagay Murad eserinde Nevruz anlatılırken “Kutsal boğa” adlı bir mitolojik öğeden de bahsetmektedir. “Bir boğa varmış. Bu boğa diğer boğalara benzemezmiş. Boğa Kutsal Boğa’yı. Boğa gökyüzünde nurlardan yaratılmış. Boynuzları da diğerleri gibi kemikten değilmiş. Altındanmış. Toynakları da farklıymış. Kutsal Boğa’nın toynakları... Gümüştenmiş.”¹⁴⁹ Eserde bu boğa bir gürültü ile geldiği ve gökyüzünde belirdiği anlatılmaktadır. Eserdeki halk bu boğayı gören kişilerin duaları kabul olduğuna

¹⁴⁵ Tagay Murod, 1985, s. 30.

¹⁴⁶ Tagay Murod, 1985, s. 31.

¹⁴⁷ Tagay Murod, 1985, s. 31.

¹⁴⁸ Tagay Murod, 1985, s. 32.

¹⁴⁹ Tagay Murod, 1985, s. 33.

inanmaktadırlar. “Hangi insan olursa olsun Kutsal Boğa’yı gören o insanların her isteği cevap bulurmuş. Var olan arzu ve ümitleri makbul olurmuş.”¹⁵⁰

3.8.1. Sümelek

Tagay Murad Nevruz yemeği sümeleğe eserde ayrı bir yer vermiştir. Sümelek Nevruz’da pişirilen özel bir tatlıdır. “*Sümelek etimolojik olarak incelendiğinde Farsça simelek kelimesinden gelmektedir. Farsçada si otuz anlamındadır. Bu nedenle si-melek otuz melek anlamındadır. Özbekler sümelek kaynatılan kazanı otuz meleğin taşıdığına inanırlar. Sümelek Özbeklerin her yıl baharın gelmesiyle Nevruz zamanı kaynatılan ve aynı zamanda içerisinde dini motifler barındıran geleneksel Özbek tatlısıdır.*”¹⁵¹

Sümelek için kadınlar bir araya toplanırlar. Eserde de yedi kadın bir araya toplanmıştır. “Kadınlar sümelek için geldi. Yedi kadın vardı.”¹⁵² Sümelek tek tek her evde yapılmaz toplanıp bir yerde yapılır. Nitekim eserde de böyledir. Bir yerde toplanıp yapılmıştır. “Sümelek nerede kuruldu? İnsan gözünün değmediği bir yerde kuruldu. Nemli rutubetli bir yerde kuruldu. Böceğin, karıncanın, farenin uğramadığı bir yerde kuruldu. Işıksız havasız bodrum gibi bir yerde kuruldu.”¹⁵³ Aymama ve arkadaşları sümelek yaparken vakit geçirmek için bilmece oyunu oynarlar. “—Gelsinler bilmece soruyoruz dedi.

—Küçük kazanın yemeği tatlı.

—Ceviz.”¹⁵⁴ Sümeleğin ortaya çıkmasıyla ilgili birçok rivayet vardır. Aylin Eraslan makalesinde bu rivayetlere yer vermiştir. Bizim eserimizde ise şöyle bir rivayet geçmektedir. Eserde sümeleğin mucizevi bir yemek olduğuna inanırlar. Çocuğu olmayan kadınlar yediğinde çocuk sahibi olacaklarına inanırlar. Dertlere, sıkıntılara iyi geldiği düşünülür. “Derler ki insanda bin bir dert vardır. Sümelekten bir kez tattığında kırk türlü dertten kurtulurmuş.”¹⁵⁵

Eserde sümelek yapılırken dikkat çekilen yönlerden birisi de sümelek için toplanan kadınların sayısıdır. Yedi kadın vardır. Ancak bu yediyi çift yapmak istemektedirler. Bunun sebebi de kadınların kendi aralarında çift olmasıdır. Doğru

¹⁵⁰ Tagay Murod, 1985, s. 34.

¹⁵¹ Aylin Eraslan , *Antakya’da Yaşayan Özbeklerde Nevruz Bayramı ve Nevruz Tatlısı: Sümelek*, Folklor Edebiyat, c. 21, S. 24, s. 118.

¹⁵² Tagay Murod, 1985, s. 37.

¹⁵³ Tagay Murod, 1985, s. 36.

¹⁵⁴ Tagay Murod, 1985, s. 38.

¹⁵⁵ Tagay Murod, 1985, s. 39.

kültürlerinde teklik Allah'a mahsustur. Allah'ın yarattığı her şey çifttir. Her şey zıttıyla vardır. İyilik, kötülük varken anlamlıdır. Bu inanışlar varlığını sürdürdüğü için Nevruz günü tek olmamaya çalışırlar. Nevruzu yılın başı olarak kabul ettikleri için yıla nasıl girersen öyle olur anlayışı vardır. Yani tek girilirse yıl boyu tek kalınacağına, eşini kaybedeceğine inanılır.

Sümelekte önemli noktalardan birisi de pişirilen yemek etraftaki her eve dağıtılır. Herkes sümelekten nasiplenir. Şifa bulacaklarına inanılır.

3.9. DİNİ İNANIŞLAR

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde yazar dini inanışlara da yer vermiştir. Esere İslam dininin gereklerini yerleştirilmiştir. Eserin yazıldığı dönem göz önüne alındığında esere dini faktörleri yerleştirmek sisteme yapılan bir başkaldırıdır. Tağay Murad sitemin bütün baskılarını göze alarak eserde dini ele almıştır.

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde dini bayramlara, ramazan ayına, Kadir gecesine, oruca yer verilmiştir. Yazar kahramanlara dua ettirmiştir. Dileklerini isteklerini Allah'tan istemişlerdir. Hz. Muhammed'den ve meleklerden söz etmiştir.

3.9.1. Dua ve Beddua

Dua Allah'ın büyüklüğü karşısında kulun güçsüzlüğünü ve aczini ifade etmesi, içindeki duygularla Allah'ın merhametini, lütfunu ve yardımını istemesidir. Kulun Allah'a karşı yaptığı bir ibadettir. İnsanoğlunun yaradılışından bu yana dua her zaman toplum içerisinde yerine korumaktadır. Özbekler içinde dua oldukça önemlidir. Özbeklerde dua etmek “*fotiha o 'qumoq*” şeklinde geçmektedir.

Özbekler evlerine misafir geldiğinde, sofraya serildiğinde, sofraya toplandığında, kız istemede, düğünlerde yani hayatın her yerinde dua ederler. Her duadan sonra ellerini mutlaka yüzlerine sürerler.

Tağay Murad'da eserde duaya yer vermiştir. Eserde kız istemek için Aymama'nın evine gidildiğinde görücüler işe dua etmekle başlar. “—Buyrun ilahi amin. Bu evde büyük düğünler olsun. Allah-u Ekber.

—Allahu Ekber amin.”¹⁵⁶ Aymama kız, verildikten sonra her iki tarafta mutlu olmaları için dua ederler. “— Haydi ilahi amin. Gençler bir yastıkta kocasınlar. Allah-u Ekber.

Yengesi kız annesi yerine dua etti. Ekmek parçalandı. Görücüler parlak kuşak dolayarak gitti.”¹⁵⁷

Tagay Murad eserde duanın birçok çeşidini almıştır. Hatta eserin temel taşlarından biri dua olmuştur. Aymama ve Kaplan’ın öyle bir dertleri vardır ki dermanları yalnızca Allah’tadır. Allah dilerse onların istekleri de cevap bulur. Kaplan ve Aymama çocuk sahibi olmak için her yolu dener. Bu yollardan birisi de Sufi Allah Yar’ın türbesine gitmeleridir. Çift türbeye gider. Bütün vazifelerini yapar ve sonunda Aymama dua eder. “Kurban olayım Sufi Allah Yar hazretim, kurbanın olayım hazretim, bir ömür kulunuz olayım hazretim bana merhamet edin. Herkese uzattığın elini benden de esirgeme. Ben size ne günah ettim ki beni bu kadar muhtaç ediyorsun. Bilip bilmeden bir günah işlediysem affedin hazretim. Benim gibi çaresize merhamet edin. Sufi Allah Yar hazretim...”¹⁵⁸ Dua ederken Aymama isteklerini Allah’tan değil de Sufi Allah Yar’dan istemektedir. Böyle dua etme şekli hemen hemen bütün toplumlarda yaygındır. Ancak bu yanlış dua etme tekniğidir. Dua yalnızca Allah’a yapılır. Örnekte de görüldüğü gibi Aymama duasını Sufi Allah Yar’a etmiştir. Bu dua etme tekniği Tagay Murad tarafından da eleştirilmiştir. Duanın alındığı bölümün sonunda yazar Aymama’nın Sufi Allah Yar’a dua etmesine rağmen duasının kabul edilmediğini dile getirmiştir.

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde duaya verilecek örneklerden biri de Kaplan’ın Allah’a dua ettiği bölümdür. Çocuk sahibi olabilmek için Allah’a yalvarıp yakarmaktadır. Her şeyi Allah’tan istemektedir. Tüm varlığın yegane sahibi olan Allah’a ellerini açıp dua etmiştir. “Yarabbim sen neredesin nerelerdesin diye hayal etti. Sen var mısın varsan cevap ver ortaya çık. Benim gibi talihsiz biriyle yüz yüze gel. Benim gibi talihsiz bu kulunun yüzüne bak. Söyle benim gibi zavallıyı neden yarattın? Bu çaresizde dünyada yürüsün üzgünde olsa gününü kurtarsın diye mi yarattın? Benim gibi zavallıyı mazlum bırakma yalnız bırakma Ey Allahım. Zavallıyı yarat yarat çocuk

¹⁵⁶ Tagay Murod, 1985, s. 1

¹⁵⁷ Tagay Murod, 1985, s. 5.

¹⁵⁸ Tagay Murod, 1985, s. 30.

ile yarat Ey Allahım. Yarabbim kendimi bildiğimden beri sana sığınırım. Allah’a tapar Allah’a inanırım. Bundan dolayı her ne yaparsan yap çocuklu yap Allahım. Dünyadan nice padişahlar nice hakimler büyükler geçti. Çocuksuz geçen ömrümde çok padişaktan nice büyüklerden vazgeçtim. Ama... ama bir tek senden vazgeçmedim. Yarabbim. Dilimde hep Allah vardı. Bundan dolayı her ne yaparsan yap çocuklu yap.”¹⁵⁹ Kaplan duasını yalnızca Allah’a etmiştir. Dönemin şartları gözler önüne serildiğinde çoğu insanın gözünde büyüttüğü, ilahlaştırdığı sistemden, partiden ya da yönetimden değil Allah’tan istemiştir. “—Ey Allahım sen koru ey Allahım sen yardım et dedim

Ey Parti sen koru Ey Komsomal sen yardım et demedim. Ama böyle diyen kulların oldu. Kulların bu dereceye geldiler. Sen ise işte bu kullarını çoluklu çocuklu yarattın Allah’ım.”¹⁶⁰

Eserde geçen dualardan biri de beddua örnekleridir. Beddua Özbekçede “*qarg’ish*” şeklinde geçmektedir. Özbeklere göre “*Bedduayı meydana getiren kadınlardır.*”¹⁶¹ Çok eski zamanlardan itibaren *qarg’ışlar* Özbek halk kültüründe vardır. Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde de beddua örneğine denk gelinmiştir. Kaplan, Aymama konusunda anne ve babasına karşı çıkar, onu rahat bırakmalarını söyler bunun üzerine Kaplan’ın babası Kaplan’a beddua eder. “Amin, kendi babanı evinden kovuyorsun Ey Allah’ım evliliğinden yüzü gülmesin. Öldüğünde babam diye ağlayanın olmasın Allah-u Ekber.”¹⁶²

3.9.1.1. Nikâh Duası

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlarda geçen dua çeşitlerinden biriside nikâh duasıdır. Kaplan ve Aymama nişanlandıktan sonra düğünleri yapılmaya karar verilir. Düğünde ilk olarak nikâh kıyılır. Nikâhta önemli olan her iki tarafında gönüllü olmasıdır. Eserde Kaplan da Aymama da nikâh için gönüllüdür.

Nikâh esnasında ilk olarak nikâh kıyacak hoca Aymama’dan vekil sorar. Vekil verildikten sonra nikâh kıyılır ve hoca nikâh duasını yapar. “Helal ve haram ortasında nikâhı inşa eden Allah’a hamdolsun. Kuran’da Allah diyor ki “Hoşunuza giden kadınla nikâhlanın.” Peygamber efendimiz hadislerin buyurmuştur ki ‘Evlenmek benim

¹⁵⁹ Tagay Murod, 1985, s. 55.

¹⁶⁰ Tagay Murod, 1985, s. 55.

¹⁶¹ Mahmud Settor, s.150.

¹⁶² Tagay Murod, 1985, s. 25.

sünnetim kim ondan yüz çevirirse o benden değildir.”¹⁶³ Damat seven gelin sevilen; bu, aralarındaki karşılıklı sevgiden dolayıdır. Aralarındaki mehir rızalıklarına binayendir. Bu sözümü söyleyerek kendim ve sizler için Allah’tan af diliyorum.”¹⁶⁴

3.9.2. Ramazan ve Kurban Bayramı

Dini bayramlar Özbek Türkçesinde “Hayit” olarak geçmektedir. Her Müslüman devlette olduğu gibi Özbeklerde de iki tane dini bayram vardır. Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı. “*Özbekler Kurban Bayramı’na Büyük Bayram Ramazan Bayramına ise Küçük Bayram derler.*”¹⁶⁵

Eserde bir Kurban Bayramı bir de Ramazan Bayramına yer verilmiştir. “Kurban bayramı geldi. Ehli müminler kurbanlık aldılar. Hayvanları keserek kan akıttılar.”¹⁶⁶ “Ramazan bitti. Müslümanlar oruçlarını açtılar. Ramazan bayramı geldi.”¹⁶⁷ Özbekler dini bayramlarda kılık kıyafetlerine büyük önem verirler. Kabir ziyaretlerine giderler. “Annemiz yıkandı, tarandı, süslendi. Bayramlık kıyafetlerini giyindi. Kabristan ziyaretine gitti. Anne babasının baş ucuna gitti. Kabirlerine ışık yaktı.”¹⁶⁸ “İnsanlar bayramlıklarını giyinmişlerdi. Varlıklı olanlar fiyakalı elinde olmayanlar ise köhne ama temiz şeyler giyindiler. Süslendiler. Yüzlerine mis kokulu yağlar sürdüler. Kaşlarına kalem çektiler. Gözlerine sürme sürdüler. Ellerine kına yaktılar. Boyunlarına kolye taktılar.”¹⁶⁹ Bayrama özel yemekler pişirilip satılır. Oyunlar oynanır. “... Köpük helva nohut helva ve fıstık satılır. Çocuklar loşuvillak ve sıbızga çaldı. Kızlar büyük dutun altında toplandı. Lider olan kız cılız çocuğa bir deste ip verdi. Çocuk yalın ayakta. Beline ipi destekledi. Kalın dut ağacına tırmanarak çıktı.”¹⁷⁰

Özbeklerde dini bayramlar gerçekleştiği sırada eğer nişanlı bir çift varsa bu çiftler karşılıklı birbirlerine hediyeler gönderirler. Kaplan ve Aymama da nişanlılık süreçleri içerisinde bir dini bayram geçirdikleri için birbirlerine hediyeler göndermişlerdir.

¹⁶³ Evlenmek benim sünnetimdir. Kim benim bu sünnetimle amel etmezse, benim yolumda olmamış olur. (İbni Mâce, Nikâh:1) Kırk Hadis Seti (Haz. Said Köşk), *Kırk Hadisle Evlilik ve Aile*, Aydoğdu Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 38.

¹⁶⁴ Tagay Murod, 1985, s. 7-8.

¹⁶⁵ Mahmud Settor, s. 94.

¹⁶⁶ Tagay Murod, 1985, s. 13.

¹⁶⁷ Tagay Murod, 1985, s. 81.

¹⁶⁸ Tagay Murod, 1985, s. 81.

¹⁶⁹ Tagay Murod, 1985, s. 13.

¹⁷⁰ Tagay Murod, 1985, s. 14.

3.9.3. Oruç

Oruç İslam dininin farz ibadetlerinden biridir. Ramazan ayında ve ramazan ayının dışında olan her vakitte yapılabilecek bir ibadettir. Tağay Murad da eserde oruç ibadetine yer vermiştir. Zaman olarak Ramazan ayına denk getirmiş, Aymama ve Kaplan oruç tutmuşlardır. Sıcak olmasına, günün uzun olmasına rağmen çift hiç şaşmadan görevlerini yerine getirmiştir.

3.9.4. Kadir Gecesi

Ramazan ayının yirmi yedinci gecesine denk gelen Kadir Gecesi'ni de esere yerleştirilmiştir. Bu gecenin nasıl ortaya çıktığı anlatılmıştır. Hz. Muhammed'den ve vahiy meleği Cebrail'den söz edilmiştir. Kadir Gecesi'nin Arapçada ne anlama geldiğinden bahsedilmiştir. "Arapça'da "layl" sözü Özbekçede gece Kadr sözü ise kader demek ki. Din alimlerine göre layletül kadr kaderin halledildiği gece anlamına gelmektedir."¹⁷¹

Aymama ve Kaplan Ramazan ayının on dokuz, yirmi bir, yirmi üç, yirmi beş, yirmi yedinci gecelerinde Kadir Gecesi'ni aramışlardır. Yılmadan ibadet edip dua etmişlerdir. Çünkü o gecede dua etmek makbuldür ve edilen her dua kabul görür. Çiftimizde çocuk sahibi olmak için Ramazan ayında ve Kadir Gecesinde bol bol ibadet edip Allah'a yalvarmışlardır. "—Kadir gecesi her kula gelecek diye bir şey yok annesi dedi babamız.

—O Allah'ı seven kullara denk gelir. Kim büsbütün oruç tutarsa işte o kuluna adım atacak

Babamız Ramazan gecelerini sayarak oruç tuttu. Nice nice geceler uykusuz geçti. Babamızın gözünü kırpmadığı geceler oldu. Annemizin gözünü açmadığı geceler oldu. Kendileri yataktaydı. Akılları dışardaydı."¹⁷²

3.9.5. Hazreti Hızır

Hazreti Hızır İslam dininde saygı duyulan kişiliklerdendir. İnsanların zor durumlarında karşılırlarına çıkıp onlara yardım eden, dualarına öncül olan kişidir. Hz.

¹⁷¹ Tagay Murod, 1985, s. 80.

¹⁷² Tagay Murod, 1985, s. 80.

Musa ile yaptığı yolculuk dilden dile aktarılır. Hz. Musa ve Hızır kıssası Kuran ‘da yer almaktadır.¹⁷³

İnsanlara yardımıyla bilindiği için Hazreti Hızır edebiyatta da yerini almıştır. Gerek roman ve hikayelerde gerekse şiirlerde bahsi geçmektedir. “*Hızır İskendername, Battalname, Danişmendname, Dede Korkut Kitabı, Saltukname, Manas Destan, Alpamış Destanı, Köroğlu Destanı, Derdiyok ile Zülfüsiyah, Aşık Garip, Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre gibi eserlerden başlayarak hemen bütün halk hikayeleri, masal, efsane, menkıbe ve şiirlerde söz konusu edilmiştir. Bu eserlerde genellikle boz atlı, yeşil elbiseli (bazen beyaz), yüzü açık veya nikablı, yeşil mızrak veya kamçılı, istediği kılığa girebilen bir kişi olarak tasavvur edilen Hızır darda kalanlara yardım eden, iyileri ödüllendirip kötülerini cezalandıran, bolluk ve bereket başıslayan, Müslüman askerlere yardım için savaşlara katılan bir şahıs olarak tanıtılır.*”¹⁷⁴

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde de Hazreti Hızır’a yer verilmiştir. Kaplan’ın karşısına çıkmıştır. “İhtiyarın üstü başı bembeyazdı. Sakalları da bembeyazdı. Altındaki eşeği de bembeyazdı. Uzun bir bastonu vardı.”¹⁷⁵ Kaplan onu Hazreti Hızır olduğunu anlayınca ona derdini anlatmaya başlar. Tek derdi olan bir çocuk ister. “—Hazreti Hızır dedeciğim kurbanın olayım Hazreti Hızır dedeciğim beni affedin. Ben doktor diye falcı diye koştum. Cahillik ettim körlük ettim. Affedin Hazreti Hızır dedeciğim. Aslında sizi ziyaret etmem yeterliymiş. Ben nereye gideceğimi bilemedim. Nerede olacağınızı bilemedim Hazreti Hızır dedeciğim. ayrıca huzurunuzda çıkmak benim ne haddime. Ben gibi fakir zavallı bir adam nasıl gelirim. Şimdi zahmet edip siz geldiniz. Şükür efendim şükür. Ben talihsiz bir kulum çocuğa hasretim duyuyor musunuz çocuğa hasretim. Ne dilerseniz dileyin cübbeme kadar satarım isteğinizi aynen yerine getiririm bana bir çocuk verseniz yeter Hazreti Hızır dedeciğim...”¹⁷⁶

Görüldüğü gibi Tağay Murad esere İslam dininde olan bir kişiliği eserine almıştır. Bu da yazarın sistemi dikkate almadığı ve İslam diniyle ilgili şeyleri eserine yerleştirdiğinin bir kanıtıdır. Eserde hem dini bir kişilik olan Hazreti Hızır’ın olması, hem de Kaplan’ın Allah’a olan inancını tasdiklemesi vardır.

¹⁷³ Kur’an-ı Kerim Meali, (Hazırlayanlar Halit Altundaş, Muzaffer Şahin) Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2008, Kehf Suresi 60-82. Ayetler.

¹⁷⁴ İlyas Çelebi, *Hızır*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 17, İstanbul, 1998, s. 412.

¹⁷⁵ Tağay Murod, 1985, s. 61.

¹⁷⁶ Tağay Murod, 1985, s. 62.

3.10. ÇOCUĞUN ÖNEMİ

Özbek kültüründe çocuk önemli bir yere sahiptir. Soyun devamlılığı esastır. Çocuk aslında Türk kültüründe de çok önemlidir. Yeni evlenen çiftlerden tek beklenti çocuk haberidir. Bu konuda sorumlu olan tarafta kadın kabul edilir. “*Ataerkil toplumlarda evlat sahibi olmak anneye adeta toplumsal bir kimlik kazandırmaktadır.*”¹⁷⁷

Erhan Solmaz’a göre Türk kültüründe çocuğun önemi en baştan bellidir. Bu önem edebi metinlere de yansımıştır. Dede Korkut Hikayerinde oğlu olanı ak otağa kızı olanı kızıl otağa, oğlu kızı olmayanı da kara otağa almışlardır.¹⁷⁸

Genç çiftin düğünü olduktan sonra çocuk haberi beklenir. Eğer bu haber gelmezse ailenin ileri gelen yaşlı kadınları araya girer. “*Özbek Türklerinde de çocuğun olmamasının temel sebebi kadın olduğu düşüncesi hakimdir. Dolayısıyla çocuk sahibi olmak için uygulanacak pratiklere kadından başlanır.*”¹⁷⁹

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde Tağay Murad çocuksuzluk motifini işlemiştir. Eser düşünüldüğünde bütün olaylar bu motif üzerinde bir araya gelmiştir. Kaplan ve Aymama evlat sahibi olamadıkları için çevreleri tarafından çokça eleştirilmişlerdir. Toplum özellikle Aymama’nın üzerine çok gelmiştir. Kımmet Mama bu konuda Aymama’yı gördükçe eleştirir, söz vurur. “*Uf uf çocuksuzluğu kurusun çocuksuzluğu peşini bıraksın artık.*”¹⁸⁰ Kaplan’ın anne babası da Aymama’yı suçlu kabul ederler.

—“Evimizden yılan mı çıkacakmış diye babası iğneledi.

—Yok neydi bu diye şaşırdı.

—Öyleyse neden siyah göstermiyorsun?

—Bizim sözümüze ne oldu?

—Hızlı hareket edelim karar verelim diye söylendi Kaplan.

—Verseydi bu zamana kadar verirdi.

¹⁷⁷ Erhan Solmaz, *Özbek Halk Kültüründe Doğum ile İlgili Pratikler*, Uluslararası Folklor Akademisi Dergisi, c. 1, S. 1, 2018, s. 129.

¹⁷⁸ Erhan Solmaz, s.129-130.

¹⁷⁹ Erhan Solmaz, s.131.

¹⁸⁰ Tagay Murod, 1985, s. 32.

—Kadının sözüne bakma o seni kandırır.

—Karın bugün onu diyor yarın bunu.”¹⁸¹

Zaman sonra Kaplan bile içinden Aymama’yı suçlamaya başlar. “Ben erkeğim ona kızın.”¹⁸²

Aymama çocuk sahibi olmak için her yolu dener. Doktora gider. “—Sino’da bir doktor varmış kapısına giden adam üzülmezmiş. —Ne yapma mı istiyorsun dedi Kaplan. —Başkana sorsan da gidip gelsek.”¹⁸³ Falcıya giderler. “Gerçekleşmeyen hayalleri için bir falcıya gittiler. Fal açtıldılar. Kaplan ile Aymama hazırlandı. Dahana Obşir köyüne gittiler. Falcı Hojar Kör’ün evini buldular.”¹⁸⁴

Sufi Allah Yar’ın türbesine ziyarete gittiler. Yaptıkları hiçbir şey evlat sahibi olmalarına vesile olamadı.

Kaplan ve Aymama’ya ayrı ayrı başka birileriyle evlenmeleri teklif edildi. Kımnet Mama Aymama’ya başka biriyle evlenmesini tavsiye eder.“—Biriyle yatıp... Kendiniz deneyip görmediniz mi diyorum. Aymama annemiz birden Kımnet Mamaya baktı. Annemizin yüzü kıpkırmızı oldu. Gözleri pır pır etti. —Sözlerinize dikkat edin mama ne dediğinizi bilin. —Ne dediğimi biliyorum konuşsam da konuşmasam da yeğenim. Gül gibi ömrünü ziyan ederek ne yapıyorsun yeğenim? —Nasıl birisiyle nasıl birisiyle? Birden sinirlendi annemiz. Başımda nikâhlı kocam var. —Nikâhlı kocandan bir umut çıkmazsa ne yapacaksın? —Ne diyorsunuz? Oldukça sinirlendi annemiz. Aaa ne diyorsunuz? Kımnet mama fikrini söyledi. —İşte çiftlik müdürümüz var. Sürüdeki tek aygır gibi yürüyor... dedi. O olmazsa işte başkanımız var. Duruşu ikiz doğurturum diyor.”¹⁸⁵ Kaplan’a da Aymama evi terk edince yakınları başka biriyle evlenmesini söylerler. “Dayısı hısım akrabayla toplandı. Akıl danıştı. Babamıza kadın aradılar. İki kadın buldular. İkisinin de eşi motor kazasında ölmüş. Biri otuz beş yaşlarında çocuksuz diğeri kırk yaşlarında iki çocukluydu. Teyzesi görücülük yaptı. —Kapı göreni değil beşik göreni al dedi.”¹⁸⁶

3.10.1. Sünnet

¹⁸¹ Tagay Murod, 1985, s. 23.

¹⁸² Tagay Murod, 1985, s. 56.

¹⁸³ Tagay Murod, 1985, s. 24.

¹⁸⁴ Tagay Murod, 1985, s. 25.

¹⁸⁵ Tagay Murod, 1985, s. 43.

¹⁸⁶ Tagay Murod, 1985, s. 71.

Sünnet, Türklerde çocukla ilgili en önemli adetlerden biridir. Dini usüller arasında yer almaktadır. Müslüman toplumlarda erkek çocuklar üzerinde hiçbir taviz verilmeden yapılan adetlerdendir.

*“Özbek Türklerinin inancına göre babanın erkek çocuğu üzerinde 3 borcu vardır. Bunlar sünnet ettirmek, çocuğu meslek sahibi yapmak, çocuğun evlenip ev kurmasını sağlamaktır. Sünnet önemlidir. Çocuk yedi yaşına kadar mutluka sünnet yaptırılır.”*¹⁸⁷ Özbekler diğer Müslüman topluluklarda olduğu gibi sünnet olan çocuğun Müslüman olmakla beraber erkek olduklarına da inanırlar. Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde Tağay Murad Şaymerdan Çiftlik Müdürü’nün oğlunun sünnet törenine yer vermiştir. Özbekler sünnet törenlerinde çocukları cesaretlendirmek için çaba gösterirler. “Çocuğun yanında dize çöken Usta Mecit araç gereçlerini hazırladı. Keskin çakısını avcunun içinde biletti. –Korkma tamamen incinmez de acısı duyulmaz da diyerek çocuğu cesaretlendirdi Usta Mecit.”¹⁸⁸ Sünnet olan çocuğu sevindirmek az da olsa acısını dindirmek için hediyeler verilir. “Kaplan babamız ufaklığa para uzattı. –Hadi tarlon at al dedi. –İşte zengin olursun.”¹⁸⁹

Eserde çocuğun sünnet edilmesi şu şekilde anlatılmaktadır. “Çocuk sakindi çocuğun ağzına tandır ekmeği verdiler. –Isır ısır dediler. Çocuk ekmeği ısırıldı. Usta cesaretli bir şekilde işini yaptı. Çocuğu söz ile oyaladı. Oğlunu anlattı. Vakit kolladı. – Hay yaşa ne kadar paran var. At alınca beni de bindirecek misin? Kaplan deden doğru söylüyor. At alacaksan tarloniden al. –Huydar Huydar ahenkle söyledi adamlar. Çocuk ekmeği can havliyle ısırıp parçaladı. Sessiz sessiz ağladı. Usta kesilen yere pamuk külü bastı. Üstüne bükülmeyen doppi koydu.”¹⁹⁰

3. 11. DÜĞÜN (TOY)

¹⁸⁷ Orhan Çeltikçi, *Türk Dünyası Kültüründe Doğum Üzerine Ortak Uygulamalar*, Journal of Azerbaijani Studies Dergisi, s. 518.

¹⁸⁸ Tagay Murod, 1985, s. 64.

¹⁸⁹ Tagay Murod, 1985, s. 58

¹⁹⁰ Tagay Murod, 1985, s. 59.

Türk töresinde düğünün yeri çok başkadır. Düğünlere büyük önem verilir. Düğünler yaşanan, gerçekleşen bazı olaylardan dolayı insanların sevincini gösteren törenlerdir. Düğünlerde sevinci yaşayan aile ile birlikte davet edilen misafirlerde bu kutlamaya katılır.

Özbek kültüründe de düğün büyük bir öneme sahiptir. Özbeklerde düğünler “toy” olarak adlandırılır. Çok eski zamanlardan beri kültürlerinde toylar mevcuttur. “*Özbekler toyları küçük bayramlar olarak adlandırır.*”¹⁹¹ “*Özbeklerde toyların çeşitleri vardır.*

*Beşik toyu*¹⁹²

Sünnet toyu

*Muchal toyu*¹⁹³

Nikâh toyu”¹⁹⁴

“*Özbekler düğünlerini ya sonbaharda ya da kış aylarında yaparlar bunun sebebi ise baharda başlayan işler aksamamalıdır.*”¹⁹⁵ Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde de bu düğün çeşitlerinden bulunmaktadır. Tağay Murad Özbek aile yaşantısına önem verdiği için eserinde de bu örneklerle yer vermektedir. Bizim ele aldığımız eserde nikâh toyu ve sünnet toyuna örnekler verilmiştir.

3.11.1. Nikâh Toyları

Kız ve oğlanın evlendirildiği toylara denir. Nikâh toylarının geçmişi çok eskiye dayanır. Çeşitli adetler, gelenek ve görenekler vardır. Ancak bu adetler geçmişten günümüze şekil değiştirerek varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Xaët İsmailov’a göre nikâh toyu Özbeklerde ayrı bir yere sahiptir. Kıvanç verici bir olaydır. Gelecekteki bir ailenin temelleri bu düğünde atılır. Bu toy içimizden birinin yeni aile olması demektir. Bunun için Özbekler nikâh toyuna büyük bir sevgiyle bakarlar.¹⁹⁶

Özbeklerde nikâh toyları adetleri üç aşamada gelişir:

¹⁹¹ Mahmud Settor, *O'zbek Udumları*, Cho'olpon Nomidagi Nashriyot, Taşkent, 2007, s. 103.

¹⁹² Yeni doğan çocuklar için yapılan toydur. Bu toyda çeşitli adetler yapılır. Beşik toyu çocuklar için çok mutlu, kıvançlı bir gündür.

¹⁹³ İnsanların hayatlarında her on iki yılda bir yaptıkları kutlamalardır. Özellikle ilk on iki yıl kutlaması önemlidir.

¹⁹⁴ Mahmud Settor, s. 104

¹⁹⁵ H. Ismoilov, K. Kubakov, *To'y va To'y Marosimlari*, Fan Nashriyot, Taşkent, 1973, s.18.

¹⁹⁶ Hayot Ismoilov, *O'zbek To'ylari*, O'zbekiston Nashriyot, Taşkent, 1992, s. 100.

Nikâh olana kadar gerçekleşenler

Nikâh zamanı gerçekleşenler

Nikâhtan sonra gerçekleşenler

Tağay Murad eserde düğün adetlerine geniş bir yer vermiştir. Kaplan ve Aymama'nın düğün süreçlerinde yaşananlar anlatılmıştır.

3.11.1.1. Nikâh Olana Kadar Gerçekleşenler

3.11.1.1.1.Kız İsteme

Her ailede evlilik yaşına gelmiş kız ve oğlanlar aile büyükleri tarafından -özellikle dede ve nine- evlendirilmek istenir. Etraftan, tanıdıklardan kendi çocukları için uygun olanlarını arayışa çıkarlar. Oğullarına uygun olduklarını düşündükleri ailenin kızını görmeye giderler. Bu olaya “sovchilik” yani görücülük denir. Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde Kaplan'ın ailesi Aymama kızı görmeye gider. “Görücülerin adımı kızın kapısına şereftir. Görücüler akşam vakti geldiler.”¹⁹⁷ Görücülere çoğunlukla ikinci gelişte olumlu ya da olumsuz cevap verilir. Görücülere evet denilmeden önce kızın ailesi durumu kendi aralarında istişare eder. Aymama'nın ağabeyisi de Aymama'yı vermeden önce böyle yapmaya karar verir. “Esen Kasap eninde sonunda cevap verdi.

—Ben tek değilim. Ağabeyleri var kıza bakan yengesi var yine bir gelsinler istişare edelim.”¹⁹⁸ “Ağabeyisi tam yerinde konuştu. Doğru düşündü. Böyle bir kızın kaderini hısım akraba ile halletmek en makul olanıydı.”¹⁹⁹ Aile ile istişare edildikten sonra karar verilir. Bizim eserimizde de Kasap aileye danışır ve kızın kararı sorulur. Yengesi Aymama'ya kararını sorar. Aymama da bu evliliğe onay verdikten sonra arada hiçbir engel kalmaz. “Yengesi ufaklığı Aymama'ya verdi.

—Tamamdır bu sessizlik razı olmanın alametidir, dedi.”²⁰⁰

Özbeklerde kız verildikten sonra “kalın” yani başlık konusu açılır. Tağay Murad da esere başlık konusunu yerleştirmiştir. “Başlık parası sözü başladı.

—Hiç kimse kız evlendirecek kadar zengin değil.

¹⁹⁷ Tagay Murod, 1985, s. 1.

¹⁹⁸ Tagay Murod, 1985, s. 3.

¹⁹⁹ Tagay Murod, 1985, s. 4.

²⁰⁰ Tagay Murod, 1985, s. 5.

—On koyuna razı mıyız?

Haydi ilahi amin. Genç çift birlikte yaşlansın Allah-u Ekber.”²⁰¹

3.11.1.1.2. Fatiha Toyu (Nişan Bohçası)²⁰²

Bütün pürüzler ortadan kalktıktan sonra “Fatiha toyu” yapılır. Bu adette damat tarafı kızın kendisine hediyeler gönderir. Kaplan’ın ailesi de Aymama’ya Fatiha toyu ile hediyeler göndermiştir. “Damat tarafından nişan bohçası (Fatiha Toyu) geldi. Bohçada koyun, keten yağı, pirinç, kuru üzüm ve daha birçok şey vardı.”²⁰³

3.7.1.1.3. Dokuzlu (To’qqızlı)

Nişanlılık döneminde “tokkız jönetish” olarak adlandırılan dokuzlu adeti de vardır. Bu adetle damat tarafı geline hediyeler gönderir. Fatiha toyundan farkı hediyeler hep dokuzla ilişkilidir. Örneğin dokuz batman un , dokuz tane koyun, dokuz metre kumaş gibi. Aymama geline de dokuzlu hediyeler gönderilmiştir. “Aylar geçti. Gelin hanıma yorgan, döşek kumaşları ile pamuk geldi. Bu dokuz diye karıştırdı.”²⁰⁴

Düğünden önceki süreçte arada bayram var ise²⁰⁵ -Kurban Bayramı, Ramazan Bayramı- damat tarafı kıza bayramlık gönderir. Eğer bayramda hediye gönderilmezse çok ayıplanır. Kıza değer verilmediği düşünülür. Eserde de düğün merasiminden önce araya Kurban Bayramı girer. Her iki taraf da birbirine hediyeler gönderir. “Damat nişanlısına nişanlısı da damada bayramlık gönderdi. Kaplan damat tarafından Fransız eşarbi, bir çift terlik, yüzük ve türlü türlü şekerler geldi. Aymam gelin tarafından ise gömlek, yelek, kemer ve kol düğmesi bayramlık olarak geldi.”²⁰⁶

Yukarıda bahsedilen adetler dünürcülükten düğüne kadar gerçekleşen adetlerdir. Kız ve oğlan birbirlerine onay verirler. Ailelerde kendi aralarında konuştuktan sonra olumlu cevap verilir. Düğüne kadar geçen süreçte yapılan adetler şöyledir: Kız tarafına

²⁰¹ Tagay Murod, 1985, s. 5.

²⁰² Nişan bohçası âdeti Anadolu’da da varlığını sürdürmektedir. Kız verildikten sonra erkek tarafı geline hediyeler getirir. Bu adete Erzurum ve civarında Nişan bohçası adeti Anadolu’da da varlığını sürdürmektedir. Kız verildikten sonra erkek tarafı geline hediyeler getirir. Bu adete Erzurum ve civarında *hamam takımı* denir.

²⁰³ Tagay Murod, 1985, s. 5.

²⁰⁴ Tagay Murod, 1985, s. 5.

²⁰⁵ Bu gelenek Anadolu’da varlığını sürdürmektedir. Ancak Anadolu’da hediyeler karşılıklı değil yalnızca geline gönderilir. Kurban Bayramında ise geline koç gönderilir. Buna da “gelin koçu” denir.

²⁰⁶ Tagay Murod, 1985, s. 13.

Fatiha toyu yani nişan bohçası gönderilir. Dokuzlu denilen hediyeler gönderilir. Ayrıca dini bayramlardan herhangi biri varsa bayramlık gönderilir.

3.11.1.2. Nikâh Zamanı Gerçekleşenler

Düğün zamanı yaklaştığında her iki ailede de hareketlenmeler olur. Düğün için yemekler yapılır. Yapılan yemekler gelen misafirleri memnun etmek içindir. Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde Kaplan'ın ailesi düğün için çeşitli yemekler yapmış, eğlence için programlar hazırlamıştır. “Damat tarafının nice koyunlarının başı gitti. Nice testiler yetersiz kaldı. Sazlar, şarkılar yetersiz kaldı.”²⁰⁷ Aymama'nın evinden ise damat tarafına “tabak”²⁰⁸ gönderildi. “—Tabak geldi. Gelin evinden tabak geldi. Pencerede omuzlarını başlarını sofradan kaldırmış kadınlar göründü. Kadınlara gelin evinden on tabak geldi. Tabakların birinde pilav birinde et kavurması birinde kaynatılmış yumurta başkasında ise sütlaç vardı.”²⁰⁹

3.7.1.2.1. Hediyelerin Toplanması

Düğünlerde çift için getirilen hediyeler verilir. Ortaya bir bez sarılır. Önce genç çift tebrik edilir. Sonra hediyeler o bezin üzerine bırakılır. Aymama ve Kaplan çiftinin düğününde de bu hediye merasimi gerçekleşmiştir Kaplan'ın evinde damada gelen hediyeler bu şekilde toplanmıştır.. “Sağdıç ortaya büyük bir örtü açıp söyledi. ‘Damat beye gelenler aldıkları hediyeleri bıraksınlar.’ Misafirler verdikleri hediye ve selamları örtüye attılar. Birisi elbiselik atlas bir diğeryse ipek kumaş bıraktı. Örtü değerli eşyalarla doldu. Hayır duaları edildi.”²¹⁰

3.11.1.2.2. Nikâh

Özbek düğünlerinde nikâh töreni oldukça önemlidir. Nikâhta hoca, şahitler ve genç çift olur. Genç çifte kararları sorulur. Gelin koz cevabı geç verir. Cevap gelmeyince de “ kız tili pulu” verilir. Aymama ve Kaplan'ın nikâhı kıyıldığında da Aymama sorulan soruya cevap vermez. Bunun üzerine damadın arkadaşları “ kız tili

²⁰⁷ Tagay Murod, 1985, s. 6.

²⁰⁸ Düğün günü kız evinden oğlan evine çeşitli yemekler gönderilir. Bu yemek gönderme adetine “tabak” denir.

²⁰⁹ Tagay Murod, 1985, s. 6.

²¹⁰ Tagay Murod, 1985, s. 6.

pulu” verir. “Gelinden ses çıkmadı. ‘Söyleme, söyleme’ diye fısıldadı kızlar. Kapı arkasında duran damadın arkadaşları kızlara para uzattı.”²¹¹ Adet gereği bütün problemler çözüldükten sonra dualarla nikâh kıyılır. Nikâh kıyıldığı esnada genç çift mutlu, huzurlu, yuvaları bereketli, çoluk çocuk sahibi olsun diye yapılan adetler vardır. “Nikâh kıyıldığı esnada annesi damadın omzuna kumaş türü bir kaftan örttü. Kaftan omzuna iple tutturuldu. Bu çift hep birlikte yürüsün hiç ayrılmasın denildi. İpin uçları düğümlendi. Gelin ve damadın alın yazısı düğümlenmesin diye böyle yapıldı. Hep buğday gibi bereketli, çoluk çocuk olsun diye damadın başı üzerinden bir avuç buğday serpti.”²¹²

3.11.1.3. Nikâhtan Sonra Gerçekleşenler

3.11.1.3.1. Gerdek Perdesi

Nikâhtan sonra perde geleneği vardır. “*Perde geleneğinde gelin, damat ve arkadaşları oyunlar oynarlar. Oyna körsatma, oyok bastı, ton yaptı, bola saldı gibi oyunlar, adetler vardır.*”²¹³ Tağay Murad eserde bu oyunlardan “oyok bastı” oyununu tercih etmiştir. “Güya gelin ya da damattan hangisi ilk olarak diğerinin ayağına basarsa evde ömür boyu onun sözü geçermiş. Gelin damadın ayağından gözlerini ayırmadı. Sol tarafına bakıp yürüdü. Sol ayağı ile damadın ayağına basacaktı. Damat ustalıkla sağ ayağını çekti. Gelin ayağını mindere bastı. Bu sırada damat çeviklik ederek gelinin ayağına bastı. Delikanlılar galibiyet sevinciyle kahkaha attılar.

—Damat bastı damat söz sahibi denildi.”²¹⁴

Özbek düğünlerinde birçok oyun oynanıyor. Tağay Murad’a esere oyunların bir çoğunu yerleştirmiştir. Nasıl oynandığı hakkında bilgi vermese de oyunların isimleri eserde geçmektedir.²¹⁵

Eserde bir de aynaya baktırma adeti gerçekleştirilmiştir. “Aynaya baktırmak öncekinden de zevkli öncekinden de neşeliydi. Kadınların en büyüğü çifte ayna tuttu. Her ikisi de yüzünü aynadan kaçırdı. Gelin baksa damat bakmadı damat baksa gelin bakmadı. Esmer kadın gelin ve damadın başlarını yan yana getirdi. Yüzlerini aynaya

²¹¹ Tagay Murod, 1985, s. 7.

²¹² Tagay Murod, 1985, s. 8.

²¹³ Hayot Ismoilov, *O'zbek To'yları* s. 115.

²¹⁴ Tagay Murod, 1985, s. 9.

²¹⁵ Tagay Murod, 1985, s. 10.

baktırdı. Birbirleriyle dalaşmalarına da izin vermedi. Damat gelinin yansımasıyla gelin damadın yansımasıyla fısıldaşarak konuştu.”²¹⁶

Düğünde gerçekleşen adetlerden birisi de gençlerin “yar yar”²¹⁷ söylemesidir. Aymama ve Kaplan’ın düğününde bu adet gerçekleşmiştir. “Düğünde söz üzerine söz oldu. Kızlar gelinden yana söyledi. Delikanlılar damattan yana. Kızlar gelin hanıma taraf delikanlılar damat beye taraf gitti.”²¹⁸

3.11.1.3.2. Gelin Ağdı

Özbeklerde gelin olacak kız baba evinden çıkarken çok duygusal bir ortam oluşur. Gelinin akrabaları kız evden çıkarken ağıt yakarlar. Buna gelin ağdı denir. “—Yan komşum can komşum oldu. At eşikten atlatıldı. Gelin uzatıldı. Gelin ağdı başladı.”²¹⁹ Eserde Aymama gelin baba evinden Kaplan’ın evine giderken yanında günahsız oldukları için bir çocuk vardır. “Gelin hazırlandı. Gelinle birlikte günahsız bir çocuk da gidecekti. Bu şeref oldukça telaşlıydı. Topluluktan beş altı çocuk:

—Halamla ben gideceğim ablamla ben gideceğim diye tutturdular. Gelinle büyük yeğeni gitti.”²²⁰

Gelin damat evine doğru yola çıktığında yolda gelin tarafından birkaç kişi bekler. “*Damadın önünü keserler. Bu adete pota pota, tutiş, boqan, arqan tutiş ve yol tosiş denir. Gelin tarafı damadı kurtarmak için yol kesenlere hediye verir.*”²²¹ Tağay Murad da bu adeti esere yerleştirmiştir. “Köprüde gölgeler belirdi. İki delikanlı sopayla bekliyordu. Sopanın tadına bakmadan geçip gitmek olmaz. Delikanlılar gelin tarafına sordu.

—Damat... versinler. Gelin tarafı sessizce gizledi. Delikanlılar sözlerinin eriydiler.

²¹⁶ Tagay Murod, 1985, s. 10.

²¹⁷ Yar-yar düğün türküleri arasında yer alır. Adını mısraların sonunda tekrarlanan “yar-yar” ifadesinden alır. Yar-yarlar hemen hemen bütün Türk-i Cumhuriyetlerde varlığını sürdürmektedir. Bu tür hakkında detaylı bilgi almak için Alimcan İnayet’in “Uygur ‘Yar-Yar’ ve ‘Öleñ’ Koşakları Üzerine” adlı makalesini inceleyebilirsiniz.

²¹⁸ Tagay Murod, 1985, s. 6.

²¹⁹ Tagay Murod, 1985, s. 15.

²²⁰ Tagay Murod, 1985, s. 15.

²²¹ H. Ismoilov, K. Kubakov, *To’y va To’y Marosimlari*, s. 21.

—Ona burda yol yok. At sürücüsü gelinin dikmiş olduğu eşarplardan aldı. Delikanlılara birer tane verdi. Sopa alındı gelin yolu açıldı.”²²²

Gelin, damadın evinin önüne gelir. Çift evin önüne geldiğinde bir ateş yakılır. Gelin hanım bu ateşin etrafını üç kez dolaşır. Aymama gelinde Kaplan’ın evinin önüne geldiğinde ateş yakılır. “Pencere önüne ateş yakıldı. Gelin ateşin etrafını üç kez dolaştı. Temizlik, saflık için. Hepsi temiz yürekli bir şekilde yürümeleri için gelin ve dünürlerin yüzüne un serpildi.”²²³

3.11.1.3.3. Gelin Selamı

Gelin içeri girdikten sonra damadın ailesine selam verir. Buna ilk olarak kayınpederi ve kayınvalidesinden başlar. Bu selam gelinin damadın ailesine olan saygının bir göstergesidir. Aymama eve girince geldiği eve saygı gösterir. İlk olarak Adem Peygamber’den başlar. Sonrada damadın ailesini selamlar.

“Dereden öküzlere su içiren

Dombrasını çalan

Oğullarını evlendiren

Kaynatama selam

Gökyüzündeki yıldız gibi

Kaşı kara gündüz gibi

Dili aydın gündüz gibi

Kaynanama selam”²²⁴

3.11.1.3.4. Yüz Açma

Düğünün ertesi günü “yüz açma” adeti yapılır. “Sonunda gelin pilava el uzattı. Yüzünü açacak oldu.

²²² Tagay Murod, 1985, s. 16.

²²³ Tagay Murod, 1985, s. 16.

²²⁴ Tagay Murod, 1985, s. 17.

—Gelinlerin yüzünü açmak günahsız çocukların işidir. Bu söz üzerine dört beş yaşlarındaki damadın kardeşi gönderildi. Damadın kardeşi hızla koştu. Yengesinin yüzündeki eşarbı çekti. Gelinin yüzünü açtı.”²²⁵

3.12. ÖLÜM ADETLERİ

Özbekistan’ da ölüm adetleri oldukça önemlidir. Bu adetleri yerine getirmeye çok dikkat ederler. “*Halk arasında defin merasimine bağlı uygulamalar uygun biçimde yerine getirilmezse ölen kişi öbür dünyada muhtaç olur diye yaygın bir inanç vardır.*”²²⁶

3.12.1. Ölüm Anı

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde yazar Aymama’nın ölüm anına ve sonrasına yer vermiştir. Özbekler ölüm anında odada ayna, yiyecek içecek bir şey varsa onları hemen kaldırır. Bu anda can veren insanın yanında kimler varsa helallik isterler. Aymama’nın ölüm anında da Kaplan yanında bulunur ve ondan helallik ister. “Babamız annemizin yüzüne doğru eğildi.

—Annesi benden razı ol annesi dedi. Gözünü aç benden razı ol. Annemiz yine gözlerini kapayıp açtı. Belli belirsiz başını kımıldattı. Babamız bağırtıyla dışarı çıktı.”²²⁷

Ölümün ardından bütün akrabalara, komşulara bu haber yayılır. Bunun içinde bir haberci gönderilir. Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde Aymama’nın ölümü bir haberci tarafından bütün köy halkına duyurulmuştur.

3.12.2. Ağıt Yakma

Özbekler ölen kişinin arkasından ağıt yakar. “*Özbekistan genelinde ölünün arkasından ağlayan insanlara yığıcı, ağıda ise yığı derler.*”²²⁸ Tağay Murad da ağıt örneğine yer vermiştir. “Gençler mama mama diye ağladı.

²²⁵ Tağay Murod, 1985, s. 18.

²²⁶ Hüseyin Baydemir , *Özbekistan’da Ölüm Adetleri*, International Periodical Fort he Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume, S. 4/8, 2009, s. 666.

²²⁷ Tağay Murod, 1985, s. 83.

Gökyüzündeki kırk yıldız
 Yamaçtan batıp gidecek
 Vay mamam vay mamam
 Ben mamamı bir öpeyim
 Kıyamete kadar yatacak
 Vay mamam vay mamam
 Yaşlı insanlar anam anam diye ağladı.
 Avlumuzun söğüdü
 Tabut olsun dedik mi?
 Vay anam vay anam”²²⁹

“Ölen kişinin yakın akrabalarından olan erkekler, defin merasimi günü, yeni kaftanlarını giyer başlarına doppi adı verilen geleneksel başlıklarını takar, bellerine kuşak bağlar ve ellerine yeni kesilmiş kârâ tâl sürgününden bir asa alırlar. Bu asaya dayanarak ölünün bulunduğu evin etrafında gezer, ağıt yakarak ağlarlar.”²³⁰ Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde de Aymama vefat ettikten sonra yakınları özellikle de kocası Kaplan evin etrafını dolaşarak ağıt yakıp ağlamıştır. “Dışarıda erkekler evin etrafında döne döne ağladılar. Söylene söylene ağladılar.

—Vay teyzemiz teyzemiz.

—Vay Ablamız ablamız.

—Vay halamız halamız.”²³¹

3.12.3. Yıkama

Defnedilmeden önce ölü mutlaka yıkanır. “Ölü yıkanırken yıkamaya yardım eden iki kişinin yanında ölünün yakınlarından birileri de bulunabilir. Kadınları kadın erkekleri erkek yıkayıcılar yıkarlar. Ceset tahta üzerinde ayakları kibleye doğru gelecek

²²⁸ Hüseyin Baydemir, s. 672.

²²⁹ Tagay Murod, 1985, s. 84.

²³⁰ Hüseyin Baydemir, s. 672.

²³¹ Tagay Murod, 1985, s. 83.

şekilde baştan ayağı üç defa gusül duasıyla yıkanır.”²³² “Yardım sever kadınlar odaları bir bir gezdiler sarılmış kilimleri topladılar. Bir odanın altı döşemesizdi. Kadınlar İşte bu döşemesiz odanın kilimlerini topladılar. Odanın ortasına hasır döşendi. İki maşrapa su geldi. Kadınlar annemizi alıp geldiler. İşte bu hasırın üzerine yatırdılar. Bu yardım sever kadınlar maşrapayla su döktüler Hayır sever kadın... Annemiz yıkandı. Baştan aşağı yıkandı. Ovalanıp yıkandı. Kadınlar annemizi bembeyaz pamuklara sardılar. Elleriyle tabuta yatırdılar. Annemizi son yolculuğuna... son istirahatkahına tertemiz bir şekilde gönderdiler.”²³³

Eserde geçen başka bir adet ise ölen insanın yaşını belirlemekle ilgilidir. Aymama yıkandıktan sonra tabutun üstüne beyaz bir örtü atılır, bu yaşının bir göstergesidir. “Tabuta da bembeyaz bir örtü sarıldı. Bu yaşını gösteren bir işaretti.”²³⁴

3.12.4. Defnetme ve Yas Tutma

Fatma Açık’a göre Özbeklerde cenazeye gelenlere ölen kişiye namaz kılsınlar diye üç beş som para verilir.²³⁵ Aymama toprağa verildikten sonra bu adette yerine getirilmiştir. “Toprağa çim döküldü. Adam başı bir som sadaka verildi. Bir top başörtüden beyaz parçalar koparılıp verildi.”²³⁶

Özbeklerde yas tutma geleneği de vardır. “*Özbekistan’da yas tutma äzä tutış olarak ifade edilir. Yas tutan, yaslı olan anlamını karşılayan kelime de äzädardır.*”²³⁷ Tağay Murad da esere yas tutmayı yerleştirmiştir.

—Annemiz vefat ettiğinden beri televizyon radio açmıyoruz.

—Biz de açmıyoruz.

—Annem karalar giyiniyor.

—Benim babam bir gün yeni kıyafetlerini giyip şehre gitmek istedi. Annem azarladı

—Bu nasıl insanlık, dedi.

²³² Fatma Açık, *Özbekistan’da Defin ve Taziye Merasimi*, Milli Folklor Dergisi, S. 61, 2004, s. 144.

²³³ Tagay Murod, 1985, s. 84.

²³⁴ Tagay Murod, 1985, s. 84.

²³⁵ Fatma Açık , s. 144.

²³⁶ Tagay Murod, 1985, s. 84.

²³⁷ Hüseyin Baydemir, s. 676.

Babam anlayışlı davranarak yine siyahları giydi.

—Biz de karalar giyiniyoruz.

—Annem takılarını da sandığa koydu.

—Abilerim akşamları şarkı söyleyip oynadı. Annem azarladı. Yaslımız duyarsa ne diyeceğiz dedi.

—Annemizin kırkı dolunca ancak öyle olabilir.”²³⁸ Görüldüğü gibi Aymama’nın ölümünden sonra yakınları yas tutmuşlardır. Kara giyinmişlerdir. Eğlenceden uzak durmuşlardır. Eğlenmeye yeltenenleri de azarlayarak hem ölüye hem de yas sahibi olan Kaplan’a saygısızlık yaptıklarını söylemişlerdir. Yaslarının en azından kırk gün süreceğini belirtmişlerdir.

3.12.5. Kabir Ziyareti

Özbeklerde diğer Müslüman toplumlarında olduğu gibi kabir ziyaretlerine önem verilir.²³⁹ Ziyaret sırasında dualar ve Kuran-ı Kerim okunur. Dini bayramlarda kabir ziyaretlerine gidilir.

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde kabir ziyaretine gidilmiştir. Aymama bir ramazan bayramında anne ve babasının mezarını ziyarete gider. “Kabristan ziyarete gitti. Anne babasının başucuna gitti. Kabirlerinde ışık yaktı: Pamuğu büke büke fitil yaktı. Fitili keten yağına batırdı. Çubuğun ucuna doladı. Çubuğu kabrin ortasına sapladı. Kibritle fitilin ucunu yaktı. Fitil ucu titrek bir şekilde yandı. Annemiz titrek yanan fitile dik dik baktı. Annemiz rahmetli annesi ve babasını hatırladı. Yadede ede ağladı.”²⁴⁰

3.13. OYUNLAR

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eseri halk kültürü yönünden oldukça zengindir. Yazar insanların yaşayış biçimlerini her yönüyle ele almıştır. Bunlardan biri de oyun oynama geleneğidir. Kendi aralarında eğlenmek için ve aralarındaki muhabbeti geliştirmek için oyunlar oynarlar. Eserde hem yetişkin oyunlarına hem de çocuk oyunları yer verilmiştir.

²³⁸ Tagay Murod, 1985, s. 86.

²³⁹ Türkiye’de de kabir ziyaretleri oldukça önemlidir. Özellikle bayramlarda, kandillerde, arefe günlerinde kabir ziyaretleri yapılır. Bu ölen kişiye karşı yapılan bir saygıdır.

²⁴⁰ Tagay Murod, 1985, s. 81.

3.13.1. Yetişkin Oyunları

Oyunlara eserin hemen her aşamasında yer vermiştir. Bayram kutlamalarında eğlence amaçlı oyunlar oynanmıştır. Nevruz kutlamalarında ve sümelek pişirilirken oyunlara yer verilmiştir. “Bayramda büyük havuz kenarında şenlik oldu. Şenlikte köpük helva nohut helva fıstık sattı. Çocuklar düdüğü ve sıbızga çaldı. Kızlar büyük dutun altında toplandı. Lider olan kız cılız çocuğa bir deste ip verdi. Çocuk yalın ayakta. Beline ipi doladı. Kalın dut ağacına tırmanarak çıktı.”²⁴¹ Burada Aymama ve Kaplan’ın arkadaşlarının bayramda oynadığı oyun anlatılmaktadır.

Sümelek pişirilirken eğlenceli zaman geçirmek için Aymama ve diğer kadınlar bilmece oyunu oynamışlardır. “—Gelin bilmece soruyoruz dedi.

—Tamam iyi fikir diye onayladı kadınlar.”²⁴² Sırayla birbirlerine eğlenerek bilmeceler sorarlar. “—Küçük kazanın yemeği tatlı.

—Ceviz.

—Kambur ninem eğrildi, koşarak evine gitti.

—Fare.”²⁴³

Özbeklerde düğünlerde de çeşitli oyunlar oynatılır. Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde Kaplan ve Aymama’nın düğününde gelin ve damat “oyok bastı” oyunu oynamışlardır. Oyunda gelin ve damat yan yana yürürler ve bu yürüme sırasında kim diğerinin ayağına daha önce basarsa evlilik boyunca onun sözü geçecektir. “Damat ustalikle sağ ayağını çekti. Gelin ayağını mindere bastı. Bu sırada damat çeviklik ederek gelinin ayağına bastı. Delikanlılar galibiyet sevinciyle kahkaha attılar.

—Damat bastı damat söz sahibi denildi.”²⁴⁴

3.13.2. Çocuk Oyunları

Eserde Tağay Murad çocuk oyunlarına da yer vermiştir. Aymama’nın gördüğü rüyada kız çocukları beştaş oyununu oynuyorlardır. Eserde “*basmalim*” şeklinde geçmektedir. Oyun anlatılırken türlerinden de söz edilir. “Kızı beştaş oynuyor

²⁴¹ Tagay Murod, 1985, s. 14.

²⁴² Tagay Murod, 1985, s. 38.

²⁴³ Tagay Murod, 1985, s. 38.

²⁴⁴ Tagay Murod, 1985, s. 38.

oynuyormuş. Beştaş yavğan türünüde oynuyormuş. Dahmana, uluğ, eşala, eşan qözüm, şovdir, kiçikqan, kattakon, Kültepe, yer şapillatar, qayiruv gelin türlerini de oynuyormuş. Oyun son gelin türüne doğru ilerlerken zorlaşıyormuş. Kızı, taşı farklı farklı oynatıp yakalarmış. Bu tür oyun adlarının nağmelerini pat pat söylemiş.”²⁴⁵ Aymama’nın rüyası ile oyun okuyuculara tanıtılmıştır.

3.14. LAKAPLAR

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde yazarın kullandığı lakaplar şu şekildedir. Kör, Bekçi.

Kör: Eserde geçen falcı için bu unvan kullanılmıştır. Gerçekten kör olduğu için söylenir *Kör Hojar* şeklinde kullanılmıştır.

Bekçi: Eserde bekçilik işi yapan kişiler için kullanılır. *Bekçi Yoldaş* olarak eserde geçmektedir.

Dertli: eserde sümelek efsanesi anlatılırken oradaki anne için “dertli” lakabı kullanılır.

3.15. HALK EDEBİYATI

3.15.1. Efsaneler

Özbek Türkçesinde “*afsona*”²⁴⁶ şeklinde geçmektedir. *Özbek Tilining İzahli Lugati*’nde dilden dile dolaşan bazen dini içerikli hikâye, rivayetlerdir.²⁴⁷ “*Halk nesrinin en eski numunesi olup, tabiat, cemiyet, yaşam hakkındaki ilk tasavvurlar, varlığın sırrını anlama çabası, reel hadiseler, âlem ve insanın yaratılışı, yeraltı dünyası, gökyüzü, güneş, ay, yıldızlar, rüzgâr, yağmur, kar, sel, tarihi savaşlar, içtimai hayat, sahra, göl, ırmak, deniz, şehir, köy, kale, saray vb yapıların ortaya çıkması, adlanması, viran oluş sebeplerini konu edinir. Onda tarihi şahıs ve reel hadiseler, iptidai düşünceler, örf ve adetler, medeni ilişkiler hayal gücüyle hikâye edilir.*”²⁴⁸

Tagay Murad da esere efsane örneklerini yerleştirmiştir. Birden fazla efsane örneği vardır. “*Şehirlerin, köylerin, kalelerin, dağların, ırmakların vs. ortaya çıkışını ve*

²⁴⁵ Tagay Murod, 1985, s. 49.

²⁴⁶ Emek Üşenmez, s. 20.

²⁴⁷ *Özbek Tilining İzahli Lüğati*, 504.

²⁴⁸ Hüseyin, Baydemir, *Özbek Efsaneleri*, Fenomen Yayıncılık, Erzurum, 2010, s17.

söz konusu adı niçin aldığı konu edinen mensur hikâyelere toponomik efsane denir.”²⁴⁹ *Kara Buloq* isimli bir ırmağın nasıl meydana geldiğiyle ilgili efsaneye yer vermiştir. Hem bu ırmağın nasıl oluştuğunu hem de *Kara Buloq* adının nasıl verildiği anlatılmıştır. “Derler ki Allah Yar şöyle bir bakmış. Vahşimor’da su yokmuş. Bunun üzerine Allah Yar dere boyunca gitmiş. Derenin aşağı kısımlarına ulaşmış. Nemli bir yer gördü su parıltısı görmüş.

Allah Yar o nemli yeri değneği ile dağıtmış. Yerden su sıza sıza çıkmış

Allah Yar yardımcısına:

—Şu değnekle yeri çizerek Vahşimor’a kadar git, demiş.

Bunun üzerine yardımcısı:

—Su aşağıda ise Vahşimor yukarıda su nasıl çıkacak? demiş.

—Sen yılan izi yapıp yukarıya çık su çıkmazlık etmez, demiş Allah Yar.

Gerçekten de su değnek izinden yukarıya çıkıp Vahşimor’a gitmiş. Su aşağıdan yukarı aktı. Allah Yar suyu halka göstermiş

—Qara - buloq! “Bak ırmak” dedi.

—Böylece Qara Buloq diye adlandırıldı.

Qara Buloq yıllar boyunca büyük bir kaynak oldu. İşte iki asırdır Kara çeşme aşağıdan yukarıya doğru akıyor. Yazın da kışın da kurumuyor. Kışın ılık yazın ise soğuk oluyor.”²⁵⁰

Eserde geçen tarihi kişilerden Sufi Allah Yar’ın Vahşimor’ı yılanlardan kurtardığıyla ilgili bir efsane anlatılmıştır. Ayrıca bu efsane Sufi Allah Yar’ın kutsallaşmasına da sebep olmuştur. İnsanların onun mezarını ziyaretgah haline getirmişlerdir. Sufi Allah Yar yılanları Vahşimor’dan kovmak için bir yardımcısıyla mektup yollar. İnsanların bu tavrından hoşlanmayan yılanlar Vahşimor’ı terk ederler. Bu efsaneyi duyan Özbekler Sufi Allah Yar’ı kutsallaştırırlar. “İnsanoğlu bir daha geldi yerimizi öğrendi. Şimdi yine gelecek huzur vermeyecek demiş. Gideceğiz insanoğlunun adım atmadığı yerlere gideceğiz. Bütün kavmini arkasına almış kendini Hojapok

²⁴⁹ Hüseyin Baydemir, 2010, s. 26.

²⁵⁰ Tagay Murod, 1985, s. 28.

ırmağına atıvermiş. Oradan Surhanderya'ya geçti. Surhanderya'dan yüzerek Zehertepe'ye çıktı. Zehertepe'yi Ak yılan pek sevemedi.

Ak yılanlar yine Babatoğ'a doğru yola çıktılar. Babatoğ'ın Gavurgan denilen yerini kendilerine mesken yaptılar. İşte iki asırdır Babatoğ yılanlar mekânıydı işte bu tür dedikodular Allah Yarın adını kutsallaştırdı. Allah Yarın adını evliyaya çıkardı. Halk Allah Yar'ın mezarının etrafını duvarlarla kapattı.

Halk mezarı ziyaretgâha dönüştürdü.

Halk iyi kötü günlerinde işte bu mezara koşar oldu.”²⁵¹

Eserde geçen efsanelerden biri de *Kutsal Boğa* isimli mitik bir varlığı anlatan efsanedir. Bu varlığın Nevruz'da geldiğine ve onu görünce istenilen her dileğin kabul olunacağına inanılır. “Bir boğa varmış. Bu boğa sürüye katılan boğalardan değilmiş.

Boğa... kutsal boğa....

Boğa gökyüzünün nurlarından yaratılmış imiş. Kutsal boğanın boynuzları da kemikten değilmiş. Boynuzları da diğerleri gibi kemikten değilmiş. Altındanmış. Toynakları da farklıymış. Kutsal boğanın toynakları... Gümüştenmiş.

Kutsal boğa tek başına gitmezmiş. Bir arabayı çekermiş. Kutsal boğa arabasında ayı çekip götürüyormuş. Kutsal boğa insanlara görünmezmiş. Sürekli gözden uzaklarda dolaşmış. Bu yüzden Onu görmek son derece zor ve güçmüş. Kutsal boğa yalnız bir anlığına görünürmüş ve yeniden gözden kaybolurmuş. Bu boğa nerelerde görünürmüş? Felekte görünürmüş, ufukta görünürmüş.

Gösterdiği kerametler nelermiş. Hangi insan olursa olsun Kutsal boğayı gören o insanların her isteği cevap bulurmuş Bütün arzu ve ümitleri yerine getirilirmiş. Kutsal boğa öylesine görünüp kaybolmazmış. Göründüğünde insanın gözü önüne gelir böğürürmüş.

Kutsal boğa bir kez böğürdüğünde o yıl ürünler az olurmuş. Ekinler bereketsiz olurmuş sonuçta kıtlık olurmuş... Allah izniyle boğa iki kez böğürürse yıl verimli bol bereketli olurmuş.”²⁵²

²⁵¹ Tagay Murod, 1985, s. 29.

²⁵² Tagay Murod, 1985, s. 34-35.

Bir başka efsane örneği de Nevruz tatlısı olan sümeleğin nasıl ortaya çıktığıyla ilgili olan efsanedir. Çok sayıda çocuk sahibi olan bir annenin çocuklarına verecek yemek bulamayınca taşları kaynatmasıyla oluşan bir yemektir. “Çocuklar sabah ezanı vaktinde uyanmış. İyice acıkmışlar. Sonra hepsi birden yemek diye ağlamışlar. Dertli anne işte bu üzüntüyle arayışa geçip yürümüş yürümüş. Kazanda kaynatmak için herhangi bir şey bulamamış. Bu sırada gözü minik minik taşlara ilişmiş. Bu taşlardan yedi tanesini sayıp almış. Tabakta yıkayarak temizlemiş ve tabaktan kazana bırakmış. Dertli anne Şafak’ta kazanın kapağını açınca bir de ne görsün kazan yemek doluymuş. Yemeğin adı sümelek olmuş. İşte bu sümelek Nevruz yemeği olarak kalmış.”²⁵³

3.15.2. Türkü

Türk Halk Edebiyatında bulunan bir türdür. Halkın acılarını, mutluluklarını ortaya koymaktadır. Anadolu’da da oldukça yaygındır. Yöreye özgü türküler vardır. Özbek Halk edebiyatında da türkünün yeri vardır. Özbekçede *qo’shiq*²⁵⁴ şeklinde geçmektedir.

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde de türkülere yer verilmiştir. Kaplan’ın türkü sevdiğinden özellikle de *Yunus Recebiy*²⁵⁵ isimli bir sanatçıyı çok sevdiğinden bahsedilmiştir. “O yalnız türkücü olarak bir kişiyi biliyor. Bu türkücü de Yunus Recebiydir. Onun gözü Yunus Recebiy türkü söylediğinde konuşan veya öksüren hiç kimseyi görmez. Yunus Recebiy türkü söylediğinde tebessüm eden kimseyi görmez. Türküleri boyun eğerek buz gibi terler dökerek dinliyor. O... türkü söylüyor!”²⁵⁶

Eserde Tağay Murad türkü örneklerine de yer vermiştir.

“Koyun sağıyorum çiftede türey türey

Koyun aşkı beni yakar türey türey

Koyun sütü içenler türey türey

²⁵³ Tagay Murod, 1985, s. 37-38.

²⁵⁴ Emek Üşenmez, s. 398.

²⁵⁵ Özbek müziğinin önemli isimlerindendir. Besteci ve icracıdır. Musiki eserlerin toplanmasında büyük çaba göstermiştir.

²⁵⁶ Tagay Murod, 1985, s. 2.

Günden güne şifa bulur türey türey.”²⁵⁷ Burada Aymama koyunları sağarken türkü söylemiştir. Hayallerini de bu türkülere sığdırmaya çalışmıştır. Türküsünde çocuksuzluğundan yakınmıştır.

“Dağlara git rengin solmasın türey türey

Sağılıver su alma türey türey

Çocuğun yokluğunu türey türey

Gönlüne ağır alma türey türey.”²⁵⁸

Türkü söylenen bir başka örnekte Kaplan ve Aymama’nın ayrılıklarından sonra Kaplan duygularını öne çıkarmak için türkü söyler. “Nehir başındaki anuk otlarına gözünü dikip oturdu. Hatırladığı türküyü söyledi.”²⁵⁹ Yazar türkü ve Aymama’yı aynı kefeye koyar ve birbirleriyle yarıştıır. “Patika yolda kırmızı kıyafetli biri göründü. Başında tülbent eşarp kolunda sepet vardı. Adımlarını ağır ağır atıyordu. Bu türkünün aslı oldu. Asıl türkü dururken muhammes türküyü kim dinler. Asıl türkü bir başka. Türkü gayri ihtiyari bir şekilde tepeden inerken başladı.”²⁶⁰ Tağay Murad burada “*asıl türkü*” olarak Aymama’dan bahseder.

3.15.3. Ninniler

Ninniler çocuk yetiştirme genellikle de uyutmada, oyalamada kullanılan sözlü halk kültürü unsurlarıdır. Mehmet Temizkan ninniye şu şekilde tanımlamıştır: “ *Annenin bebeğiyle diyalogda olduğu her an ve her yerde yaratım ortamı bulan, anneler tarafından bebeklerini uyutma, onları yatıştırma sevgi gösterme, onlarla dertleşme vs. fonksiyonlarının yanı sıra bebeğe kültürel değerlerin aşılandığı, hece ölçüsüyle dörtlükler halinde olabileceği gibi iölçüsüz de icra edilebilen, ikilemeler ve formel ifadelerle ahengi sağlayan ve ezgili söylenen kısa ve yoğun olan sözlü yaratmalara ninni denir.* ”²⁶¹

²⁵⁷ Tagay Murod, 1985, s. 46.

²⁵⁸ Tagay Murod, 1985, s. 46.

²⁵⁹ Tagay Murod, 1985, s. 75.

²⁶⁰ Tagay Murod, 1985, s. 77.

²⁶¹ Mehmet Temizkan, *Anadolu ve Özbek Sahası Ninnilerinin Yapı-Şekil, Konu-İçerik ve İşlevi Bağlamında Karşılaştırılması Üzerine Bir Deneme*, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, S. 45, 2018, s. 241.

Ninniler sadece Anadolu sahasında değil diğer Türk topluluklarında da önemli bir yere sahiptir. Özbeklerde de ninniler çocukları uyutmak ve oyalamak için kullanılır. Özbeklerde ninni türü “alla”²⁶² şeklinde geçmektedir. “*Allalar, Özbek geleneğinde çocukların emzikli döneminden üç yaşını doldurduğu ana kadar söylenmektedir.*”²⁶³

Tagay Murad eserde ninni örneklerine yer vermiştir. Aymama komşusu Rabia’nın bebeğini oyalamak için ona ninni söyler.

“Ninni ninni sözü var ninni ya ninni ya

Uykunun da vakti var ninni ya ninni ya

Ninni söyleyen annen ninni ya ninni ya

Talihsiz şansı var ninni ya ninni ya”²⁶⁴

3.15.4. Ağıt

Halk edebiyatı türlerinden biridir. Derin bir üzüntü sonucu dile dökülen sözlerdir. Türk Dil Kurumu ağıdı hem ölümden dolayı oluşan üzüntünün dile getirilmesi hem de evlenen kızın arkasından söylenenler olarak iki anlam vermiştir. “1. *Ölenin iyi niteliklerini, ölümünden duyulan acıyı dile getiren söz veya ezgi. 2. Gelin arkasından niteliklerini anlatan söz veya ezgi.*”²⁶⁵

Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde ağıdın iki türüne de yer verilmiştir. Aymama gelin gittiği sırada gelin ağıdı yakılmıştır. “—Yan komşum can komşum oldu. At eşikten atlatıldı. Gelin uzatıldı. Gelin ağıdı başladı.”²⁶⁶

Eserde geçen bir ağıt örneği de Aymama vefat ettikten sonra yakılan ağırlardır. “Gökyüzündeki kırk yıldız

Yamaçtan batıp gidecek

Vay mamam vay mamam

Ben mamamı bir öpeyim

Kıyamete kadar yatacak

²⁶² *Özbek Tilining İzahli Lüğati*, 704.

²⁶³ Mehmet Temizkan, s. 247. (Kamilcan İmamov.vd. *O'zbek Halk Ağzaki Poetik İcadı*, Okıtuvcı Nesriyatı, Taşkent, 1990, s. 288'den)

²⁶⁴ Tagay Murod, 1985, s. 82.

²⁶⁵ *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara, 2011, s. 45-46.

²⁶⁶ Tagay Murod, 1985, s. 15.

Vay mamam vay mamam

Yaşlı insanlar anam anam diye ağladı.

Avlumuzun söğüdü

Tabut olsun dedik mi

Vay anam vay anam”²⁶⁷

3.15.5. Atasözleri

Kalıplaşmış sözcük gruplarıdır. “*Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbimesel.*”²⁶⁸ Anonim sözlerdir. Amaç yol göstermek ve nasihat etmektir. Atasözleri Türk dünyasının yaygın olarak kullanılmaktadır. Özbek Türkçesinde *maqal* şeklinde geçmektedir.

Tagay Murad Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde atasözlerine bolca yer vermiştir. Özbek halk kültürüne önem verdiği için atasözlerini kullanmıştır. Gerçek bir Özbek günlük hayatında nasıl konuşuyor ise Tagay Murad’ın kahramanları da öyle konuşmuştur. Cümlelerinin arasına atasözlerini iştirmiştir. Eserde geçen atasözleri şu şekildedir.

Sovchilar qadami qizlik eshikka sharaif.

(Görücülerin adımı kızın kapısına şereftir.)

Aslini bilmay, so’z demaslar, naslini bilmay, qiz bermaslar.

(Kendini bilmeyene söz verilmez neslini bilmeyene kız verilmez.)

O’g’li bornig o’zi bor, qizi bornig izi bor.

(Oğlu olanın özü var kızı olanın izi var.)

Bolali uy xandon bo’ldi, bolasiz uy zindon bo’ldi!

(Çocuklu ev güleç olur çocuksuz ev zindan olur.)

Qozon to’la osh bo’lsin, yosti to’la bosh bo’lsin.

²⁶⁷ Tagay Murod, 1985, s. 84.

²⁶⁸ *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara, 2011, s.

(Kazan dolusu aş olsun yastık dolusu baş olsun.)

Folchiga ishonma, suvga suyanma.

(Falcıya inanma suya dayanma.)

Po'lat pichoq qinsiz qolmaydi.

(Çelik bıçak kabzasız olmaz.)

Eshik ko'rganni olma, beshik ko'rganni ol.

(Kapı göreni değil beşik göreni al.)

3.15.6. Bilmece

Bilmece sözlü halk edebiyatı ürünlerinden biridir. Bir şeyin ismini söylemeden bazı belirgin özelliklerinin üstü kapalı bir şekilde anlatarak o şeyin ne olduğunu buldurmaya yönelik bir oyundur. Dilek Türkyılmaz'a göre Türk folklorunun en yaygın ve zengin türlerindendir. İnsanlığın ortaya çıkardığı ilk sözlü ürünlerden biri bilmecedir.²⁶⁹

Türk dünyasında bilmece genellikle soğuk kış gecelerinde birbirlerini eğlendirmek için oynanan bir oyundur. Çocukların gelişimi açısından da etkilidir. Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde bilmece oyunu geçmektedir. Aymama ve arkadaşları Nevruz'a sümelek hazırlarken birbirlerini oyalamak için bilmece oyunu oynarlar. “Gelsinler bilmece soruyoruz. –Küçük kazanın yemeği tatlı. –Ceviz. –Kambur ninem eğrildi koşarak evine gitti. –Fare. –O dağdan bakan bu dağdan bakan bana yakışır diyip beyaz eşarp ören. –Ağustos böceği.”²⁷⁰

²⁶⁹ Dilek Türkyılmaz, *Ortak Sır Kalıplarımız: Türk Dünyası Bilmeceleri Üzerine*, Milli Folklor Dergisi, S. 81, 2009, s. 40.

²⁷⁰ Tagay Murod, 1985, s. 39.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

METİN

4.1. TÜRKİYE TÜRKÇESİYLE AYDINLIKTA YÜRÜYEN İNSANLAR ESERİ

Dinle ninesi dinle diye bir yerlerden insan sesi geliyor. Seyrek tepede yan yatmış dedemiz ninemize böyle seslendi. Dedemiz ağzını şaşırmışçasına açtı. Rüzgârın estiği tarafa kulak kesildiler. Dedem sağ kulağını rüzgârın estiği tarafa tuttu. Rüzgârdan ne dedikleri anlaşılmadı. Dedemiz sağ elini kulağının arkasına tuttu. Rüzgâra karşı set yaptı. Nefes bile almadı. Dikkat kesilip dinledi. Dedemiz buna rağmen hiçbir şey duymadı. Derin nefes aldılar. Dedemiz ışığa baktı.

—Galiba şu taraftan... dedi.

—Nasılsınız iyi misiniz ninesi? Sağlığınız sıhhatiniz yerinde mi her şeyiniz tamam mı?

1

Görücülerin adımı kızın evi için şereftir. Görücüler akşam vakti geldi. Evin hanımı sofrayı hazırladı. Kocasını ev sahipliği yaptı.

—Hoş geldiniz hoş geldiniz dedi.

—Sağ olun kasap sağ olun dedi görücüler.

—Buyrun ilahi âmin. Bu evde büyük düğünler olsun. Allahu Ekber.

—Allah-u Ekber âmin.

Pilavdan sonra karpuz kesildi. Görücüler adet gereği o taraftan bu taraftan konuştular. Kasabı bir süre oyaladı. Sonra asıl konuya geçti.

—Kız kardeşinin başına talih kuşu kondu kasap ürkütüp kaçırtmasan iyi olur dedi.

Aslını bilmeyene söz söylenmez neslini bilmeyene kız vermezler dedi kasap. Kimmiş o?

2

Köyde bir delikanlı var.

Delikanlı geniş omuzlu boylu boslu biri. Yuvarlak yüzünde çukur çukur gamzeleri var. Koyungözlü, seyrek kaşlı.

Delikanlı başını dik tutuyor. Olduğu yerde dik duruyor. Ellerini göğsünde birleştiriyor ya da beline koyuyor. Bir noktaya dikkatle bakıyor. Nereye bakıyor niçin bakıyor?

Bilmiyoruz biz bilmiyoruz.

Bunun sebebini kendisi de bilmiyordu.

Delikanlıyı ilk defa görüyoruz.

Bu çocuk Ya büyük bir sıkıntıda ya da bir şeyler düşünüyor ama işin içinden çıkamıyor diye düşünüyoruz. Tavırlarından... Böbürleniyor, kendinden başkalarını ayağının ucuyla gösteriyor düşünüyoruz.

Dalın mı budağın mı var bu kadar kibirleniyorsun diyoruz. O aklının yattığı insanlarla selamlaşıyor gidip geliyordu. Samimiyetle konuşuyor açılıp sohbete başlıyordu. Hoşuna gitmeyenlerle selamlaşmıyordu. Kısacası delikanlı bizi dikkate almıyor diye düşünüyoruz. Sonuçta delikanlıyı bazılarımız hoş görüyoruz bazılarımız ise nahoş görüyorduk.

O kendini bizim için samimi dost biliyor. Bizi gönülden seviyor. Bize karşı daima iyilikseverdi, Dertlerimize ortak. “Keşke sizinle gerçekten kardeş olsaydık.” diyor.

Ancak herhangi bir kötülüğümüzü gördüğünde bizden elini eteğini çekip bir kenara çekiliyor. Bizle selamı sabahı kesiyor. Bizden duyduğunu bize de bir başkasına da söylemiyor. Yüzünü asıyor. Sırrını kimseyle paylaşmıyor. O çekingen biriydi. Uzaklardan gözünü ayırmazdı kirpiklerini bile kırpmazdı. Biz onun baktığı yere bakıyoruz. Açık mavi bir gökyüzü. O kadar! Havada bulut bile yoktu. O bizi kendine hayran bırakarak yaşardı. Bir şey soracak olsak sadece “evet” ya da “hayır” diyerek kısa kesiyor. Eline su veriyoruz suyu ilk defa görmüş gibi bakıyor. Kendince başını sallayıp duruyor. Biz üzülüyoruz. Memnuniyetini bir duyabilsekdik. “Sen de yani adam gibi bir şeyler söyle” “ Ne söylesin” “Hiç olmazsa eksik olmayınız de” böyle diyerek dizlerini ovuşturuyor.

Uzağa çok uzağa Babatağ tepelerine düşünceli düşünceli bakıyor. Babatağ’a baka baka söylüyor:

“Gerçek duygular yürekte olur dile dökülse yalan olur.”

O yalnız türkücü olarak bir kişiyi biliyor. Bu türkücü de Yunus Recebiy’dir. Onun gözü Yunus Recebiy türkü söylediğinde konuşan veya öksüren hiç kimseyi görmez. Yunus Recebiy türkü söylediğinde tebessüm eden kimseyi görmez. Türküleri boyun eğerek buz gibi terler dökerek dinliyor. O... Türkü söylüyor!

Kırlara ota gidiyor. Otları biçerken çevreye bakınırdı. Kendinden başka hiç kimse yoktu sonra otu yastık yapıp kollarını başının altında birleştirmeye çabalar. Uzağa çok uzaklara pamuk tarlası misali bembeyaz bulutlara uçan serçe sürüsüne baka baka aklındaki türküyü söylerdi. Gitgide de dudakları da kımıldardı.

Görücü işte bu delikanlı için gelmişti.

3

Esen Kasap sözü kısa kesti.

—Kasap mı, olmaz.

—Kasap ağır ol saman gibisin, ağır ol

—Ağır olsam da bir olmasam da. O ne selamı biliyor ne sabahı.

—Kasap gönlünle işit, kulak yanılır, aklınla gör, göz yanılır.

—O insana benzemiyor.

Bununla birlikte görücüler kendi maharetlerini gösterdiler. Sözü biri bırakıp biri aldı. Kasabın babası hakkında övgüler söylediler.

—Rahmetlik babası çok iyi adamdı.

—Çok mertti.

—Çok nazikti.

—Esen beyefendi babasına çekmemiş

—Nankörlük etme. Tam da babası gibi.

—Hani, nerde?

—İşte işte. müslüman biraz sabırlı olur...

Görücüler sözün sonunu böyle babadan kalan delikanlıya getirip bağladılar.

Esen Kasap sonunda pes etti.

—Ben bir şey diyemiyorum. Yakınlar, büyükler var kıza bakan yengesi var bir daha buyurun gelin biz istişare edelim.

4

En küçükleri olan kız 5 yaşında anneden babadan öksüz yetim kaldı, abisinin eline düştü. Yengesi somurtkan yüzüne bakarak büyüdü.

Yenge surat astı...

Böylece... Yetim gün görmedi... Yetimin gözleri pır pır etti. Yetim hayallere daldı. Yetim bir dakika olsun yerinde durmadı

Yeğeninin beşiğine iki eliyle yapıştı. Yetim bütün gücüyle beşik salladı. “Beşiği sallarsam yengemin yüzü güler sonra beni dövmez.” Yetim işte böyle ümide kapıldı. Yetimin karnı acıktı. Yetim parmağını emdi. Ama hiç sesi çıkmadı.

Yenge sofru kurdu. Çocuğu da sofraya davet etti. Yetim çocuk sofranın önüne emekleyerek geldi. Parmağını emerken bir yengesinin yüzüne baktı bir de sofraya hüznünlü bir şekilde bakıyordu. Sonra ağzındaki parmağını sofraya uzattı. Ama önce parmağını sofranın bezinin kenarına sildi. Sonra sofranın ortasına doğru yavaş yavaş uzattı. Ekmeğin kenarına dokundu. Yetim çocuk bir lokma ekmeğ koparıp aldı.

Yengesine baka baka ekmeği ısırdı çaresizce baka baka ekmeği çiğnedi.

Yetim çocuk yengeye iyi görünmek için kendi kadar kovalarla su taşıyor. Doğrusu ağabeyisi de yengesi de kızcağızı kendi evlatlarından ayrı görmedi. Böyle bile olsa kız bu ailede yeğenleri ve kendi arasında büyük bir farkın varlığını içten içe hissederek büyüdü. Yetim çocuk mutlu da oldu üzgün de oldu.

Yetim çocuk akıllı oldu. Hayata dair iyi davranışları kötü sözleri hemen anladı. En kötüsü, içine attı. Uyanık bir kız oldu. Küçücük yaştan itibaren hayata büyük gözlerle bakıyordu. Yetim çocuk hassas naif bir kız oldu. ne olursa olsun yetim oldu.

Yetim çocuk bir kız oldu, öyle bir kız oldu ki!

Selvi boylu oldu. Güzel yüzüne bembeyaz desek bizim hakkımızı yeriz esmer desek kızın hakkını yeriz. Hadi kumral olsun o zaman kumral olsun öyleyse!

Yüzü berçin gibi oldu. Yüzü yaz geceleri gibi parlak. Zülüfleri dağınık oldu. Örüm örümdü. Birine ama kim bilir kime uzadı. Biri için uzamıyorsa hiç böyle örüm örüm olur muydu? Kapkara beni incecik dudakları kenarında olsa olmaz mıydı? Gamzeleri içinde olsa olmaz mıydı? Gitmiş sağ yanağının tam ortasına yerleşmiş, oldu mu şimdi?

5

Ağabeyisi tam yerinde konuştu. Doğru düşündü. Böyle bir kızın kaderini hısım akraba ile halletmek en makul olanıydı.

6

Görücüler yine geldi. Aradan iki gün geçti. Hısım akrabanın biri öyle olsun biri böyle olsun dedi. Biri darılıp gitti. Hepsi kendi sözü doğruymuş gibi ortaya atıldı. Ağabeyisi hepsinin sözünü bir tutuyordu. Son sözü kız söyleyecekti. Yengesi mutfağa gitti.

7

Küçük yeğenine yoğurt yediren Aymama yengesinden utandı. Başını önüne eğmiş kendine bakıyordu. Omuzuna kayıp düşen başörtüsünü örttü. Yukarıya toplanmış elbisesini çekti dizlerini kapattı. Yeğeni kollarını açıp annesine çırpındı. Annesi küçüğünü bağrına bastı. Görümcesine dik dik baktı. Bıyık altından güldü. Sonra görümcesinin ağzını yokladı:

— Sen ne diyorsun?

—Neye ne diyeyim?

— Saçmalama bir şey söyle dünürçüler gelmiş.

—Kime?

— Bana olmayacağına göre tabi ki de sana.

— Ben size ne yaptım ki. Git ya!

Aymama dönüp fokur fokur kaynayan kazana baktı. Ateş demiri ile ocağı karıştırdı. Ateş iyice harlandı. Küçük annesinin yakasını çekti. “Anne mama anne mama ver” dedi. Annesi oğluna meme verdi.

— Utansan da utanmasan da bu iş hepimizin başından geçen bir şey, dedi yengesi. Bizde senin gibi utanmıştık işte sonu. Yeğenin kana kana emiyor.

— İlla da kocaya gideceğim diye kendimi parçalamıyorum.

Yengesi arkasına dönüp güldü. Göğsü çocuğun ağzından çıkıverdi.

— Ben senin evlenmeye can attığını düşünüyorum dedi. Bana bak bugün, bugün değilse yarın gelin olacaksın. Fark etmez. Küçük çocuk minicik ellerini uzattı. Annesi yine ağzına göğsünü verdi.

— Bu iş kıvamına gelmiş tamam diyiver. Kaplan boylu boslu, yakışıklı bir yiğit.

— Ben öyle birini tanımıyorum.

— Şimdi tanırısın. Söylediğimi ihmal etme güzelliğin yerindeyken kendine denk çınarını bul.

Aymama gözleri ocakta olduğu halde oturuverdi.

Köz Aymama’nın yüzünden, Aymamanın yüzü közden aşağı kalmadı. Yengesi ufaklığı Aymama’ya verdi.

— Tamamdır bu sessizlik razı olmanın alametidir, dedi.

Yengesi, abisi ve hısım akrabanın karşısına çıktı. Aymama’nın sessiz kaldığını söyledi. Görücüler sofra bezine sarılmış ekmeği ortaya aldı.

Başlık mevzusu başladı.

— Şey...

—Piyasayı da dikkate alarak söyleseniz

—Şey tamam...

— Tamam ya, hiç kimse kız evlendirerek zengin olmamış.

— On koyun... Bunlara razı mısınız?

— Haydi ilahi amin. Gençler bir yastıkta kocasınlar. Allah-u Ekber.

Yengesi kız annesi yerine dua etti. Ekmek parçalandı. Görücüler parlak kuşak dolayarak gitti.

9

Damat tarafından nişan bohçası geldi. Nişan bohçasında koyun, keten yağı, pirinç, kuru üzüm ve daha birçok şey vardı. Gelin-damat olma zamanı başladı. Damat gelinin kardeşi ve abisi önünden yere bakarak geçti. Gözlerinin içine bakamadı. Grup içinde yüz yüze oturmadi.

10

Ay geçti. Gelin hanıma yorgan, döşek kumaşları ile pamuk geldi. Buna dokuz dendi.

11

Damat bir akşam gelinin abisinin bir yere gittiğini duydu. Arkadaşlarıyla birlikte nişanlı görmeye gitti. Arkadaşları yavaşça pencereye vurdu. Pencereden yengesi baktı. “Damat nişanlımla biraz görüşsem diyor.” dedi arkadaşları. Yengesi izin vermedi. Görmek istiyorsa düğün yapsın dedi.

12

Düğün Pazar akşamına belirlendi. Düğüne davet etmeler başladı. Kızlar gelin tarafına davet etti. Delikanlılar damat tarafına davet etti. Kızlar gelinin evine gittiler delikanlılar damadın evine gitti. Damat evinde nice koyunlarının kesildi. Nice testiler

yetersiz kaldı. Sazlar, şarkılar havada uçuşuyordu. Düğün evine bir sürü misafir geldi. Sokaktaki çocukların sesi yükseldi:

—Tabak geldi. Gelin evinden tabak geldi. Pencerede omuzlarını başlarını sofradan kaldırmış kadınlar görüldü. Kadınlara gelin evinden on tane tabak geldi. Tabakların birinde pilav birinde et kavurması birinde kaynatılmış yumurta başkasında ise sütlaç vardı. Tabaklar aralıklı konuldu. Misafirler hangi yemeği istiyorsa ondan yediler. Boş tabaklar toplanıp alındı.

Sağdıç ortaya büyük bir örtü açıp söyledi. “Damat bey gelip görsün kim ne hediye verecek.” Misafirler getirdikleri hediyeleri örtüye attılar. Kimisi elbiselik Atlas bir diğer ise İpek kumaş bıraktı. Örtü hemen hemen doldu. Hayırlı dualar edildi. Toyunuz toya dönsün Allah-u Ekber.

13

Damadın arkadaşları gelinin evine doğru yola çıktı. Kendileri için ayrılmış eve geçtiler.

14

Gelin avlunun sağ tarafındaki evdeydi. Kız çocukları pencereden baka baka gelini izlediler. İçerisi tıklım tıklım kızla doldu. Kimi hevesle başka biri üzgün bir halde geline baktılar. Gelin ister istemez kızlara teslim oldu. Kızların biri parmaklarını tükürerek ıslattı. Gelinin zülüflerini halka halka burdu. Zülüfleri kıvrır kıvrır oldu. Başka bir kız ise ters düz edilmiş fincanın yüzerinde sürme ezdi. Gelinin kaşlarına sürme sürdü. Gelinin gözü keçe üzerindeki çiçek motiflerindeydi.

15

Tam bu sırada 5-6 adam gelinin olduğu koridora geldi. İçerdeki kapı ara bırakıldı. Hayrullah hoca gelinden vekil istedi:

—Siz Aymama Abdibay kızı kendinizi Kaplanbay Kurbanbay oğluna verme vekâletini abiniz Esenkul Abdibay oğluna bırakıyor musunuz?

Sessizlik. Gelinden ses çıkmadı. Söyleme söyleme diye fısıldadı kızlar. Kapı arkasında duran damadın arkadaşları kızlara para uzattı. Kızlar parayı aralarında bölüştüler. Gelin hala sessiz kaldı. Damadın arkadaşları tekrar para uzattı

— Tamam mı şimdi söylesin dediler.

—Ya Holbuvi sende tekrar tekrar fısıldama.

—Fısıldayacağım hemen evet mi desin evet demek kolay mı? Bu iş kolay değil.

Hayrullah hoca yeniden vekil istedi. Yine cevap gelmedi. Damadın arkadaşlarından biri sözü bitiriyor diğeri alıyordu.

—Aymama sabaha kadar oturacak mıyız?

—Aymama kız arkadaşlarının sözüne bakma onlar seni çekemiyor.

—HEY Nurgül senin bu kötülüğünle sana kimse de bakmaz.

—Öbür tarafta damat sabırsızlanıyor.

Kızlarda altta kalmadı

—Sabırsız oluyorsa olsun.

— Kırkına kadar sabreden damat kırk birini de bekler.

Bir sabah geçmesine geçerde bunun daha sonraki sabahları da var.

Hayrullah hoca son kez Yani üçüncü kez vekili sordu. Bundan da cevap alamadı. Sonra boş bir şekilde baktı. Hoca dışarıya doğru hareketlendi.

—Gelin istemiyor nikâhı bırakıyoruz dedi Bunun üzerine beyaz perde altından “evet” diye zayıf bir ses geldi. Sesi herkes duydu. Damadın arkadaşları üst üste:

—Yine böyle gecikin de damatsız kalın dediler. Gülüşmeler oldu.

16

Bazısı evde oturmuş bazısı hocanın önüne gelmişti. Birisi geline sordu geline sormaya geldi vekil olarak abisini söyledi. Abisi hocanın karşısına çömeldi. Damat geldi. Kaynına karşı hürmetten dolayı yüzene kuşağını tuttu. Yere bakarak oturdu. Sofrada bir kase su ile iki tane tandır ekmeği vardı. Hoca bunun üzerine Kuranı Kerimi açtı. Kıraat usûllerine uygun güzel bir yorumla hutbeyi okudu. Arapça Metin

Helal ve haram ortasında nikâhı inşa eden Allah’a hamdolsun. Kuran’da Allah diyor ki “Hoşunuza giden kadınla nikâhlanın.” Peygamber efendimiz hadislerin buyurmuştur ki “ evlenmek benim sünnetim kim ondan yüz çevirirse o benden

değildir.” Damat seven gelin sevilen; bu, aralarındaki karşılıklı sevgiden dolayıdır. Aralarındaki mehir rızalıklarına binayendir. Bu sözümü söyleyerek kendim ve sizler için Allah’tan af diliyorum.

Hoca gelinin abisine sorar:

—Siz Esonbay Abdibay oğlu kız kardeşiniz Aymama Abdibay kızını Kaplanbay Kurbanbay oğluna şer’en hatun olarak verdiniz mi?

—Evet, verdim dedi ağabey.

Hoca şimdi damada sordu.

— Siz Kaplanbay Kurbanbay oğlu Aymama Abdibay kızını kendinize şer’en hatun olarak kabul ettin mi?

— Kabul ettim.

Hoca Sudan bir yudum aldı. Damatta bir yudum aldı. Nikâh suyundan damadın arkadaşları da içti. Hoca damatlık görevlerini söyledi.

—Altı ay dışarı gitmeyeceğine tokat atmayacağına yalın ayak koymayacağına iyi davranacağına... bu şartları kabul ediyor musun?

—Evet diyerek baş salladı damat.

—Evet yetmez. Kabul ettim diye söyle.

—Kabul ettim.

—Barekallah.

17

Nikâh kıyıldığı esnada annesi damadın omzuna kumaş türü bir kaftan örttü. Kaftan omzuna iple tutturuldu. Bu çift hep birlikte yürüsün hiç ayrılmasın demektir. İpin uçları düğümlendi. Gelin ve damadın bahtları düğümlenmesin diye böyle yapıldı. Hep buğday gibi bereketli çoluk çocuk olsun diye damadın başı üzerinden bir avuç buğday serpti.

18

Damat arkadaşlarıyla birlikte perdeye (gerdek perdesi) doğru yürüdüler. Ayağındaki yüksek topuklu çizme vardı. Omuzunda ipek kaftan belinde ipek kuşak vardı. Başında ise Hokand doppisi vardı. Gerdek odasına bir sürü kadın doldu. Damat kadınlar arasından yürüdü. Perdenin içinde ayaktaydı. Damat yalnız kalmasın diye arkadaşlarının biri yanında durdu.

19

Gelin halının üzerinden geçti. Yüzünde bembeyaz İpek duvak başında ipek başörtüsü vardı. Omzunda ipek yelek atlas gömlek ayaklarında deri ayakkabı vardı. Gelinin başında altın alınlık vardı. Alınlığın süslemeleri ışıktaki gözleri kamaştırıyor. Kulaklarında küpe göğsünde 8 gümüşten oluşan gerdanlığı vardı. Gerdanlığın firuzeleri ve bademleri parlıyordu. Düğün evinde anuk otu ile yabani ot kokusu var. Bu tütsüler kızların kulağına ve boyunlarına sürüldü. Kızlar gelinin yanına delikanlılar ise damadın yanına gitti.

—Gözüne bak gözüne bak, dediler.

Güya gelin ya da damattan hangisi ilk olarak diğerinin ayağına basarsa evde ömür boyu onun sözü geçermiş. Gelin damadın ayağından gözlerini ayırmadı. Sol tarafına bakıp yürüdü. Sol ayağı ile damadın ayağına basacaktı. Damat ustalıkla sağ ayağını çekti. Gelin ayağını mindere bastı. Bu sırada damat çeviklik ederek gelinin ayağına bastı. Delikanlılar galibiyet sevinciyle kahkaha attılar.

—Damat bastı damat söz sahibi denildi.

20

Gelin ile damat yan yana durdular. Delikanlılar çifti ortaya alarak bir daire oluşturdu. Kızlarla şakalaşarak konuştular. Gönüller gönülleri gözler gözleri davet etti. Gözler iç çekerek baktı, anlamlı anlamlı baktı.

Gözler oynadı.

Gözler davet etti.

Gönüller heves etti, gönüller arzu etti

Kimi gönül âşık kimi gönül maşuk kimi gönülde köhne dertler yenilendi. Bazısında ise dert şimdi başladı.

Alnındaki mihracesi parıldıyordu. Kulaklarında badem şeklindeki gümüş takılar, halka halka aynalı ziynet eşyaları. Boynunda değerli taşlar gerdanlıklar üç dört katlı saçaklar 4-5 sıralı mercanlar dizili. Başlarda farklı farklı eşarplar başörtüler havalandı. Badem şeklindeki ıraki doppiler dörtlü kadife doppiler bir sürü. Halkımız gökkuşağını kumaşa geçirdi adı da atlas oldu. İşte atlas annelerimizin ablalarımızın, kız kardeşlerimizin, kızlarımızın sırtında parladı. Atlasın kendine has bir rengi var. Rengine layıkta ismi var: sekiz sepetli, Mergilan honatlası, Semerkant akşamı, mergilan meşali, Fergana yolları, leyli, güllü, tatlı...

Bir yıl dört mevsim. Mevsimler renklere dönüştü. Bahar- çiçek bahçesi yaz-güneş güz- sırdaş kış-mermer. Halkımız mevsimleri kumaşa geçirdi. Hepsi bahar bağ bahçe Reyhan, Gül ve Nevruz, Gulnamozşam, Bergikerem... Atlas halkımızın tarihi. Atlasta halkımızın kutladığı bayramlar var felaketler var.

Atlas türkü vatanımızın ezeli ve sonsuz türküsü:

Köpek havlar

İhtiyar kadın ölür

Saç okşanır

El avuçlar oyunları oynandı.

Aynaya baktırmak öncekinden de zevkli öncekinden de neşeliydi. Kayvoni mama çifte ayna tuttu. Her ikisi de yüzünü aynadan kaçırdı. Gelin bakınca damat bakmadı damat bakınca gelin bakmadı. Esmer kadın gelin ve damadın başlarını yan yana getirdi ve yüzlerini aynaya baktırdı. Birbirleriyle konuşmamalarına da izin vermedi. Damat gelinin yansımasıyla gelin damadın yansımasıyla fısıldaşarak konuştu.

— Bizi olgunluğa eriştiren anne babamıza binlerce teşekkür ederiz.

— Ağabeyimiz ve yengemize daha çok.

— Birbirimize ölene kadar sadık olacağız.

— Bundan sonrada hep böyle olalım

— Oğullarımız kızlarımızla

— Hep bir beraber olalım.

24

Perde indi. Damat ve nişanlısı perde içinde kaldı. İki büyükanne perde dışında kaldı. Anneler ellerinde kirmen yün eğire eğire kendi geçmişlerini konuştular. Nişanlı kaldıkları dönemden söz ettiler. Perdeden gözlerini ayırmadılar. Çifti gözetlediler. Perdenin içinde oturan damat gelinin karşısına geçti. Kız bir perdeye bir damada baktı. Bu bakış şu anlama geliyordu: terbiyeli bir şekilde otur. Yengelerden utan.

Damat geline sitemli bir şekilde baktı. Bu bakış işte şöyle diyordu: Evet demek bu kadar zor mu? Arkadaşlarım çok korktular.

Kızın bıyık altından gülümsedi. Anında evet deseydim gelin can atıyor diye düşünürlerdi.

Doğru ben hemen evet dedim sesimi çıkarmadan otursam olurmuş.

Hemen evet dememek damatların değil gelinlerin âdeti. Aslında ilk soruda evet demek istiyoruz ama...

Anneler perdede olan sessizlikten huzursuzlandılar. Birisi yavaşça perdenin ucunu kaldırdı. Diğerleri ise dirsekleri üzerine yatıp perde altından gizlice baktı.

Aaaa araları bu kadar açık dedi.

Ya bizden de mi çekiniyorlar. Çekinmeyin. Biz de evlendik

Anneler perdeyi kapattı. Kapanınca perdenin arkasından kıkırdeme sesleri geldi. Anneler ağızlarını kapayıp güldü. Birbirlerini dürterek çimdikleyerek güldüler.

—Hayret ya dedi.

Gün ağarıyordu.

Damat perdenin içinden çıktı.

25

Karanlık çöktü. İnsan insanı tanıyamıyordu. Damat arkadaşlarıyla kızın olduğu yere geldi. Perdeli evde daire oluşturdular. Arkadaşları yağlı pilavı yiyip gittiler. Damat yalnız kaldı. Bunun üzerine (yalnız kalınca) nişanlısı geldi. Kız pencerenin perdelerini düzeltti. Raftaki mumu yaktı. Lambayı kapattı. Mum ile perdenin içine girdi. Damatta mumun ardından girdi. Yastığa başını koydu. Muma baktı. Kızın başörtüsü göğsüne indi. Kız başörtüsünü omzuna kaydırđı. Kız da titrek titrek yanan muma gözünü dikti.

26

Kül rengi dağlar, yemyeşil çamlar, kıvrım kıvrım tepeler, koca koca kayalar ve koca koca cevizler.

Bir kız omzunda testiyle çeşmeye geldi. Testisini yere bıraktı. Çeşme’de yüzünü yıkadı.

Su önünde duran atlıya gözü takıldı. Kız utandı. Eşarbiyle yüzünü kapattı.

— Gözlerini kaçırma Aymama dedi atlı.

— Gidin insanlar göreceğ gidin dedi kız.

— Çeşme suyundan içeyim diye geldim. Oğlan attan indi. Bir elinde yular vardı

Avucuna Çeşme suyu alarak içti. Bir avuç suyu kıza serpti. At ürktü. Şaha kalktı. Kız yüzünü kurulayıp:

— İçtiniz işte şimdi gidin.

— Gözlerini bir göreyim diye geldim.

— Benim gözlerimden başkade görülecek çok göz var.

— Yok, her bedenine özgü gözleri olur. Senin gözlerin benim. Gelme diyorsan gelmem.

— Gözlerin diye gelmeyin. Ama suyu içmeye gelin.

27

Gelin ve damat hayallerini birbirlerinden gizlediler. Aynı anda neleri hayal ettiklerini bilmek istiyorlardı.

— Söyle dedi damat.

— Kendin söyle dedi gelin

— Sen söyle

— Sen söyle

— Neyini söyleyeyim.

— Bizim akşamlarımızın nasıl olacağını söyle. Yayla, buğday hasatından söyle...

— Sen söyle yayladan dönüp kayısı altında dinlendiğimizi benim sana kayısı toplayıp verdiğimi.

— Kendin söylesene ellerinin kayısı dallarındayken gözlerinin bende olduğunu

— Sen söyle rüzgârda eşarbının uçup gittiğini benim de onu yakalayıp getirdiğimi.

— Kendin söyle eşarbına uzanan bileğimden sıkıca tuttuğunu ağlayacağım dediğimde bırakmadığını gitmediğini.

Sessizlik taş gibi sessizlik...

Kızla oğlan hayaller gördüler. Kayısılar ağacın altına pat pat düştüler. Yarasalar pır uçtular. Hayalen işittiler yaz çekirgeleri çır çır ötüyor, baykuşlar kesik kesik ses veriyor

— Yok, sen söyle ellerini tuttuğumu yengene utana sıkıla söylediğini.

— Sen söyle dedim diye yengemden nasıl kaçtığını.

— söylemedin mi Gerçekten?

— Gerçekten.

— Ben yengenin karşısına bile geçemem. Yüzlerine nasıl bakarım.

— Emin ol ki daha henüz söylemiş değilim

Damat neşelendi. Tavana bakarak sessizleşti. Sessizlik kızın hoşuna gitmedi. Kız hayalinde bir yerlere gitti.

— Neler düşünüyorsun dedi.

— Birlikte geçecek akşamlarımızı.

— Ya Zübeyde?

Kız damadı can evinden vurdu. Damadı hayali uçup gitti.

—Sen bunları düşünme dedi damat. Baktığım doğru ben sana söylüyorum baktığım zamanlardı o dönemler. Kime bakacak olsam seni görüyordum. Doğru Zübeyde’ye baktım o sen değildin. Bolxinga baktım o sen değildin. Başka birine baktım o sen değildin. Bir başkasına baktım o sendin.

—Gerçekten mi?

—Evet.

Gelin rahatladı. İşveli cilveli davrandı.

—O zaman... Ben size... İnandım.

28

Gelin damat sabahı tez ettiler. Gelin damadın yanında kalktı damadın uzattığı kolları geri itti.

—tamam dedi. Gelin nazlandı nazlandı. Şafak söktü.

Genç çift karızda birbirleri başından su döktüler. Günahlarından kurtuldular. Damat kuşağını dolaya dolaya kapıya doğru gitti. Kapı kolunu tuttu. Şaşırıp kaldı. Gözlerinin ucuyla perdeye baktı Gelin başörtüsünün ucuyla oynuyor. Parmaklarına baktı.

—Şimdi gelmesin kötüymüş dedi kız.

Damadın gönlü şafak gibi şendi. Gidiyordu, kız ne zaman geleceksin dediğinde damat huzursuzlandı. Damat büyük sokağa doğru yürüdü. Bütün âlem damada apaydınlık görünüyordu. Ortaya çıkan yol çarşaf gibi bembeyaz; evler, duvarlar, ağaçlar ıslıl ıslıl; kuşlarda çarşaf gibiydi. Sokağın kenarında akan su da bembeyazdı. Her şey pırıl pırıl bir çarşaf gibiydi.

Şafak söktü. Yıldızlar söndü ve geriye masmavi bir gökyüzü kaldı. Damat kucak açarak şafağı bağrına bastı. Şafak; sınırsız gökyüzü, karanlığa bulanmış dağlar ve dağınık tepeleriyle damadın gönlüne girdi.

Damat avuçlarını açtı. Etrafa ışıklar saçan güneş saçlarını omuzlarını okşadı. Şafağı öperek içine aldı. Arkın boyunca koştu. Beyaz dut ağacını kucakladı. Dallarını

yapraklarını okşadı. Sonra koşarak uzaklaştı. Karşıdan biri geliyor. Adamı ilk kez görüyormuş gibi baktı. Bu hiç sevmediği Avcı İsmet'ti. O onda Avcı İsmet'inde mükemmelliği tuttu.

Dünyada kötü yokmuş. Herkes iyi oldu.

Damat hayatında ilk defa İsmet avcıya selam verdi.

Her zamanki gibi selam beklemeyen Avcı İsmet biraz ilerledikten sonra:

Şaşırarak selam aldı. Giderken arkasına bakıp durdu.

—Afyonun patlamış demek diye düşündü.

Bir kadın yaklaşmaya başladı:

Damat olduğu yerde durdu. Adım atıp atmayacağını bilemedi. Yüzü ateş gibi yandı.

Kadın ona doğru geliyor... Tam bu sırada kadın gözüne nasıl gözüktü, kadının yüzüne hangi gözle baktı? Damat yolunu çevirdi

Kurban bayramı geldi. Ehli müminler kurban kesti. Hayvanları keserek kan akıttılar. Kesmeye gücü yetmeyenler ise kasaptan et aldılar. İnsan bayramlıklarını giydi. Varlıklı olanlar fiyakalı elinde olmayanlar ise köhne ama temiz şeyler giyindiler. Süslendiler. Yüzlerine mis kokulu yağlar sürdüler. Kaşlarına sürme çektiler. Gözlerine sürme sürdüler. Elllerine kına yaktılar. Boyunlarına kolye taktılar. Birbirlerinin evine bayramlaşmaya gittiler.

— Bayramınız mübarek olsun diye tebrikleştiler.

Damat nişanlısına nişanlısı da damada bayramlık gönderdi. Damat Kaplan tarafından Avrupai eşarbı bir çift terlik yüzük ve türlü türlü şekerler geldi. Gelin Aymama tarafından ise gömlek yelek kemer ve mendil bayramlık olarak geldi. Hepsi nişanlısının emeği idi. Bunu mendilin ucundaki kıpkırmızı parlamış gülünden tanıdık. Gül nişanlı damada bir mendil değil kızın gönlünü gönderdiğinin bir işaretiydi. Damat mendili yüzüne yaklaştırıp kokladı. Mendilden... Mendilden nişanlısının kokusunu aldı. Mendili gözlerine sürüp öptü. Alnına sürüp öptü. Dudaklarına sürüp öptü. Öptü öptü dörde katlayıp koynuna koydu.

Bayramda büyük havuz kenarında şenlik oldu. Şenlikte köpük helva nohut helva fıstık sattı. Çocuklar düdük ve sızgıya çaldı. Kızlar büyük dutun altında toplandı. Lider olan kız cılız çocuğa bir deste ip verdi. Çocuk yalın ayaktı. Beline ipi doladı. Kalın dut ağacına tırmanarak çıktı.

— Hangi daldan sarkıtayım diye sordu çocuk.

—Şu eğilmiş daldan dedi kız. Çocuk o dal yöneldi. Belindeki ipi dala attı. İpin uçları yere değdi. Dal ile yer arasında 20 kulaç vardı. Çocuk ipe asılıp yere indi. Yerde ellerini yüzlerine koyan kızlar iç çekti. Lider olan kız çocuğa bir yumruk attı.

— Gebermeyisice ödümü patlattın dedi

Çocuk fırladı kalktı. Kış kış güldü.

—Vurma yoksa Nurali abime söylerim! dedi

—Nurali kim?

—Sizi kayısının altında kucaklayıp öpen Nurali.

— Kapa çenenin Allah cezasını versin

Kızlar hep birlikte güldü. Lider Kız ipin uçlarını bağladı. Salıncağa bir kız oturdu.

Lider kız onu sallamaya başladı etraftan bulup geldi. Sonra sertçe iti verdi. Kız salıncağın gidiş gelişine göre kah oturdu kah kalktı. Sallanıyor hızı arttıkça artıyordu. Etrafta damlarda helva yiyip oturan insanlar salıncağa bakıyordu. Şimdi ise Aymama sallanacak. Kendine baktı eşarbinin boynuna doladı. Uçarcasına sallandı.

—Biraz daha sallanayım dedi

Salıncak yükseldi. Aymama oturuyordu. Salıncak sağ tarafa doğru yükseldi Tepe noktada birazcık durdu. Sonra birden alçaldı. Aymama ayağı kalktı. Salıncak Aymamanın ağırlığıyla hızla aşağı doğru indi. Aşağıdan sol tarafa doğru tekrar yükseldi.

Salıncak bir sağa bir sola doğru yükseldi verdi. İnsanlar başlıklarını tutarak salıncağı seyrettiler

Buna rağmen başından doppisi düşenler de oldu Başörtüsü uçarlarda oldu

Kaplan'ın yüreği ağzına geldi. “Ya Pirim Ya Pirim” diye fısıldadı. Ağzındaki helva ağzında boğazındaki helva boğazında kaldı. Salıncak yavaşladı. Aymama kendini yere attı. Hızla koşuverdi Bir kızı kucakladı. Sonunda kaplan derin bir nefes aldı. Ağzındaki helvayı çiğnedi boğazındakini yuttu.

31

Kız geceleyin evindeydi. Kızdan şaşkınlığını gizleyemedi.

— Aferin cesaretine dedi. Uçak gibi uçtun sana bakınca benim başım döndü.

— Bırak uçayım bir iki ay sonra bu uçmayı nerde bulayım.

—Niye öyle diyorsun

Kız cevap vereceği sırada damadın elini tuttu. Parmaklarını çekti damat hemen anladı.

—Haaa diye gülümsedi. Kızın yüzünü bağrına bastı. Saçlarını okşadı. Kıza şefkat gösterdi.

—Adını ne koyacağız?

—Berçinay

— Sen hala...

—Kız iyidir bana yardımcı olur.

—Yok, oğlan olsun, adını da çok düşündüm: . Xuşvakt.

—Sonra?

—Sonra Xuşvakt'ı büyüteceğiz, evlendireceğiz, torun torba sahibi olacağız. Ben baba olacağım sen anne olacaksın.

Kız neşelenerek güldü.

— Ben bu adamı babası diye çağıracağım.

—Ben seni annesi diye çağıracağım.

—Babası

—Annesi

Gelin damat Xuşvakt hayalini kurarak iç çeke çeke sabah ettiler.

32

Bir tandır dolusu ekmek pişirildi. Gelinin bütün eşyaları atlara yüklendi. Ay düğün evinin üzerine doğru yükseldi. Kula at sedirin önünde durdu. Yanındaki samanlar beline kadardı. Sağ komşu kula atın yularını tuttu. Yengesi gelinin ayağından tutup kaldırdı

Gelin ata bindi.

Gelinle aynı ata bir çocukta bindirildi.

Bu şerefe erişmek için çocuklar arasında tartışma oldu Akraba çocuklardan 5-6 çocuk:

—Teyzemin yanına ben bineceğim, ben gideceğim, ablamın yanına ben bineceğim diye tutturdular. Sonra büyük yeğen bindirildi. . Diğer çocuklar ağlaştı. Cemaat avluya çıktı. Hep birlikte dua ettiler. Gelinin sağ komşusu atı çekti.

—Yan komşum can komşum oldu.

At eşikten atlatıldı. Gelin gönderildi. Gelin ağıdı başladı.

—Vuuu vuu vuuu

Ağlamasının sebebi kendi evini döşegini terk edip gideceği hısım akrabalarından ayrılıp gitmesiydi. Hüzünlü hüzünlü duran şırl şırl ağlayan yeğenleri için de ağladı. Ya abisiyle yengesi “bizden kurtulmaya can atıyormuş ” demesinler endişesiyle mi ağlıyordu. Böyle desek de olur. Ya da damadın evine gideceğinden dolayı yaşadığı mutluluktan sevinçten ağlıyordu. Bilhassa böyle desek daha doğru olur. Yeğenini belinden kucaklamış olan gelin belli belirsiz bir sesle ağlıyordu.

—Uuuuu uuuv uuv.

Kula at tane tane adımladı. Tık tık tık. Avlularda köpekler havlıyordu. Sol taraftaki bahçeden kavun kokusu geliyordu.

Davetliler bahçeye taraf baktı. Doya doya kavun kokusunu içlerine çektiler.

Köprüde gölgeler belirdi. İki delikanlı köprüde sırkla yolu kesmişlerdi.. Sopenın tadına bakmadan geçip gitmek olmaz. Delikanlılar gelin tarafına sordu.

— Damat... Veriniz.

Gelin tarafı sessiz kaldı. Delikanlılar sözlerinin eriydiler.

—Öyleyse yol yok.

At sürücüsü gelinin dikmiş olduğu eşarplardan aldı. Delikanlılara birer tane verdi. Sırık kaldırıldı. Gelin yolu açıldı.

Damadın evine gelindi. Çocuklar gelini karşıladı.

—Yaşasın gelin geldi diye bağıldılar. Büyük Kapı önünde ateş yakıldı. Gelin ateşin etrafını üç kez dolaştı. Temizlik saflık için hepsi temiz yürekli bir şekilde yürümeleri için gelin ve dünürlerin yüzüne un serpildi. Yüzünü başörtüsü ile gizleyenler korundu. Gizlemeyenler ise bembeyaz un oldu. Kula at kara otağın önünde durdu. Damat gelini attan indirmek için kucağını açtı

Dedi. Kucağını an açtı. Gelin damadın kollarını itti. Kendince onu reddeddi. Gelin buna rağmen damadın kucağında yere indi. Akrabalarıyla arkadaşları gelinin etrafını sardı.

Kayvoni anne²⁷¹ gelini başörtüsünün ucundan içeri çekti. Gelin eşikteyken başını eğdi.

—İşte bu eşiğe bir saygı dedi Kayvoni mama. Gelin eğilerek eşiğe tazim kıldı Tekrar bir daha eğilerek eşiği tavaf etti. Kayvoni mama gelini selam verdire verdire içeri götürdü.

— Atamız Adem Peygambere saygı

— Bizi doğuran Havva anamıza bir tazim

—Biraz daha eğil o çok yüce bir kişiydi

²⁷¹ Özbek düğünlerinde düğünü organize eden oyunları oynatan gelinin yanında duran bir kadın vardır. Bu kadına kayvani mama denir.

—Evet, boyuna bosuna bu Koyvani mama kurban olsun. Hadi yürü.

Gelin perdenin içinde ayakta bekledi. Perdenin etrafında on sekiz çeşit gelin elbisesi serildi. Duvarlarda işlemeli torbalar duvar süslemeleri ipek dokumalar asıldı. İpeklere “hoş geldiniz” sözleri işlenmiş. Diğer ipeklere birinde Gül diğerinde ise kırmızı elma işlenmişti. Bir diğer ipek ise ağzında çiçek uçan güvercin motifi var. Güvercinin altında A diğer tarafında ise K harfi işlenmiş. Aymamanın A’sı Kaplanın K’sı... Bunların hepsi gelinin emeği. Koyvani mama gelinin misafirlere selam vermesini sağladı

Dereden öküzlere su içiren

Dombrasını çalan

Oğullarını evlendiren

Kaynatama selam

Gökyüzündeki yıldız gibi

Kaşı kara gündüz gibi

Gönlü aydın gündüz gibi

Kaynanama selam

Manileri kayvani mama söyledi selamları ise gelin verdi.

Kazanların kapağı

Kadınların apağı

Benzer elma yanağı

Gülsün ablama selam

Parlak örtü kuşanan

Dönüp aya bakan

Saçı dümdüz tarayan

Senem teyzeme selam

Bağda üzüm hamı

Damat beyin arkadaşı

Nurgülay'ın kocası

Behram abime selam

—Kayvoni mama komşu Uzun Suvan bana selam vermedi diye öfkelenmiş.

—O halde dinlesin

Değirmenin suyolu gibi

İpek kaftanı bağı gibi

Deraz abime selam

Çoban Norbay yerinden kalktı

— Ey anne gelin niye bana selam vermedi.

—Selam vereyim de duyun.

Çuvala takılan saman gibi

Yuvasından çıkan çakal gibi.

Çoban abime selam

Gülüşmeler oldu.

—Hey canı çıkmayacısı kadın boşuna kızmışım. Gelin gelmesi de güzel düğünün olması da.

Gelinler sabah oluncaya kadar bekler. Gelin, kadınların eşliğinde kapı açtı pencereyi açtı.

Aileye sadakatli olacağına işaret olarak köpek yalağına yemek koydu. Kap kaçağına bir bir göz attı.

Parıl parıl yanan aleve yağ damlattı. Bu hareket mutlu bir hayat sürmeyi temsil eder. Torun torba sahibi olsun diye kucağına bebek aldı.

Herkes pilav yedi. Gelin elini bile uzatmadı. Yemek yemedi. Damadın dayısı gelin yemek yesin diye sekkiztepkilik²⁷² atlas söz verdi. Halası Hokand ipeği sözü verdi.

— Konuşanlar dikkat edip söyleyin dedi bir anne.

Gerçekten de söz verenler vaadettikleri şeyleri gelin çağırmada giydirirler

Sonrasında gelinin yemek yemediğini gören kayınvalidesi söyledi.

—İşte bu ev her şeyiyle senin.

—Daha ne olsun dedi herkes

Sonunda gelin pilava el uzattı. Yüz açma töreni oldu.

—Gelinlerin yüzünü açmak günahsız çocukların işidir. Bu söz üzerine dört beş yaşlarındaki damadın kardeşi gönderildi. Damadın kardeşi hızla koştu. Yengesinin yüzündeki eşarbı çekti. Gelinin yüzünü açtı. (Gelin yüz açtı)

Misafirler gitti. Düğün evi kaldı. Damat ile gelin kaldı. Anne ile babası genç çift için ayrı bir müstakil ev yaptırıp verdi.

II

Annemiz babamızın karşısında oturuyor. Tülbentinin uçları rüzgarla uçuşuyor. Babamız yüzünü sildi. Babamız neşelendi, kıpırdadı. Kirpiklerini kırptı. Yanakları ve

²⁷² Bir kumaş türü.

dudakları titredi. Doka tülbent annemizin saçları gibi bembeyaz hafif. Yavaş yavaş esen yaz rüzgârı vücuduna iyi geliyor.

Rüzgârlar hafif rüzgârlar sakın.

Yaz rüzgârlarıyla toprak kokusu geldi

— Bu yıl olgunlaşma zamanı iyi geldi annesi meyveler bol.

1

Kaplanın ayağına ağı girdi. İçinde bir şeyler geziyordu. İçi kızıştı. İlikler sızladı. Kaplan yan üstü yattı. Eşinin tarafına döndü.

—Hava çiseleyecek annesi dedi.

—Sen nerden biliyor dedi eşi.

Kaplan ayağının ağırdığını söylemedi.

—Biliyorum dedi. Yarasalar inlerinden çıkıp uçmazlarsa hava bozulur. Bu akşam yarasalar uçmamıştı.

Ağı arttı. Topukları, ayağının üstü zonkladı. Kaplan dışarı çıktı.

—Söyledim annesi dedi. Ayın etrafında hale var, yağacak iyi yağacak.

Gerçekten de gece yarısı yağmurun sesi geldi. Yağmur taneleri ters yüz edilmiş pencerelere tıkıldattı. Kaplan yatamadı. Ayvana çıkıp avlunun lambasını yaktı. Oluktan akan yağmur göl oluşturdu. Gölete damlayan yağmur taşı.

Avlunun köşesindeki kedinin gözleri parlıyordu. Otların arasından kurbağalar sıçradı. Kaplan yağmur kokusunu aldı. Hava ertesi gün öğlen açıldı. Güneş parıladı. Aymama yorgan dşeğı havalandırmak için avludaki iplere astı. Pencereleri genişçe açtı. Güneşli yere dşeğı serdi. Sofrayı serdi. Kaplan dinlendi. Sonra yanının üstüne uzandı. Şapkasını gözlerinin üzerine indirdi. Gözlerini yumdu. Kendini güneşe teslim etti.

Aymama güneşin altında dikiş dikti. Avluda arsız tavuklar gagalarıyla yem topladı. Tavuk vakur bir şekilde ilerledi ağır ağır adımladı. Gıdak gıdak! diye ahenkli bir şekilde yürüdü. Tavuğun arkasında bir sürü civcivler yürüyor. Civcivler yumuşacık.

Limon gibi sapsarı. Cık cık diye küçük adımlarla koşturuyorlar. Gerçekten civcivler koşuşturma halinde. Sanki yuvarlanıyorlar.

Cık cık cık diyerek yuvarlanıyorlar. Tam bu sırada avluda bir gölge belirdi. Kaplan gözleri kapalı diye göremedi. Aymama gözlerini kısıp baktı. Ne olduğunu ayırt edemedi. Doğan avlu üzerinde dolandı. Hızlı bir şekilde yere doğru yıldız gibi hızla süzüldü. Kanatlarını açarak geldi. Civcivlerin birini pençeleri arasına aldı. Sonra ok gibi fırladı. Aymama olanlar karşısında ne yapacağını şaşırdı. Yerinden kalktı el çırpı kahroldu. “Kış diyorum kış bedbaht!” dedi.

Doğan bir kavak boyu kadar havalandı. Pençeleri arasındaki civcivi çiyak çiyak diye bağırıverdi. Tavuk gökyüzüne doğru çırpınarak gıdaktadı, yavrusuna atılmaya çalışarak gıdaktadı.

Gıdaktadı gıdaktadı. Ani bir hareketle çatıya uçtu. Çiy çiy eden civcive çırpındı. Damdan pamuk sapı yığınınına uçtu. Çiy çiy diyerek uzaklaşan civcivine çırpındı. Yığından elektrik direğine uçtu. Ama elektrik tellerinin ucuna yetişemedi. Pır ederek yere düştü. Boynunu uzatarak gökyüzüne baktı. Yavrusunun çiy çiy sesi gittikçe uzaklaştı. Böylece tavuk ömür boyu yavrusundan ayrı kalacağını anladı. Can acısıyla Sahibi Aymama dönüp gıdaktadı. “Yavrumu alıp gitti.” dedi Ah çekip gıdaktadı. Sahibi Aymamadan medet umdu. “Yavrucuğumu alıp gitti” dedi. Feryat edip gıdaktadı. Yavrusu uzaklaştı. Sesi belli belirsiz işitildi.

Tavuk gıdaktadı. Kadere boyun eğdi. Sağ kalan yavrularını sevdi. Kümese doğru yol aldı. Boynunu içine çekti gözlerini kapadı. Tavuk kaybolan yavrusunun yasını tuttu. Aymama tavuğun peşinden gitti. Kümese baka baka geldi.

—Yavru, ne de olsa yavru... dedi. Kalan on beş yavrusu yetersiz mi geldi.

Kaplan çaresiz bir şekilde baş salladı. Allah bunu da çok gördü dedi.

Doğanın uzaklaştığı tarafa baktı. Kendince dua okudu. Sofra için mi yoksa kaybolan civciv için mi okudu anlaşılmadı.

—Allah bunu da esirgedi dedi. Hüzünlendi Hüzünlendi. Hüzünle kalarak başını eğdi. Hüzünle hayallere daldı. hayal kurdu.

—Ne oldu bir yerin mi ağrıyor. Dedi Aymama

Kaplan eşine yöneldi. Baktı baktı. Sessizce:

— Bilmiyorum annesi bilmiyorum. İçimde sanki bir şeyler geziyor. Pençelerini batırıp batırıp yürüyor. Önceleri yavaş yavaş yürüyordu. Şimdi ne gecesi belli ne gündüzü. İçimi tırmalayıp yürüyor. Elim sokup çıkarmak istiyorum olmuyor olmuyor...

Aymama sorduğuna soracağına pişman oldu. İçini çekerek kalkıp gitti. Yutkundu. Kaplan sonra eşine baktı.

—Bu bakışından şunlar okundu:

—Peki, şimdi ne yapacağız annesi?

Aymama sofradan gözünü ayırmadı. Titreyen parmakları sofranın güllerini okşadı. Taştan da ağır bir sessizlik oldu. Matemden de üzgün bir sessizlik çöktü!. Çocuklu ev güleç olur çocuksuz ev zindan olur. Aymama göz ucuyla Kaplan'a baktı. Kırpıklarını kırttı. Bakışlarını kaçırdı. Göz ucuyla bakışından şu anlaşıldı.

—Bilmiyorum ben babası bilmiyorum.

Kaplan çizmelerini giydi. Askıdan kamçısını aldı. Sonra omuzlar kalkıp düştü.

—Oooof dedi.

Kamçıyla çizmenin koncunu kamçıladi. Ağır ağır adım attı. Merdivenlerden indi. O sırada içeriden.

Oy oy diye ses geldi

Eşi.

2

Kaplan işine hazırlanıp gitti. Akşama eve döndü.

—Babası, söylenip gitti, dedi hanımı.

Attan inmeden babasının evine yöneldi. Gidince anne babası ve kendilerine görücü olanlar oturuyor. Kaplan anne babasından bu zamana kadar duymadıklarını işitti.

—Nereye kadar böyle dolaşacaksın. Ne yapacağını söyle diye elini salladı babası. Annesi eşarabının ucu ile ağzını kapadı. Ağlayacak gibi oldu.

—Of of gün be gün daha kötü oluyorum yürüyemiyorum. Torun görmeden göçüp gideyim mi dedi.

—Torunlarınız çok anne diye söylendi Kaplan.

—Her bir gülün kendine has kokusu vardır. Diğer torunlarımızın yeri başka senden olacak torunlarımızın yeri başka.

— Senin gibiler çoluk çocuğa karıştı dedi babası. Oğlu olanın özü var kızı olanın izi var. Ömür geçiyor, ne yapacaksan yapıp geç boz küheylan gibi uçup geç.

Kaplan bir çare ister gibi görücülere baktı. Görücü bu bakışı anladı.

—İstiyorsan eşinden ayrıl dedi görücü

—Ben evlendirdim gerekirse ben ayırırım. Sonra kör olası görücü hayatımı zindana çevirdi diyerek dolaşma.

— Tamam, bir düşüneyim diye yerinden kalktı Kaplan.

3

İnsanlar ne zamana kadar birbirlerinin yüzüne bakarak ömür geçirirler? Hiç böyle geçip gider mi ömür sonuna kadar? Elin ağzı torba değil ki büzesin. Günün birinde birisiyle aramız bozulur o zaman yüzümüze söyler.

O zaman ne cevap veririm.

Testi her gün kırılmaz ki gününde kırılır.

İşte yıllardır içime atarak dolaşıyorum.

İnsanlarla konuşurken sözün sonunun nereye gideceğini beklersin. Birisi olumsuz bir şey dese:

— Siz de haklısınız diyerek baş eğersin.

Olsa ki o sözü başka birisi reddetse:

—Siz de haklısınız dersin. İnkâr da itiraz da etmezsin. Öyle bir hayat ki, günler hızla geçsin istiyorsun

Nereye kadar.

Dağ yolunda giden atlı gönlünden bunları geçirdi. Yol kenarında yamaçlar var. Yamaçlar at toynağının sesiyle yankılanıyor. Derede dağ suyu taştan taşa vura vura köpüre köpüre akıyor. Koca dağ son derece güzel ve huzur verici.

Atlı bu dağa bakıverdi hayallere daldı.

Şura kâtibin bekçiliğe alacağım dedi. Elbette sorgusuz sualsiz almayacak. Kendi sormazsa başkaları sorup soruşturacak. Neden elinizin altındaki işi bıraktınız. Uzun yıllar yan yana çalıştığınız insanlara veda ettiniz demezler mi?

Bu kadar uzak bir yer için doksan somluk bekçiliğin nesini istediniz demezler mi?

Uzaktaki pilavdansa yakındaki çorba daha iyi demezler mi? Şimdi buna ne diyeyim? Çocuksuz kaldım insanların içinde konuşamaz oldum bu yüzden insanlardan uzaklaşayım mı diyeyim? Asla! Ses çıkarmayacak, ne olursa olsun işe alacak. Kendisi söyledi. Nasıl isterseniz öyle olsun dedi.

4

Atlı atını kapıya direğine bağladı.

Avluya girdi. Merdivenden çıktı. Dar koridordan içeri girdi. Girince de tatsız tatsız konuşan katibin sesini duydu. Kapının arkasında durdu duvara yaslandı. Kâtip kızgındı.

—Ne zaman kontrol altına alınacak bu düzenbazlar alçaklar? Ne zaman bertaraf edilecek bu gizli hainler? Önce vergi meselesiydi şimdi ise bu. Sağ ol muhabir bey hakikati ortaya çıkarmak için gelmişsiniz. Ümit ediyorum ki belgeleri görünce o fasıkların yazdıklarına tekrar inanmayacaksınız

Yabancı sordu.

—Xolliev jore

Kâtip cevap verdi.

—Evet Vahşimar'da yaşıyor.

—Sayıdov Alim?

—Evet, Zardakul'da yaşıyor.

—Karimov Halbek?

—Hayatta Lokka'da ihtiyarlığının keyfini sürüyor.

—Lütfen şu adamı çağırın bir sohbet edelim.

—Şimdi muhabir bey Lokka uzak evet uzak! Burası ayrıca Lokka deresinde sel olmuş.

At geçemez!

—Tamam. Toraeva Mengsultan?

—Evet.

—Nerede?

—Xocasaat'da emekli maaşıyla yaşıyor

—İslamov Boriboy

—Eveet. İşte bu çınarlığın bekçisi her günü bayırda geçiyor. Böri beyi sabahleyin durakta görmüştüm. İyi yolculuklar dedim. Denov'a gidiyorum, tütün bitti demişti

Kaplan gözlerini kapayıp açtı. Ayak uçlarına basa basa dışarı çıktı. Tekrar ata bindi.. Dizgini bıraktı. At istediği gibi gitti. Kaplan eyer kaşına baktı baktı ve birden başını kaldırdı.. O anda dizginin elinde olmadığını fark etti. Uzanıp Atın başına doğru eğildi ve dizgini çekip aldı At ürktü. Ön ayaklarını hafifçe kaldırdı. Yola koyuldu. Kaplan atı soldaki keçi yoluna saldı.

Deredeki kovaları kaldırıp yürüyen kadınların önüne geçti. Yamaçta ilerlerken atına kamçı vurdu. At tere battı. Ağır ağır nefes alıp veriyordu. Kaplan tepenin öbür yüzünde attan indi. Atın yularını taşa doladı. Küçücük bir taşa çömelerek oturdu. Dizlerini kucakladı. Alnını bileklerinin üzerine koyup içli içli ağladı. O ağladı... İnsan hırsız olsa da ahlaksız olsa da ölçüsüyle olur. Böylesindense ölmek daha iyi değil iman nerede adamlık nerede diye ağladı.

Ağladı, insana para gerek para dedikleri bir kâğıt parçası değil mi bu kâğıt parçasıyla bir yerlere vardı mı insan? Diyerek ağladı.

At kulaklarını dike dike sahibine baktı. Kaplan ağlayıverdi, ağlayıverdi. Kızgın bedeni soğudu. Sinirleri boşaldı.

Atı yola kadar çekti. Gözlerini yeleşinin kenarıyla sildi. Ah çeke çeke ilerledi. Sallana sallana yakasına tükürdü.

Muhabir sorduğu kâtibin cevapladığı zavallı insanlar gözleri önünden bir bir geçti. Xolliev, Saidov, Toraeva. Bu zavallı insanlar... Bu köle müminler bundan beş-altı yıl önce... rahmetli olmuşlardı...

5

Kaplan kâtibin yüzünü görmedi. Görmeyi de istemedi.

Kâtibi hatırladı. Ürperdi. Vücudu titredi. Kâtibi hatırladı. Başını salladı. Yakasına tükürdü

Görüp geçirdiklerini halk için hayata geçirmeye çalıştı. Yine isteğinden döndü. “su görevlisi İsmet Mehmet ile değirmen nöbeti sırasında tartışıp Zavallıyı nasılda aşağıladı?” dedi.

—Yirmi yıldan beri bir kadını doğurtmuyorsun bile bu rağmen kendini erkek mi sanıyorsun, dedi.

Bunun gibi sözleri işitmektense ölmek daha iyidir. Eğer görüp duyduklarımı söylersem kâtip duyacak. Sonra halkın önünde deminki gibi sözleri yüzüme söyleyecek. Onun gibilerden gelecek, evet. İyisi dilimi tutmam makul olacak. Hoşvakt oğlumuz dünyaya gelsin onun gibilerle nasıl konuşacağımı kendim biliyorum.

6

Anne babası yeniden çağırttı.

—Evimizden yılan mı çıktı diye babası iğneledi.

—Yok, hayırdır Diye şaşırdı oğlu.

—Öyleyse neden Gidip gelmiyorsun

—Bizim sözüme ne oldu?

—Elimizden geleni yapıyoruz, bir gün verecek... diye söylendi Kaplan.

—Verseydi bu zamana kadar verirdi.

—Kadınının sözüne bakma. O seni kandırır.

—Karın bugün onu diyor yarın bunu...

—Kendisi de kısır gidecek.

—Şimdi seni de mi yalnız bırakacak.

—Nefesinizi boşuna harcıyorsunuz.

—Nefesimizi harcamayalım da ne yapalım?

—Kazan dolusu aş olsun yastık dolusu baş olsun diyoruz.

Kaplan ses etmeden yerinden kalktı.

Ana-babası arkasından bakakaldılar.

7

Kışın sonu geldi. Yerden bahar kokusu geliyordu. Başkan Kaplan'ı asma kesmesi için görevlendirdi. Kaplan örtüye ekmek ile kuru üzüm koyup bağladı. Bohçayı heybenin sağ gözüne koydu. Sol gözüne ise malzemelerini koydu. Tarlaya doğru yola koyuldu. Atını ark kenarına bağladı. Heybeyi omzuna attı. Yayılıp asma kesen adamlara bakarak yürüdü. Kolay gelsin dedi. Öğlen yemeğini elma dalına astı. Eteklerini yukarı kıvrıp kuşağına kısırdı. Arkın başında asma kesmeye başladı. Filizin dördüncü boğumundan makas attı. Tek kalmış filizin ucunu yere gömdü. Sıradaki asma çataldı. Her bir gövde de dört beş tane filiz vardı. Bu filizlerin ucunu kesip öylece bırakmadı. Çünkü asmanın dallarından birisi fazla. Bu durumda üzümü küçük olur. Kaplan asmanın birini çatallından kesip attı. Gövdede bir dal kaldı. Şimdi, kesip attığı asmanın gücü kuvveti bu yalnız kalan asmaya geçecek. Bir dal iki dalın gücüne sahip olacak. İşte şimdi filizleri uzun uzun kesse de olur. Salkım salkım üzüm olacak. Kaplan tek kalan asma filizlerini dördüncü boğumdan değil altıncı boğumdan kesti. Kaplan akşama kadar dört sıra asma budadı. Delikanlılar kesilen filizleri topladı. Sonbaharda kuru üzüm yapılmak üzere ocak önüne koydular. Akşam Kaplan belini tuta tuta atına bindi. Evinde yatarak dinlendi. Kendini dölşöge birden bıraktı.

8

Aymama sofrayı hazırlaya hazırlaya:

—Sino’da bir doktor varmış kapısına giden adam kesilmezmiş, dedi.

—Ne yapmamı istiyorsun, dedi Kaplan.

—Başkana sorsan da gidip gelsek.

Kaplan kadına ağır ağır baktı.

—Hangi yüzle dedi.

Aymama sol tarafa döndü.

—Bu kişiye iş gerek dünya malı gerek üzüntüsü çocuk umurun da mı?.. dedi.

Kaplan üzülererek dışarı çıktı. Avluyu dolaşıp geldi. Kaftanın deliklerini tutarak konuştu. Kendine yabancı bir seste konuştu.

—Bana bu kaftanım kalsa yeter annesi.

9

Kaplan düşünceli bir şekilde oturuyordu. Babası geldi. O babasının maksadını anladı.

—Git hayvanlara bak dedi eşine.

Babası yerleşip oturdu. Dua etti.. Yere bakarak söze başladı.

—Annenin söylediği sözü ne yaptın dedi.

— Hangi söz, diyerek şaşırdı Kaplan.

—Torun torba arzusu.

Kaplan çok üzüldü.

—Eeee baba dedi kadın benim işin bu tarafını bana bırakın şimdi.

—Söylemesen de kadın senin bütün söz sende.

—Tamam

—Bir çift laf söyleyerek cevabını verip göndermek bu kadar zor mu?

—Rahat bırakın baba rahat bırakın.

Kaplan yerinden kalktı.

Yolunuz açık olsun baba!

Babası şaşırıp kaldı

Ne ne dedi.

Rahat bırakacak mısınız?

Bırakmıyorum ne diyorsunuz bırakmıyorum

diyorum.

—.....(Sessizlik)

—Bırakmıyorsanız işte sokak.

Babasının ağzındaki ağzında boğazındaki boğazında kaldı.

—Hmm şimdi seni beni evinden mi kovuyorsun beni

—Kovmuyorum rahat bırakın diyorum

—Hee Beni, kendi babanı anneni Ya? Babası kalktı Kaplanın kulak tozuna vurdu. Avluya çıktı. Avuçlarını kocaman kocaman açıp ağız dolusu dua etti.

—Amin, kendi babanı evinden kovuyorsun Ey Allah'ım evliliğinden yüzü gülmesin. Öldüğünde babam diye ağlayanın olmasın Allah-u Ekber.

Babası ümitsizliğe kapılıp gitti. Bir daha geri gelmedi. Kış uzun sürdü ayaz oldu. İhtiyar adam bu kışı çıkaramadı.

10

Gerçekleşmeyen hayalleri için bir falcıya gittiler. Fal açtırdılar. Kaplan ile Aymama hazırlandı. Dahana Obşir köyüne gittiler. Hojar kör falcının evini buldular. Kapıda bir kadın:

—Akşamüstü fala bakamıyorum. Sabah erkenden gelsinler, diyorlar dedi. Kaplan ile Aymama attan inmeden hareket ettiler. Oldukça yürüdüler. Az önce geçtikleri taşlıktan geçtiler. At yavaşladı. Bir aksadı bir durdu. Kaplan anladı. Toynaklarına taş battı. Atına acıdı. Eğilip atın toynaklarına baktı.

—Bu hojar köre ne demeye geldik diye sinirlendi.

—Öyle deme dedi Aymama. Hojar köre falcıların falcısı dediler. Her şeyi bilir, dediler.

—Boşuna Kör Hojar dememişler.

11

Aymama ile Kaplan sabah erkenden geldi. Aymama yalnız içeri girdi. Etrafına bakındı. Şaşırp kaldı. Avlu beyaz tavuklarla doluydu. Tavukların biri duruyor bir diğeri gıdıklıyordu. Aymama arkasından takip etti. Aymama tavukları kovaladı. İçinden: “Burası bir ev mi yoksa tavuk çiftliğini” diye geçirdi. Yarı karanlık bir eve girdi. Evin ortasında bembeyaz bir mama oturuyordu. Mamanın kıyafetleri de bembeyazdı. Omuzlarına bıraktığı eşarbi, eşarbinin kenarlarından görünen saçları da bembeyazdı. Beyazlıkta yüzü de saçlarından geri kalmıyordu. Kör Hojar Başını dik tutuyordu. Mağrur ve büyülenerek duruyor. Sanki tavana bakıyor. Bir noktaya dikilmiş bakıyor. Evin karanlığında şaşırtıcı bir şeyler oldu. Hojar körün oturduğunda şaşırtıcı bir ağırlık vardı. Aymamayı loşluğun etkisi sardı. Hojar körün ağırlığı bastı. Oturduğunu da kalktığını da bilemedi. Girişte şaşırp kaldı.

—Gel aynam (dertli) gel işte şuraya otur, dedi kör Hojar. Aymama büyücünün gösterdiği yere oturdu. Hojar köre doğru eğilip yere bakarak oturdu. Hojar kör yüzünü gözlerini tavandan ayırmadı.

— Rahat otur aynam. Burası tavuk çiftliği değil. Hojar körün evi, dedi. Aymama birden yerinden kalktı ve şaşırdı.

—Aaa dedi.

—Burası Hojar körün evi tavuk çiftliği değil.

Aymama sersemleştii.

—Tavuk gıdıklaması hoşuma gidiyor dedi Hojar kör. Horozun ötmesini daha çok seviyorum. Horozlar beni ezan vaktinde uyandırıyor. Bu sebeple çok tavuk bakıyorum. Çok fazla tavukla ilgileniyorum. Saate inanmıyorum saatin canı yok canı olmayan bir şeye inanılır mı? Hojar kör gömleğinin yakalarını kaldırarak havalandırdı.

—evet, atla mı geldiniz aynam?

—Evet.

—Atın toynağını taş batsa bunu sorumlusu kör hojar değil aynam

Aymama yüzünü yerden kaldırdı.

—Kimsenin size sen sorumlusun dediği yok dedi.

—Dedi ya aynam hocan dedi. Hojar kör mezarı bilir mi dedi. Hojar kör biliyor aynam evet biliyor. Hojar kör kabri de biliyor yeri de biliyor.

Aymama bir şey diyemedi ne diyeceğini bilemedi.

—Neden muskan yok aynam? Güzelce sordu Hojar kör.

—Var dedi Aymama

—Hani nerede?

—İşte

Aymama sol koltuğuna elini soktu. Birden içi cız etti Muska yerinde değildi. Gömleğinin yakasından baktı. Gerçekten de muska yerinde yoktu. Gece yıkanıp taranmıştı. İşte o sırada muskayı yerine takmayı unutmuş olmalıydı. Aymama mahcuplandı. Elini koltuğunun altına koyup oturdu.

—İşte gördün mü aynam dedi Hojar kör. Hojar kör biliyor. Evet, gözü görmese de biliyor. İnsanların içindekileri görüyor. İnsanların içindekileri görüyor.

Aymama sanki lal olmuştu. Yere bakarak oturdu.

—Hey askıdaki daireyi alıp bana ver. Aymama duvarda asılan daireyi alıp verdi. Bu sırada Hojar kör daireyi değil Aymama'nın bileğini tuttu. Parmağını Atar damarını bastı Üç dört nefes süresince bekledi. Daha sonra dairesi aldı. Yerine oturdu. Daire ipinden başparmağını geçirdi. Parmaklarını tükürerek ıslattı. Daireyi sallaya sallaya söyleye söyleye çaldı.

—Hey azizler evliyalar enbiyalar! Elinden vermezsen yolundan ver yolundan vermezsen sözünden ver!.. Batıdan mı desem doğudan mı desem falın açılmıyor, aynam bu ne iş. Yaşlandım mı acaba diyorum.

Hojar kör daire halkalarını oynata oynata çalışıyordu söyleye söyleye çalışıyordu.

— Ayy! Falın İşte şimdi açılıyor aynam. Tövbe tövbe sana şükür aynam bana kızmayın sakın. Bütün kusur sende senin içinde!...takdiri ilahi böyleymiş aynam!

Aymama başını salladı. Fal için ayırdığı parayı verdi. Ses çıkarmadan dışarı çıktı. Ses etmeden ata bindiler. Yolda eşinin beline sarılıp ağladı. Omuzuna yüzünü koyup ağladı. İçli içli ağladı. Kaplan ne söyleyeceğini düşündü. Atını yavaşlattı.

—Eee annesi dedi. Şimdi ağlamanın sırası mı? Ne yani kör hojar senin içine girip gördü, neyi biliyor ki? Adı gibi kendi de kör. Falcıya inanma suya dayanma.

12

Koca dünyada Aymama için var Yok bir tane soru vardı. Bu soruya cevap verecek de tek bir kişi vardı. Soru dil ile değil bakış ile söylendi.

“Şimdi ne yapacağız annesi”

Soruya cevap veren biri de yine kendisi oldu.

—Sufi Allıyor dedeni ziyaret edelim. Kim bilir belki de o mübarek küsmüştür... dedi

Kaplan ata bindi. Arkasına eşini bindirdi. Dört koyun aldı. Vahşimor’a doğru yol aldılar. Sufi Aliyor’ın ziyaretgâhı badem ağaçları arasındaydı. Kaplan Allah Yar’ın mezarın ayakucunda koyun kesip kan akıttı.

13

Mezardaki Aliyor adlı bu zat kim? Asli Semerkantlıydı. Kattaqorğa’nın Minglar köyünden. asırlarda yaşamıştır. Şeyhler mektebinde de Buhara’daki Joybor şeyhleri dergâhlarında da eğitim aldı. Gazeller yazdı. “Murod ul-orifin” “Tuhfat ul-tolibin” “Maslak ul- muttaqin” “ Sabot ul-ojizin” diye bilinen divanlar kaleme almış. Altmış yaşında üç sadık mürüdiyle ile Semerkand’ı terk etti. Gidilecek yeri söylememiş. Kapkaranlık bir gecede yok olmuşlar. Allah Yar niçin doğduğu toprakları, çoluk çocuğunu bırakıp gitmiş? Niçin gidecekleri yeri söylememiş?

14

Sufi Allah yor'ın “Sabot ul-ojizin” adlı divanında şöyle yazmış

Ey birader beni iyi demeyeniz sakın

Dış görünüşüm sufi gibidir, içim kin ve inkar.

Onun için dağı taşı, çölleri dolaşıp durdum.

Uğursuzluğum rezilliğim zarar verdi vilayet halkına.

Bu yüzden güvenilir dost oldum garipler yurduna.

Ne halde öldüğümü bilmesin soyum sopum.

Allah Yar kimdi? Evliya mı? Tabip mi? Şeyh mi?

Allah Yar beydi! Allah Yar'ın 40 tane hatunu vardı. Allah Yar vergi tahsildarlarının mahkemesinde çalıştı. Fakirlere zulmetti. Kamçısından kan damladı.

15

Derler ki Allah Yar atıyla şehri dolaştı. Vara vara bir köprüden geçti. Birde baktı ki köprü'nün altında su kıpkızıl kan gibi akıyor.

Allah Yar çok şaşırmış. Mürüdlere kanın sebebini sordu. Söyleyiniz bu nedir dedi

Yardımcıları köprü'nün altına inip baktılar.

Anlaşıldı. Köprü'nün altında bir kadın oturuyordu. kadın Allah Yar'ı uzaktan gördü. Korktu. Köprü'nün altına doğru kaçtı. Köprü'nün altına saklandı. Saklandığı yer kendi boyundaydı. Başı üzerinde Allah Yar'ın atı tepinerek geçti. Tepinirken titredi. Çocuğunu düşürdü. Su İşte bu yüzden kıpkırmızı oldu. Yardımcıları olanları Allah Yar'a anlattı. Allah Yar'da biraz şairlik vardı. Bu olanlardan çok etkilenmiş çok üzölmüşü.

Ey felek ben böyle bir adam mıyım diye utandı.

Allah Yar... Terk-i diyar eyledi.

Vara vara Koratıqon köyüne geldi. Oradan Qubondiyon köyüne geçti. Yine ilerledi . Vahşimor diye bilinen yere doğru yola koyuldu. Günahlarından arınmak için itaat ve ibadete kendini verdi. Halka hizmet etti.

Derler ki Allah Yar şöyle bir bakmış. Vahşimor'da su yokmuş. Bunun üzerine Allah Yar dere boyunca gitmiş. Derenin aşağı kısımlarına ulaşmış. Nemli bir yer gördü su parıltısı görmüş.

Allah Yar o nemli yeri değneği ile dağıtmış. Yerden su sıza sıza çıkmış

Allah Yar yardımcısına:

—Şu değnekle yeri çizerek Vahşimor'a kadar git, demiş.

Bunun üzerine yardımcısı:

—Su aşağıda ise Vahşimor yukarıda su nasıl çıkacak? demiş.

—Sen yılan izi yapıp yukarıya çık su çıkmazlık etmez, demiş Allah Yar.

Gerçekten de su değnek izinden yukarıya çıkıp Vahşimor'a gitmiş. Su aşağıdan yukarı aktı. Allah Yar suyu halka göstermiş

—Qara - buloq! “Bak ırmak” dedi.

—Böylece Qara Buloq diye adlandırıldı.

Qara Buloq yıllar boyunca büyük bir kaynak oldu. İşte iki asırdır Kara çeşme aşağıdan yukarıya doğru akıyor. Yazın da kışın da kurumuyor. Kışın ılık yazın ise soğuk oluyor.

Vahşimor yılanlar Mekânı demekti. Gerçekten de geçmişte Vahşimor yılanlar Mekânıydı. Yılanlar Vahşimor'ın her yerine dağıldı. Halkı canından bıktırdılar.

İşte bunun üzerine Allah yar halkı kurtardı.

Deniliyor ki Allah Yar yılanlar padişahı Ak yılan adına mektup yazmış. Mektubu cesur bir adamına vermiş.

— Var, Ak yılan sultanlığına git gel demiş.

—Korkuyorum efendim dedi yardımcısı.

—O zaman sultanlığın yakınlarında bir yere at gel. Öbür tarafa bekçileri ulaştırır.

Yardımcısı mektubu koynuna koymuş. Ak yılanın karargâhına doğru yola çıkmış. Karargâh Vahşimor'ın kible tarafında Yılankara denilen açık alandaymış. Yardımcı anılan yere ulamıştı. Mürit korkudan titremiş. Yılankara'da çok fazla yılanlar varmış. Parmak gibi bilek gibi koca bir adamın budu gibi yılanlar!

Sarı yılan gri yılan siyah yılan... Özellikle de taş renkli benekli yılanlar çokmuş. Mürit şaşırıp kalmış. İlerlesem mi yoksa geri mi dönssem diye karar verememiş.

Aklı başından gitmiş. Bedeni titremiş. Alnından terler akmış. Sağ Salim geri döneceğine inanmamış. Geride dönememiş.

Nasıl geri dönsün ki. Pirinin sözünü yerde bırakmak olur mu? Ya ölüm ya pirim!

Yardımcı büyük bir kararlılıkla Ak yılan karargâhına doğru yönelmiş.

Yılanlar sallanmış, cıyaklamış ve tıslamış. Yerden bir bebek boyunca havalanmış. Boynunu şişirmiş. Başını uzatmış. Adamın alnından terler akıyormuş. Yüzünde renk kalmamış. Ayakları kendinin mi yoksa başkasının mı bilememiş. Terden yeleği omuzlarına yapışmış. Dik durmaya çalışmış. Yılanlar insan görmüşlerdi ama böylesini görmemişler. Ak yılan gibi kudretli ve büyük padişahın üstüne cesaretle geliyormuş. Sonsuz saltanatını ayaklar altına almıştı. Tehditlere karşı tavrını hiç bozmamış.

Üstelik tek başına. Yılanlar çekilmiş yılanlar karargâhlarına doğru kaçmış.

İnsan ilerlemeye devam etmiş.

Tam bu sırada büyük taş altında yatan bir şeye gözü takılmış. Kalan aklıda başından gitmiş. Yatan şeyi aşağı yukarı kamçının ucu kadarmış. Bembeyaz tüylü bir şey. Bu büyük padişahın kendisiymiş. İnsan durmuş. Padişahı gözünü ayırmadı. Koynuna elini sokmuş. Mektubu kendinden bir adım önde olan birine uzatmak istemiş. Ama kolunu uzatmaya korkmuş. Ellerini açtı. Tam bu sırada mektup yere düştü. Adam arkasına döndü. Omuzlarını kısmış yavaş yavaş gitmiş. Sanki padişah arkasından geliyormuş. Gözlerini dört açmış. Arkasına bakmış. Padişah kımıldamadan yatıyormuş bunu üzerine Adam arkasına bakmadan ok gibi fırlamış. Ak yılan hükmeder bir şekilde bağırmış. Diyarındaki yılanları karargâhına toplamış.

İnsanoğlu bir daha geldi yerimizi öğrendi. Şimdi yine gelecek huzur vermeyecek demiş. Gideceğiz insanoğlunun adım atmadığı yerlere gideceğiz. Bütün kavmini arkasına almış kendini Hojapok ırmağına atıvermiş. Oradan Surhanderya'ya geçti. Surhanderya'dan yüzerek Zehertepe'ye çıktı. Zehertepe'yi Ak yılan pek sevemedi.

Ak yılanlar yine Babatoğ'a doğru yola çıktılar. Babatoğ'ın Gavurgan denilen yerini kendilerine mesken yaptılar. İşte iki asırdır Babatoğ yılanlar mekânıydı işte bu tür dedikodular Allah Yarın adını kutsallaştırdı. Allah Yarın adını evliyaya çıkardı. Halk Allah Yar'ın mezarının etrafını duvarlarla kapattı.

Halk mezarı ziyaretgâha dönüştürdü.

Halk iyi kötü günlerinde işte bu mezara koşar oldu.

19

Allah Yar öldüğünde nasıl bir vasiyet bıraktı? Çocuğu olmayanlar mezarıma sığınsın ben sizlere çocuk vereceğim diye mi? Allah Yar ölmenden önce kavmine işte şöyle vasiyet etti.

Ben ölürsem ey bütün sırdaşlarım, beni diğer ölümler gibi kutsamayınız.

20

Aymama mezara gitti bol bol ibadet etti. Bütün varlığıyla buraya sığındı. Aklında kalan inlemesini nakarat etti. Kurban olayım Sufi Allah Yar hazretim, kurbanın olayım hazretim, bir ömür kulunuz olayım hazretim bana merhamet edin. Herkese uzattığın elini benden de esirgeme. Ben size ne günah ettim ki beni bu kadar muhtaç ediyorsun. Bilip bilmeden bir günah işlediysem affedin hazretim. Benim gibi çaresize merhamet edin. Sufi Allah Yar hazretim... Bu ziyaret sonrasında da muradına eremedi.

21

Tabiatı büyük bir doğum sancısı sardı. ardından çocuk doğdu: Çocuğun adı da Nevruz . Yurdumuza Nevruz geldi. Şafak vaktinde serin serin meltemler esti. Hafif hafif rüzgarlar dolaştı. Meltemler tenleri okşadı. Vücutları şımartarak oynadı. Nevruz yeryüzünü çimlerden yeşillerden kilimlerle döşedi.

Nevruz bundan yedi bin yıl önce hayata geçmiştir. Güneş yılı ay günü ile beraber ortaya çıktı.

Derler ki Güneş dünyayı bir yılda bir kez dolaşır. Bu dolaşma yolunda 12 tane burca denk gelir. Güneş her bir burcu bir ay boyunca dolaşıp geçmiştir. Gece ile gündüzün eşit olduğu günlerde Xamal (koç)denilen burca denk gelir. Güneş işte böyle Xamal burcu üzerindeyken dünya farklı renklere boyanır. Dünya bir başka olur.

Taxmuraslar sülalesinden olan Jemşid padişah da İşte bugünü Nevruz olarak ilan etmiş. Sonra Kayumars padişah olmuş. Kayumars Nevruz'u onurlandırmış, yüceltmış. Nevruz'u bayram ilan etmiş. Böylece Nevruz bayramı ölü diri herkesin azad günü olmuş. Esirlerin azad günü olmuş. Nevruz savaşların durduğu gün, kin ve nefretin terkedildiği gün olmuş. Kayumars yılın günlerine aylara isim vermek için çalışmış. Takvim yılı oluşturmak için uğraşmış. Kayumars sabah Güneş hamal burcunun önüne geldiği günü belirlemiş.

Alimleri toplamış. Yıl hesap kitabının İşte bugünden başlatmalarını söylemiş. Alimler kabul etmiş. Yıl aynen bu günden itibaren hayata geçirilmiş.

Derler ki alemde ilk Tanrı İzid tanrısıymış. İşte bu ilk Tanrı Nurdan güneşi yarattı. Güneş ile yeri ve zamanı meydana getirdi. İzid Tanrı alemde ona yardım edecek 12 tane melek yarattı. 4 tane meleği gökyüzünü bela ve kazalardan korumak için gönderdi. Kaza ve belayı dağlardan bu yana getirmemek için 4 melek daha görevlendirdi. Kalan 4 meleği ise yeri ve zamanı bela ve kazalardan korumak için gönderir.

İşte bu İzid tanrısı Güneş ışıklarının hepsi herkese ulaşsın demiş. Böylece Güneş yerinden hareket etsin dedi. Güneş hamal burcunun başından ayrıldı. Bir karanlık bir aydınlık olmuş. Gece ve gündüz işte böyle oluştu. Kayumars padişah 365 gün olan bir yılı otuz gün otuz günden 12 tane aya böldü. Sonra bu 12 ayı izid tanrısının gönderdiği 12 yardımcı ile anmış.

Halk gösterişli davetleri beklemedi kararları beklemedi davet adaplarını önemsemedi ilan ve afişlere bel bağlamadı.

Halk kendi isteğiyle tepelere kırlara şenlik yapmak için çıktı. Tepedeki çayırlara büyük kazanlar asıldı. Kadınlar ark boylarından nane topladılar. Anuk otu topladılar. Fokur fokur kaynayan kazanlara koydular. Kızlar süsen çiçeği topladılar. Eze eze kokusunu burunlarına çektiler. Kulaklarına taktılar. İhtiyarlar gözlerine kardelenleri sürttü.

—Sağlık sıhhat diye şükürler ettiler. İhtiyarlar gönlünde nevrüz oldu. İhtiyarların dilinde nevrüz oldu.

—İnşallah bu yıl Nevruz Salı gününe denk gelecek dedi Şeyh Ömer şan diye sordu.

—Aynen aynen diye onayladı Namoz.

—Nevruz Salı gününe denk gelirse o yıl açlık değil bolluk olur ekinleri de iyi olur. Nimetleri iyi olur. O yılın derdi tasası az olur.

—Kötüsü ise çok kan dökülür halk arasında merhamet şefkat azalır.

—Oğul babadan ana kızından kadın kocasından geçer.

—Padişahlar tahtlarından devrilir.

—Kötülük artar.

—Yağıştan bahsedin.

—Yağış... Kar az yağar yıl sonunda sel çok olur.

—Nevruz hangi gün olursa yıl iyi geçer azizler?

—Pazar günü olursa çok yerinde olur. Ölümle kötülükler az olur. Fısk fesat kötülük az olur. Nevruz Pazartesi olursa da iyi olur. Tek sıkıntı buğday az olacak.

—Nevruz Çarşamba olursa yıl pahalı olacak, karın doyurmak için kan dökülecek.

—Fitne fesat alçaklık çok olacak.

—Perşembe olursa dert çok olacak.

—O yıl ay ve güneş tutulur derler.

—işte böyle beyler.

—Cuma olursa yağmur bol olacak sıkıntısı ise haddiden fazla soğuk olacak.

—Nevruz Cumartesi günü olursa hırsızlık ve dolandırıcılık yılı olacak, zorba insanların yılı olacak.

—İnşallah kaderimizde ne varsa onu göreceğiz.

—İnşallah azizler inşallah.

Sofrada sümelek, halim, kök patir, kök somsa.kök aşı diye adlandırılan türlü türlü yemekler vardı.

Halkın gönlü çiçek gibi açtı. Halkın gönlü bahar gibi açtı. Gönülleri taze taze duygularla doldu. Nevruzcular grup grup oldular. Herkes beğendiği oyunla meşgul oldu. Dombra çalıp destan söyleyen de vardı. Daire kurup destan dinleyen de.

Yükseklere çıkıp ip cambazı olan da vardı.

Aymama kız çocuklarının oyununu seyretti. Kendi çocukluğunu hatırladı. Hüzünlendi. Tam bu anda Kımmet mama geldi. Aymama'ya bakarak oturdu.

—Hey hey hey çocuğun kurbanı olasın dedi.

Aymama Kımmet mamayı görüp görmemezlikten geldi. Kımmet mama oyuna bakarak oturdu. Böyle mamalar her yerde var. Her halkın içinde var. Nerede düğün bayram olsa orada Kımmet Mamalar bulunur. Hangi bacadan duman çıksa orada Kımmet mamalar bulunur. Halk Kımmet mama gibileri düğüne bayrama çağırılmazdı. Ama çağırmasalar da onlar kendileri gelirler. Umursamadan gelir. Bayramlara katılırlar. Bayram işlerine burunlarını sokar her şeye el atarlar. Kımmet mamalar halk içine işte bu şekilde girerler. Asıl işlerine girerler

24

Kız çocukları bebekle oynadılar. Mohiçehre çocuğunu yeşilliklerin üzerine yatırdı. Çocuğunu beşiğe koydu. Üzerine eğildi. Emzirdi. Çocuğunu ninni söyleyerek uyutacaktı:

—Uyu yavrum uyu tatlı yavrum uyu

Kımmet mama oturduğu yerden Aymama'ya bakış attı.

—Aymama yüreğin mi yanıyor? dedi. Aymama ses etmedi. Kımmet mama gibiler birilerinin başarısını gördüklerinde husursuz olurlardı. Kendi yağında kavrulur ateş

olurlardı. İyice yanıp kül olurdu. Sonunda öküzün altında buzağı ararlar. hangi yolla olursa olsun başarılarını aşağılardı. küçümserler. Mohiçehre ninni söylese de çocuğu uyumadı.

—Yum gözünü yum dedi Mohiçehre. Uyumuyor musun? Uyumazsan başkasına veririm komşu hu komşu.

Bebeğini kundağa saran Kutsal cevap verdi.

— Hu kim o , zamansız bağırın. Hey sen misin Mohiçehre? Ben de kim diyordum, dedi.

—İşte şu huysuzu uyutamıyorum, çaresizim komşu dedi Mohiçehre. Çocuğunuzu gönderin azcık beşik sallasın ben suya gidip geleyim komşu.

—Huysuzum mektebe gitti komşu. Olsaydı seve seve gönderirdim.

Kımmet mama elini dizlerine vurup feryat etti

—Uf uf çocuksuzluğu kahrolsun. Çocuksuzluğu kahrolsun.

Aymamanın rengi soldu. Yüzünü yere eğdi. Kımmet mama gibi kötülerden uzak kalıyor, onlardan uzak durmaya çalışıyor. Kötüleri görse kaçıyor. Kötülerle bir yerde karşılaşsa ... sevecen, şirin ve güler yüzlü olacak. Kımmet Mamaların işi hep iyilerle olur iyilere asılıyorlar iyilere kanca takıyorlar. Aiayileri kötü sözlerle incitiyorlar. İyileri zehir zemberek sözlerle mahvediyorlar. İyilerin fazileti Allahın bahsettiği yücelik neymiş onlar için? Böyle kötülerden uzak iyilere yanaş. İyilere bel bağla. İyileri iğrenç iğrenç sözlerle iğneliyordu. Ağır ağır sözlerle iğneliyordu. İyilerde iyiden iyilik fazileti ne? Allahın verdiği makam ululuk ne? Kımmet mamalarışte bunları yok etmenin derdine düşerşer.. Mesela temiz adammış gibi kötü sözler yayarlar “rezil adam” derler. Bilgelerin arasında cahilce söz yayarlar. Birazcık seviyesiz derlerhelal süt emmiş insanlar arasında haram söz yayarlar. Bozuk insan derler.

Konuştığında gayet ustalıkla konuşuyordu. Saf temiz bir şekilde konuşur. Yüzü sadık gibi gözleri sevecen gibiydi. Kımmet mamalar konuşacak çok şey bulurlar.

Kutsal bebeğinin çenesine parmağını dokundurarak şımarttı. (sakin sakın) sevdi.

— Çu çu çu şeker yavrum bal yavrum çu çu çu çenesinde gamzeside var, bal yavrumun çu çu çu. Teyzene bakıp bir gül. Gül gül. Teyze beni gelin etmiyor musun de.

Mohiçehre öfkelen-di.

—Seni gelin etmeyeceğim, bana geldiğinde bir kere bile gülmüyorsun. Yüzünü asıp duruyorsun

—Gelin etmeyin de görün teyze. Durun daha sizin oğlunuzun başını döndürecek-im.

Kımmet mama yine dizlerine vura vura yakınmaya başladı.

—Uf uf şunun gibilerde anne olmuş ya Aymama şunun gibilerde dedi.

Aymama Kımmet mamanın sözünü duymamazlıktan geldi. Ses etmeden yerinden kalktı. Kadınlar tarafına geçti. Kımmet mama Aymama'nın arkasından bakakaldı. Kımmet mama maksadına ulaşamadı. Sözü hedefine tam ulaşmadı ulaşsa da yarım yamalak ulaştı. Kımmet mama şimdi bunu umursamadan gidecek mi? Yok umursamazlık edemez. Olsa ki umursamamsa bütün keyfi kaçır. Gitti ve söylemeden gitti. Tabi doğrusu kaçtı olacak. Yediğinden içtiğinden de tat alamaz. Yasa girer.

Aymama kötünden kaç da kurtul gerekirse öl de kurtul diye düşünerek mi gitti

Gidiyor işte gidiyor. Gittiğini de görüyordu. Kımmet mama şimdi muradına erdi huzur buldu.

25

Halk kırlara baharlara akın akın geliverdi. Neden halk kırlara bayırlara geliverdi?

26

Bir boğa varmış. Bu boğa sürüye katılan boğalardan değilmiş.

Boğa... kutsal boğa....

Boğa gökyüzünün nurlarından yaratılmış imiş. Kutsal boğanın boynuzları da kemikten değilmiş. Boynuzları da diğerleri gibi kemikten değilmiş. Altındanmış. Toynakları da farklıymış. Kutsal boğanın toynakları... Gümüştenmiş.

Kutsal boğa tek başına gitmezmiş. Bir arabayı çekermiş. Kutsal boğa arabasında ayı çekip götürüyormuş. Kutsal boğa insanlara görünmezmiş. Sürekli gözden uzaklarda dolaşmış. Bu yüzden Onu görmek son derece zor ve güçmüş. Kutsal boğa yalnız bir

anlığına görünürmüş ve yeniden gözden kaybolurmuş. Bu boğa nerelerde görünürmüş? Felekte görünürmüş, ufukta görünürmüş.

Gösterdiği kerametler nelermiş. Hangi insan olursa olsun Kutsal boğayı gören o insanların her isteği cevap bulurmuş Bütün arzu ve ümitleri yerine getirilirmiş. Kutsal boğa öylesine görünüp kaybolmazmış. Göründüğünde insanın gözü önüne gelir böğürürmüş.

Kutsal boğa bir kez böğürdüğünde o yıl ürünler az olurmuş. Ekinler bereketsiz olurmuş sonuçta kıtlık olurmuş... Allah izniyle boğa iki kez böğürürse yıl verimli bol bereketli olurmuş.

27

Halk İşte bu Kutsal boğayı bir kere olsun görmek için kırlara şenlik yapmak için gidermiş. kırlar yüksek, gökyüzüne ve feleğe yakın sonuçta. Gökyüzü ve ufuk bu kırlardan avuç içi gibi görünür.

28

Kadınlar oynayadurdu oynayadurdu. Sonunda bitkin düştü.

Bahar yorgunluğu işte...

Horsanday adlı boylu boslu bir kadın ortaya girdi. Kadınları birer birer oyuna çekti. Gelmek istemeyen kadınları koltuk altlarından tutup orytaya aldı. Horsanday hangi kadını ortaya getirdiyse onunla katıla katıla oynarmış. Yorulmak nedir bilmediler oynadıkça oynadılar. Hursanday herkesi eğlendirdi.

Horsanday üç yaşından beri babadan yetimmiş. Annesi başka bir adamla evlenmiş. Üvey baba elinde büyümüş. Bu yüzden çok çalıştırıldı ve Kemikleri pehlivan gibi gelişti. Sonunda böyle iri kemikli oldu.

Kımmet mama düşünüp sonunda şu sözleri söyler:

— Boyuna bosuna bakın. Bin maşaallah. İki erkek bedeni gibi... diye dalga geçti.

Bunu duyan Horsanday'ın morali bozuldu. Gönlündeki bayram sevinci mutluluğu bitti. Kımmet mamaya dikkatli dikkatli baktı. Ama kötü bir şey söylemedi. Oynarken bile konuşsan düşünerek konuş!

Nevruzda kötü söz olmaz. Nevruz sevinçli mutlu iyi hoş geçer.

Yer ve gök o kadar çok cömert olur ki gökyüzünde bol bol yağmur olur. Yer yüzünde bol bol mahsül olur. Halk gelecek Nevruz’a kadar iyi hoş günler görür. Rahat ferah olur.

Hursanday etrafa şöyle bir göz gezdirdi. Kadınlar arasında dertli Aymama’yı gördü.

Aymama’yı ortaya çekti. Aymama kendini arkaya attı.

—Ben oyunu bilmiyorum diye mızımızlandı

—Ne biz oyunu biliyor muyuz dedi Hursanday.

—“Bahar Topluluğu”nda²⁷³ mı yetiştik biz

Aymama başörtüsünün uçlarını omuzuna attı.

Parmaklarını dudaklarıyla nemlendirdi. Nazlana nazlana oynadı. Parmaklarını şıklatıp şıklatıp oynadı. Öyle güzel oynadı öyle güzel oynadı ki. Ortadakiler çoştı daire.

“Şak şak şak “ diye alkışladılar. Kımmet mama Aymama’yı baka baka kendince baş salladı.

—Böylesine güzel bir kadın ama çocuğa hasret ...dedi.

—Öyle demeyin dedi annelerin biri.

—Yandığımdan söylüyorum Sora ana yandığımdan dedi Kımmet mama.

—yeğenim bin maşaallah yeğenim.

—Yeğeniniz olsa da demeyin

Kımmet mama anında sözü çevirdi kıs kıs güldü.

—Şaka Sora ana şaka. Şaka nedir bilmiyor musun dedi. Kımmet mama hıçkırığa hıçkırığa ağlıyormuş gibi göründü.

—Uf uf dedi Allah köpeğe verdiği yavruyu bite verdiği yavruyu Şu amca kızıma da verse.

²⁷³ Tiyoira ve oyunlar oynayan bir grup.

Yer yarılıyordu da Aymama yere girseydi. Başının üzerinde oynattığı kolları yavaş yavaş indi. Avuçlarını yüzüne kapata kapata daireden çıktı. Nevruzları zehir oldu. Burunlarından geldi.

Hava karardı karardı. Kapkara bulutlar köpüre köpüre taşı. Bulutlar taş taş yayıla yayıla geldi.

—İşte geliyor İşte dedi halk.

Gelen Kutsal boğa mı ki? Şu köpüren kara bulutlar kutsal boğanın arabasının tekerleklerinden mi çıkıyor acaba Kapkara ufuk gürledi gürledi kapkara gökyüzünde bulutlar çarpıştı.

—Geldi gidiyoruz, geldi dedi halk.

Gürleyen Kutsal boğanın arabası mı? Bu Kutsal boğanın gürleye gürleye gelen arabası? Kapkara ufuk şimşek çaktı, ısıt ısıt oldu. Kutsal boğanın arabasının tekerlekleri dağa taş vurup yıldırım mı çakıyor? Yoksa Kutsal boğanın gümüş toynakları çakıl taşlara dege dege ateş mi çıkıyor

—Şimdi yağmur yağacak dedi halk. Kapkara bulutlar içerisinde bembeyaz bir şeyler bir göründü bir kayboldu. Yoksa kutsal boğanın arabasına binmiş de ay mı geliyor? Halk evine koşturdu. Nevruzcuların gönlü bahar oldu. Aymama'nın gönlü... yine kış oldu.

III

Dolunay oldu. Yaz ışığı bembeyazdı. Gökyüzünde yıldız kümeleri vardı. Bir yıldız bu yıldızların arasında gezip durdu. Bu dünyanın uydusu Ay'dı. Uzakta çok uzakta yanan lambalar yıldızlar gibi parlıyordu. Tepe ortasındaki muazzam ceviz yaprakları kederli bir şekilde hışırdadı. Çekirgeler cıvıladı. Bir kuş kayısı yapraklarını hışırdadı hışırdadı uçu. Kabayoncadan atlar çıt çıt otladı. Atlar kışnedi. atlar kışnedi atlar kışnedi.

yeri tepti. Gece müjdecisi baykuş kesik kesik öttü.

—Annesi etrafta birileri var galiba. Avlumuzdaki kayısılar suya tek tek düşüyor. Düşen kayısıları sokaktaki çocuklar avuçlayıp yiyor.

Akşam vakti Aymama annemiz taş ile kümesin ağzını kapattı. Kümesin önünde çömelip oturdu. Bu sırada saklanan oğlak bir yere düşüp bir kalkarak geliyordu. Kulaklarını sallamak isterken tekrar yıkılıp kalktı. Aymama annemiz neşelenerek güldü. Sağ kolunu oğlağa uzattı. Parmaklarını oynattı. Oğlağı yanına çağırdı.

—Gel bili bili gel bili bili dedi.

Oğlak Aymama annenin parmaklarını yaladı. Melun melun baktı. Oğlağa uzun uzun bakarak oturan Aymama anne birden tay tay yürüyen bebek hayal etti. Tam bu sırada pencere açıldı. Kucağında Çocukla komşu Rabia geldi .

—Ay komşu eleğinizi verin bizimki delinmiş dedi.

Aymama anne mutfaktan kabı alıp geldi. Rabia komşu sedire oturdu.

—Ya pirim azıcık soluklanayım dedi. Sonra sağdan soldan duyduğu dedikoduları söyledi. Sevmediği kadınların gıybetini yaptı. Bir elek almak için gelen kadın bir sürü laf etti. İçini boşaltıp gitti az sonra yine geldi.

—Ay komşu aklım kurusun az daha unutacaktım. Xoldan mamanın evine sümeleğe gidin sizi Kayvani olmanızı istiyorlar Vakitlice gidin.

Aymama anne içten içe sevindi. Sümeleği yerleştirende sümeleğe kayvanilik eden de oldukça temiz bir kadın olmalıydı.

—Beni mi uygun gördüler benimi mi lazım görmüşler. Demek milletin gözünde bereketli bir kadın olmuşum diye hayaller kurdu.

Şükür bizi yaradana şükür demek milletin sevabını alır olmuşum. Sümeleğin keyfiyle kapı önünü süpürdü. Oyalandı.

Kaplan tarladan gelip sümelek haberini duydu.

—Hıı iyi güzel dedi. Bana sümelek getirecek misin?

—Sana getirmeyeceksem kime getireyim dedi. Aymama bohçaya 1 miskal buğday koydu ve sümeleğe doğru yola çıktı.

Sümelek buğdayı nerde çimlendirildi? İnsan gözünün değmeyeceği bir yerde.

Nemli rutubetli bir yerde.

Işıksız havasız.

Böceğin karıncanın farenin uğramadığı bir yerde kuruldu.

İşte böyle bir bodrum katında.

Dört beş miskal buğday ıslatılarak yayıldı. Bir hafta boyunca burada kalan buğday yeşererek uzadı ve büyüdü. Çimlere birbirlerini sıkıştırdı. Çimlerin üzerine bazen tülbent örtüldü. Vakti gelince de örtü kaldırıldı. Çimlerin üzerine sular serpildi. Güneş ışığı vuruyordu. Sümelek çimi Nevruz'un sembolü oldu.

3

Xoldan mama İşte bu çimleri dibeğe yerleştirdi. Aymama anada çimleri dibekte dövdü. Pat pat diye dövdü. Çimler ezildi. Çimler şıraya dönüştü.

Aymama anne çimlerden çıkan şırayı sulu tabaklara koydu. Şıra suda yavaş yavaş eridi. Su ile karıştı. Aymama anne şıralı suyu sümelek kazanına döktü. Kadınlar sümelek için geldi. Yedi kadın vardı. Tekli oldular çift olsalardı daha makul olacaktı. Kadınlar arasında kimler davet edilsin diye fikirleri alındı. Söz döndü dolaştı en son Münevver isimli kadına geldi.

—Yüzünü görmek istemiyorum. Adı batsın

Bu sözleri Xoldan mama söyledi. Kadınlar birden irkildi birbirlerine dikkatlice baktılar bir başka türlü baktılar. Peş peşe başlarıyla onayladılar.

—Amin.

Sebebi halk arasın da Münevver'in hovarda biri olduğu dedikoduları yayılmıştı.

Sümelek işte böyle yüce ve itikatlı bir gruba sahip oldu. Kadınlar getirdikleri unları sümelek kazanına döktü. Sonra sümelek kazanının etrafında daire oluştu. Sohbet başladı.

Annelerinin peşine gelen çocuklar evin çevresinde koşarak konuşarak birbirleriyle tartışarak oyun oynuyorlardı. Tartışmalarına anneleri dahil oldu. Karşılıklı bana sana döndü.

“Ben olsam karışmazdım.” diye hayal etti annemiz. “Çocuk dediğin günahsız bir kul değil mi bugün tartışır yarın barışır.” Aymama annemiz alıç büyüklüğünde olmuş yedi taşı yıkadı. Kazanda kaynayan sümeleğe attı.

4

Derler ki bu fani dünyada dertli bir anne varmış. Adı üstünde dertli bir anneymiş. Çaresizden de çaresizmiş. Garipten garipmiş. Allahu Teala dertli annenin rızkını da nasibini de az vermiş. Ama Allah dertli anneye çocuk vermiş. Çifter Çifter çocuğu olmuş. Çocukları eteklerine yapıştıyormuş. Bir akşam çocukları ellerinin uzatıp:

—Yemek anne yemek diye mızızlanmışlar.

Dertli anne kollarını sıvamış :

—Çocuklarıma lezzetli yemek yapayım demiş

Ocakta ateş yakmış kazanı aşmış. Ot yanmış kazan kızmış. Bu sırada dertli anne kazana Ne koyacağını bilememiş. Evin içine göz gezdirmiş. Çevreye bakınmış. Kazanda kaynatacak bir şey bulamamış. Yavruları yemek diye ağlamayı bırakmamış. Yemek diye ağlaya ağlaya uyuyup kalmışlar. Dertli anne aç susuz uyuyan yavrularına bakarak oturmuş. Otura otura haline üzülyordu. Kaderine yanıyordu.

—Yoksulluk kahrolsun yoksulluk kahrolsun diyerek hıçkırığa hıçkırığa ağlamış.

Çocuklar sabah ezanı vaktinde uyanmış. İyice acıkmışlar. Sonra hepsi birden yemek diye ağlamışlar. Dertli anne işte bu üzüntüyle arayışa geçip yürümüş yürümüş. Kazanda kaynatmak için herhangi bir şey bulamamış. Bu sırada gözü minik minik taşlara ilişmiş. Bu taşlardan yedi tanesini sayıp almış. Tabakta yıkayarak temizlemiş ve tabaktan kazana bırakmış. Dertli anne şafakta kazanın kapağını açınca bir de ne görsün kazan yemek doluymuş. Yemeğin adı sümelek olmuş. İşte bu sümelek Nevruz yemeği olarak kalmış.

5

Böylece taşlar sümeleğin içinde kaynayıverdi. Gün ağarmış. Sohbetlerde bitti. Bir kadın makina ipi eğirdi, bir başkası pamuk çekirdeklerini ayıkladı. Yine de sümelek şafağı atmadı. . Xoldan mama söyledi:

—Gelin bilmece soruyoruz dedi.

—Tamam iyi fikir diye onayladı kadınlar.

—Sohbetimize sohbet katan bilmecelerden söylüyorum.

Halkın ağızında dolaşan bilmecelerden söylemeye başladılar.

Sormaya Xoldan mama başladı.

—Ben soruyorum uzun uzun öz gitti uzun boylu kız gitti. Başlığını tıkıldatıp alnını yere sürüp bu nedir?

—Kumaş tezgahı.

—Küçük kazanın yemeği tatlı.

—Ceviz.

—Kambur ninem eğrildi, koşarak evine gitti.

—Fare.

—O dağdan bakan bu dağdan bakan bana yakışır diyip beyaz eşarp örten?

—Ağustos böceği.

—Abi kardeş bir yaşıyor birbirini görmüyor?

—Göz.

Kadınlar alevli bir ateş yaktılar. Ateşi sürekli karıştırdılar.

Çünkü ateş biraz zayıflasa sümek bozulur.

Sümelek yumuşak bir yemek oldu.

— Çin kuşum çinni kuşum tepeye çıktı kuşum. Ağzından bal aktı halka selam verdi kuşum?

—Semaver.

—Dağı yağmalar?

—Balta.

—Köpek değil hırlamaz insan değil eve koymaz?

—Kilit.

—Parıl parıldır lambam, parlayıp durur lambam, incidende değerli kıymetli midir lambam?

—Göz.

—Evde misin mercan kapıda mısın mercan elin kolun görünmez kilitte misin mercan?

—Çadır bağı.

—Tuzsuz yemeği gördüm.

Kadınların hepsi düşündü. Kadınların bazıısı öyle dedi bazıısı böyle dedi. Hiçbiri bulamadı.

Bu durumda bilmeceyi söyleyen Aymama neşelenip güldü. Dizlerine vura vura güldü. Kendini arkaya ata ata güldü. Güle güle eliyle sümeleği gösterdi. Tuzu olmayan yemek sümelektir.

6

Sümeleğin sabahı uzun sürdü. Kadınların uykusu geldi. Uyku Aymama annemizi de yokladı. Ama annemiz gözlerini bile kırpmadı. Kayvani olduğu için sümeleğe bakıyordu. Aymama annemiz sümeleğe baka baka sümelek şafağını söktü. Aymama annemiz kepçe ile ahşap tabaklara sümelek koydu. Kadınlar evden eve sümelek dağıttı. Büyük küçük herkes sümelekten tattı. Derler ki insanda bin bir dert vardır. Sümelekten bir kez tattığında kırk türlü dertten kurtulmuş.

7

Aymama annemiz bir kepçe sümelek aldı. Evine doğru yola koyuldu. İşaret parmağı ile Kaplan babamıza sümelek tattırdı. Aymama annemiz beden de ruhen de güçlendi. Ümit'leri arttı. “ Sümelek sabahına kadar gözlerimi kırpmadım.” diyerek kendiyi gurur duydu. “Günahlarım varsa İşte bu günahlarımdan kurtuldum. Günahım yoksa daha da temiz oldum. Bir dünya sevabım oldu ve daha da ümidim arttı.”

8

Aymama annemiz her zaman ki gibi sabah erkenden kalktı. Günlük işlerini yaptı. (geçimini sağladı) Evin penceresini açtı. Kapı önünü süpürdü. Kapı zincirini indirdi.

Köpeğin tabağına yemek koydu. Kümes önündeki taşı aldı hayvanlara baktı. Sığırı sağdı. Sütü tülbentten geçirdi. Sonra tabağı koydu. Karıncanın içine girmesinden korkupsalıncağı astı.

Başkan sokaktan söyleye söyleye geçiyordu.

Annemiz çay demledi. Sofra için yapılması gereken vazifelerini tamamladı.

Kaplan babamızda uyandı.

—Başkan Pazar günü bağı gidilecek deyip gitti dedi Aymama.

—Evet nereye gitmek gerekiyormuş.

—Acı kayısı bahçesine.

—Tamam iyi haber. Müjdeyi versem mi ki?

—İyi haber mi kaldı. Elinin uğursuzluğu.

—Kına yak.

Annemiz gülümsedi.

—İyi dedin doğru dedin dedi. Çay vaktinden sonra kilerden bir avuç kuru kına getirdi. Suda ıslattı. Ahşap havana koydu. Kum taşı ile iyice ezdi. Aymama annemiz gece yatmadan önce babamızın avuç içlerine kına koydu avuçlarını kapattı. Üzerini asma yapraklarıyla kapattı. Yaprakların üzerini ise eşarpla bağladı. Kaplan babamız sabah sabah ellerini açtı. Avuç içleri kıpkırmızı kına olmuştu. Kınalı avuçlar çapayla çalışırken su toplamaz. Sonraki gecede annemiz babamızın ellerine kuma koyacaktı ama babamız izin vermedi.

—Tabi kaşıma da rimel sürersin demi git dedi.

Annemiz güldü.

—canının sağlığını düşün kabul et dedi.

Annemiz babamızı geç saatlerde kandırdı. Sonunda kabul ettirdi.

Babamız ile annemiz sabah erken uyanıp bağlara gitmeye hazırlandılar. Annemiz yolda konuştu:

—Oş denilen yerde bir tabib varmış.

—Vakit mi var annesi her yer iş kaynıyor.

—Başkana bir sorsan.

—İnsanda yüz olması gerek annesi. O kadar yerlere gidiyoruz. Başkan bir kez olsun bir şey söylemedi.

—Evet üstelik çalıştı olarak kaydediyor.

—Evet babana rahmet.

—Gitmezsek olmaz çok kudretli bir tabib diyorlar.

—O zaman sonra gidelim. yoksa halktan ayıp olur annesi. Halk işe bir gelip bir gelmediğimizi görürse işten soğurlar. Ayrıca milletin oğlu kızı da okuldan sonra işe geliyor annesi. Nasipse Hoşvakt gelsin kendimiz biliriz, annesi.

—Nasipse babası...

10

Başkan'ın söylediği acı kayısı bahçesinin önünde attan indiler. Babamız heybesini kayısı dalına astı. Küreği omzuna koydu. Üzüm bağı önünden çiftçilere bakarak yürüdü.

—Kolay gelsin dedi.

—Var olasin dedi çiftçiler.

Babamız düşünüp hayallere daldı. Aceleyle yürüdü. Kenardan bir evlek aldı. Alelacele işe başladı. Annemiz babamızın karşısında çalıştı. Çiftçilerin arasında dolaşan muhasebecinin sesi çıktı:

—geldiniz ha Kaplan ağabey. Öğlen olduktan iş bittikten sonra!...

Aymama annemiz utandı yüzünü kaçırdı.

—Yüzünüzü kaçırmayın Aymama abla ben size söylüyorum.

—Şimdi olmadı... dedi sessizce babamız.

Muhasebeci babamız ve annemizin yanı başına geldi. Ellerini arkasında bağlayıp durdu.

— verdiğiniz sözleri çuvala koysak at götüremez. Oldu mu şimdi böyle.

—Ayıbın büyüğü bizde muhasebeci büyüğü bizde.

—Niye evinizde ağlayıp duran çocuğunuz mu var?

Kaplan babamız üzüm ağacının dalına eğilip kaldı. Ne yapacağını bilemedi.

Asmanın dallarında dolaşan sarı karıcalara gözü ilişti.

—çocuğu olanlar ne zaman vaktinde geldiler.. İşte Xumor Sanamlar. Hepsi çiftler çiftler çocukları olan kadınlar.

Aymama annemiz küreği yere bıraktı. Sağ bileğini kürek sapının ucuna koydu. Alnını da bileğine koydu. Yüzünü kapattı.

Kaplan babamız ise annemizin halinden daha kötüydü. İçi yandı. Belini doğrulatmadı. Altan altan muhasebeciye baktı. Bu bakış İşte bunun gibi dedi:

“Ey müslüman karşında bir kadın duruyor, tamam, beni düşünme de şu zavallıyı düşünüp konuş”

—Çok surat aşıyorsun Kaplan abi Benim size kötü söz söyleyeceğim yok ben kanun olanı söylüyorum.

Kaplan babamızın gözleri fal taşı gibi açıldı.

“Kanunların senin başını yesin muhasebeci başını yesin” Kaplan babamız muhasebeciden gözlerini kaçırdı. Üzüm ağaçlarının dallarına doğru yüzünü çevirdi. Tam bu sırada beş altı evlek ötede çalışan Xasan dede seslendi:

—Ey muhasebeci ağzın var diye böyle cıvılayacak mısın?

—Kendinizi düşünün Xasan dede dedi muhasebeci. İşte Sanam ve Xumorin ikiz çocuğu var ikiz. Bunlar gibiler vaktinde işe geliyor. Aymama ablanın bir kürekten başka neyi var?

—Çocuğunun olup olmaması senle benim işim değil muhasebeci bu yaradanın işi.

—Kendi karınlarını doyurmaktan başka dertleri yok yine işe geç geliyorlar yine gecikiyorlar.

—Yeter çok konuşma!

—Çocuklu olsan tamamdı. Çocuğunu emziriyor deriz. Çocuğunu uyutuyor deriz. Bunlar kimi emziriyor kimi uyutuyor? Karı koca birbirlerini mi uyutuyorlar birbirlerini mi emziriyorlar?

Kaplan babamız kalkıp gitti. Neredeyse yüz üstü düşecek gibi oldu. Bütün ağırlığıyla kürek sapına yaslandı. Küreği tutan parmakları tir tir titrediu. Hızla belini doğrulttu. Uzaklaşan muhasebecinin arkasından baktı. Dişlerini gıcırdatıp baktı. Kaplan babamız asmaların altında çalıştı. Asma altını çevirerek kazdı. Asma ortasında çıkan kökleri yolup attı. Kartlaşmış asmaları kökünden kopardı.

Aymama annemiz asma fidelerini ekiyordu. Filizlerin ucunu çekti. Filizleri mümkün olduğu kadar yukarı kaldırdı. Bu filizler yerde dursa ayakla basılır elbiselere ilişir. Sonunda filizden eser kalmaz.

Halbuki üzümün meyvesi bu filizlerde olmaktadır.

Babamız ile annemiz ter kana battılar. Babamızın gömleği omuzlarına yapıştı. Annemiz soluk soluğa kaldı. Güneş aşağıya yönele yönele battı. İşten dönme vakti geldi. Muhasebeci çiftçilere döndü:

—Sabah vakitlice gelin. Serinde iş daha iyi olur dedi.

Herkes dönmeye başladı Köse Nurmat çevresinde döndü.

—Hey millet benim küreğimi görmediniz mi dedi

Çiftçiler köseye bakarak güldü.

—Neye gülüyorsunuz dedi köse gören varsa söylesin.

—Küreğiniz pazara gitti diye kahkahayla güldü çiftçiler.

Bir çiftçi eliyle omzunu gösterdi.

Nurmat köse omzuna bakarak kahkahayla güldü. Köse küreğini omzuna atıp sapından tutuyordu.

Çiftçiler işte bu kadar yoruldu.

Kolhoz annemiz ve babamıza ipek böceği verdi.

İpek böcekçi tarım uzmanı bir avuç tohum alıp geldi.

Tohumlar alfalfa çiçeği gibi oldu.

Cansızlardı. Annemiz tohumları tahtaya yaydı.

Bir kutu ipek böceği iki insana da ağır geldi.

Bu yüzden babamız başkandan bir adam daha istedi.

Başkan Kımmet mamayı verdi.

12

Kımmet mama kapıdan görüldü. Konuşup içini dökmüş geliyordu.

—başkan söylediği için geldim. Kendi yakınlarımla tabiki çalışırım ben dedim. Kurban olduğum kurban olduğum. Hani yeğenim iyi misiniz dinç misiniz?

Kımmet mama annemiz ile koltuk altından el uzatıp görüştü.

—Yeğenim ne olursa olsun yeğenim dedi. Seviyorum. Kendime yettiğimce yaşıyorum. Allah çocuk vermemiş olsa da canları sağ olsun diyorum. kardeşim nerde? Evet onu da seviyorum. Yakınım sonuçta yakınım.

Kımmet mama yavaşça dizlerine vurdu . Kendince üzüldü.

—Uff bir yalan dünyaymış dedi. İşte şu avluda iki kara göz burnu akan biri olsa hiç büyükler ipek böceği verir miydi? Büyükler baktılar ki koca avluda bir kadın bir erkek var. Bir çocukları yok, onlara ipek böceği verelim dediler.

Aymama annemiz kötü bir durumda kaldı. Ne diyeceğini bilemedi. Yere baktı Ne yapacağını bilemedi. Kıymık ile yeri çizdi.

Kımmet mama bir kapıya taraf bir eve taraf şaşkın şaşkın baktı. Sonra sessizce söze başladı:

— Evde kimse yok mu yeğenim?

—Yok neden?

—Yeğenlerin sözünü biri duymasın diye söylüyorum. Bu zamanın adamları kötü yeğenim.

— Söyleyiverin evde kimse yok söyleyiverin.

—Sorması ayıp olmazsa dediler... Biriyle... Birleriyle karşılıklı gidip gelmediniz mi?

Aymama annemiz yere çizmeyi kesti. Çizdiği yere dikkatlice baktı. Kımmet mamanın Ne dediğini anlamadı.

—Ne dediniz dedi.

—İçi dışı bir yeğenim dürüst temiz yürekli yeğenim saflık güzel şey. Saflık gönül temizliğidir. Saf yeğenime kurban olurum. Saf yeğenime kurban olayım. Şu birisiyle diyorum... yatıp diyorum... yatıp diyorum.

—Ne ne ?

—Birisiyle yatıp... Kendini bir sınımadın mı diyorum.

Aymama annemiz birden Kımmet mamaya baktı. Annemizin yüzü kıpkırmızı oldu. Gözleri parladı.

—Sözlerinize dikkat edin mama Ne dediğinizi bilin.

—Ne dediğimi biliyorum konuşsam da konuşmasam da yeğenim. Gül gibi ömrünü ziyan ederek ne yapıyorsun yeğenim?

—Nasıl birisiyle nasıl birisiyle? Birden sinirlendi annemiz. Başımda nikâhlı kocam var!!

—Nikâhlı kocandan bir umut çıkmazsa Ne yapacaksın?

—Ne diyorsunuz? Oldukça sinirlendi annemiz. AA ne diyorsunuz?

Kımmet mama fikrini söyledi.

—İşte çiftlik müdürümüz var. Sürüdeki tek aygır gibi yürüyor... dedi. O olmazsa İşte başkanımız var. Duruşu ikiz doğurturum diyor..

Aymama sinirle yerinden kalktı. Büyük bir sinirle tahtadan indi. Lastiklerini de giymedi. Yalın ayak kapıya doğru yürüdü. Kapı kilitlerini birden açtı. Eli ile sokağı gösterdi.

—Gidin şimdi gidin dedi.

Kımmet mama Ne yapacağını bilemedi. Dik dik bakarak oturdu.

—Ee iyiliğe kötülük dedi. Ben sana yeğenim diyordum. Yeğenim diye söylüyordum eeee.

—Ben size gidin diyorum.

—Ben ipek böceğine gelmiştim.

—Gitmiyor musunuz gitmiyor musunuz?

Aymama annemiz en sonunda köpeğine seslendi.

—Beh beh Alopör beh beh.

Kümes önünde yatan Allopor hızla koşarak geldi. Kuyruğunu sallaya sallaya annemizi kokladı.

—Gidin diyorum dedi annemiz. Yoksa Allopor'ın salarım.

Kımmet mama yalpalayarak yerinden kalktı. Lastiğini yol kenarında giyindi.

—Gidiyorum... işte gidiyorum dedi.

Kımmet mama Allopor'dan korkuyor gözünü ayırmıyordu. Allopor'ın etrafından arkasına baka baka gitti.

—Köpek kötü köpekle oyun olmaz yeğenim diye diye gitti.

Kapıdan çıktı. Belini düzeltti. Rahatladı. Gömleğinin yakasını kaldırıp içine doğru üfledi.

—Hey yeğenim ipek böceği için ne zaman geleyim dedi.

—Defol git sizin gibi ipek böcekçisinin...

Aymama annemiz kapının kanatlarını şak şak kapattı. Zinciri şarak diye geçirdi. Sonra kapı deliğinden gözetledi. Kımmet mama henüz eşikte duruyordu. Görünüşünden tekrar içeri girmeyi arzuluyordu Aymama annemiz çevreyi dolaştı. Köşede duran merdiveni çekti. Kapıya destek olarak koydu. Kımıldatıp gördü. Sallayıp denedi. İçi rahat oldu.

Eve girip kendini yatağa attı. Hıçkırığa hıçkırığa ağlayarak uykuya daldı.

—Kımmet mama gelmesin dedi Aymama annemiz.

—Neden dedi Kaplan babamız.

—Gözüm görmesin!

—Başka biri yok annesi. Başkan bu mamayı bile zor verdi.

—Başka biri olmasa da olur biz kendimiz idare ederiz.

14

Kaplan koridora sedir kurdu. Aymama kabayonca güllerini sedire yaydı. Günler sıcak olsa bile sobayı yaktı. Hava ipek böceklerine uygun ayarlandı.

15

Bir haftada kabayonca çiçekeler canlandı. Yaşayan bir varlık olup canlandı. İpek böceği olup yaprağa girdi.

16

Kaplan baba tepeden yaprak alıp geldi. Aymama daldaki yaprağı topladı. İpek böceğini tohumlar üzerine yaydı. ipek böcekleri yaprak yedikçe yavruladı.

17

Koridordaki üç katlı sedirde ipek böceğiyle doldu. Annemiz ve babamız içerde kendilerinin yattığı şeyleri de dışarı çıkardılar.

Demir sedirin üzerine yaydılar.

Üç katlı sedir kurudu.

Burada ipek böceğiyle doldu.

İpek böcekleri yine yavruladı.

Babamız ve annemiz şimdi misafir odasının eşyalarını dışarı çıkardılar.

Demir sedirin üzerine koydular.

Misafir odasında üç katlı sedir kurdular.

Böylesine büyük oda da ipek böcekleriyle dolup taşı.

Mutfak dışında başka boş oda kalmadı. Mutfaktaki kazanları tabakları dışarı çıkardılar. Demir sedirin üzerine yığdılar. Mutfğa da üç katlı sedir kuruldu. Avludaki demir oturak ise içerden çıkan eşyalarla doldu.

Üzüm çardağının altı yaprak-hane evi oldu. Anne ve babamız için yaşayacak yer kalmadı. Tavuk kümesi yanında bir halılık boş bir yer vardı. Burası da bu kış yakılıp bitirilen pamuk yığını yeri ydi. Annemiz ve babamız oturacakları halıları buraya sardı.

—Kümes önü iyi de tavuklar gıdaklayıp uyandıracak dedi annemiz.

Anne babamız böylece evlerinin en iyi ipek böcekleri için verdiler. Kendileri tavuklarla yan yana yattı.

İpek böcekleri ilk uykularına yattı. İki gün sonra uykudan uyandılar. İştahla yaprak yemeğe başladılar. Ziraatçi görünce “ iyi nazar değmesin” dedi. İpek böceği ikinci uykuya da daldı. Bu uykuda da iki gece iki gündüz uyudular. Bu sefer iştahları daha da iyiydi. Verilen yaprağı geri veriyormuş gibi delik deşik ederek yuttu. İpek böceği üçüncü uykuya yattı. Bu sefer iki yarım gece ve iki yarım gündüz uyuyarak uyandı. Yine “yaprak yaprak” dedi. Kaplan ipek böceğinin yaprak yediğini görünce

—Tövbe ya dedi. Kendileri minicik olsa bile karınları bunların neresinde olur ki?

Oturağın altı darı gibi kara gübre ile doldu. Aymama gübreleri hemen ortadan kaldırdı. İpek böceği dördüncü uykuya yattı ve bir buçuk gün sonra uyandı.

18

Babamız yine yaprak getirmeye gitti. Tepeden dut ağacının çatallı dalına çıkıp dalları kesmeye başlayınca kolları yoruldu. Ağaç onu yordu. Sakince nefes aldı. Uzaklara bakarak oturdu. Gözü uzaklara daldı. Sonra ak eşekli ak sarıklı bir ihtiyar arkın kıyısıyla geldi. Babamız ihtiyarı tanımadı. İhtiyar dutun altından geçti. İhtiyarı Namaz dedeye benzetti. Baş eğerek selam verdi. Ama ihtiyar selamı almadı. Babamız tedbirli davrandı. Sıkıca tutundu. Yere bakıyordu.

İhtiyar yoktu.

Yere sıçrayarak indi. Çevreye bakındı. İhtiyar yok.

Birden korkmaya başladı. Yakasını kaldırarak içine üfledi. Yaprak az olsa da toplayıp bağladı. Atına yükleyip yola çıktı. Arkasına baka baka yürüdü. Sanki ihtiyar arkasından geliyormuş gibi hissetti. Atını vura vura sürdü.

19

Eve geldiğinde bir başka hal aldı. Perişan ve üzgündü. Aymama ahır tarafında kuzuyu sürüyordu.

—Bunu yakalasan olmaz mı evi çekip çevirme bir tek benim mi görevim?

Babamız kuzuyu kovaladı. Kuzu avluyu dolaştı. Biraz ötede pusup durdu sinerek durdu. Babamız gizlene gizlene gitti. Birden kuzunun ayağına el attı. Kuzu yakalanmadan kaçtı. Simsiyah duvardan ürkerek durdu.

“Bu iş küçük yavrunun işi Hoşvakt’ın işi” diye hayal etti. Babamız eğilerek gitti. Kollarını açıp kuzuyu kucaklayarak yapıştı. Kuzu yine yakalanmadı. Silkinip kaçtı. Babamız yere avuçları üzerine düştü. Avuçları soyuldu üstü başı tozlandı. “Hoşvakt olsaydı şu kadarcık kuzuya göz açıp kapayıncaya kadar yakalardı. Yeniden hayal kurdu.. Babamız kuzuyu köşeye sıkıştırdı. Kucağını kocaman açarak göğsü ile kuzuya doğru atıldı. Bu sefer yakaladı. Kuzuyu kaldırıp koyunun önüne oturdu. Kuzuyu göremezse koyun süt vermiyordu. Aymama koyunu sağmaya başladı.

Koyun sağıyorum çiftede türey türey

Koyun aşkı beni yakar türey türey

Koyun sütü içenler türey türey

Günden güne şifa bulur türey türey.

Koyun süt verdi kuzusuna burnunu uzattı. Babamız arkasından hareket ettirdi. Kuzuyu koyundan kurtardı. Babamız huzursuzlandı.

Böyle işler erkek için uygun mu kuzu yakalamak koca adam işi mi?

Ne zamana kadar Hoşvakt’ın işini de kendi görecektir.

Sağmal gibi sağdırıver türey türey

Sağılınca kabı dolduruver türey türey

Bu kadar üzülmeye hayvan türey türey

Kaderine razı ol türey türey

Koyunun gözü duvarda yürüyen kediye takıldı. Bu rağmen yine de süt veriyordu.
Koyun kediden korkuyordu.

Dağlara git rengin solmasın türey türey

Sağılıver su alma türey türey

Çocuğun yokluğunu türey türey

Gönlüne ağır alma türey türey.

Kedi duvardan atladı koyun birden ürperdi.

Yavrucağın bahtındır türey türey

Onu alıp uyursun türey türey

Yavrulular meler türey türey

Yavrusuzlar bakışır türey türey

Annemiz yerinden kalktı.

—Kuzuyu bırak istersen dedi

Babamız kuzuyu bırakıp gitti. Kümes önüne sarılmış kilime geldi. Yastığa kendini bıraktı. Yastık ıslandı.

İpek böceği yavruları aç gözlü oldu. Aymama tohumların üzerini yaprak yaydı.
Çok geçmeden yapraklar iskelete dönüverdi.

Babamız gece gündüz yaprak taşıyor. Dili damağı kuruyordu. Uzaklara dalınca annemiz yine dürtüyordu.

—Kalkıp yaprak alıp gelsen dedi.

—Az önce aldım geldim bunların doyacağı yok mu?

—Dördüncü uykudan sonra böyle olur kalk...

—Gözüm dalıyor dürtüyorsun dürtüyorsun. Bunlar çapa sürüp yorulmuş gibi uyuyorlar da uyuyorlar. İki gündür uyuyorlar bir şey demiyorsun. Uyandır hepsini yeter bu kadar hizmet.

—Söylenmesen de artık uyumayacaklar.

—Bu son mu yani hayret.

Babamız uykulu gözlerini ovalaya ovalaya kalktı. Eyer kaşına ipi dolayarak yaprağa gitti.

—Söylemedi deme. Eğer yine ipek böceği alacağım dersin asla olmaz sakın benden küsme dedi

Babamız önceki ihtiyardan korktuğu için başka bir tepeden yaprak getirdi. Uzun dallardan filizleri sıyırıp sıyırıp aldı. Annemize koltuk koltuk taşıyarak verdi. Kendi de içeriye girdi.

Kilim ile kapatılan kapıların içerisi karanlıktı. Babamız kapı eşiğine oturdu. Omuzu ile duvara yaslandı. Tam bu sırada bir şeyler duydu. Dikkatlice dinledi. Dışarıda güröldeyerek hava yağıyordu. Bardaktan boşalırcasına yağıyordu. İşte şimdi yaprak alıp gelmek zor olacaktı. Getirse bile kurutmak gerek diye düşündü. Babamız sedirlerin arasından annemizi gözetledi.

—Hey hava yağıyor işitiyor musun dedi.

—Boş konuşma.

—İşte dinle inanmıyor musun?

Babamız koridordaydı. Işık gözünü biraz alıyordu. Sonra dışarıyı görünce şaşırdı. Güneş parlıyordu. Yerde bir damla yağmur suyu yoktu. Şaşırp tekrardan içeri girdi. İçeride hala güröl güröl yağmur yağıyordu. Annemiz karanlıkta iğneleyici bir şekilde sordu:

—Evet yağmur yağıyor mu?

—Dışarıda güneş çıkmış annesi. Nasıl bir şeyse?

Babamız yine oturdu. Dikkatli bir şekilde kulak kesildi. İpek böceği yavruları hep birden yaprak yedi. Her biri yaprak yedi. İşte yağmur sesine benzetilen şey bu sesdi.

Sessiz karanlık bir ortam oldu. Sanki geceydi yağmur şırıl şırıl yağıyordu: şırrrr

Sedirde emanet duran filizler yere pat pat düştü. Sanki yağmurdan ıslanmış dallar budaklar patır patır dökülüyor gibi.

Yağmur gürül gürül yağdı.

21

Yaprak telaşı bitti. Şimdi kuru ot bulmak lazımdı. Babamız tepeye doğru yola çıktı. Taşlı yoldan geçti. Tepenin ortasında beklemeye başladı. Dizginleri bıraktı. Şapkasını arkaya itti. Uzağa çok uzağa baktı. Vahşivar tepeleri turnalarla doluydu. Kırlar kamburluydu. Sonu görünmüyordu. Kırlar bayırlar olabildiğince otlu. Bel boyu gelen otlar rüzgarda dalgalanıyor. Kıpırmızı tepeler, kırlar kızıl kızıl parladı. Babamız tepeye çıktı. Babamız baharın tadını çıkardı.

Burnu yeni kokuları aldı. Bu koku küçük yapraklı yıllanmış ot kokusundan geliyordu.

Babamız bahar kırları arsından gitti. İşte kokusu yayılan otu buldu. Diz boyu açık sarı çiçekli bir ot. Gövdesi yeşilimsi, küçük yaprakları bir ot. Dallı budaklı tüylü bir ot. Aradığı kuru ot işte buydu. Babamız kuru otları kökleri ile yolarak topluyordu. Kuru ota el değmesiyle yine keskin bir koku yayıldı. Koku burnunu gıcıkliyordu. Babamız atında iki demet kuru ot getirdi. Dam üstüne yayararak iyice kuruttu. İpek böceği yavruları doluştu. kendilerini geri çekemedi. Kendilerini tutamadılar. Sonunda yapraklardan kendini geri çekti. Arkasına dönerek gitti. İpek böceği yavruları sersemleştiler. Pinekliyordardı. Bu yavruların beşinci uykusuydu. Yani son uyku. Bu uyku dört beş saat devam etti. Babamız ve annemiz kuru otları deste deste yavrularının üzerine yaydı. Yavrular kuru otlara saldırdı. İpek böceği ipek üreteceği zaman yer arayışına düşmez. Bulunduğu yerde ipek üretir öyleyse ipek böcekçileri kokar külüng toplayıp getiriyorlar? Kuru ot kokusu yavrulara iyi geliyordu. İşte bu koku onları canlandırıyor. Kokuyu çeke çeke bol bol ipek üretiyorlar. Kuru ot sık tüylü. İpek böceği ipeklerini işte bu tüylere bolca sarar. İşte işte bir yavru atıla atıla zorla üzerine çıktı ve ilerledi. Çatallı dallara geldi. Kendine göre birini seçip ilerledi bakıp yürüdü.

Filizlerin çatallarına yerleşti. Olduğu yerde dolaştı. Yani eğiriyordu. Her eğirişte kendinden ipek çıkıyordu. İpek sık tüylere dolaşa dolaşa aç halini aldı. Aç kalınlařtıķa baş parmak büyüklüğünde ipek böceği kozasına dönüştü. kadar yaprak oldu.

Bembeyaz ipekler işte işte böyle oluşuverdi.

22

İpek böceği konulmuş evlerden kötü koku eksik olmazdı. Bu koku yüzünden evlerde oturmak da yatmak da mümkün değildi. Babamız ve annemiz evi süpürüp temizlediler. Kapılar ile pencereleri sonuna açtılar. Ama bu da işe yaramadı. İpek böceği konulan evden pis koku aylarca eksik olmadı.

IV

Babamız tedbirliydi. Dik durup bağdaş kurdu. Dizlerini kucakladı. Sarığını arkasına attı. Rüzgar babamızın anlına dokundu. Atların kişnediği taraftan yeni biçilmiş kabayonca kokusu geliyordu. Babamız gece habercisinin sesinin geldiği tarafa baktı. İnsan sesi duymadı. Babamız aydınlık uzaklara daldı. Hayali bir sesle konuştu.

—Eğer suda kayısı akmazsa çocuklar duvar boyunca gider kayısı verin demezler. Su akan deliği beklerlerdi. Rüzgar bu isteyince hemen olmuyor. O zaman çaktırmadan ben kendim rüzgar oluyorum. Kayısıyı yavaş yavaş silkeliyorum. Kayısılar pat pat dökülür. Arktan kayısı akıyor kayısı geliyor yakala diye sesler gelir.

1

ğle vaktiymiş...

Allopar dut ağacının gölgesinde ayaklarına ağzını koyup suya dalmış. Duvar tarafından akan nehirde kıızıl bir elma görünüp kayboluyor. Akarak geliyormuş. Allopar kulaklarını dikerek gelen elmaya şaşkınlıkla bakmış. Olmayacağını bildiği halde ayaklarına çenesini yaslamış.

Allopar'ın önünde genç kıızlar daire oluşturup beştaş oynarmış. Bir genç kıız kiraz gibi beş tane taşın iki tanesini sağ iki tanesini sol tarafa koymuş. Elinde kalan bir taşı da gökyüzüne atar avuç içi ile avuçlar gökyüzünden gelen taşı elinin tersi ile alırmış. Elinin tersinden Gayet çık bir hareketle avcuna alırmış

Kız çocuğu... Annemizin kızımıyş.

Annemiz kızın adını bilmezmiş.

Kızı beştaş oynuyor oynuyormuş. Beştaş yavğan türünüde oynuyormuş. Dahmana, uluğ, eşala, eşan qözüm, şovdir, kiçikqan, kattakon, Kültepe, yer şapillatar, qayiruv gelin türlerini de oynuyormuş. Oyun son gelin türüne doğru ilerlerken zorlaşıyormuş. Kızı, taşı farklı farklı oynatıp yakalamış. Bu tür oyun adlarının nağmelerini pat pat söylemiş.

—Gelinim 1 gelinim 2 gelinim 3...

Kızı, türlerin çoğunu üç kez icra etmiş. Uluğ heybetli denilen türleri altı kez, eşon qözüm türünü dokuz kez tekrarlamış. Taşı oyun sonuna kadar düşürmeden hata yapmadan oynarmış. Şayet birisi taşı uygun olmayan bir yere koyunca ya da taşın yolu şaşırılınca beştaş oynama sırası yanındaki kıza...

Demir sekide yatan Aymama ürpererek uyandı. Başı açık kalkıp oturdu. Yastıkta kalan eşarbını alıp örttü. Dizlerini yarganın içinde topladı. Uykulu gözlerini ovaladı. Etrafta dolaştı. Ay karardı. Yıldızlar seyrekleşti. Rabia komşunun bebeği haykırarak ağladı.

“Durup durup tam bu sırada mı ağlıyor” diyerek hayıflandı. Kendisi ne gördü ki? Oğlan mı gördüm kız mı gördüm. Kız gördü kız beştaş oynuyordu.

Annemiz esneye esneye söylendi:

—Kız olsa yeter dedi

Yerinde yatan babamız uyandı.

—Ne oldu dedi

—Bir şey yok Rabia’nın bebeği uyandı.

—Onun bebeği fena ağlıyor.

—Yapacak bir şey yok

—Yat şimdi yat.

Annemiz yatıp gözlerini yumdu.

“Sabaha çok var. Rüyamın sonunu göreyim sonunda da kızımın adını öğreneyim.”
diyerek ümitlendi annemiz.

2

Güz gelince üzüm kurutulmaya başlandı. Babamız önce kendi bahçesinin üzümünü kuruttu. Hasılat iyiydi beş yüz kilo kadar kuru üzüm alındı. Kendi dokuduğu iki sepeti eyer kaşına bağladı. Kolhoz üzüm işine gitti.

Atın kazığını karpuz tarlasına vura vura çaktı. Heybesini omzuna atıp üzüm bağına daldı. Her bir asma sırasında yaşlılar dizilerek üzümleri topluyordu.

—Bereketli olsun dedi babamız.

—Eyvallah dedi ihtiyarlar.

Babamız hızlıydı asmaya yanaştı. Üzüm saplarını çat çat koparıp el sepetine bıraktı. Bir delikanlı örgü sepetini asma sırasının başına koydu. Babamız sepetindeki üzümü peş peşe örgü sepetine döktü. sepet üzümle doldu. Delikanlı kaftanının arkasını omuzlarına attı. Elini beline koyup eğildi. Babamız 50 kilo gelen sepeti delikanlının omuzlarına koydu. Delikanlı yılanın iz yaptığı yoldan tepeye tırmandı.

3

Tepede kızlar kadınlar daire oluşturmuş üzüm temizliyorlardı. Annemiz sol dizine yaslanıp üzüm temizliyordu. Yüzü solgundu. Gece gördüğü rüyalar aklındaydı. Annemizin karşısında oturan Berçin teyze:

—Hani Aymama dostum söylesene... durgun musunuz diye halini hatırlı sordu.

—Böyle işte canım... diye hüznüldü.

—Ay dostum sormak ayıp değil bir yerlerden çaresini aramıyor musunuz?

—Evet fırsat buldukça

—fırsatımı bekliyorsunuz işlerin sonu mu var sanki bir yerlere gidiniz gösteriniz

—Gidiyoruz.

—Nereye gittiniz?

Daire etrafındaki herkes kulak kesildi. Annemizde az ötede oturan bir kadın ve Kımmet mamada dinledi.

—Sufi Allah Yar hazretime gittik dedi annemiz.

Kımmet mama başını o tarafa bu tarafa salladı.

—Vay çaresize vay çaresize dedi.

—Büyüğümüzü ziyaret ettik derdimizi dinledi galiba gönlüme umut verdi.

—Vay talihsiz vay dedi Kımmet mama.

—Ondan sonrada Hajer köre fal açtırdım.

—Vay zavallı vay işte böyle avare şaşkına döndü dedi Kımmet mama.

Annemiz göğsüne düşen eşarbin ucunu omzuna attı. Bir salkım üzüm alıp Kımmet mamaya bakarak attı. Üzüm Kımmet mamanın yüzüne değdi. Yüzü pul pul üzüm şırası oldu. Kımmet mama yüzünü kapattı. Annemiz birden yerinden kalktı. Kımmet mamanın saçını başını yolmak istedi. Ne yazık ki Berçin teyze annemizi tuttu. Kolundan tutarak uzağa götürdü.

—Çamura taşı atsan yüzüne sıçrar. Bırak dostum şununla denk olma dedi. Annemizin rengi iyice soldu. Uzak bir yerden koşmuş gibi soluk soluğaydı. Elleri üşümüş gibi tir tir titresi Alnını dizlerine koyup hüngür hüngür ağladı.

—Bunun yaptığı bir değil iki değil Berçin dostum diye ağladı. Yine de akrabaymış. Evet evet olmaz olsun. Senin gibi akrabanın... Kımmet mama annemizi ayıpladı.

—Ben sana kötü bir tek söz söyledim mi it diye bağırdı. İçim yandığından içim acıdığından konuşuyorum it. Bahtın neden bu kadar kara bu anlamda söylüyorum it

— Acele giden ecele gider dedi kadınların biri.

Kımmet mama annemizi ayıplayıp avuçlarını büyükçe açtı:

—Amin dedi. Benim gibi günahsız bir anneyi saçımın beyazına bakmadan dövüyorsun. Ey Yarabbim şu dünyadan çocuksuz göçsün. Benim yaşıma gelmeden genç yaşta ölsün. Allah-u Ekber dedi.

Kadınlar iç çekip başlarını salladılar.

—Yarabbi ağzından çıkan yakasına yapışsın dedi Berçin teyze. Annemiz derman arıyor gibi baktı. Yaş dolu gözleriyle çaresizce baktı. Aşağıda şaşırıp kalan babamızı buldu. Bir tarafı babamızın yanına gidip söyleye söyleye ağlamak istedi. Ama etraftan büyüklerden utandı. Halka halka gözyaşları içinde babamıza baktı. Annemiz yine ağladı. Bileklerine ağlayarak kendini bıraktı.

—Dünyada bir ben mi çocuksuzum diyerek söylene söylene ağladı. Çocuk hasretiyle yanıp tutuşanlar nice!

—Benim sonunda çocuğum olacak Ümidim çok çocuğun erkeni geçi olur mu Birine erken verir birine geç.

—Her kışın bir yazı var. Karganın gaklaması yanına kar kalır Aymama dostum.

—Ben onu gördüm Berçinay dostum gördüm Yaradan onu rüyalarımaya getirdi. Gönlüme haberini saldı. Ne yapayım demek ki vakti saati gelmemiş. Koynuma vermedi. Rüyamda gönlüme doldu. Ne yapayım koynum dolmuyor, kucağım dolmuyor. Berçinay dostum ben onu toltuşda gördüm. Arkadaşlarıyla birlikte dut ağacımızın altında beştaş oynuyor. İnanmıyor musun? Allapor'a sorun. Beştaşde onunla başa çıkacak biri olmadı. 2 türde de hata yapmadı. Özellikle gelin türünde bir oynadı bir oynadı ki. Arkadaşlarının ağzı açık kaldı. Ben onun adını öğrenemedim Berçinay dostum. Rabia'nın bebeği uyanarak onu gönderdi. Yine gözlerimi yumdum onu bekledim, o daha gelmedi. Eninde sonunda gelecek Berçinay dostum. Gelecek göreceksiniz. İşte o zaman onu buralara getireceğim. Bu mamalar için de bir beştaş oynayiver diyeceğim Berçinay dostum.

—Söylediklerinize melekler amin desin Aymama dostum.

4

Babamız yukarıda olanları duydu ama duymazlıktan geldi. Üzüm toplarken arı yuvasına denk geldi. Arı yuvası ay çiçeği gibiydi. Arılar kalabalık deliklerde burun buruna yaşıyorlar. Sınırlarına karşı bir tehdit olduğunda her biri harekete geçiyor. Hızla uçup gelir tehdit edenin ya kulağına ya da gözüne yapışırlar. Babamız kaftanının bir tarafını başına örttü. Kollarını dirseklerine kadar çekti. Bileklerini çıplak bıraktı. Yavaşça eğilip arı yuvasına asılan asma filizini silkeledi. Arılar kımıldadı. Her biri hareket etmeye başladı. İki üç tanesi babamızın gözüne, kulağına doğru uçtu. Ama

kaftanına denk geldi. Tekrardan uçup açık bileklerine yapıştılar. Bileklerine çimdik çimdik iğne batırdılar.

Çimdik çimdik ısırın arı mı olur sinek mi?

Bilemedi babamız ne yapacağını bilemedi. Babamızın keyfi kaçtı. Erkekler öğlen vakti üzüm toplamaya ara verdiler. Bağdan çıkıverdiler. Kadınlar erkekleri görünce sağlarını sollarını düzeltmeye çalıştılar. Bazı üzüm taneleri toprak arasında kalıp nemlenerek çürüdü. Kadınlar işte bu çürümüş üzümleri bir kenara yaydılar. Güneşte açık kalıp çürüyen üzümlerde vardı. Bu üzümler güneş ışığında kurudu. Güneş kurusu bütün yaz boyunca güneşin altında iyice pişti. Bu sebeple çok tatlı oldu. Kadınlar güneş ışığında kuruyanları ayrı bir şekilde yaydı. Üzümlerin olduğu büyük alana ocak kuruldu. Ateş yakıldı. Babamız KAFTANININ ETEĞİNİ KATLAYIP KUŞAĞINA KISTIRDI. Merdivenle ocağa çıktı. Kazandaki suya işkar ile kireç taşı koydu. Kırılarda bir ot büyür. otlar büyüdü. Üzümcüler bu otları toplayıp yığdılar. Ot yanıyordu. Ondan şıp şıp su damlıyordu. Su kül ile birleşip taş misali katılaştı. Gri renkli keskin bir kokusu vardı. İşkar işte budur. Üzüm kazanı kaynadı.

Babamız kepçe ile kaynayan suyun köpüğünü aldı. Temiz bir kaba saldı. Kazanı yıkayıp temizledi. Sonra çözeltili ile kireç suyunu yine kazana bıraktı. Ateşçi durmadan dinlenmeden ateş yakıyordu.

Kadınlar el sepetleriyle üzüm verdiler. Delikanlılar sepeti iplerinden tutup babamıza getirdiler. Babamız ayağını ocağın kenarına dayadı. Sepetin ipinden dikkatlice tuttu. Fokur fokur kaynayan kazanın içine daldırıp çıkardı. Üzümler sapsarı oldu. Babamız sepeti yine delikanlıya uzattı. Delikanlı altından işkar ve kireç suyu akan sepeti kuru üzümlerin yanına taşıdı. Kadınlar üzümleri yaydılar. jovuznu ayrı hüseyini ayrı kişnişi yaydılar. Çünkü her kuru üzümün kendine özgü tadı ve lezzeti olur. İşte şimdi üzümler güneşte bir hafta kuruyacak sapsarı üzüm olacak.

İşten dönüş vakti gelince başkan geldi. Babamız başkanı uzaklara götürdü. Sonunda niyetini bildirdi. Başkan konuyu merak etti. Babamız cevap veremedi. Gözlerini kaçırdı. Başını eğdi. İçinden: “Halka karışmayın diyorum kardeşim. Vakitlice

gelseydin tepedeki sözleri duyacaktın.” Dedi. Babamız kendi kendine söylediği sözleri başkana da söyledim diye düşündü.

—Böyle başkan kardeş böyle diyerek başını eğdi.

—Tamam, bekçilikse bekçilik ambar olur mu diye sordu başkan.

—Yok, tarla ver tarla.

Tamam, o halde Kemer’e gider misin

—Yok, bize Seyrek tepeyi ver kardeş. Hanımla ikimize. Hanımımın yerine de ben dururum. Hanımım yemek pişiriyor.

—Tamam öyleyse

—Şu Seyrek tepede gönlümüz kaldı kardeş.

—Oldu oldu sorun yok. Ama bilmiş ol ki bekçi Yoldaş kabul etmez yine de bir söyleyeyim.

—öyle yap kardeş öyle yap.

—Hadi şimdi canlanın kuru üzümler bitsin.

6

“Şimdi ne yapacağız annesi.”

Babamız soru sorar gibi annemize baktı. Annemiz üzüldü canı sıkıldı.

—Denov’da maharetli bir doktor varmış diyorlar diye fısıldadı annemiz. Gidenler derdine deva bulup geliyormuş.

Babamız ve annemiz bu doktora gittiler. Tabip kitabın ortasından konuştu

— Bize itibar edip gelmişsiniz eyvallah dedi. Şimdi hekime gidin. Şeyhi, tabibi unutun. Önceleri doktor yoktu. Olsa da azdı. Halk çaresiz şeyhi, tabibi gelirdi. Elimizden geldiğince yol yordam öğretir gönderirdik. Şimdi doktor çok doktorsuz kalmayın. Ama Denav doktorlarına gitmeyin. Onlar paragözlüler. Tirmiz’de maharetli bir doktor var. O doktora gidin. İşte adresi.

Annemiz ve babamız hayvanları Rabia komşuya emanet edip Termiz'e doğru yola çıktı. Araya araya doktorun söylediği hekimi buldular. Hekim muayene kartı sordu. Bizimkilerde ise muayene kartı yoktu.

—O zaman kabul etmiyoruz dedi hekim.

Babamızın rengi soldu.

—Evimizde çok hayvan var. Hayvanlara bakanımız yok dedi. Hekim güldü sonrasında kabul etti. Erkekler başka doktora kadınlar başka doktora sıraya girdi. Sıra geldi. Babamız içeri girdi. Doktor sordu soruşturdu. Kağıdı karaladı. Sonra babamıza baktı. Tahlil vermek için gönderdi.

—Üç gün sonra gelin dedi.

Sırası gelince annemizde kendi doktoruna göründü. Babamız ve annemiz Termiz'de üç gün kaldılar. Pazar otelinde yattılar. Üçüncü gün doktor karşısına çıktılar. Önce babamız içeri girdi.

—Ne dedi diye sordu annemiz.

—Sizden de çocuk olmuyorsa başka hiçbir erkekten çocuk olmaz dedi.

Sonra annemiz içeri girdi. Hüzünlü hüzünlü geri geldi üzgündü.

—Ne dedi ne dedi diye sordu babamız.

Annemiz başını sola doğru eğdi. Yere baktı.

—Ayın bir 15'i karanlık olsa da diğer 15'i aydınlık dedi diye fısıldadı annemiz. Babamız onaylayarak başını salladı.

—İşte söyledim olacak işte dedi.

Babamız ve annemiz eve geri döndüler.

Babamızın annesi elden ayaktan düştü.

Yattı yattı. Yemeden içmeden kesildi.

Yattı yattı. Konuşmadan kesildi.

Yattı yattı. İhtiyarın yanına gitti.

Babamız başkanın önünden geçti. Başkan sözünde durdu. Yoldaş bekçi yanına gitti.

—Şimdi siz Kemere gidiyorsunuz dedi.

Yoldaş bekçi ne yapacağını bilemedi. Birden alevlendi.

Sözü edilen Kemer uzaktı. Birde Kemer’da mısırdan başka bir şey olmadı. Seyrek tepede ise bağ vardı. Mızımızlanıp durdu

Yoldaş bekçi sinirlendi.

—Neden dedi

—Buraya başkası gelecek.

Yoldaş bekçi yine sinirlendi.

—Bir o tarafa bir bu tarafa sürüyorsunuz dedi. Ne, biz kolhozun üvey evlatları mıyız? Gitmem için bir sebep söyle

—gidersin gidersin

—Reise giderim de Kemer e gitmem.

—Vay sözünü geri al.

Bekçi daha da fazla sinirlendi.

—Geri alırım da almamda da kovacaksanız kovun dedi. Çoluk çocuk açlıktan ölsede gitmem son sözüm bu gitmem için bir sebep söyle.

—Vay tamam ya tamam.

—Kim o değerli beyimiz mesela.

—Kaplan abiyi diyordum tamam gelmeyin gelme.

Başkan alınarak yola çıktı. Yoldaş bekçi ellerini arkasında kavuşturdu. Başkanın arkasından bakakaldı. Başkanın arkasından koştu.

—Kaplan abiye ise tamam dedi.

Kırgın bir şekilde başkasına ise ölsem de vermem, dedi.

Ertesi gün babamız geldi. Bekçi ile çevreyi dolaştı.

—Size başkan bir şey demedi mi diye sordu bekçi.

—Yok ne diyecekti dedi babamız.

Bekçi sakince konuştu.

—Başkana söyledim buranın bekçiliğinden çok sıkıldım. Beni Kamara gönderin dedim. Başkan da tamam dedi.

—Evet.

—Sonra arkadaş Adilov siz kendi mesleğinizin ustasıınız. Yerinize yardımcı tayin edin dedi. Ben söyledim. Varı yoğun bir bekçiyim ben basıl bekçi tayin ederim . Kendiniz görevlendirin dedim. Yerinize münasip bir yardımcı söyleyin dedi. Söylediğiniz adamı koyarız sözünüz söz dedi. Ne de olsa biraz itibar var!

-anlaşıldı anlaşıldı

—Ben tamam dedim. Hani ben bir düşüneyim dedim yarına haberleşin dedim bizim yerimiz öyle saçma yerlerden değil gerçekten bu kadar bağ bahçeye bakmak kolay mı yerime kimi tavsiye etsem gece düşündüm de düşündüm. Köyde o kadar adam var ki hepsini elekten geçirir gibi düşündüm. Hepsini elimin tersiyle ittim mesela. sabahleyin başkana ben yerime Kaplan abiyi layık gördüm dedim.

—Evet

—Biliyoruz kimin nasıl olduğunu.

—eyvallah eyvallah

—İşte bağ buyurunuz. Hadi Allah-u Ekber

Bekçi malını mülkünü toplayıp gitti.

Babamız bekçiden kalmış kulübede diz çöktü. Dizlerini topladı. Etrafa şöyle bir baktı. Bu kadar yalvardı bu kadar sarardı sonunda geldiği yer bu kulübe oldu. Bu kulübe

için mi sarardı soldu. Sadece kendisi ve Allah biliyordu. Oturdu oturdu. Allah'tan da ümidi kesti.

—Eeeee var git diye kolunu silkeledi.

Babamız... Allah'a el açtı.

—Yarabbim sen nerdesin nerelerdesin diye hayal etti. Sen var mısın varsan cevap ver ortaya çık. Benim gibi talihsiz biriyle yüz yüze gel. Benim gibi talihsiz bu kulunun yüzüne bak. Söyle benim gibi zavallıyı neden yarattın? Bu çaresizde dünyada yürüsün üzgünde olsa gününü kurtarsın diye mi yarattın? Benim gibi zavallıyı mazlum bırakma yalnız bırakma Ey Allahım. Zavallıyı yarat yarat çocuk ile yarat Ey Allahım. Yarabbim kendimi bildiğimden beri sana sığınırım. Allah'a tapar Allah'a inanırım. Bundan dolayı her ne yaparsan yap çocuklu yap Allahım. Dünyadan nice padişahlar nice hakimler büyükler geçti. Çocuksuz geçen ömrümde çok padişaktan nice büyüklerden vazgeçtim. Ama... ama bir tek senden vazgeçmedim. Yarabbim. Dilimde hep Allah vardı. Bundan dolayı her ne yaparsan yap çocuklu yap.

Kulların ne padişahlara sığınmış kulların ne büyüklere sığınmış kulların nelere sığınmamış ki, kulların nelere tapınmamış ki...

Kulların dinden döndü kulların yaratıcısından döndü, kulları imandan döndü. Sen işte o kullarına çocuk verdin Ey Allahım. Aciz muhtaç sıkıntılı durumlarında:

—Ey Allahım sen koru ey Allahım sen yardım et dedim

Ey Parti sen koru Ey Komsomal sen yardım et demedim. Ama böyle diyen kulların oldu. Kulların bu dereceye geldiler. Sen ise işte bu kullarını çoluklu çocuklu yarattın Allah'ım. Benim gibi zavallıyı bir zamanlar şeytan yoldan çıkardı. Şeytana uyduğum anlar oldu. Bu sırada kendi kendime:

—Ey zavallı Allah'tan kork dedim ve kötü yoldan döndüm. Asla ama asla partiden veya komsomaldan kork demedim. Ama böyle diyenler oldu. Dinden dönenler Allah'tan dönenler çok fazla oldu. Sen işte bunlara çoluk çocuk verdin sıra sıra çocuk verdin. Benim gibi zavallıyı ise çocuksuz bıraktın. Gerçeği bilip bilmeden günah işledim. Derdimi kimseye söylemedim. Bu dert ise imanı zedeleyiverdi. sonunda ben günahlarımdan arınmak için tövbe ettim. Yarabbim affet beni dedim. Asla ama asla parti affet komsomal affet demedim. Ama böyle diyenler oldu hem de çok oldu. Bense

dilimden Allah'ı eksik etmedim. Ben yalnız Allah dedim. Durum buyken sana sadık olan bu zavallıyı aşağılama bu sadık kulunu ayaklar altına alma. Her ne yaparsan yap çocuklu yap Allahım.

11

“Ben erkeğim ona zor.” Babamız işte nu düşünceye vardı. Annemiz ise öğle yemeğini getirmedi. Babamız eve gitmek istedi ve yola çıktı. Ama geldiğinde ev kilitliydi. Şaşırdı. Atını kapı önüne bağladı kendisi duvardan atladı. Anahtarı gizledikleri bozuk radyonun içinden aldı. Mutfığa girdi. Kabı kaçağı bir bir açıp gördü. Döndürülmüş tabağın altında bir tepsi pilav buldu. Altına bir kilim serip sofrayı kurdu. Çini kaseye salata yaptı çay demledi. Bağdaş kurup oturdu. Avuç avuç pilav yedi.

12

Tam bu sırada sokaktaki at hareketlendi. Duvar üzerinden şura katibi belirdi.

—Selamün aleyküm Kaplan abi dedi katip.

—Aleyküm selam dedi babamız.

—İyimisiniz? Keyifler yerinde mi?

—Şükür şükür her şey yolunda size sormalı.

—Sağol sağol.

Katip bu sırada göz ucuyla tabaktaki pilava baktı. Ağzı sulandı. Duvarı aşır geçmek istedi ama yine niyetinden vazgeçti. “Kimsin köy şurasının katibi. Ev sahibi davet eder?” Katip aklından bunları geçirdi . Babamız yavaş yavaş pilavı yiyordu. Katibe dönüp bakmadı bile.

—Bize bekçilik geçiyorum diye müracaat etmediniz dedi katip.

Babamız avuç avuç pilav yerken cevap verdi:

—Şimdi kardeş şöyle bir düşünüyorum da uzağın pilavındansa yakının çorbası iyimiş.

Katip pilava iç geçirerek baktı.

—Evet dedi katip. Önünüzdeki pilavı mı diyorsunuz?

—Öyle öyle.

—Sizin yediğiniz keten yağından yapılan pilavdan mı diyorsunuz?

—Benimki keten yağlı değil pamuk yağlı pilav.

—Evet pamuk yağının pilavı iyidir.

—Öyle öyle. Vay vay vay pilavda pilavmış ha.

Katip ters ters baktı.

—Evet tamam dedi katip. İki yıllık bahçe vergisini ödememişsiniz. Vergi toplayan görevli hasta. Bu bölgeyi böldüler. Bu yüzden ben geldim.

—İyi iyi dedi Şimdi kardeş sözün özünü söyleyeyim. Bende para yok. Para benim neyime gerek. Kırlarda mağaza olmadıktan Pazar olmadıktan sonra?

—O zaman döneyim mi?

—Paranın hepsi hanımda. Hanım bir yere şu komşuluğa gitti gitti. Dönüp gelsin ne isterseniz verir. Babamız pilavdan büyük büyük lokmalar aldı.

Babamız çekiniyordu. Bu görevliler yüz­süz olur utanmaz olur. Eğer katip attan inip gelip otursa ne olur. Bu düşüncelerin ardından babamız tabaktan elini çekti sofradan kalkıp uzağa oturdu.

Katiplerle birlikte aynı sofrada tuz yenmez. Aynı tabaktan pilav yenmez. Merhumların hakkını yiyenle bir tabaktan pilav yer mi? Olmaz olmaz mekruh mekruh.

Katip görevi hatırlatmanın lüzumsuzluğunu görüp kendi yoluna gitti.

—Biliyor musunuz? Azda olsa ipek böcekçiliğimiz var dedi katip.

—Biliyorum elimin kiri.

—Hadi çukurun başı elinin kiri de olsa ipek böceği da.

kasedeki şekerli sudan azar azar içti. Pilava iştahla el uzattı. Kendi kendine acıdı.

—Büyük büyük alın Kaplan abi.

Pilav git gide azaldı. Katip derince nefes alıp yutkundu.

—Bin kere yapsam da yine de ipek böceği ipek böceği Kaplan abi.

—Etle tırnak birbirinden ayrılmaz.

Pilavın bir tarafı iyice derinleşti ve yıkılıverdi. Babamızın bileklerinden yağ aktı. Bileklerini yaladı. Dudaklarını şapırdattı. Katip de dişlerini sıkıp dudaklarını yaladı.

—Damarları çekiyor...dedi.

Pilavın ortası sıcaktı. Babamız pilavı parmaklarının ucuyla didikleyerek bıraktı. Tabaktan pilav kokusu geldi. Ah pilav kokusu pilav kokusu. Katip derince bir nefes aldı. Burnu rahatladı. Alnını kaşıyordu. Parmaklarının arasından pilava baktı. Pilav gitgide azalıyordu.

— Bekçi olmak istiyorum diyenler çok dedi katip. Hepsini gönderdim sadece size tamam dedim. Babamız kaseye şırl şırl çay koydu. Sıcak sıcak çay içti. Hüplete hüplete çay içti.

—Yarabbi sana şükür dedi.

Katip tabağa baktı. Tabaktaki pilavdan eser kalmamıştı. Babamız pilavın dibinde kalan yağı içti. Tabağı yalayıp bıraktı. Kendi kendine dua etti. Yine çay doldurup kana kana içti. Belini düzeltti. Dişlerini temizledi. Geçirdi.

—Allah’a şükür dedi. Katip elini duvardan çekti. Atına acı acı kamçı vurdu.

—Adam bildiklerim yalanmış diyerek yakına yakına gitti.

13

Babamız işe hazırlanıyordu annemiz geldi. Babamız yüzüne bakmadı.

—Nerelerde geziyorsun deyip homurdandı.

Annemiz utanmış yere bakarken ayağındaki lastikle yeri çiziyordu.

—Denov’a gitmiştim dedi.

—Denov’da bana yemek mi pişirdin?

—Kadınlar balık yiyip gelelim diye çok zorladılar.

—Kadınlar balık yemeye gitsin biz burada aç oturalım.

—Öğlene kadar gelirim demiştim otobüs biraz gecikti.

—Şimdi Moskova’ya git sonra Leningrad’a...

Babamız öfkeyle çıktı.

14

Şaymerdan çiftlik müdürünün oğlu sünnet oluyor. Döşekte yatan çocuk huzursuzdu. Yüzünü kah sağ tarafa kah sol tarafa çevirip ağladı. Çocuğun yanında dize çöken usta Mecit araç gereçlerini hazırladı. Keskin çakısını avcunun içerisinde biletti.

—Korkma sinek ısırığı kadar bile acıtmayacak diyerek cesaretlendirdi usta Mecit.

—ne sineği rüzgar deymiş gibi olacak dedi ustanın çırağı.

Kaplan babamız ufaklığa para uzattı.

—Buyur tarlon at al dedi.

—İşte zengin oldun

—Bana verselerdi canı gönülden kabul ederdim

—Bu kadar paraya yok mu diyeceksin kalk o zaman ben yatayım.

Nurali dede böyle diyerek yatağa yöneldi.

—Usta ben yatarım.

—Bırakın o yatacak.

Çocuk çevreyi gözetliyordu. Adamların yüzü ciddileşti. Biri bırakıyor diğeri onun yerine yatmaya çabalıyordu. Bunu üzerine Çocuk sakinleşti. Çocuğun ağzına tandır ekmeği verdiler.

—Isır ısır dediler. Çocuk ekmeği ısırdı. Usta cesaretli bir şekilde işini yaptı. Çocuğu söz ile oyaladı. Çocuğu rahatlattı. Vakit kolladı.

—Hay yaşa ne kadar paran var at alınca beni de bindirecek misin. Kaplan deden doğru söylüyor at alacaksan tarlondan al.

—hay maşallah ahenkle söyledi adamlar.

Çocuk ekmeği can havliyle ısırıp parçaladı. Sessiz sesiz ağladı. Usta kesilen yere pamuk külü bastı. Üstüne bükülmeyen bir doppi koydu.

15

Kaplan babamız yan eve girip oturdu. Şoymerdan çiftlik müdürünün bıraktığı veteriner arkadaşı geldi. İçeri girip sünnet olan çocukla konuşup geldi. Hepsiyle görüşüp oturdu. Sağ taraftan hal hatır soruştular. Sıra üçüncü adama geldi. Kaplan babamız tedbirliydi. Kapıya baka baka oturdu. Başını yere eğdi. Sofranı ucunu kıvrıyor çaydanlığın kapağını kapatıp açıyordu. Sıra Kaplan babamıza geldi. Misafir eli göğsünde sormaya başladı.

—İyi misin abi.

Babamız elini göğsüne koyarak “Şükür şükür” dedi.

—Çoluk çocuk büyüdü mü?

—Şükür

—Torun torba büyüdü mü?

—Şükür.

—Koştura koştura yürüyorlar mı?

Babamız eli göğsünde eğik başını sallayarak oturuyordu. Babamız geldiğine pişman oldu yediği içtiği burnunda geldi.

16

Babamız yana yana eve geldi.

Niye durup dururken hep çoluk çocuğu soruyorlar.

Neden muhteşem evimi avlumu iri geniş göğüslü atımı sormuyorlar. Yığınla koyunları çift çift sığırları var. Koyunları da sığırları da her yıl yavruluyorlar. Neden bunları sormuyorlar. Bağları her yıl 500 kilo kuru üzüm veriyor. Neden üzümleri sormuyorlar. Kendisi her zaman sapasağlam. Vücut sağlığı yerinde. Çalışsa iki üç erkeğin işini yapar. Fazlasıyla emek hakkı var. Neden bunları sormadı.

17

Babamız içeri girdi boylu boyunca uzanmış uyuyan annemize baktı. Dişlerini sık sık annemize baktı. Birden annemizin bileğinden tutup attı. Annemiz bir torba misali uçtu yüzü yüklüğe çarptı. öyle bir darbeyle yere düştü ki Darbeden sonra hamur gibi

yığıldı. Annemiz bocaladı paniğe kapıldı. “AAA” diye zayıf ve titrek bir ses çıktı. Sıçrayıp oturdu. Elleriyle açık başını kapattı. Zorlukla nefes aldı. Korktuğu için çığlık çığlığaydı.

Aciz ve yalvaran bir sesle:

—Ben bu adama ne yaptım diye fısıldadı.

—Neden uyuyorsun?

—Herkes uyuyor.

—Sana kim dedi uyu diye?

—Herkes uyuyordu.

—Sana uyumanı kim söyledi diyorum. Söyle. Söylemiyor musun? Söylemiyor musun?

Babamız annemizin açık başındaki ellerini çekti. Saçlarını bileğine sardı. Babamız sol eliyle annemizin boğazına sarıldı. Annemiz:

—Hır hır hır etti.

Babamız pençeleriyle hala tutuyordu.

—Hır hır hır. Annemizin başı arkaya düştü çenesi yukarı kalktı. Gözleri can veren buzağının gözleri gibi açıldı. Annemizin göz bebekleri kayboldu. Beyazları ortaya çıktı.

Babamız titriyordu. Elleri bıraktı. Arkasına baka baka dışarı çıktı. Merdivende heykel gibi durdu. İç çeke çeke etrafa baktı. Bir avuç dünya. Köy harabe. Geniş avlunun yüzünde tavuk kümesi.

Maşrapadaki suyu eline döktü. Koluna su değmedi. Su parmakları arasından kum gibi akıp gitti. Su yok diye düşünerek maşrapanın dibine baktı. Bedeni soğuktan ürperen adam gibi titreyip başını kaldırdı. Maşrapanın kulpunu sıkıca tuttu. Maşrapayı tutup tutmadığını anlayamadı. Dibindeki suya baktı. Suyun dibinde bir adam babamıza dik dik bakıyordu. Bakanın yüzü güzeldi. Babamız askıdan kamçısını aldı. Atına bakarak yürüdü. At kementini eyer kaşına sardı. Atın üzerine atladı. Kapıdan eğilerek geçti bekçiye doğru yol aldı.

Bekçilik yerine geldiğinde atını kabayoncalara doğru götürüp bağladı. Kulübeye bakarak yürüdü. Ark boyundaki yabani bağ çiçeklerine rastladı. Eğilerek çiçekleri koklamaya çalıştı. Burnu koku almadı. Sanki güller gül değil diken diken ucuna kısıtılmış kırmızı kağıt. Babamızın yüzü düştü. Yoluna devam etti. Tepeye çıktı. Kulübede kilime dökülen kuru otları silkeledi. Minderi yaydı. Katlı minderlere sırtını vererek oturdu. Ayaklarını uzattı. Kuşağından Maraş otu tabakasını aldı. Tabakanın altına vura vura avcuna Maraş otu döktü. Ağzını açıp damağına Maraş otu attı. Dudakları kapadı. Maraş otu artıklarını avuçlarından temizledi. Geriye yaslandı. Sırtıyla mindere yaslandı. Şapkasını alnına yerleştirdi. Oturdu oturdu. Maraş otu uykusunu getirdi. Gözü daldı.

Dağı kara bulutlar sardı. Bulutların içinde sayısız şimşekler çaktı. Dağa yağmur yağdı. Kapkara bulutlar gitgide alçaldı. Kırlar bulutlar içinde kaldı. Babamıza göre tepe ve kırlar aynı mesafedeydi. Babamız sanki uçurumun kıyısında büyük bir taşta oturdu. uçurum dipsiz görünüyordu. Babamız neredeyse şu uçuruma düşecek gibi. Düşecek olsa kimse bilmezdi, kimse sorup soruşturamazdı. Adıyla sanıyla yok olur.

Kim sorup soruşturacak kim hatırlayacak Babamız avazı çıktığı kadar bağırdı. Kollarını açıp bağırdı. Kim ses verecek kırlar mı? Kırlar yankı yaptı. Alay eder gibi babamızın sesini geri çevirdi. Babamızın elleri öylece havada kaldı. Şimdi destek olan umut olan kadını çağırdı. Kadının elinden ne gelir ki ağlamak gelecek.

Kapkara bulutlar Arçakotal Tepeleri'ni geçti. Televizyon istasyonu, Tohtamışlık tava kırları da görünmüyordu. Bulutlar büyük toprak tepelerini de sardı. Böylece bulutlar arasından bir ihtiyar göründü. İhtiyarın üstü başı bembeyazdı. Sakalları da bembeyazdı. Altındaki eşeği de bembeyazdı. Uzun bir bastonu vardı. Babamız ihtiyarı bir yerlerde görmüş gibiydi. Düşünüp düşünüp hatırladı. Yaprak toplamaya gittiğinde görmüştü. Babamız endişelendi. “Kimdi bu ihtiyar” diye düşündü. Bulutların arasında gök gürlüyordu. Üst üste şimşekler yanıp söndü, yıldırım düştü. Babamız titriyordu.

İhtiyar dikkat etmedi. İhtiyar yakına geldi. Yüzü belirdi. Babamız ihtiyardan gözünü ayırmadı. İçindeki korkular dağılmaya başladı.

“Kimmiş bu ihtiyar Samet baba mı onun eşiği kara değil miydi. Karşıkı hoca mı? Yok o eşiğe akılsız hayvan deyip binmiyordu.” Babamız düşünürken ürperdi. Yakasını tuttu.

“Ya Rabbi kudretinden sual olunmaz gerçek mi bu?” İçinden kelime-i şahadet getirdi. Yine de ihtiyara dikkatlice baktı. “görüşünden belli böyle de olsa acele etmemek gerek kim bilir belki gözüme böyle göründü. O herkese ayan olan bir işaret olmalı böyledir mutlaka” Babamız birden sıçradı. İhtiyarla görüşmek için yürüdü elini göğsüne koydu.

—Selamün aleyküm dedi.

—Ve aleyküm selam balam diyerek selamı aldı ihtiyar. Otur ayakta durmana gerek Yok. Ben yolcu bir adamım. Güzel balam sürekli kırlardasın. Neden biri büyü mü yaptı. Babamız ihtiyara yakından yakından baktı. Kesin bir sonuca ulaşmadı.

—Siz Samet dede değil misiniz dedi.

İhtiyar hayır manasında baş salladı.

— Evet bildim bildim dedi babamız siz Sucu Hasansınız. Dağdan su tarafından geliyorsunuz. Dere yatağından sel gelir diye korkup yamaçtan geliyorsunuz.

İhtiyar kahkahalarla güldü. Bulutlar tepeler gülüşmeden titredi. Yağmur çiseliyordu. Yıldırım dalga dalga çaktı.

—Peki kimsiniz söyleyin korkutmayın.

Babamız ihtiyarın karşısına geçti. İhtiyar uzak bahçelere pamuk tarlarına düşünceli düşünceli baktı.

—Nasıl sağ mısınız sağlıklı mısınız?

Babamız bu sırada ihtiyarın ellerini avuçlarına aldı. İhtiyar ürperip kolunu çekti. Babamız ihtiyarı tanıdı. Hazreti Hızır Dede başparmağının kemiği yok onların başparmağı kemiksiz olur. Hazreti Hızır Dede insanoğlunun sıkıntısını kolaylaştıracak ihtiyacını giderecek iyilik piri. Babamız kendi kendine sevindi. Derdine derman bulmuş

gibiydi. İç geçirdi neşelendi. İşte o zat işte bu zatın bir çitf sözü! Neden bu zatı daha önce ziyaret etmedi. İşte böyle sonunda kendisi geldi. Kendi kendine söylenmiş olmalı:

git böyle derdi olan zavallı biri var. Derdini dinle. Hazreti Hızır dilese yoktan var olur. Hızır dede rahatsızlandı.

—Benim karşılaştığım adamlar içinde en abesi sendin dedi.

—Ben ne yaptım Hazreti Hızır dedeciğim dedi babamız.

—El uzatıp edepsizlik ettin.

—Ayıbımı affedin Hazreti Hızır dedeciğim ayıbımı affedin. Babamız etrafa göz gezdirdi. Etraf oldukça ıssızdı. Ömründe ilk kez ilk kez bir insan önünde diz çöktü. Avuçlarını insana uzattı. Yanaklarında inci inci gözyaşları aktı. Derdini ortaya aç aça anlattı.

—Hazreti Hızır dedeciğim kurbanın olayım Hazreti Hızır dedeciğim beni affedin. Ben doktor diye falcı diye koştum. Cahillik ettim körlük ettim. Affedin Hazreti Hızır dedeciğim. Aslında sizi ziyaret etmem yeterliymiş. Ben nereye gideceğimi bilemedim. Nerede olacağınızı bilemedim Hazreti Hızır dedeciğim. Ayrıca huzurunuzda çıkmak benim ne haddime. Ben gibi fakir zavallı bir adam nasıl gelirim. Şimdi zahmet edip siz geldiniz. Şükür efendim şükür. Ben talihsiz bir kulum çocuğa hasretim duyuyor musunuz çocuğa hasretim. Ne dilerseniz dileyin cübbeme kadar satarım isteğinizi aynen yerine getiririm bana bir çocuk verseniz yeter Hazreti Hızır dedeciğim...!

—Bana dünya malı lazım değil.

—O halde bana bir çocuk verin Hazreti Hızır dedeciğim. Dünyadan gözüm arkada gitmeyeyim. Tamam bize bir tane Hoşvakt olsa da olur. Fakir pilav bulmuş gibi sevinirim. Biliyor musunuz? Hoşvaktın yolunu dört gözle bekliyoruz.

—dünyadan bu kadar çok sızlanma.

—Bizi bu dünyaya çakılı değiliz Hazreti Hızır dedeciğim. Bir gün mutlaka bedenimiz soğuyacak o zaman kim cenazemizi kaldıracak kim baba deyip ağlayacak kim anne deyip ağlayacak. Bir kişi

Sadece bir kişi babam diye ağlasa sadece bir kişi annem diye ağlasa yeter Hazreti Hızır dedeciğim.

—verilene şükret.

—Arkasından oğul bırakıp babası için matem tutturmayan erkek erkek midir? Arkasından kızını kaldırıp annesi için karalar giydirip ağıt yaktırmayan kadın kadın mıdır? Dünyaya geldik diye sanmasınlar Hazreti Hızır dedeciğim. Çoğuna nasip ettiğin çocuğu bizden de esirgeme. Bana acımıyorsanız annesine acıyın. Zavallı ağlaya ağlaya bitti tükendi. Ölü değil mezarda değil diri desen ayakta değil Hazreti Hızır dedeciğim.

—Ben sana çocuk verdim.

—Vereceğiniz yok Hazreti Hızır dedeciğim vereceğiniz Yok siz beni başka biriyle karıştırıyorsunuz. Usta Kulbatta benzettiniz galiba? Gerçekten de Usta Kulbatta çocuk var altı tane. Bendeysen bir tane Yok Hazreti Hızır dedeciğim.

—Nasıl babasın ki kendi çocuklarını bilmiyorsun. Daha çok çok çocuk vereceğim.

—Aaaa çok çok çocuk vereceğim mi dediniz. Ne zaman Ne zaman kulun olayım. Hani çok çok olsa. On tane olsa yeri başka kırk tane olsa huyu Hazreti Hızır dedeciğim.

Hazreti Hızır gözden kayboldu.

22

Hava kararmaya başladı.

Bahçelerden insanlar çekildi.

Babamız nöbetinden döndü. Annemiz sırtını dönüp ağlamaya başladı.

— Gördüğüm güne lanet olsun.

Babamız yüzünü çevirdi.

—Ağlama ben sana ne yaptım dedi. Annemiz söyleye söyleye ağladı.

—Boğsaydın da ölüp gitseydim olmaz mıydı?

Babamız şaşırıp kaldı.

—Ben mi boğdum ben mi dedi. İnsana iftira etme ben arazideydim.

—Sen değilsen kim Rabia komşunun kocası mı?

—Seni boğdum mu seni ne zaman ne zaman?

—Dert üstüne dert ne zaman ne zaman?

—Bu sözünle saçmalıyorsun. Ben şimdi bahçeden geldim.

—Bu adamın akli yerinde mi?

—Aklım yerinde evet aklım yerinde.

—Aklın yerinde böyle mi oluyor?

—Olur olur. Müjdemo isterim. Babamız başından geçenleri anlatıverdi. Anlatırken tavana baka baka gülümsedi. Pencerelere bakarak gülümsedi. Çorbasını da gülümseye gülümseye içti.

—Eveet beşiğin meşiğin var mı annesi dedi.

—Beşiği ne yapacaksın.

—Ee hala beşiğin Yok mu o zaman Denav'daki pazara gidip geleyim.

—Daha erken.

—Vakit mi olur?

—Ben biliyorum vaktini.

—Evet senin sözün çelişkili biraz annesi.

23

Annemizin içi içine sığmadı. Midesi bulandı. Ellerini ağzına tuttu. Gökyüzüne baka baka esnedi.

—Aaaa auff

Babamız bu esnemeyi kendince yorumladı. Çok sevindi.

İşte Hazreti Hızır dedemizin merhameti işte diye hayal kurdu babamız. Babamız annemize emirler yağdırdı.

—Şimdi kendini ağır işlerden uzak tut üzüntüden uzak dur. Ye iç uyu senin için düşündüğüm çalışmalar var. Günü gelince söylerim.

—Neymiş onlar.

—Şu anda söylemem günü gelince söylerim.

—Söyle şimdi söyle.

—Yok olmaz söylesem sen birine söylersin.

—Söylemem söyle söylemem.

Babamız pencereye baka baka:

—Türkü söyleyeceğim dedi sakince.

Annemiz çok şaşırdı.

—Ne ne dedi.

—Türkü söyleyeceğim dedi yine sakince.

Annemiz ağzını kapayarak güldü.

—Şu adam türkü mü söyleyecek dedi.

—ya söylerse

Annemiz güldü.

—Bu adam öyle mi?

—Ee bize ne olmuş?

Annemiz yastığa yumulup güldü.

24

Babamızın içi içine sığmadı . Yolda yorulur kalır diye annemize öğlen yemeğini taşıttırmadı. Kendi gelir gider oldu. Olur olmaz sözler söyleyip annemizi güldürüyordu. Günler geceler geçiyordu.

25

Babamız gece lambasını yakıp yattı. Ev yarı aydınlıktı. Babamız geriye doğru yattı. Annemize doğru döndü. Bileğini annemizin boynunun altından uzattı. Annemiz yüzünü kucağına aldı. Babamızın sol eli Hoşvakt'ın ilk ... ilk beşiğine gitti. Eli beşik boyunca gezdi. Beşiğin üzerinde gezindi bir yukarı bir aşağı. Avucu yavaş yavaş küçük küçük dünyayı tekrar tekrar okşadı. Okşadı okşadı bir yerde bekledi. Yok yok. Avucu

yine yukarı aşağı gitti. Sağa sola gitti geldi. Avucu koştı esti aradı. Yok yok. Babamız ilk beşiğe elini yüzünü tuttu. Bütün özen ve dikkatini eline verdi. Bütün kalbiyle eline yöneldi. Yok yok. Sağ kulağını annemizin göğsünü altına koydu. Yutkundu. Bir an durdu. Kulağında annemizin yüreği küt küt atıyordu. İlk beşik var. 9 ay 9 günlük sakın bir alem var. Hoşvakt yok Hoşvakt. Babamız ümidini kaybetti. Annemizin yüzüne yüzünü koydu. Annemiz içli içli ağlamaya başladı.

—Ağlama, olacak. Hazreti Hızır dedemiz söylediler. Babamız böyle diyerek kendini de annemizi de avutuyordu. Annemiz ve babamız yine sıkıca sarıldı. Sakalları yüzünü okşadı. Uzun bir ayrılıktan sonra ilk defa görüşmüş gibi bağrından hiç ayırmadı. Uzun bir ardan sonra ilk kez görüşmüş gibi durmaksızın öptü. Şımarıklıklarından gerçekleşmeyen arzusu kalmadı.

—Sabah Pazar alışverişine gelmeyecek misin ?

—Pazara gitmeye söz.

26

Annemiz seher vakti babamızı uyandırdı. Babamız pazara hazırlandı. Annemiz kapkara aleme baktı. Ay hala doğmadı. Bu sırada alem kap karanlıktı. Annemiz ayın doğacağı tarafa baktı baktı. Kendini aya benzetti. Kaderini aleme benzetti. “Ay da kendisi gibi doğmadı. Alem de kaderim gibi kapkaranlık diye düşündü.

Annemiz babamızla vedalaştı.

—Tamam sağ salım git gel dedi.

Babamız karanlık içinde kayboldu. Annemiz kapı kenarına alnını koydu üzüle üzüle ağladı. Sokakta keçi meledi. Annemiz eğilip baktı. Keçiler sokağa dizilerek çıktılar. Annemiz keçileri içeri gönderdiler. Kapıyı içeriden zincirledi. Zincirden çöp geçirdi. Oturağa gelip oturdu. Alnını dizlerine koydu. Yine ağladı.

27

Bütün her şey s Tirmiz’de (Halloldu) Oradaki doktor babamıza var olan durumu söyledi. Babamıza söylenen söz... Tam tersini söyledi. Annemiz doktorun sözüne inanmadı. Babamızdan gizli Denov doktorlarına gitti. Kendine iyice iyice baktırdı.

Denov doktoru da Termiz doktorunun söylediklerini söyledi. Annemiz olanları babamıza anlatmadı. “Kadınlarla Denov’da balık yiyip geldim” dedi.

28

Annemizin içine attığı dertleri o günden itibaren gözlerinden belli oluyordu. Yüreğinde gizliyordu. Zira Yüreği görünmüyordu. Yürek bütün dertleri gizli tutuyordu. Ama gözleri gizleyemiyordu. Gözler kendi kendini ifşa ediyordu. Durum böyle olsa da babamız fark etmedi. Babamıza açıkça söylesin mi nasıl söylesin söylediği sözü kendi kendine inkar etmiş olacak. Kadınlık gururunu yok sayacak. Sonra da kadınıym diye gezemeyecek. Eğer söylerse söz çıkacak ele yayılacak. Yok iki dünya bir araya gelse de söylemez.

O bir erkek, iyi bir erkek. Ama çocuğu olmuyordu.

Kısa bir süre sonra 50 yaşına girecek. Erkek arzularla umutlarla dolu. Erkek dinlenmeden koşuyor erkek sabırsızlanarak bakıyordu. Gönül meyvesine bakıyordu. Bu meyveyi bulacağına inandı. Kollarına alıp oynatacağına inandı. Yüzlerine bağrılarına basacaklarına inanıyor. inandı.

İşte adam beşiğe almaya gitti. Kısa bir süre içinde beşiği alıp gelecek.

“Annesi işte Hoşvakt’in beşiği” dedi. Tam olarak böyle dedi.

Annemiz ise aldattı. Bile bile aldattı. Yan yana yatıp aldattı. Gözlerinin içine bakarak aldattı. Kimi aldattı. Ömründe gözünü açıp gördüğü, en sevdiği adamını aldattı?

29

Şafak söküyordu. Annemiz ahıra doğru yürüdü. Hayvanların durumuna baktı. Sığırı sağdı. Buzağıyı emzirdi. Hayvanları sürüye kattı. Türkü söyleye söyleye sağdığı hayvanlara seslendi.

Annemiz kümes ağzında duran taşı aldı. Kümeste yatan tavuklar çıkmadılar. İçeride gıdıklıyorlardı. Annemiz eğilerek kümes içine girdi. Yumurta veren tavuklara seslendi.

Annemiz mutfaktaydı. Etrafa baktı. Sıyrılıp düşen tülbenti tabaklara kapattı. Yine düşmesin diye tülbentin uçlarını tabak altına geçirdi. Yemek kalıntısı kalan tabakları yıkadı.

Gelin olup ateş yaktığı ocaklara seslendi. Gelin olup yağ damlattığı kazanlara seslendi. Annemiz tandır başına geldi. Eşarının uçlarını omzuna atarak eğildi. Tandıra baktı. Tandıra dayanıp ateş maşasını aldı. Ateş maşası ile yığın yığın tandır külünü aldı. Tandır ağzını kapattı. Gelin olup ekmek yaptığı tandırlara seslendi. Annemiz kapı önünü süpürdü. Evin tavanında asılan kara kurumları aldı. Pencereleri parlatıp temizledi. Evi süpürdü. Yükleri birleştire birleştire katladı. Gelin olup geldiği evlere seslendi. Annemiz merdivene çömelip oturdu. Yine ağladı. Öfkesini bastıramıyor ağlıyordu. İçli içli ağladı.

30

Güneş ışığı elmaların ucuna vuruyordu. Annemiz eşarının uçlarını başına doladı. Kapıya doğru yürüdü. Kapıdan dışarı çıktı. Duvar boyunca gitti. Sevgili avlusuna baktı. Son... son kez baktı. Yavaş yavaş yürüdü. Yine bekledi. Arkasına dönüp baktı. Bu sırada arkasından gelen köpek Olapar'ı gördü.

—Git git dedi.

Olapar 5-6 adımda kaldı. Ama yine geldi. Annemiz durdu. Olapar da durdu. Annemize baka baka durdu. Annemizin ümidini yitirdi. Yoluna devam etti. Annemiz hızlı hızlı yürüdü. Ne yaptığını bilmeden yürüdü.

Şu Ayağının altındakiler dizi dizi evler mi? Yok yok bunlar küçük küçük beyaz taşlar renkli renkli kesekler. Annemiz taşlarla kesekleri eze eze yürüdü.

İşte bunlar ne? Kavaklar mı dutlar mı? Yok bunlar çelimsiz çelimsiz otlar Annemiz bu otları eze eze gitti. Hey şu görünen dağlar mı? Yok yok dağlar değil bunlar çocukların oynadığı çamurdan evler. Annemiz çamurdan evlere basa basa yürüdü. Dağlardaki karlar kapkara oldu.

31

Bu vakitlerde babamız kızıl su kıyısına geldi. Bulanık ırmak kıyısınca yürüdü. Geçmeye müsait sığ bir yer aradı. Tevekkül etti. Irmağın genişlediği bir yere atı sürdü.

Irmak atın karnını yalaya yalaya aktı.. Babamız sığ sularından çıktı. Irmak kıyısında olan kerpiç yapıya doğru yöneldi. Atını yapının altındaki ahıra bağladı. Desenli heybesini katlayıp koltuk altına aldı. Bismillahirrahmannirrahim diyerek Pazar’a gitti. Pazar o kadar kalabalıktı ki adım atacak yer yoktu. Havaya kebab samse mantı kokusu yayıldı. Durmadan çıkan sesler kulağı sağır ediyordu. Kim kime ne söylüyor anlaşılmıyordu. Pazar sürünen cıvıldaayan serçelere yuva oldu. Babamız pazarcılarla çarpışa çarpışa yürüdü. İşinin erbabı İpek böceği uzmanlarıyla karşılaştı. Uzman babamızı görüp görmemezliğe verdi. Babamız uzmanın bileğinden tuttu. Uzman parlayıp (sinirlenip) döndü.

—Eee Kaplan kardeş Pazar’a mı?

Babamız koltuğunun altındaki heybesini işaret etti.

—Geçim evet geçim dedi.

—Evet doğru doğru.

Uzman yoluna devam etti. Babamız uzmanın arkasından bakakaldı.

“anlayışsız! Diploması olupda düşüncesiz olmak... ne kötü..” diye düşündü. Yoluna devam etti üzüm pazarının yanından geçti. Dizilip oturan üzümçüler seslendi.

—gelin Hojasaotin üzümüne.

—Ucuza satıyorum kilosu on som.

—Sinan’ın üzümü tuzlu oluyor. (Ekşi) Hojasaotinkinden mahrum olmayınız.

Babamız bu son sözü söyleyen bekçi yoldaşı tanıdı. Bilerek bekçinin önünden geçti. bekçinin önünden bilerek yavaş yavaş geçti. Bilerek kırta kırta öksürdü.

—Yolunuz açık olsun Kaplan abi. Dedi Bekçi Yoldaş.

Babamız güya yeni fark etmiş gibi gülümsedi.

—Aaaa evet kardeşim hayırlı alışverişler dedi.

—Amin . öylesine mi yürüyorsunuz Babamız eli ile hurcunu gösterdi.

—Geçim işte geçim dedi.

—hayırlı yollar olsun

Babamız... Babamız işine koyuldu.

—Şu beşik pazarına gidiyorum kardeşim dedi.

—İşte işte buyurun buyurun.

Babamız daha da açıldı.

—Şükür şükür diye baş eğdi.

—Söylediğiniz gibi ilk torunumuzu görüyoruz değil mi?

—Öyle öyle

Yoldaş bekçi düşündü. Bir şey diyecekmiş gibi oldu. Ama Yine ses çıkmadı.

—Bir şey mi diyeceksiniz öyle gözüküyor kardeşim diye sordu babamız.

—Şimdi Kaplan abi yaşıңыз büyük size büyüklük yapmak olur mu bilemedim mesela.

—Büyüklüğü bırak bir kenara söyle.

—Mesela diyorum eski beşik iyi abi özellikle çok çocukluların beşiğini alsanız Nur üstüne Nur olur.

—O halde beşik almayınız diyorsunuz öyle mi.

—Evet gelin bizimkini alın.

—O zaman sizin sözünüzü dinleyeyim kardeşim.

Babamız geri döndü.

Dükkanları dolaştı. Almasa da başka şeylerin fiyatını sorup soruşturuyordu. Dükkanları dolaştı dolaştı. Kitapçıya girdi.

“Eee dedi İçinden ne kadar çok kağıt”

Tam gidiyordu ki içeriden bir kız çıkıp geldi.

—Evet dede nasıl bir kitap istiyorsun dedi.

Babamız yok deyip başını salladı.

—Oğlan mı kız mı kaç yaşında.

Babamız bu sözün üzerine ne gidebildi ne durabildi. Ne diyeceğini bilemedi.

—Oğlan, demiş bulundu.

Kız raftan büyük kitabı alıp uzattı.

—İşte bunu alın.

Babamız kitabın kapağını inceledi. Kitabın kapağında büyük bir kedi oturuyordu. Kitap işte bu kedi hakkındadır diye düşündü. Kitabı geri verdi. Durdu durdu düşündü gerçekten kitap alıp gitse olmaz mı Hoşvakt büyürse okur. Babamız duyduğu bildiği kitapları bir bir hatırladı.

—Şu Gümüşbibiden var mı dedi.

—Hangi Gümüş.

—Hani şu Mergilanlı Gümüşbibi.

—Yazar mı

—Yok yok hani şu Atabeyin nişanlısı yok mu?

—Evet evet “Ökten Günler” desenize var var.

—Ondan ver Gümüşbibiden ver.

Kız kitabı bulup geldi.

—Atabey lazım değil mi diye gülümsedi.

—Gümüşbibi nerdeyse Atabeyde oradadır.

Babamız dükkandan çayhaneye yöneldi.

İki kilo kızarmış balık aldı. Yarısını kendine öğlen yemeği yaptı. Yarısını da kağıda sarıp heybesine koydu.

—Hanımına dedi kendince.

Babamız komşularına seslendi.

—Hey komşu bizimki o tarafta yok mu?

—Bugün görmedik diye cevap geldi.

Birisiyle oturup konuşuyordur diye havuz tarafına baktı.

Sedire çömeldi. Kadının yolunu gözledi. Kapı tık etse bakıyordu.

Akşam oluyordu.

Hayvanlar sürüden döndü.

Babamızın sabrı taşı. Öfkeyle hazırlandı. Kaynına doğru yöneldi. Eşikte attan inmeden seslendi.

—Hey buraya bakın.

İçeriden kadın sesi geldi. Pencereden görülen ışığı bir gölge kesti.

Eşikte yenge baktı.

—Bu tarafa bizimki geldi mi diye sordu.

—Geldi hadi içeri gel dedi.

—Kötü

Babamız “Kötü kadının evi çok rüşvetçinin koyunu çok” diyerek çekip gitmeye yeltendi. Ama kadının hamilelik öncesinde olduğunu düşündü ve vazgeçti.

—Misafir dediğin hava kararınca kadar oturur. Ev işlerini de düşünür dedi.

—yenge içeri girip geldi.

—Gitmiyorum diyor dedi.

—Ne ne diyor.

—Gitmiyorum gitsin diyor

—Ee

Babamız attan indi atı kapıya bağladı. İçeri girdi. Tam bu sırada pencereden görülen ışık yine gölgeyle kesildi. Diğer evin penceresi de aydınlandı.

—Nerde diye sordu

—İşte diğer eve geçti dedi

Babamız yengenin gösterdiği eve girdi.

Biraz sonra dönüp çıktı.

Yengenin karşısına geldi. Başıyla annemizin oturduğu evi işaret etti.

—Buna ne oldu dedi

—Bilmem

—kanışuyorum ses bile vermiyor?

—Kim bilir sabahtan kendisi geldi. Artık evime gitmiyorum dedi. Soruyorum söylemiyor.

—Ya biriniz ne oldu diye sormadınız mı?

Yenge biraz sesini yükseltti.

—Evet görümcem günden güne gençleşiyor. Sizden soğutup 18 yaşındaki delikanlıya vereceğim

—Niye böyle yapıyor

—Ben ne bileyim işte sen konuş.

Babamız yine annemizin yanına gitti. Bu sefer biraz fazla kaldı. Bir anda kapı gıcır gıcır kapandı. Yenge pencereden dışarı baktı. Avluda hazırlanan damadı gördü.

V

Gökyüzünde ay parladı. Bembeyaz süt gibi parlıyordu.

—Gözlerine bakışlarım... bakışlarımız bizzat destan annesi. Buna rağmen şairler bilmiyor bilse insanlara yayardı. sana söyleyeyim annesi bakışlarımız hala aynı ?

Uzak uzak aydınlıklar.

Uzak uzak akşamlar.

Şimdi dönmek olmaz uzak bir alem.

—Bazen özellikle evde oturuyorum annesi. Çocuklar beni Yok diye düşünüyor duvarı aşır giriyor Kayıslara çıkıp doyuncaya kadar yiyorlar. Koyunlarına doldurup gidiyorlar. Ben keyif ala ala izliyorum. Duyuyor musun annesi bizim kayısıları çocuklar yiyor çocuklar. Bu sokağa da meyve ağaçları eksem diyorum annesi. Gelen giden çocuklar tadına bakarlar yerler.

1

Babamız yalnız yaşıyordu. Siniri geçene kadar kadının yokluğu anlaşılmadı. Sonra sonra anlaşıldı. Eşini çok fazla özledi. Yastığı bağına basa basa özledi. Avluyu dolaşa dolaşa özledi. Eşini istiyordu. Babamız hazırlandı. Yola koyuldu. Kapkaranlık sokaklarda yürüdü. Büyük kaynının evin, in duvarının önünde durdu. Duvardan içeri baktı. Karanlık avluya hızlıca baktı. Hasret çeke çeke baktı. Kadının kokusunu ala ala baktı.

2

Düşüne düşün dayısını büyük kaynına gönderdi. Dayısı üzgün üzgün döndü.

—Kör ol tamam kör ol diye yeri yumrukladı. Kör ol.

Dayısı yine yeri yumruklayarak üzüldü.

—Baban rahmetlik söyledi. Annen rahmetlik söyledi. Boşan evliliğin evlilik değil dedi. Söylediklerine geldin mi. İşte anladın. Kendi ömrünü kendin ziyan ettin. İşini gücünü düşün de...

—Neyi düşüneyim dedi babamız.

—Düşün erkek adamın derdi çocuk mu? Alınımızda ne yazıyorsa onu görürüz.

—Gidiyorsa gitsin dedi teyzesi.

—kadın bulunur. Çelik bıçak kabzasız kalmaz

“Ya gerçekten o böyle bir düşüncede mi”?

Babamız aklından şu sözü geçirdi. Düşündü düşündü ve yürekli bir şekilde:

—Tamam şimdi yeni bir aile kuracağım.

3

Dayısı hısım akrabayla toplandı. Akıl danıştı. Babamıza kadın aradılar. İki kadın buldular. İkisinin de eşi trafik kazasında ölmüş. Biri otuz beş yaşlarında çocuksuz diğeri kırk yaşlarında iki çocukluydu. Teyzesi görücülük yaptı.

—Kapı göreni değil beşik göreni al dedi. Aygöl iyi, çocuğu var.

Dayısı görücülük için yola koyuldu. Kadının anne babasını ikna etti. Kadının çocuklarını gördü. Çocukları birbirinden sevimliydi.

—İyiymiş yeğenimize çocuk olur dedi dayısı.

4

Annemiz babamızın yeniden yuva kuracağını duydu. Annemizin içine ateş düşmüşcesine gitti. Pencereden uzaklara daldı.

—Mezara gitse bile bana ne diye fısıldadı.

Avcunu çenesine koydu. Başını sola doğru eğdi. Dışarıya baktı. Yüzü ateş gibi oldu. Yanakları kızardı. Göğüsleri aşağı yıkılıp düşüyormuş gibi oldu. Yığılan göğsünü gidene kadar ateşler sardı. Buna ağır demekte olmaz rahatsızlık demekte olmaz. Sanki göğüsleri altında çok ağır bir şey asılıp duruyordu. Gitti. İpler koparsa boyunu uzatan ağır şeyler yere düşer çil çil olur.

5

Göğsünün altındaki ağır şey taş gibi kaldı. Annemiz gerildi. Ama böylede duramadı. Bu şey yumuşayarak da düşerek de gitmedi. Annemiz masaj yaptı. Parmaklarının dokunuşuyla göğüs etleri birden ürperdi. Annemiz şimdi parmaklarımızaktan alarak dikkatlice sürdü. Avuçları ile yavaş yavaş masaj yaptı. Gözlerini kapatarak masaj yaptı. Göğsünün altındaki parmakları gölgeyi hissetti. Nihayet göğsünü sıkan bu ağır şey gitti. Alnından soğuk soğuk terler aktı. Oturdu bıyık altından güldü. Bir sözü onaylar gibi belli belirsiz başını eğdi. İçinden yana yana:

—Evlenirse sanki benim dünyam mı alt üst olacak sanki diye fısıldadı.

6

Kadın kişi, özellikle karnı tok olsun ediğin içtiğin önünde olsun. özellikle çok çocuğu olsun. Hiç fark etmez.... Kadın işte kadın adı üstünde her zaman zayıf olur

Bu yüzden kadınlar her zaman başında koruyucu olmasını isterdi. Kadın bağımsız olsun gururlu olsun hem de bu koruyucuya baş eğerek yaşasın. Baş koruyucu görevli mi fakir mi kör veya kel mi sadık mı? Hepsi kadın için aynı kömürcü olsun demirci olsun dört duvar arasında sevimli olsun. Kadın İşte böyle bir koruyucuya yaslanıp yaşar. dul...

Kadın aşağılanmaları hakaretleri kaldırır. Dul sözünü kaldıramadı. “On tane oğlum olacağına biricik ihtiyarım ölmesin” denilen söz dilinden bir çırpıda dökülür.

Bu dünyaya kimi bağladık ki kadını da bağlayalım?

Dert var ölüm var.

İşte o zaman severek doğurdu canı ciğeri bir işe yaracak. İşte o zaman ağzına bir kaşık su damlatacak ciğeri işe yarayacak.

Adı üstünde ciğer işte!

Halkın dili tutulmaz ki. Annemize sürekli laf atacaklar. Annemize laf atacaklar arasında eşinden ayrılmışlar olacak, çoluk çocuğuyla çaresizce ortada kalmışlar olacak.

Hepsine tamam, ne olursa olsun!

Yalnız... çocuğu olmayanları kabul etmeyecek. Sebebini de kimseye söylemeyecek.

İsterse kadını tarafından terk edilmiş kötü erkekler olsun hepsine tamam diyecek.

Erkek milleti kötü olarak doğmaz. Alkış iki elden çıkardı. Kendi iyi olacak her ne denirse tamam diyecek elini ateş demiri saçını süpürge edecek.

Tamam çocuklar annemizi kendi anneleri yerinde görmese de tamam

Ama annemiz onları öz çocukları yerinde görecek annelik yapacak. annemiz işte böyle bir erkekten dolayı ümitlendi.

Babamız kaynının kapısında bekledi. Üzengiden ayağını çekti. Atını bağlayıp içeri girdi. İçeride cemaat toplandı. Babamız cemaat ile yüz yüze geldi. Kendine hakim biçimde dik durdu.

Tane tane konuşarak kadına cevabını verdi.

—boşal, boşa! tamam mı dedi

Pencere önünde oturan Aymama annemiz cevabını duydu. Annemizin abisi de kaskatı kesildi. Konu komşu üzüntü ve kaygı içinde baş eğdi.

—Görümccemin ömrü hep hazandı. Başka erkekle evlenseydi şimdiye torunları olmuştu. Bu sözü annemizin yengesi söyledi. Komşular sakinleştirmeye çalıştılar.

—Kader alın yazısı kim bilirdi böyle olacağını

—Biri yer çıkacak.

—birisi çıksa vereceğiz.

—Henüz çok genç.

—Koç gibi yiğit gibi çocuklar görececek.

— daha pamuk gibi kızlar.

—Delik boncuk yerde kalmaz.

8

Babamız cemaatten gözlerini kaçırdı. Yere baktı. Üzüldü. Altan alttan dayısına baktı. Kendini çok çok kötü hissetti. Ayağının altında yer var mı yok mu bilemedi. Kendini emanetmiş gibi hissetti. Üzgün bir şekilde geri döndü. Yerden gözünü alamadan atı çekti. Yavaş yavaş yürüdü. Ayaklarını sürüye sürüye yürüdü. Üzüle üzüle gitti. Başını kaldırmaya gücü yetmedi. Buna gücüde yoktu. Başını kaldırmaya cesaret edemedi. İçeriden dayısının sesini duydu.

—Şimdi hepsi Allah tarafından dünür dedi dayısı. Sizde bizde suçlu değiliz şimdi gelinin çeyizini almak için gelmelisiniz. Kendim başında duracağım iğneden ipliğe her şeyi vereceğim. Babamız alttan alttan arkasına baktı. Yüreği parçalanarak gitti. Herkese dik dik yürüyen atı devamlı göğsünü gere gere yürüyen atı... başı önünde yürüdü. Burnu yerde yürüdü. Yere baka baka gitti.

Kötü oldu çok kötü oldu diye düşündü babamız. Haline bakılırsa bu hayvanda durumu sezmiş olmalı

Babamız sinirlendi. Kapıdan dışarı çıktı. Üzengiye ayağını koydu atına kamçı vurdu.

9

Babamız kulübeye yöneldi.

Tepenin eteğine bağladığı atına bindi. Eve doğru yola koyuldu. Kapıyı açtı. Sokakta etrafa dağılarak yürüyen hayvanları içeri soktu. Mallara baktı. Atını ahıra bağladı. Avlunun ortasında şaşırıp kaldı. Avlulukapkaranlıktı. Güneş ışığı yoktu. İçeriye girip evin ışığını yaktı. döşeğe uzandı. Çizmenin koncundan kamçısını aldı. Yavaş yavaş çizme koncuna vurdu döşeğe vurdu. Duvara vurdu. Yattı yatamadı. Uyudu uyuyamadı. Yine dışarı çıktı. Bir kurbağa zıplaya zıplaya geldi. Pencereden sızan Işık'ta durdu. Işık babamızın sinirlerini bozdu. İçeriye girip yanan ışığı söndürdü. Yalnız başına asmanın altına çömeldi. Ayaklarını hareket ettirdi. Yerleşip oturdu. Asmanın üstüne omuzunu verdi. Başını da üstüne koydu. Başının üstüne baktı. Kapkara olmuş asmaya baktı. Baktı baktı gözü daldı Horozların ötmeleri ve danaların möleşmeleriyle uyandı. Giderek aydınlanan gökyüzüne baktı. Üzüle üzüle baktı. Sefil sefil baktı. Babası vardı babasına yaslandı. Babası öldü. Eşine yaslandı. Annesi vardı annesine yaslandı. Annesi de gitti. Yine eşine yaslandı. Şimdi kalan tek desteğinden de ayrıldı. Tek tesellisinden ayrıldı tek tesellisinden de ayrıldı. Koruyucusundan ayrıldı. Ne yapacağını bilemez halde kaldı. Şimdi... işte şu direğe yaslanıp kaldı.

10

Babamız atına baktı ve yürüdü. Koyunlar yem derdiyle babamıza süründü. Babamız koyunları sağa sola itti. Atını eyerleyip dışarı çıkardı. Kapıyı dışarıdan kilitledi. Eyer kaşından tuttu üzengiye ayağını yerleştirdi. At mağrur mağrur gitti.

Sabah rüzgarı hafif hafif esti. Babamız değirmen önünden geçti. Değirmenin önünden şırıltıyla akan su yolu çaprazlamasına kesti. Babamız karşıya geçeceği yerde atının dizginini bıraktı. At başını kaldırmadan su içiyordu.

Tam bu sırada:

—Selamün aleyküm Kaplan abi diye ses geldi.

Sesin nereden geldiği su sesinden anlaşılmadı.

—Ben bu taraftayım dedi ses.

Babamız değirmen sofasında (girişinde) duran bekçi Yoldaş gördü. Bekçi iki eli kuşağında Güle güle baktı.

—Değirmene mi geldiniz dedi. Babamız Ne diyeceğini bilemedi.

—öyle öyle diye baş eğdi. Yoldaş bekçi pat pat diye sedir indi. Babamıza hal hatır sordu.

—Buğdayınızı hangi köşeye bıraktınız dedi.

—Neyi?

—Buğdayınızı içeriden bulup alayım. Değirmene dökeyim. Geceye kadar değirmenden çıkar. Gece de gelip ata yükleyip gidersiniz.

—Yok.

—Yok olur mu bahçe bekçisi olup geceye kadar oturacak mısın Üzümleri serçe yiyip gidecek. İşte biz oturursak olur. Biz mısır bekçisiyiz. Mısıra köpek mi yiyecek sanki?

Babamız iç çekti. Etrafa bakındı. Yol boyunca elektrik direğinin tellerine dizilmiş Kırangıçlara baktı. Yoldaş bekçi babamızın çekindiğini düşündü. Yine söze girdi.

—Nöbette duranlar kavga edecek diye mi düşünüyorsunuz. Doğru değirmen dediğin nöbettir derler. Ama ben değirmenciyle konuşurum böyle böyle derim.

Babamız kamçı sapıyla kırangıçları işaret etti.

—Bu tellerde elektrik var mı dedi.

—Evet elektrik var

—O zaman neden kırangıçları elektrik çarpmıyor

—Bunu bilemiyorum Gidip elektrikçi Nikolay'dan öğreneyim mi?

At sudan başını kaldırdı. Babamız atı dizleri ile mahmuzladı At su sıçratarak sığ sulardan geçti. Babamız yoluna devam etti. Bekçi Yoldaş babamızın arkasından bakakaldı.

Babamız değirmenden uzaklaştı. Sabahın havasından bedeni ürperdi. Kaftanının kenarları rüzgardan açıldı. Bütün vücudu ve bedeni ile özlem türküsü söyledi. Büyük söğüt ağacı çevresini bir dolaşıp durdu. Yere indi. Atını söğüt gövdesine bağladı. Derin derin nefes aldı. Sıcak bastı. Yakasını açtı. Büyük ceviz ağacının altına gitti. Ağacın gövdesine yaslanıp oturdu.

12

Ortadaki nehrin suyu berrak ve sakin akıyordu. Kabuk atan cevizler nehre şıp şıp düştü. Nehir üzerinde akıyorlardı. Babamız suyu avuçladı. Ağzını çalkaladı. Yüzüne su serpti. Kendini serinletti. Nehir başındaki anuk otlarına gözünü dikip oturdu. Hatırladığı türküyü söyledi.

13

Kayısı yaprağı misali kıvrılmış ay. Bulutsuz akşamın gökyüzünde yükseldi. Akşam daha da ap ak daha da nefis oldu. Kurumuş kamışlar rüzgarda hışırdadı. Rüzgarda acayip sesler çıkardı. Yapraklar hışırdıyordu. Olgunlaşma zamanları tamamlanan kayısılar yere pat pat düştü. Akşam kayısı kokusu yayıldı. O Aymama'nın saçını yakaladı. Aymama şalının arkasından öfkelenerek baktı.

14

Hatırladığı türkü hızlandı.

—Heeeeeyy

Babamız hazırlanıp tepeye gitti. Tepede çokça ağaç vardı. Kayısı elma ceviz iğde alıç... vardı. Onları tabiat ekti. Tabiat yeşertti. Bunların adı da yabani elma yabani ceviz oldu. Bu yıl ağaç yapraklarının ucu sapsarı oldu. Demek ki kış geç gelecek

Yapraklar altından sararmaya başlarsa kış erken gelecek. Babamız atın dizginlerini kendi haline bıraktı. Yere dikkatlice baktı.

Buralarda... tam buralarda patika bir yol vardı. Bağ tarafında... Aymama işten dönerdi. Babamız tam burada Aymama'nın yolunu gözlerdi.

Bu buluşma türküsü oldu. Şimdi o patika yollar yok. Yollar kayboldu. İşsiz işaretsiz kaybolup gitmiş.

15

Bir kertenkele dökülen yaprakları hışırdatarak hızlıca sürünüyordu. At ürkerek durdu. Kulaklarını dikti. Babamız dizgini arkaya attı. At yürüdüğü patika yoldan yürümek istedi. Ama babamız atı dimdik yürüttü. Önüne kabayonca, tepe, uçurum çukur denk geldi. At hepsinden sıçrayarak geçti. Hepsinden zıplayıp geçti. Buluşma türküsünü bitirdi. Türkü yabani ağaçlar altında isimsiz patika yollarda kaldı.

16

Babamız seyrek tepede dizgini çekti. Eyer kaşına dizgin astı. Atın boynu çingiraklı yılan misali kıvrım kıvrım oldu. At burnundan soluyordu. Ön toynaklarıyla yeri tepti. Babamız kamçının sapıyla şapkasını arkaya sürdü. Kamçılı elini beline koydu. Derin nefes aldı. Eğilip öksürdü. Türkü söylerken kuruyan boğazını nemlendirdi. Bakışları bağların üzerindeydi.

17

Bu halde oturdu oturdu. Kendinin son... en son türküsüne başladı. Bu vedalaşma elveda türküsüydü. Güneşler sınırsızdır sınırsız uzak uzak ufuklarda tan ağartısı. Babatağ doruklarında tan ağartısı, Doğraz su deposu üzerinde tan ağartısı, köy üzerinde bahçelerde. Kavak uçları ve yapraklarda tan ağartısı. Sürü sürü serçelerin uçuşunda tan ağartısı. At yelelerini oynatan sakın rüzgarlarda tan ağartısı. Sakallarını okşayan serin sabah meltemlerinde tan ağartısı. Türkücünün sakalını okşayan serin sabah melteminde tan ağartısı. Türkülerde tan ağartısı.

18

Sakin bahçe üzerinde bir sürü serçe vardı. Serçeler turna gibi dizildi. Toplandılar. Her biri kavak dallarına hücum etti. Yine uçtular. Sesiz kavak koynunda pır eden kör bir ses geldi. Bir tarla kuşu havalana havalana oynadı. Oyunundan sabah havasında sarhoş olup öttü. Bir yerde asılı kaldı. Sırtüstü yattı aşağıya daldı. Yine yukarı çıktı. Göge bağrını açtı. Yerinde donup kaldı. Yine dalgalanıyormuş gibi uçtu. Elveda türküsü hızlandı.

19

Güneş tan kızılığını yakıp yok etti dünya bembeyaz perdeyle kaplandı. Babatağ tepesinde duran yuvarlak güneş, kavakların uclarına dokunuyordu. Bir kavak dalında serçeler şikayet eder gibi cıvıldaşıyorlardı. Serçeler yılan görünce işte böyle cıvıldıyorlardı. Elveda türküsünün son bölümü geldi.

—Lalaylam laaaam!

Yaramaz sabah meltemleri kavak yapraklarını ters ters çevirdi. Serçeler daldan dala dalgalandı.

20

Köy tarafından gelen patikada atlılar eşekliler görüldü. Yayalar görüldü. Birisi binek hayvana sepet asmış diğeri koltuğuna sepet almıştı. Çiftçiler üzüm toplamaya gelmişler.

21

Başkan atını kabayoncalar arasına bağladı. Kavakların etrafında yürüdü. Serçeler sitemle kavakların altına gitti. Eğilip eğilip bakıyor. Birden... Arkasına baka baka kaçtı. Başkan elini kaşının üzerine koyup baktı.

—Hey Kaplan abi küreği alıp koşun şu kavakta bir kuş var.

22

Babamız elveda türküsünü kusursuz bir şekilde bitirdi. Ömründe ilk kez... İlk kez türküde söz kullandı. Türkünün sonunda gönlünden bir söz çıktı:

—ya-nı-yor

Babamız elveda türküsünü bahçelerde dolaşan işçilere bakarak söyledi. İşçileri türkü ile uğurladı. İşçiler işlerine türkü dinleyerek gittiler.

23

Patika yolda kırmızı kıyafetli biri görüldü. Başında tülbent eşarp kolunda sepet vardı. Adımlarını ağır ağır atıyordu. Bu türkünün aslı oldu. Asıl türkü dururken

muhammes türküyü kim dinler. Asıl türkü bir başka. Türkü gayri ihtiyari bir şekilde tepeden inerken başladı.

24

Başkan'ın eli kaşı üstünde kaldı.

25

At asıl türkünün önüne çıktı. Asıl türkü soldan yola devam etti. At asıl türkünün önüne çıktı. Asıl türkü sağdan devam etti. At yine önüne aldı. Asıl türkü ne yapacağını bilemedi. Yere baktı. Bu sırada türkü attan indi. Atın boynuna elini attı. Uzak durdu. Asıl türkünün eşarbi yerlerde uçtu uçtu. Türkü asıl türkünün elinden sepeti aldı. Eyer kaşına astı. Bir eli ile atın dizginini tuttu. Bir eliyle de asıl türkünün eşarbını tuttu. Yavaş yavaş köye doğru yol aldılar. Türküler yüz yüzeydiler. Neler konuştular. Türküler ağlayıp ağlayıp İşte şöyle konuştular.

—Ömrünüzü çalmamayayım dedim babası tek oğulsunuz

—Bu sözünle can kurban olayım annesi. Sana gelen derde kendimi siper ederim annesi.

26

Başkan uzaktaydı. Bunları duymadı. Ama her şeyi gördü ve anladı.

—Evet prova sana bizim bekçi diye gülümsedi.

VI

Ay gökyüzünde süzülüyordu. Dedemiz ince parmaklarını açıp yumdu.

—Hatırladınız mı annesi dedi. Tam o sırada ay parlaktı parıl parıltı. Dedemiz avuçlarıyla kuruyan otları düzeltti.

—Ben atı uzaklaştırıp geleyim annesi. Sen otur. Korkmazsın değil mi dedi. Tepeden indi arkatan atladı kabayoncalar arasından yürüdü. At kulaklarını dikti. Arkadan hareketlendi. Sahibini tanıdı. Boynunu uzattı. Babamız atın yelelerini okşadı. Okşaya okşaya sevdi. Atın kazığını söktü. Götürüp başka bir yere çaktı. Koşum takımlarını da atın yakınına koydu. Dedemizkoşuma doğru çömeldi. Ayaklarını uzatarak oturdu.

Avuçları ile kabayoncaları okşadı. Avuçlarını yüzüne sürdü. Burnuna bastı. Avuç içlerini doya doya kokladı. Bu sırada... Bu sırada ark boyunca gelen karartıya gözlerini dikti. Kabayonca kokulu avuçlarıyla sakallarını sıvazlaya sıvazlaya baktı.

1

Nice nice gelincikler açtı. Yaprakları saçıla saçıla döküldü.

—Doktor bizim içimize mi girip çıkmadı annesi. Doktor söyledi ya! Bak, Jorakul için doktorlar iflah olmaz dedi. Hastaneden alıp götürün dedi ama bak adam yürüyor. Üstelik at gibi sapasağlam.

—Doğru babası doğru.

—Biliyorsun Hz. Hızır sevenlere rastlar. Bana da rastladı. Çocuk vereceğim dedi. O kişi gözümün tönünden gitmiyor annesi. Adam oldukça sıcak kanlıydı annesi.

—Amin babası.

—Boğursak, yağlı ekmek yap. Sabah işe alıp gidelim. Arpa biçme zamanıymış. İş bayramı.

—off bu işin sonu yok mu?

—Geçim annesi geçim. İnsanın yüzü tutmuyor. Yine Hoşvakt'i hayal etti. Hoşvakt yerine de iş yapmasak olmaz. İnsanlara ayıp. Hoşvakt gelsin biz biliriz.

—Büyükler bırakır mı?

—Eee neden koymasınlar. Hoşvakt gibi oğlumuz olacak büyüklerden mi korkacağız. Birisi şikâyet etsin de görsün. Hey çok konuşma İşte oğlumuz yapıyor deriz. Var git yolundan geri kalma. Hepsi utanacak. Üstelik Hoşvakt oğlumuzu düşünecekler. Yaşlı karı kocaya ilişmeyelim oğlumuz üzülür diyecekler. Oğlumuzun hatrını sayacaklar Şimdi kimin hatrını saysınlar annesi.

2

Nice nice kavunlar olgunlaştı. Karpuzlar çat diye yarıldı. Üzümler kurudu.

—Duydun mu annesi Vahşimor'da biri yetmişinde çocuk sahibi olmuş. Yine oğlanmış. İşte gördün mü erkeni geçi olmaz. Sabret ham meyveden helva bitecek. Sabrın sonu selamettir annesi.

—Amin babası.

—Dediğim gibi yine pamuğu diyor annesi. “Hazarboğ” Devlet çiftliğine yardıma gidecekmişiz 15 günlüğüne.

—İkimiz de mi gideceğiz.

—Yok yalnız ben gideceğim. Başkan tek geleceksin dedi. Biliyor. Tek başıma iki üç kişinin işini yapacağımı biliyor annesi.

—Biliyor, Başkan biliyor babası.

—Başkan, siz çayhanede olacaksınız dedi. Ben de dedim ki çayhanecilik acizlerin işi ben pamuk toplayacağım.

—O zaman ben ne yapacağım babası.

—Sen hayvanlara bak evde otur. Senin payını da Hoşvakt’ın payını da kendim halledeceğim. Hoşvakt gelsin ayağımızı uzatıp yatacağız annesi.

—amin babası.

3

Nice nice yapraklar sararıp soldu. Güz geldi. Kızlar gelin oldu. Çocuklar damat. Taylar at oldu.

—Hz. Hızır sözünden dönmez annesi. Ola ki dönerse bu kesin unuttu demektir annesi o zaman yine hatırlatırım. Hazretim bizim oğlumuz Ne oldu. Yollarını gözlüyoruz derim. Nasıl olacak söyler misiniz? Bilir misin Hz. Hızır insana 3 kez rastlar. Ben iki kez rastladım. Hala bir kez daha rastlama şansım var. O zaman da söyleyeceğim annesi. İnancım tam. Kendisi söyledi sözünü yerine getirecek.

—Amin babası.

4

Nice karlar yağdı. Su olup su olup aktı.

—Ben sana söylüyorum annesi. Yaradanın kendi vereceğim dese sana bana mı soracak. Tamam al kulum der, o zaman görürsün annesi.

—amin babası.

5

Yaz çok sıcak geldi. Güneş alev alev yandı. Güneş alemini kavurup geçirdi.

—Bu güneşte su kaynar su kaynar dedi. Bu günlerde Ramazan geldi. Halk oruç tutup tutmayacağını bilemedi. Oruç tuttuklarında Tuttukları gün güneş göz açmadılar nefes alamadılar. Oruç tutmasalar Müslüman için oruç borç ve farzdı. Annemizle babamız düşündüler. Güneş doğunca alev püskürtse de oruç tutacağım dediler. Sebebi ise halkın önünde kendilerini borçlu ve günahkar bildiler. Ayrıca Babamızın tek ümidi Kadir gecesiydi.

6

Derler ki yıl miladi 613. yıl. Ay Ramazan ayı. Allah-u Teala'nın Cebrail adında bir meleği vardır. Allah İşte bu meleği huzuruna çağırdı. Cebrail meleği aracılığıyla Muhammed Aleyhisselam'ımıza vahiy gönderdi. Bu görev Kuran-ı Kerim ayetlerinin ezberden okunmaya başlandığı ilk gece gerçekleşti.

Allah-u Teala işte böyle böyle işte Hz. Muhammed peygamberimize vahiy yollayıverdi yollayıverdi. Miladi 632 yılına kadar böyle vahiy gönderildi. Kuran-ı Kerim işte böyle inşa edildi. Bu yüzden Ramazan Kutsal bir aydır. Kuran-ı Kerim gibi değerli ve saygı değer bir kitap indirildiği için Kutsal olmuştur. Bu yüzden Ramazan'da oruç tutuyor. Din alimlerine göre Kadir gecesini Allah-u Teala Hz. Peygamberimiz için yaratmış. Arapça'da "layl" sözü Özbekçede gece Kadr sözü ise kader demek ki. Din alimlerine göre layletül kadr kaderin halledildiği gece anlamına gelmektedir. Bütün Müslümanlar tarafından bilinir ki yılların hesabını güneşin dünya çevresinde dolaşmasına bakarak sayarlar. Buna göre her gelecek yeni yıl eski yıla nispeten on gün on gün daha önde gelecek. Ramazan Hicri takvime göre 9. ayda olacak. Demek ki Kadir gecesini her yıl aynı zamana denk gelmiyor. Farklı gecelere denk gelir. Sondaki tek gecelere bakılır. Özellikle 17-19-21-23. gecelere. Çoğunlukla da Ramazan'ın 27. gecesinde olur. Kadir gecesine denk gelen Müslümanın dilekleri duaları kabul olur. Gerçekleşir.

7

Annemiz de babamız da Kadir gecesini yüce bir zat olarak düşündü.

—Kadir gecesi her kula gelecek diye bir şey yok annesi dedi babamız.

—O Allah'ı seven kullara denk gelir. Kim büsbütün oruç tutarsa işte o kuluna adım atacak

Babamız Ramazan gecelerini sayarak oruç tuttu. Nice nice geceler uykusuz geçti. Babamızın gözünü kırpmadığı geceler oldu. Annemizin gözünü açmadığı geceler oldu. Kendileri yataktaydı. Akılları dışardaydı. Kulak kesildiler. Kadir gecesi korkup gitmesin diye öksürmüyorlardı bile. Yavaş yavaş konuştular. Çıt ses bile çıkmadı. Kapıları ve pencereleri geniş geniş açtılar. Ramazan bitti. Müslümanlar oruçlarını açtılar. Ramazan bayramı geldi. Annemiz yıkandı tarandı süslendi. Bayramlık kıyafetlerini giydi. Kabristan ziyaretine gitti. Anne babasının başucuna gitti. Kabirlerinde ışık yaktı: Pamuğu büke büke fitil yaktı. Fitili keten yağına batırdı. Çubuğun ucuna doladı. Çubuğu kabrin ortasına sapladı. Kibritle fitilin ucunu yaktı. Fitil ucu titrek bir şekilde yandı. Annemiz titrek yanan fitile dik dik baktı. Annemiz rahmetli annesi ve babasını hatırladı. Yadede ede ağladı. Anne babasının başından dönerken rastladığı yetimlerin bayramını kutladı.

—Bayramınız mübarek olsun dedi. Yetimlere birer som bayram harçlığı verdi.

Babamızda temiz kıyafetlerini giydi. Kutlama yapılacak havuz başına gitti. Yolda karşılaştığı müminlerin bayramını kutladı.

—Bayramınız mübarek olsun dedi.

Çaresizleri kutladı. Çaresizlerin eline üçer som bayram harçlığı verdi. Babamız onların duasını aldı. Duraklarda oturan zavallıların bayramını kutladı. Üçer som harçlık verdi. Babamız biçarelerin duasını aldı. Havuz boyunca toplanmış çocukları gördü. Çocuklar köpük helvasının başını sardı. Çocukların parasının olmadığını anladı. Olsaydı köpük helvası alıp yerlerdi. Babamız çocuklara birer tane muhallebi alıp verdi. Çocuklar muhallebiyi yalarken babamıza bakarak dağıldılar. Babamız çocukların duasını aldı. Yolcular konu komşular bayram vesilesiyle geldiler.

—Kadir gecesi geleceğim dese Ramazan deyip oturmaz gelecek annesi dedi babamız.

—Amin babası dedi annemiz.

8

Annemiz şişmanladı. Yanaklarında çiller çıktı.

—Aymama'nın boyuda tamamdır göz değmesin

—Yaradan onun yakarışlarını duydu. Geç olsa da verecek.

—Çocuğun erkeni geçi mi olur

—Kısacası sağlıklı sıhhatli olsun.

Annemizi görenler işte böyle dediler. Aslında... Böyle değildi. Kadın çocuğu çok isterse aynı hamileymiş gibi kilo alır... Kadın ruhu teni ve kalbi işte böyledir. Tabiat kadını çocuk için yaratmış. Çocuk kadının şanı şerefi, dayanağıdır. Annelik kadın için büyük ulu bir mertebedir.

9

Annemizin derdi içindeydi. Hiç kimseye sırrını vermedi. Oturdu oturdu komşu Rabia'ya geçti. Komşusu sundurmada oğlunu havaya atıp oynatıyordu. Bebek bağıra bağıra güldü. Annemizin gözü tandıra doğru yürüyen kızdaydı. İşte o ağlayan bebek işte. Şişman kız oldu. Annemiz kıza bakarak içinden şöyle geçirdi.

“cıyak cıyak ağlamasaydın... Kızıma da senin adını verecektim”

Komşusu bebeği beşiğe bağladı. Oğlunun dilinden konuştu.

—Hey Aymama teyze beni sallayıver, annem de ekmek yapıp gelsin. Büyürsem ben de kızınızın beşiğini sallayacağım.

—Amin dedi annemiz.

Komşu tandıra bakarak gitti. Annemiz beşiği salladı. Bebek annemize bakarak güldü. Annemiz de güldü.

—Evet gülmeyi de mi biliyorsun gülmeyi? Çenesini sallayarak gül gülüver.

Bebek minicik ellerini alnına asılmış muskaya uzatarak güldü. Ağzında bir tane dişi bile yoktu. Annemiz beşiğe doğru eğildi. Tam bu sırada bebek kokusunu aldı. Annemiz hep güllerin yaprakların kokusundan hoşlanırdı. Farklı farklı otların yemek kokularını severdi. Doya doya koklardı. Ama bebek kokusundaki güzelliği hiçbirinde görmedi. Bebek kokusundan başka canlandıran hayat veren bir şey görmedi.

Ay bebek kokuları bebek kokuları.

Bebeğin gözleri yavaş yavaş gitti. annemiz gözlerini kapayıp gayri ihtiyari ninni söyledi:

Ninni ninni sözü var ninni Ya ninni Ya

Uykununda vakti var ninni Ya ninni Ya

Ninni söyleyen annen ninni Ya ninni Ya

Talihsiz şansı var ninni Ya ninni Ya

Ninnisinde Şerobad bozkırları gibi yayılıp yatan gönül inlemeleri oldu.

Gönül derdi hayal kırıklığı oldu

Gönül faciası oldu.

Bağlarda üzüm ninni Ya ninni Ya

Kopardığımı kim bilir ninni Ya ninni Ya

Keder ve ümitleninni Ya ninni Ya

Can verdiğimi kim bilir ninni Ya ninni Ya

Annemiz göğüslerinin ucuna iğne saplanıyor gibi oldu. Avuç içleriyle göğüslerini okşadı okşadı okşadı birden... Sol göğsünü tuttu tuttu tuttu tuttu. Sarsıldı sarsıldı. Baş döndü Arkasına şıp diye düştü. Annemizin göğsüne... süt geldi.

—Komşu, soruyordunuz, geldiler, gözünüzü açın. Annemiz gözlerini açtı. Babamıza baktı. Sapsarı olan yüzü neşelendi. Fersiz gözleri aydınlandı. Sıkıntılı bir şekilde tebessüm etti. Parmaklarını oynatan babamızın eline baktılar. Babamız titreyen elini avuçları arasına aldı. Annemizin yüzü yine neşelendi. Babamızın avuçlarını hissetti. Annemiz gözlerini kapayıp açtı. Babamız sessizce oturuyordu. Bu sırada kadınlardan biri babamızı dürttü. Babamız dürtten kadına baktı. Ne söyleyeceklerini düşündü. Hayallere dalıp gitti. Babamız annemizin yüzüne doğru eğildi.

—Annesi benden razı ol annesi dedi. Gözünü aç annesi benden razı ol.

Annemiz yine gözlerini kapayıp açtı. Belli belirsiz başını kımıldattı.

Babamız ağlamaya başladı.

11

Kadınlar ses verdi.

—Vay komşum çan komşum.

Annemize bir gece misafir oldular. Bir ev dolusu kadının ortasında yattıverdi.

İçeride kadınlar annemizin etrafında halka oluşturarak ağladılar.

Dışarıda erkekler evin etrafında döne döne ağladılar. Söylene söylene ağladılar.

—Vay teyzemiz teyzemiz

—Vay Ablamız ablamız

—Vay halamız halamız

Dört bir tarafa haberci gitti. Haberci köyün bütün sokaklarına duyuru yaptı:

—Ey ahali hepiniz Bekçi Kaplan'ın evine cenazeye. Bu herkesin başına bir gün gelecek, ahali.

12

İnsanlar akın akın geldiler. Evin etrafını insanlar kuşattı. Annemizi yadeddiler.

—Zavallının elliye yaklaşmış bir kadın olduğunu kimse demezdi.

—Yanakları kıpkırmızı nar gibiydi.

—Sorması ayıp zavallı kaç yaşındaydı.

—48 diyorlardı.

—Öyle hemen hemen elli.

—Şimdi elli yaşında diye mi dua edilecek.

—Öyle öyle elli diye dua edilecek.

—Hastanede dememişler miydi?

—Doktor alıp götürün iyileşmez demiş.

13

Gençler mama mama diye ağladı.

Gökyüzündeki kırk yıldız

Yamaçtan batıp gidecek

Vay mamam vay mamam

Ben mamamı bir öpeyim

Kıyamete kadar yatacak

Vay mamam vay mamam

Yaşlı olanlar anam anam diye ağladı.

Avlumuzun söğüdünü

Tabut olsun dedik mi?

Vay anam vay anam

14

Yardım sever kadınlar odaları bir bir gezdiler sarılmış kilimleri topladılar. Bir odanın altı döşemesizdi. Kadınlar İşte bu döşemesiz odanın kilimlerini topladılar. Odanın ortasına hasır döşendi. İki maşrapa su geldi. Kadınlar annemizi alıp geldiler. İşte bu hasırın üzerine yatırdılar. Bu yardım sever kadınlar maşrapayla su döktüler Hayır sever kadın... Annemiz yıkandı. Baştan aşağı yıkandı. Ovalanıp yıkandı. Kadınlar annemizi bembeyaz pamuklara sardılar. Elleriyle tabuta yatırdılar. Annemizi son yolculuğuna... son istirahatkahına tertemiz bir şekilde gönderdiler.

15

Tabuta da bembeyaz bir örtü sarıldı. Bu yaşını gösteren bir işaretti. İnsanlar tabut derdinde... Annemizin karşısına dizilip dizilip namaz kıldılar. Tabut... Annemiz ellerde kaldırılıp götürüldü. İnsanlar tabut taşımaya... Eller tabuta doğru uzandı. Tabutu... Annemizi el üstünde taşımak niyetiyle koşturdular. Hiç olmazsa elini tabuta dokundurabilmenin derdindeydiler. İnsanlar tabutun arkasından kabristana gittiler.

16

Annemiz mezarın içine konuldu. Mezara toprak atıldı. Toprağa çim basıldı. Adam başı bir som sadaka verildi. Bir top başörtüden beyaz parçalar koparılıp verildi. Hoca mezar başında Kıraat ile Kuran okudu.

Euzu billahimineş şeytaniracim Bismillahirrahmannirrahim Tebarakellezi bi yedihil mulku ve hüve ala külli şey'in kadir. Ellezi hakakal mevte vel hayat eli yebluvekum eyyukum ahsenu amela ve hüvel azi zul gafur. Ellezi halaka seb'a semavatin tibaka ma tera halkır rahmani min tefavüt ferciil başara hel tera min futur. Summerciil başara kerrateyni yenkalib ileykel basaru ve hüve hasir. (Kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Her şeyin sahibi olan Allah yücedir. O her şeye Kadirdir. Hayatı ve ölümü o yarattı. Kudreti daima üstün gelen ve günahları çok bağışlayan yalnız O'dur. Yedi kat göğü birbiriyle uyum içinde tabaka tabaka yaratan O'dur. Rahman'ın yaratmasında hiçbir düzensizlik göremezsin. Haydi çevir gözünüde bak, bir kusur bir çatlaklık görebilecek misin? Sonra gözünü tekrar tekrar çevirde bak. Göz, aradığı kusuru bulamamanın ezikliği ve bitkinliği içinde sana geri dönecektir.)

Ellerini yüzüne sürdü. Topraktan yaratılan annemiz yine toprağa verildi.

VII

Karartılar arkın kıyısıyla geliverdi. Gidiyor gibiler. net olarak görünmüyorlar. Yok henüz gitmiyorlar yan üstü yatıyor olsalar gerek.

Maşuk ses babamıza tanıdık geldi. Dikkatle dinledi.

—İşte buraya oturalım.

—Sabret el bezi ile otları temizleyin. İşte şimdi oturun.

—Harika fesleğen kokusu. Koparma, bizden sonrada gelecekler var. Kokusunu avucuma alayım işte kokla.

—Yok doymadım uçlarından koparıp ver.

Dedemiz şaşkınlıkla yakasını tuttu. “ Tövbe ya maşuğun sesi komşusu Mengtoro’nin kızıydı. O bu tarafta ne yapıyordu. Tövbe estağfirullah... O hala bebek ya. Bu kadar hızlı mı? Söylemezsek olmazdı. Kız çocuğu şeytan olur. Göz açıp kapayınca kadar büyür. Aşık ses dedemizi hayran bıraktı. Bu aşık ses nenemizin abisinin oğlunun sesi oldu birden. Sensizlik oldu. Hüzünlü bir şekilde gülümsedi.

—Şiir okuyayım mı? Yakın bir zamanda ezberledim. Bak dinle.

Aydınlanmakta uzaklar da
Sabah efsunlu, o kadar güzel.
Gazel gibi çınlayan nefes
Yankılı hava aklında mı?

Sessizlik oldu. Eliniz bu kadar sert mi diye ses geldi. Ses nazlıydı. Hoşnutsuzluktan çok minnettarlık vardı.

Başlarda tarla kuşlarının melodisi

Tabiatın sabah ki toyu

Aydınlık rüya hatırladın mı?

Dedemiz gayri ihtiyari başını çevirdi. Işığın rengi, mavi kabayoncaların kokusu ve beyitlerden keyfi yerine geldi

—Bak yine bir şiir daha okuyayım.

Beyitler cilveli okundu.

Hayaller düşüncelere dalmış olan babamız, mutlu olduğu zamanlara ve ruhen bayram yaptığı günlere dalıp gitmiş olan babamız şiiri duymadı. Bayırın yüzündeki

kapkara cevize yöneldiler. Yükselip uzayan Vahşimor eteklerine Keragotoğ zirvelerinde hayal meyal parlayıp duran bembeyaz kara baktı. Şiirin sonbeyitini duydu.

Dedelerimin art arda ayak basıp geçtiği yer

Annelerimin saçlarını kırk tane örüp geçtiği yer

Yüzlerine gönüllerine parlak bir tebessüm yayıldı.

—Hey hey diye fısıldadılar

—Böyle zamansız bitmezdi dedi aşık.

—Gitmek istemiyorlar galiba dedi maşuk.

—Belki üzölmüşlerdir.

—Akşam annem babanın mallarına bakayım deyip kapıdan dönüp geldi. Kendileri bakıyorlarmış. Kırılan gönüllerini daha beter kırmayayım diye gitmedim dedi.

—Babam her akşam annemizgile gidip ahıra bak dedi.

—Akşamları gidersek birbirimizle konuşmayacağız tamam mı? Yoksa öğrenirler.

—Tamam

—Karanlıkta tepede dolaşırız.

—Annemiz vefat ettiğinden beri televizyon radio açmıyoruz.

—Biz de açmıyoruz.

—Annem karalar giyiniyor.

—Benim babam bir gün yeni kıyafetlerini giyip şehre gitmek istedi. Annem azarladı

—Bu nasıl insanlık, dedi.

Babam anlayışlı davranarak yine siyahları giydi.

—Biz de karalar giyiniyoruz.

—Annem takılarını da sandığa koydu.

—Abilerim akşamları şarkı söyleyip oynadı. Annem azarladı. Yaslımız duyarsa ne diyeceğiz dedi.

—Annemizin kırkı dolunca ancak öyle olabilir.

—Babamız bu taraflara gelip yürüdüğümüzü anlar mı dedi maşuk.

—Muhtemelen anlamaz dedi aşık.

—Mamamızın vefat ettiği gün sen de ağladın mı?

—Tabi ki de evin etrafını dolanıp mamam için ağladım.

—Ben de annem için ağladım.

—Bak gitmişler.

—Yürüyün seyrek tepeye şimdi de biz çıkalım.

Aşık ve maşuk ayaklandı arkın kıyısıyla yürüdüler.

Dedemiz neşelendi. Hareketlendi. Oturup kalkmayı bilemedi. Arkalarında göz ucuyla bakıp gözlerini kapadı. Derin derin nefes aldı. Kıyafetleri sanki onu boğuyordu. Yakasını açıp göğsünü serinletti. Yerlerinde dikkatlice durdular. Eteklerini silkeledi. Oturmaktan katılmış belini doğrultmak için ellerini beline koydu. Tepede olan aşık ve maşuktan gözlerini ayırmadı. Kıskanç kıskanç baktı.

İsteksiz... İsteksiz köye giden patika yola yöneldi.

—Annesi ben onları gördüm dedi. Ben sana söylemişim. Hz. Hızır gözümüzün önünden gitmiyor.

Dedemiz durdu. Seyrek tepeye dönüp baktı.

Dedelerimin art arda ayak basıp geçtiği yer

Annelerimin saçlarını kırk tane örüp geçtiği yer

Dedemiz başını eğene kadar bekledi.

—Maması yürü gidiyoruz dedi.

Dedemiz sallanarak devam etti.

Tam bu sırada seyrek tepede... bastonunu... yaşlılık bastonunu bıraktığını hatırladı.

—Tamam onlara kalsın diye el silkeledi.

Başı uğulduyordu. Kendini güçsüz hissediyordu. Göz bebekleri kayıyordu.

Işık dalga gibi yayıldı. Işık dalgalandı. Babamızın hasta kalbi acıdı. Garip kalbi acıdı. Gözleri yaşla doldu. Gözyaşları ay gibi bembeyaz sakallarına düştü.

—Annesi ben onları gördüm. Onlar şiir okudu duyuyor musun şiir dedi. Dedemizin gözlerinin önü aydınlandı Yine seyrek tepeye baktı. Seyrek tepede iki tane karartı kaldı. Biri aşık diğeri maşuktu. Aşık maşuk bir iki kişi oldu bir de tek vücut oldu. Dedemiz gülümsedi.

—İşte bizim yavrularımız Hz. Hızır dedeciğim ömrünüz bereketlensin. Dedemizin gülümseyen yanaklarından durmadan yaşlar akıyordu. Mamamızın vefatından sonra gözyaşları kurumuştı. Nerelerde kalmıştı şıp şıp akan bu yaşları. Şıp şıp akan yaşlar dedemizin dudaklarına sızdı. Çenesine sızdı. Dedemiz yaşlarını kollarına sildi. Tepeden gözlerini ayırmadı.

—İşte bizim torunlarımız şükür Hz. Hızır dedeciğim şükür. Babamızın gönlünden neler neler geçiyordu. Bu duygu selinde üzüntü de sevinç de vardı.

Babamızın gönlünde kaygı da sevinç de dolup dolup taşı.

—Yürü gidelim annesi artık biz gelmeyeceğiz dedi.

Gözlerinin içi yüzü yanakları dudakları gülen dedemiz mutlu oldu.

—Bu tepeler bizim dedi.

hızlıca omuzlarını silkeledi.

—Bu ışıklar bizim dedi.

Gönlü sürekli üzgün dedemiz, omuzlarını sürekli silken dedemiz. Son kez, son kez durdu. Belini doğrulttu.

Seyrek Tepe’de oturan oğlan ve kıza gururla ile baktı

Dedelerimin art arda ayak basıp geçtiği yer

Annelerimin saçlarını kırk tane örüp geçtiği yer

Babamız patika yolda son adımlarını atarken aydınlıkta son sözlerini söyleye söyleye yoluna devam etti.

— Tamam şimdi gidelim.

1980.

SONUÇ

Modern Özbek edebiyatı bugünkü halini alana kadar çok sıkıntılar yaşamıştır. Sovyetler Birliği döneminde edebiyatta uygulanan sosyalizm realizmi akımı modern Özbek edebiyatını oldukça etkilemiştir. Yazarlar ve şairler üzerinde olağanüstü bir baskı söz konusudur. Aydın katliamları ve sosyalizm realizmi adı altında yürütülen baskılar sanatçıları geri çekmiştir. Sosyalizm realizminin izin verdiği çerçevede yazmak zorundadırlar. Eserlerde sistemin istediği kahramanlar ve olaylar vardır. Özellikle Stalin döneminde bu baskı hat safhadaydı.

Sovyetler Birliğinin son döneminde sanatçılar bir nebze de olsa rahatlamışlardır. Tağay Murad da bu edebiyat zulmüne karşı çıkanlardandır. Eserlerini sistemin istediği doğrultuda değil de gerçekler doğrultusunda yazmıştır. Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde yazar gerçek Özbek kültürünü ortaya koymuştur. Halkın bayramları, nevruzu ve dinlerini yaşamalarına izin vermiştir. Eser Özbek halkının temsilcisi olmuştur. İyisiyle de kötüsüyle de yaşananlar toplumda yaşanılabilir olaylardır. Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinden çıkarılan sonuçlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eseri povest (uzun hikâye) olarak kaleme alınmıştır. Povest türünde olduğu gibi olaylar ve kahramanlar sınırlıdır. Roman gibi kalabalık bir şahıs kadrosu ve çözülemez olay örgüsü yoktur.

2. Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eseri milliyetçi bir yazarın kalemine ait olduğu için Özbek halkının temsilcisidir. Halk kültürü istenildiği gibi kullanılmıştır. Tağay Murad halka kendi kültürlerini hatırlatmayı amaçlamıştır.

3. Eser 1980 yılında Sufi Allahyar türbesinde kaleme alınmış, aynı yıl Şark Yıldızı dergisinde yayımlanmıştır. Aybek Mükâfat Ödülü'ne layık görülmüştür.

4. Tağay Murad eserin yazıldığı yere ayrı bir önem vermiştir. Sufi Allahyar türbesi eserde efsanelerle tanıtılmıştır. Hayatı hakkında bilgi verilmiştir.

5. Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eseri teknik açıdan roman ve hikâyenin temel unsurlarını (kahramanlar, mekân, zaman ve olay örgüsü) kusursuz bir şekilde taşımaktadır.

6. Tağay Murad eserde sade ve akıcı bir Özbek Türkçesi kullanmıştır. Eserde Kuran-ı Kerim'den bazı ayetler ve Rusçadan alınan birkaç kelime dışında yabancı

dillerden sözcük kullanılmamıştır. Eserde, Çağatay Türkçesiyle bir şiir örneği mevcuttur.

7. Eser dil ve üslup bakımından çok zengindir. Eserde atasözleri ve deyimler bolca kullanılmıştır. Yazarın üslup özelliği haline gelen ikilemeler de sıkça görülmektedir.

8. Yazar eserde anlatım tekniklerini ustaca kullanmıştır. Özellikle betimlemede olağanüstü bir performans göstermiştir. Eserde kullanılan betimlemeler oldukça iyi düzeydedir. Betimleme dışında diyalog tekniği, iç monolog tekniği, montaj tekniği, özetleme tekniği ve geriye dönüş tekniği kullanılmıştır.

9. Eser halk hikâyesi tadındadır. Genç bir çiftin çocuk sahibi olamadıkları için çektikleri sıkıntılar anlatılmıştır.

10. Eserde aşk, saygı, ahlak, çocuksuzluk, aile ve toplum yapısı temalarına yer verilmiştir.

11. Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde halk inanışlarına yer verilmiştir. Özbekler arasında dolaşan inanışlardan söz edilmiştir. Efsanelerle bu inanışlar anlatılmaya çalışılmıştır.

12. Aydınlıkta Yürüyen İnsanlar eserinde halk kültürüne büyük önem verilmiştir. Özbek halkının düğünleri, bayramları, nevrüz törenleri tanıtılmıştır. Ölüm adetlerine ve halk edebiyatı türlerine yer verilmiştir.

13. Eserin kaleme alındığı dönem göz önünde tutulduğunda yazar oldukça cesur davranmıştır. Eserinde milliyetçi olmuştur. Gerçek Özbek kahramanları eserine yerleştirmiştir. Nevruz'u eserde işleme cesaretine sahiptir.

14. Yazarın cesaret gösterdiği bir başka başlık ise dini inanışlardır. Sistemin baskılarına rağmen eserde dini faktörleri kullanmıştır. Tağay Murad eserdeki kahramanlarının oruç tutmasına, Allah'a dua etmesine izin vermiştir.

KAYNAKÇA

- Açık, Fatma, “Özbekistan’da Defin ve Taziye Merasimi”, *Milli Folklor Dergisi*, 61, 2004, 142-148.
- Adıgüzel, Sedat, *Elçin Efendiyev’in Romanları Üzerine Bir Çalışma –Oluşumsal Yapısalcı İnceleme*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2001.
- Ahmad, Said, “Tog’ay Murodning Qo’shiqlari”, *Tog’ay Murod*, Sharq Nashriyoti, Toshkent, 2018, 3-6.
- Aktaş, Şerif, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991.
- Baydemir, Hüseyin, “Özbekistan’da Ölüm Adetleri”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 4 (8), 2009, 662-683.
- Baydemir, Hüseyin, *Özbek Efsaneleri*, Fenomen Yayıncılık, Erzurum, 2010.
- Baydemir, Hüseyin, “O’zbek Eli O’r Keladi, O’zi O’jar Zo’r Keladi”, *Yoshlik-2*, 2019, 52-55.
- Baydemir, Hüseyin, “Tağay Murad’ın ‘Atın Kişnediği Akşam’ Adlı Eserinde Halk Kültürü Unsurları” *Prof. Dr. Avni Gözütok-Armağan Kitap-*, Atatürk Üniversitesi Yayınevi Koordinatörlüğü, Erzurum, 2020, 155-171.
- Boltaeva, I., *20. Asr O’zbek Adobiyoti Tarixi*, Taşkent, 2005.
- Çelebi, İlyas, *Hızır*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 17, İstanbul, 1998, 411-412.
- Çeltikçi, Orhan, “Türk Dünyası Kültüründe Doğum Üzerine Ortak Uygulamalar”, *Journal of Azerbaijani Studies Dergisi*, 511-521
- Eraslan, Aylin, “Antakya’da Yaşayan Özbeklerde Nevruz ve Nevruz Tatlısı: Sümelek”, *Folklor Edebiyat Dergisi*, 21(24), 2015, 109-129.
- Vefa Fayzullox, “Abadiyat Sonso’z O’rinda”, *Tog’ay Murod*, Sharq Nashriyoti, Toshkent, 2018, 683 -701.
- Ismoilov, H., Kubakov, K., *To’y va To’y Marosimlari*, Fan Nasriyot, Taşkent, 1973.
- Ismoilov, Hayot, *O’zbek To’ylari*, O’zbekiston Nashriyot, taşkent, 1992.
- Kartallıoğlu, Yavuz, “Bir Özbek Yazarı Tağay Murad”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 13, 2002, 203-205.

- Kartallıoğlu, Yavuz, *Atamdan Qalğan Dalalar (Atalarımın Kalan Topraklar)*, (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Kırk Hadis Seti* (Hazırlayan. Said Köşk), Kırk Hadisle Evlilik ve Aile, Aydos Yayinevi, İstanbul, 2015.
- Kur'an-ı Kerim Meali*, (Hazırlayanlar Halit Altundaş, Muzaffer Şahin) Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2008.
- Merhan, Aziz, "Yazılı Özbek Edebiyatı", *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 31, S. 2, 2007, 157-170.
- Murod, Tag'ay, *Oydında Yurgan Odamlar*, G'afur G'ulam Nomidagi Adabiyot va Can'at Nashriyot, Taşkent, 1985.
- Murad, Tağay, *Qoshiq: Qissalar*, Adabiyot va San'at Nashriyoti, Taşkent, 1987.
- Murod, Tag'ay, *Otamdan Kalğan Dalalar*, Sharq Nashriyot, Taşkent, 1994.
- Murad, Tağay, *Ot Kishnagan Oqshom*, Sharq Nashriyot, Taşkent, 1994.
- Murad, Tağay, *Bu Dünyoda O'lib Bo'lmaydi*, Sharq Nashriyot, Taşkent, 2001.
- Murad, Tağay, *Ot Kishnagan Oqshom*, Sharq Nashriyot, Taşkent, 2006.
- Mustafayev, Beşir, "Adriyatik'ten Çin Seddine Uzanan Nevruz Geleneği", *Avrasya Uluslararası Araştırmaları Dergisi*, 3, 2013, 60-73.
- Oyghagh, Karimullah *Afganistan'ın Tahhar Şehrinde Yaşayan Özbek Türklerinin Folkloru*, (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum, 2019.
- Örnek, Sedat Veyis, *Türk Halk Bilimi*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1977.
- Özbek Tilining İzahli Lüğati (A-Z)*, (Hazırlayan A. Madvaliyev), Devlet İlimiy Neşriyati, Taşkent, (?).
- Özdemir, Aşur, "Yeni Kazak Nesrinde Tahkiyevi Türler Üzerine", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5, 2016, 108-127.
- Öztürk, Rıdvan, "Özbek Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri*, (ed. Ahmet B. Ercilasun), Akçağ Yay., Ankara, 2012, 291-354.
- Öztürkçü, Hamza, *Çolpan'ın Yarkınay Adlı Piyesi (İnceleme-Metin-Aktarma-Sözlük)*, Akademi Titiz Yayınları, İstanbul, 2019.
- Settor, Mohmud, *O'zbek Udumları*, Cho'lpon Nomidagi Nashriyot, Taşkent, 2007.
- Solmaz, Erhan, "Özbek Halk Kültüründe Doğum ile İlgili Pratikler", *Uluslararası Folklor Edebiyat Dergisi*, 1(1), 2018, 127-136.

- Sümbüllü, Y. Ziya, “Fal ve Falcılık Kavramı Ekseninde Türk Kültür Tarihinde Fal ve Kehanet”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 43, 2010, 55-72.
- Şengül, Abdullah, “Türk Kültüründe Nevruz ve Anadolu’da Nevruz Kutlamaları”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 26, 2008, 61-73.
- Tekin, Mehmet, *Roman Sanatı (Romanın Unsurları)1*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2001.
- Temizkan, Mehmet, “Anadolu ve Özbek Sahası Ninnilerinin Yapı-Şekil Konu-İçerik ve İşlevi Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 45, 2018, 239-254.
- Tolkun, “Selahittin, Sovyet Sonrası Özbek Edebiyatında Sovyet Eleştirisi”, *Türkmen Bilgesi*, Ankara, 2015, 227-240.
- Tolkun, Selahittin, “Tağay Murad’ın Atamdan Qalgan Dalalar Romanında Sovyet Gerçeği ve Sovyet Eleştirisi”, *International Journal of Humanities and Education*, C. 1, 2, 2015, 323-348.
- Toprak, Abdulhamit, “Türk Kültüründe Misafirperverlik ve Sofra Açmak/Sofra Çekmek”, *Mecmua Dergisi*, 7, 2019, 74-81.
- Tosun, Necdet, *Sufi Allah Yar*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, c. 2, İstanbul, 2016, 528.
- Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara, 2011.
- Türkyılmaz, Dilek, Ortak Sır Kalıplarımız: “Türk Dünyası Bilmeceleri”, *Milli Folklor Dergisi*, 81, 2009.
- Üşenmez, Emek, Saidbek Boltabayev, Gülşah Tuğlacı, *Özbekçe Türkçe Sözlük*, Türk Dünyası Vakfı, İstanbul, 2016.
- Yusupova, Nasiba, *Türkçe Özbekçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara, 2018.
- <https://ziyouz.uz/suhbatlar/togay-murod-badiiy-mutolaa-inson-kuzini-ochadi-2003/> (E.T. 22.05.2020)
- <https://saviya.uz/hayot/suhbat/togay-murod-chizgan-suratlar/> (E.T. 07.09.2020)
- <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/IBRAHIMOVA-Shahina-Boboxonovna-%c3%96ZBEK-M%c4%b0LL%c3%8e-KIYAFETLER%c4%b0-VE-TAKILARI.pdf> (Tarih 20.05.2020)

DİZİN

A		N	
Abdulhamit Süleyman Çolpan	12	Nevruz	11, 20, 25, 48, 49, 51, 60, 61, 62, 63, 74, 75, 81, 82, 95, 125, 126, 127, 131, 134, 136, 207, 208, 209
Abdullah Kahhar	VII		
Adil Yakubov	VII		
<i>At Kişnegan Aqşom</i>	14		
B		O	
Bayram	11, 23, 63, 82, 127	oluşumsal yapısalıcı	10
		<i>Otamdan Kalgan Dalalar</i>	15
Ç		P	
Çolpan'ın Yarkınay Adlı Piyesi	11, 209	<i>Pederkuş</i>	12
F		S	
Fatma Açık	68, 69, <i>Bakın</i>	Sadriddin Ayni	12
		Said Ahmed	VII, 18
H		Selahittin Tolkun	18
Hamza Öztürkçü	11, 19, 24, 32, 37	Sosyalizm realizmi	14
Hazreti Hızır	III, 51, 65, 66, 170, 171, 173, 174	Sufi Allahyar	14, 40, 41, 206
Hüseyin BAYDEMİR	1, V, VI, VII	Ş	
İ		Şair Şükür Kurbani	15
İ. Boltaeva	16, 17, 18	T	
K		Tağay Murad	V, VI, VII, 10, 11, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 32, 36, 37, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 49, 50, 52, 53, 54, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 69, 70, 73, 75, 77, 78, 79, 83, 206, 207, 208
Kutsal Boğa	20, 51, 61, 81	V	
L		Vefa Feyzullah	18
<i>Lucien Goldmann</i>	10	Y	
M		Yavuz Kartallıoğlu	14, 15, 17, 18
Mahmudhoca Behbudi	12	<i>Yıldızlar Mengi Yonadi</i>	14
Mehmet Tekin	25, 27, 31, 32		

	B		L
Bayram	2, 12, 52, 71, 116	<i>Lucien Goldmann</i>	1
	Ç		M
Çolpan'ın Yarkınay Adlı Piyesi	1, 198	Mehmet Tekin	14, 16, 20, 21
	F		N
Fatma Açık	57, 58, <i>Bakın</i>	Nevruz	2, 9, 14, 37, 38, 40, 49, 50, 51, 52, 63, 64, 70, 71, 84, 114, 115, 116, 120, 123, 125, 196, 197, 198
	H		O
Hamza Öztürkçü	1, 8, 13, 21, 26	oluşumsal yapısalıcı	1
Hazreti Hızır	III, 40, 54, 55, 159, 160, 162, 163	<i>Otamdan Kalgan Dalalar</i>	4
Hüseyin BAYDEMİR	1, V, VI, VII	Sufi Allahyar	3, 29, 30, 195
	İ		Ş
İ. Boltaeva	5, 6, 7	Şair Şükür Kurbanı	4
	K		
Kutsal Boğa	9, 40, 50, 70	39, 41, 42, 43, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 58, 59, 62, 64, 66, 67, 68, 72, 195, 196, 197	

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Ayişe Hümeýra EFE
Doğum Yeri ve Tarihi	Erzurum- 20.11.1993
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	Milli Eğitim Bakanlığı
İletişim	
E-Posta Adresi	aysehumeyra_1994_erz@hotmail.com
Tarih	02.09.2020